

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

**TIESĪBU AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻI
JAUTĀJUMA PREJUDICIĀLĀ NOLĒMUMA PIENĒMŠANAI
NEUZDOŠANAS GADĪJUMĀ**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas doktorante
Zane Sedlova
zs13054

Promocijas darba vadītājs:
Asoc. prof., Dr. iur. Artūrs Kučs

Rīga 2016

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	4
1. PREJUDICIĀLĀ NOLĒMUMA JĒDZIENS UN VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA	16
1.1. Prejudiciālā nolēmuma jēdziens	16
1.1.1. Jēdziena vispārīgs skaidrojums	16
1.1.2. Jēdziena saturiskais tvērums un nozīme	18
1.1.3. Jēdziena terminoloģija	21
1.2. Prejudiciālā nolēmuma vēsturiskā attīstība.....	24
1.2.1. EOTK līgums	24
1.2.2. Kopienas līgums un Euratom līgums	28
1.2.3. Māstrihtas, Amsterdamas un Nicas līgums.....	31
1.2.4. Lisabonas līgums	34
2. <i>CILFIT</i> KRITĒRIJI UN TO PIEMĒROŠANA AUGSTĀKĀS TIESAS PRAKSĒ.....	38
2.1. <i>Cilfit</i> sprieduma pieņemšana.....	38
2.2. <i>Cilfit</i> kritēriji	39
2.2.1. ES tiesību jautājuma nozīmīgums	39
2.2.2. <i>Acte éclairée</i> doktrīna	41
2.2.3. <i>Acte clair</i> doktrīna.....	43
2.2.4. Iespējamās reformas.....	50
2.3. Augstākās tiesas prakse, piemērojot <i>Cilfit</i> kritērijus.....	54
3. PĀRKĀPUMA PROCEDŪRA.....	69
3.1. Pārkāpuma procedūras nozīme	70
3.2. Tiesības pārsūdzēt atteikumu ierosināt pārkāpuma procedūru	75
3.3. Komisijas rīcība.....	79
3.3.1. Komisijas saziņa ar dalībvalstu valdībām.....	79
3.3.2. Komisijas iniciētā pārkāpuma procedūra	84
3.3.2. Kritēriji pārkāpuma procedūras ierosināšanai.....	85
3.4. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbīesspēja Latvijā	88
4. KONSTITUCIONĀLĀ UZRAUDZĪBA	91
4.1. Vācijas Konstitucionālās tiesas prakse	92
4.1.1. Tiesības uz likumīgu tiesnesi	92
4.1.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji.....	93
4.2. Austrijas Konstitucionālās tiesas prakse.....	98
4.2.1. Tiesības uz likumīgu tiesnesi	98
4.2.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji.....	100
4.3. Spānijas Konstitucionālās tiesas prakse.....	103
4.3.1. Tiesības uz efektīvu tiesas aizsardzību	103

4.3.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji.....	105
4.4. Čehijas Konstitucionālās tiesas prakse	109
4.4.1. Tiesības uz likumīgu tiesnesi	109
4.4.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji.....	110
4.5. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā	115
4.5.1. Pieteikums Nr. 144/2011	119
5. PIETEIKUMS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAI.....	123
5.1. Atteikums vērsties EST kā tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums	124
5.2. Kritēriji lietas dalībnieka lūgumam vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai	125
5.2.1. ES tiesību jautājuma nozīmīgums	126
5.2.2. Skaidri izteikts lūgums vērsties EST	127
5.3. Kritēriji nacionālajai tiesai, pamatojot atteikumu vērsties EST.....	129
5.4. Pieteikumi, kas ir izskatīti pēc būtības	131
5.4.1. Spriedums lietā <i>Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju</i>	131
5.4.2. Spriedums lietā <i>Dhahbi pret Itāliju</i>	135
5.4.3. Spriedums lietā <i>Schipani un citi pret Itāliju</i>	138
5.5. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā	145
6. VALSTS ATBILDĪBAS PRASĪBA	147
6.1. Valsts atbildības tiesiskais pamats.....	148
6.2. Valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumi	149
6.2.1. Pārkāptās tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai.....	150
6.2.2. Pārkāpuma būtiskums	152
6.2.3. Cēloņsakarības esamība	159
6.3. Spriedums lietā <i>Cooper pret Attorney General</i>	161
6.4. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā	165
6.4.1. Prasības tiesības	166
6.4.2. Pakļautība.....	168
6.4.3. Strīda raksturs	171
6.4.4. Process, kādā lieta ir izskatāma.....	172
KOPSAVILKUMS	176
ANOTĀCIJA	183
ANNOTATION	184
ANNOTATION	185
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS....	187
SAĪSINĀJUMI.....	223

IEVADS

Pētāmās problēmas raksturojums, tās aktualitāte un robežas, temata nozīmība teorijā un praksē

Eiropas Savienība (turpmāk – ES)¹ paredz dažādu valstu tiesību sistēmas integrēt vienotā tiesību sistēmā. Tādējādi dibinātājvalstīm bija jāparedz mehānismi, kas nodrošinātu vienotu tiesību piemērošanu visā ES², nolūkā novērst pretrunīgu tiesību normu iztulkojumu izraisītu tiesvedības haosu.³ Lai sasniegtu šo mērķi, Eiropas Savienības Tiesai (turpmāk – EST)⁴ tika piešķirtas monopoltiesības lemt par ES tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju ar prejudiciālā nolēmuma procedūras palīdzību.⁵ Tieši šī procedūra ļauj EST realizēt tās mandātu vispilnīgāk, jo nodrošina ES un dalībvalstu tiesību sistēmu satikšanās vietu.⁶ Kā norādījusi EST, LESD 267. panta mērķis ir nodrošināt, ka jebkādos apstākļos likums ir vienāds visās ES dalībvalstīs.⁷ Turklāt prejudiciālā nolēmuma institūts ir vienīgais veids, ar kura palīdzību EST var ietekmēt dalībvalstu tiesu nolēmumus.⁸

Kopš ES paplašināšanās 2004. gadā prejudiciālā nolēmuma lietas rada EST vislielāko darba slodzi. Pēdējo 5 gadu laikā ir ierosinātas vairāk nekā 400 jaunas prejudiciālā nolēmuma lietas gadā. Līdz ar to, prejudiciālā nolēmuma procedūra ir kļuvusi par centrālo EST dienaskārtības jautājumu. Tā, piemēram, 2011. gadā EST tika ierosinātas 423 prejudiciālā nolēmuma lietas, kas veidoja 61,48 procentus no EST kopējā darba apjoma, 2012. gadā – ierosinātas 404 prejudiciālā nolēmuma lietas, kas veidoja 63,92 procentus no EST kopējā darba apjoma, 2013. gadā – ierosinātas 450 prejudiciālā nolēmuma lietas, kas veidoja 64,37 procentus no EST kopējā darba apjoma, 2014. gadā – ierosinātas 428 prejudiciālā nolēmuma lietas, kas veidoja 68,81 procentus no EST kopējā darba apjoma, bet 2015. gadā – ierosinātas 436 prejudiciālā nolēmuma lietas, kas

¹ Visos gadījumos, kad promocijas darbā ir lietots apzīmējums ES tiesības, tas ietver arī bijušās Kopienas tiesības un Eiropas Kopienas tiesības. Attiecīgi visā promocijas darbā, tajā skaitā, citātos, autore lieto aktuālo apzīmējumu, t. i., ES tiesības, izņemot promocijas darba 1.2. apakšnodaļā „Prejudiciālā nolēmuma vēsturiskā attīstība”.

² Gierczyk Y. N. Evolution of the European Legal System: The European Court of Justice's Role in the Harmonization of Laws. *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Volume 12, Issue 1, Fall 2005, p. 157.

³ Blūzma V., Buka A., Deksnis B. E. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 247. lpp.

⁴ Visos gadījumos, kad promocijas darbā ir lietots apzīmējums EST, tas ietver arī bijušo Eiropas Kopienas Tiesu. Attiecīgi visā promocijas darbā, tajā skaitā, citātos, autore lieto aktuālo apzīmējumu, t. i., EST, izņemot normatīvo aktu un rakstu nosaukumus.

⁵ Lenz O. C. The Role and Mechanisms of the Preliminary Ruling Procedure. *Fordham International Law Journal*, Volume 18, Issue 2, December 1994, p. 389.

⁶ Tridimas T. Knocking on Heaven's Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Reference Procedure. *Common Market Law Review*, Volume 40, Issue 1, February 2003, p. 9.

⁷ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1974. gada 16. janvāra spriedums lietā: 166-73 Rheinmühlen, ECR, p. I-8, 2. punkts.

⁸ Taborowski M. Infringement proceedings and non-compliant national courts. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 6, 2012, p. 1881.

veidoja 61,15 procentus no EST kopējā darba apjoma.⁹ Taču būtiski ir ņemt vērā, ka prejudiciālā nolēmuma procedūra saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 267. pantu¹⁰ ne tikai veicina vienveidīgu ES tiesību piemērošanu un sniedz dalībvalstu tiesnešiem pieeju EST, bet arī rada indivīdiem iespēju risināt ES tiesību jautājumus nacionālajā tiesā.

Ikviena ES dalībvalsts tiesa var vērsties EST ar lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu. Neskatoties uz minēto, indivīda piekļuve EST ar prejudiciālā nolēmuma procedūras palīdzību ir ierobežota, jo nacionālās tiesvedības dalībnieks var pildīt tikai signalizēšanas funkciju par nepieciešamību vērsties EST.¹¹ Galarezultātā indivīds ir atkarīgs no dalībvalsts tiesas vēlmes uzdot jautājumu EST, jo nacionālā tiesa to izlemj *ex officio*.¹² Citiem vārdiem sakot, nacionālā tiesa pati izlemj, ir vai nav lietā nepieciešams prejudiciālais nolēmums.¹³ Ja lietas dalībnieka priekšlikums uzdot prejudiciālo jautājumu EST tiek noraidīts, tam nav tiesību aizsardzības līdzekļu, pat ja dalībvalsts pēdējās instances tiesai saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu ir pienākums vērsties EST.¹⁴ Arī dalībvalstu tiesu rīcības labticīgumam šādā aspektā ir īpaši nozīmīga loma visas ES tiesību sistēmas attīstībā.¹⁵

Jāatzīmē, ka LESD neparedz sankcijas par 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma pārkāpšanu¹⁶, kā arī nepastāv vienots uzraudzības mehānisms šī pienākuma kontrolei.¹⁷ Arī EST problēmu nav spējusi ierobežot¹⁸, lai gan pati EST savulaik ir ieteikusi paredzēt indivīdiem tiesisko aizsardzību situācijā, kad prejudiciālais jautājums netiek uzdots.¹⁹ Līdz ar to, jāsecina, ka ES līmenī

⁹ Eiropas Savienības Tiesa. Gada ziņojums 2015. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 74., 91.-92. lpp. Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-04/rapport_annuel_2015_activite_judiciaire_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

¹⁰ Visos gadījumos, kad promocijas darbā ir lietots apzīmējums LESD 267. pants, tas ietver arī Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līguma 41. pantu, Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līguma 177. pantu, kas pēc Amsterdamas līguma spēkā stāšanās kļuva par Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 234. pantu. Attiecīgi visā promocijas darbā, tajā skaitā, citātos, autore lieto aktuālo apzīmējumu, t. i., LESD 267. pants, izņemot promocijas darba 1.2. apakšnodaļā „Prejudiciālā nolēmuma vēsturiskā attīstība”.

¹¹ de Visser M. *Constitutional Review in Europe: A Comparative Analysis*. Oxford: Bloomsbury Publishing, 2013, p. 133.

¹² Arndt F. The German Federal Constitutional Court at the Intersection of National and European Law: Two Recent Decisions. *The German Law Journal*, Volume 2, Issue 11, 2001, p. 48; Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 680.

¹³ de Visser M. *Constitutional Review in Europe: A Comparative Analysis*. Oxford: Bloomsbury Publishing, 2013, p. 133; Rosas A. National Judge as EU Judge: Some Constitutional Observations. *SMU Law Review*, Volume 67, Issue 4, Fall 2014, p. 721.

¹⁴ Lenz O. C. The Role and Mechanism of the Preliminary Ruling Procedure. *Fordham International Law Journal*, Volume 18, Issue 2, 1994, p. 394.

¹⁵ Steiner J., Woods L. *EU Law*. Tenth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 222.

¹⁶ Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 266.

¹⁷ Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 697.

¹⁸ Classen D. C. Case Law. *Common Market Law Review*, Volume 39, Issue 3, 2002, p. 649.

¹⁹ Schermers H. G., Waelbroeck F. D. *Judicial Protection in the European Union*. Sixth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 273.

nav nodrošināta tiesiskā aizsardzība, kad dalībvalsts pēdējās instances tiesa²⁰ noraida lietas dalībnieka lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.²¹ Šāds tiesību aizsardzības deficīts ir būtisks, ņemot vērā prejudiciālā nolēmuma procedūras ievērojamo lomu vienveidīgas tiesību normu piemērošanas ES nodrošināšanā.²²

Ikvienam indivīdam ir ne tikai teorētiska, bet arī praktiska interese būt aizsargātam pret LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma nepamatotu neizpildi, tostarp, Latvijā. Latvija ir ES dalībvalsts jau vairāk nekā 12 gadus, līdz ar to, ES tiesību piemērošana nacionālajā tiesvedībā vairs nav retums un var skart ikvienas tiesvedības dalībnieku. Ja, pastāvot šaubām par lietai piemērojamās ES tiesību normas spēkā esamību vai interpretāciju, lietas dalībnieks norāda, ka tiesas galīgā nolēmuma pieņemšanai vispirms ir nepieciešams EST sniegts skaidrojums, t. i., prejudiciālā nolēmuma taisīšana, taču LESD 267. panta trešās daļas subjekts – dalībvalsts pēdējās instances tiesa – uzskata, ka prejudiciālais nolēmums nav nepieciešams, tiesas galīgajā nolēmumā var būt piemērota nepareiza ES tiesību normas interpretācija vai tāda tiesību norma, kas būtu jāatzīst par spēkā neesošu. Šāds tiesas nolēmums kļūst nepārsūdzams, ne tikai liedzot lietas dalībniekam saņemt EST skaidrojumu par lietai būtiskas tiesību normas tvērumu, bet arī radot risku nepareizai lietas iztiesāšanai pēc būtības.

Promocijas darbs „Tiesību aizsardzības līdzekļi jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā” ir pirmais tāda apjoma darbs Latvijā un, iespējams, arī Eiropā, kurā tiek aplūkots tik šaurs prejudiciālā nolēmuma procedūras aspekts – tiesiskā aizsardzība, ja dalībvalsts pēdējās instances tiesa neuzskata par vajadzīgu galīgā nolēmuma taisīšanai saņemt prejudiciālo nolēmumu. Promocijas darbā ir aktualizēti vairāki ar prejudiciālā nolēmuma procedūru saistīti jautājumi, taču lielākā daļa no pētījuma ir veltīta analīzei par tiesisko aizsardzību LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma – uzdot EST jautājumu prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai par ES dibināšanas līgumu²³ interpretāciju, iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju – neizpildes gadījumā. Proti, autore analizē 4 tiesību aizsardzības līdzekļus, t. i., pārkāpuma procedūru, konstitucionālo uzraudzību, pieteikumu Eiropas Cilvēktiesību tiesai (turpmāk – ECT) un valsts atbildības prasību, saistībā ar iespējamu LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Darbā netiek analizēta iespēja dalībvalstu nacionālajos procesuālajos noteikumos paredzēt iespēju pārsūdzēt tiesas lēmumu par atteikšanos vērsties EST prejudiciālā nolēmuma

²⁰ Ar promocijas darbā lietoto vārdu salikumu „pēdējās instances tiesa” autore apzīmē LESD 267. panta trešajā daļā lietoto formulējumu „dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt”.

²¹ Molinari L. The Effect of the Kalanke Decision On the European Union: A Decision With Teeth, but Little Bite. *St. John's Law Review*, Volume 71, Summer 1997, p. 622.

²² Strasser S. E. Evolution & Effort: Docket Control & Preliminary References in the European Court of Justice. *Columbia Journal of European Law*, Volume 2, Issue 1, Fall/Winter 1995/1996, p. 72.

²³ Visos gadījumos, kad promocijas darbā ir lietots apzīmējums dibināšanas līgumi, tas ietver gan vēsturiskos, gan aktuālos ES dibināšanas līgumus.

pieņemšanai.²⁴ Tāpat darbā netiek analizēts, kas ir LESD 267. panta trešās daļas subjekts „dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt”. Līdz ar to, šī pētījuma robežas ir ļoti šauras, kas izskaidro promocijas darba salīdzinoši nelielo apjomu.

Promocijas darba novitāte izpaužas tiesību aizsardzības līdzekļu vispusīgā un salīdzinošā analizē, piemērošanas kritēriju identificēšanā, kā arī šo līdzekļu darbotiespējas Latvijas tiesību sistēmā izvērtēšanā. Darbam ir gan teorētiska, gan praktiska nozīmība, jo tas ir būtisks informācijas avots ne tikai tiesu varas pārstāvjiem, bet arī ikvienam Latvijas indivīdam vai uzņēmumam, kas savu tiesību aizsardzībai ir vērsies tiesā lietā, kas nomināli var skart ES tiesību spēkā esamības vai interpretācijas jautājumus. Autore cer, ka promocijas darbā paustās atziņas gan veicinās tiesiskās domas attīstību, gan efektīvāks prejudiciālā nolēmuma procedūras piemērošanu un izpratni Latvijā, raugoties gan no indivīda kā tiesvedības dalībnieka, gan no tiesas kā tiesību normu piemērotājas perspektīvas. Promocijas darbā izteiktajām atziņām var būt arī praktiska nozīme likumdevēja turpmākajā darbā, jo īpaši, konstitucionālās uzraudzības un valsts atbildības prasības kontekstā. Visbeidzot jāatzīmē, ka promocijas darbs ir izmantojams arī akadēmiskiem nolūkiem, izglītojot topošos un esošos tiesību zinātņu speciālistus par prejudiciālā nolēmuma procedūru un, jo īpaši, tiesisko aizsardzību LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā.

Promocijas darba mērķis un uzdevumi

Ar promocijas darbu autore vispārīgi aktualizē prejudiciālā nolēmuma procedūras piemērošanas nozīmi, kā arī tiesvedības dalībnieku iespējas šīs procedūras ietvaros. Darba mērķis ir apzināt un detalizēti analizēt iespējamās tiesību aizsardzības līdzekļus nacionālā, ES un starptautiskā līmenī jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.

Lai sasniegtu darba mērķi, autore ir izvirzījusi vairākus darba uzdevumus:

- 1) veikt prejudiciālā nolēmuma jēdziena konceptuālu analīzi, aplūkojot tā vispārīgo skaidrojumu, saturisko tvērumu un terminoloģiju;
- 2) izpētīt prejudiciālā nolēmuma vēsturisko izcelšanos, tiesisko pamatu un attīstību ES tiesību sistēmā;
- 3) analizēt *Cilfit*²⁵ kritērijus, pamatojoties uz kuriem pēdējās instances tiesa visbiežāk atsaka izmantot prejudiciālā nolēmuma procedūru, kā arī šajā sakarā aplūkot Latvijas Republikas Augstākās tiesas (turpmāk – Augstākā tiesa) praksi;

²⁴ Šāda tiesību aizsardzības līdzekļa analīze izietu ārpus promocijas darba robežām, jo LESD 267. panta trešās daļas subjekts ir „dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt”. Proti, pēdējās instances tiesas lēmumi *per se* nav pārsūdzami.

²⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 *Cilfit*, ECR, p. I-3415.

- 4) apzināt un izpētīt iespējamās tiesību aizsardzības līdzekļus jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā;
- 5) iegūtos rezultātus vispārināt, izvērtējot katra analizētā tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēju un piemērošanas priekšnoteikumus Latvijas tiesību sistēmā.

Pētījuma gaita izvēlēta atbilstoši izvirzītajiem darba uzdevumiem, izņemot attiecībā uz tiesību aizsardzības līdzekļu darbotiespējas Latvijas tiesību sistēmā izvērtējumu. Šī pētījuma daļa ir atspoguļota katras nodaļas, kurā vērtēts konkrētais tiesību aizsardzības līdzeklis, nobeigumā.

Darba mērķa sasniegšana un uzdevumu izpilde ir balstīta uz Eiropas Savienības Komisijas (turpmāk – Komisija) rīcības, Vācijas, Austrijas, Spānijas un Čehijas Konstitucionālo tiesu, ECT, Satversmes tiesas, Augstākās tiesas un atsevišķu dalībvalstu nacionālo tiesu prakses piemēru, kā arī Latvijas un ārvalstu tiesību literatūrā un doktrīnā izteikto atziņu analīzi.

Promocijas darba struktūra un apjoms

Vispusīgai un padziļinātai izpētei promocijas darba struktūra ir veidota, to iedalot 6 nodaļās ar apakšnodaļām, ievadu, kopsavilkumu, anotācijām, literatūras sarakstu un saīsinājumu sarakstu. Darba kopējais apjoms ir 224 lappuses un tas sastāv no:

- 1) ievada, kurā izklāstīts pētāmās problēmas raksturojums, tās aktualitāte un robežas, temata nozīmība teorijā un praksē, promocijas darba mērķis, uzdevumi un struktūra, kā arī promocijas darbā izmantotās metodes un bibliogrāfiskais raksturojums (12 lappuses);
- 2) pirmās nodaļas ar tās 2 apakšnodaļām, kas veltītas prejudiciālā nolēmuma jēdzienam un vēsturiskajai attīstībai. Pirmajā apakšnodaļā ar tās 3 apakšnodaļām ir aplūkots prejudiciālā nolēmuma jēdziena vispārīgs skaidrojums, saturiskais tvērums un terminoloģija. Otrajā apakšnodaļā ar tās 4 apakšnodaļām ir aplūkota prejudiciālā nolēmuma vēsturiskā attīstība, īpašu vērību piešķirot prejudiciālā nolēmuma tiesiskajam regulējumam 1951. gada 18. aprīļa Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgumā (turpmāk – EOTK līgums), 1957. gada 25. marta Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgumā (turpmāk – Kopienas līgums), 1957. gada 25. marta Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgumā (turpmāk – Euratom līgums), 1992. gada 7. februāra Līgumā par Eiropas Savienību (turpmāk – Māstrihtas līgums), 1997. gada 2. oktobra Amsterdams līgumā, ar kuru tiek grozīts Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumi un citi saistītie akti (turpmāk – Amsterdams līgums), 2001. gada 26. februāra Nicas līgumā, ar kuru tiek grozīts Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumi un citi saistītie akti (turpmāk – Nicas līgums) un 2007. gada 13. decembra Lisabonas līgumā,

- ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (turpmāk – Lisabonas līgums) (22 lappuses);
- 3) otrās nodaļas ar tās 3 apakšnodaļām, kas veltītas pētījuma priekšmeta kontekstā būtiskajam *Cilfit* spriedumam. Autore analizē sprieduma pieņemšanas apstākļus, katru no trim *Cilfit* kritērijiem un to piemērošanas problemātiku, iespējamās reformas, kā arī Augstākās tiesas praksi, piemērojot *Cilfit* kritērijus (31 lappuse);
 - 4) trešās nodaļas ar tās 4 apakšnodaļām, kurās vērtēta pārkāpuma procedūra kā vienīgais tiesību aizsardzības līdzeklis, ko pati ES var izmantot LESD 267. panta trešās daļas kontrolei. Pirmajā apakšnodaļā autore analizē pārkāpuma procedūras nozīmi, otrajā apakšnodaļā – vēsturiski pastāvošās tiesības pārsūdzēt atteikumu pārkāpuma procedūru ierosināt, trešajā apakšnodaļā ar tās 3 apakšnodaļām – Komisijas rīcību un izvirzītos kritērijus pārkāpuma procedūras ierosināšanai pētījuma priekšmeta kontekstā, bet ceturtajā apakšnodaļā – pārkāpuma procedūras darbotiespēju Latvijas tiesību sistēmā (22 lappuses);
 - 5) ceturtais nodaļas ar tās 5 apakšnodaļām, kurā vērtēta konstitucionālā uzraudzība kā atsevišķās ES dalībvalstīs pastāvošs tiesību aizsardzības līdzeklis, kas ļauj pārvērtēt pēdējās instances tiesas atteikumu vērsties EST. Autore analizē Vācijas Konstitucionālās tiesas (pirmā apakšnodaļa ar tās 2 apakšnodaļām), Austrijas Konstitucionālās tiesas (otrā apakšnodaļa ar tās 2 apakšnodaļām), Spānijas Konstitucionālās tiesas (trešā apakšnodaļa ar tās 2 apakšnodaļām) un Čehijas Konstitucionālās tiesas (ceturtā apakšnodaļa ar tās 2 apakšnodaļām) tiesu praksi un identificē kritērijus, pamatojoties uz kuriem šī uzraudzība tiek veikta. Piektajā apakšnodaļā autore vērtē, vai konstitucionālā uzraudzība ir darbotiespējīgs tiesību aizsardzības mehānisms Latvijas tiesību sistēmā, atsevišķā apakšnodaļā arī aplūkojot vienīgo Satversmes tiesas prakses piemēru šajā sakarā (32 lappuses);
 - 6) piektās nodaļas ar tās 5 apakšnodaļām, kurā analizēts pieteikums ECT tiesību uz taisnīgu tiesu gaismā, ņemot vērā, ka Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija)²⁶ 6. pants aizsargā no LESD 267. panta trešās daļas izrietošās tiesības. Pirmā apakšnodaļa veltīta atteikumam vērsties EST kā tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumam. Otrajā apakšnodaļā ar tās 2 apakšnodaļām vērtēti kritēriji lietas dalībnieka lūgumam vērsties EST. Trešajā apakšnodaļā aplūkoti kritēriji tiesai, pamatojot atteikumu vērsties EST. Ceturtajā apakšnodaļā ar tās 3 apakšnodaļām analizēti pieteikumi, kurus ECT pētījuma priekšmeta kontekstā ir izskatījusi pēc būtības. Savukārt piektajā apakšnodaļā ir

²⁶ 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: LR saistošs starptautiskais nolīgums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144.

vērtēts, vai pieteikumu ECT var izmantot, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai (24 lappuses);

- 7) sestās nodaļas ar tās 4 apakšnodaļām, kurā ir norādīts uz iespēju nacionālajā tiesā celt valsts atbildības prasību par ES tiesību, tajā skaitā, LESD 267. panta trešās daļas, pārkāpumu. Šajā sakarā autore analizē valsts atbildības tiesisko pamatu (pirmā apakšnodaļa), valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumus (otrā apakšnodaļa ar tās 3 apakšnodaļām), Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas 2010. gada 5. maija spriedumu lietā *Cooper pret Attorney General* (trešā apakšnodaļa), valsts atbildības prasības darbotiespēju Latvijas tiesību sistēmā (ceturta apakšnodaļa ar tās 4 apakšnodaļām) (29 lappuses);
- 8) kopsavilkuma (7 lappuses);
- 9) anotācijām latviešu, angļu un vācu valodās (4 lappuses);
- 10) avotu bibliogrāfiskā saraksta (36 lappuses);
- 11) saīsinājumu saraksta (2 lappuses).

Katra nodaļa sākas ar ievaddaļu, kurā tiek sniegts ieskats nodaļā aplūkotajos jautājumos, kam seko iztirzājums. Tāpat katras nodaļas vai apakšnodaļas nobeigumā ir sniegti no nodaļas satura izrietošie secinājumi, kas veido pamatu promocijas darba kopsavilkumā norādītajiem secinājumiem un priekšlikumiem, izņemot trešo, ceturto, piekto un sesto nodaļu, kurās no katras nodaļas izrietošie secinājumi ir sniegti pirms izvērtējuma par katra tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēju Latvijas tiesību sistēmā. Savukārt secinājumi, kas izriet no tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespējas Latvijas tiesību sistēmā izvērtējuma, ir norādīti attiecīgās nodaļas nobeigumā.

Promocijas darbā izmantotās metodes

Promocijas darba pamatā galvenokārt ir izmantotas 5 zinātniskās pētniecības metodes, t. i., deskriptīvā metode, salīdzinošā metode, vēsturiskā metode, analītiskā metode un induktīvā metode, kā arī loģika.

Deskriptīvā metode²⁷ ir izmantota, lai vispārīgā veidā atspoguļotu darbā minētos tiesību institūtus (piemēram, prejudiciālā nolēmuma procedūru, pārkāpuma procedūru, valsts atbildības prasību), tādējādi iepazīstinot lasītāju ar to juridisko būtību un veidojot šo tiesību institūtu satura pareizu izpratni. Tāpat deskriptīvā metode ir izmantota, lai promocijas darbam veidotu satura uztveramību, katras nodaļas ievadā aprakstot, kas turpinājumā tiks atspoguļots, savukārt nodaļas nobeigumā apkopojot galvenos secinājumus, vienlaikus veidojot loģisku pāreju uz darba nākamo nodaļu, tādējādi ļaujot lasītājam izsekot veiktā pētījuma secīgumam un izdarīto secinājumu ķēdei.

²⁷ Autore norāda, ka deskriptīvā metode nav uzskatāma par klasisku zinātniskās pētniecības metodi, taču tās nozīme pētnieciskajā darbā ir neatsverama. Uz šo metodi jeb paņēmienu, piemēram, atsaucas arī prof. Dr. iur. K. Dišlers savā monogrāfijā. Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 76. lpp.

Salīdzinošā metode ir pielietota, lai salīdzinoši apzinātu un izvērtētu nacionālā, ES un starptautiskā līmenī pastāvošos tiesību aizsardzības līdzekļus LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā gan attiecībā uz šo tiesību aizsardzības mehānismu tiesisko regulējumu, gan praksi. Salīdzinošā metode visuzskatāmāk ir izmantota promocijas darba 4. nodaļā, kurā pētījuma priekšmeta kontekstā aplūkota konstitucionālā uzraudzība Vācijā, Austrijā, Spānijā un Čehijā. Būtiskākās problēmas šīs metodes pielietošanā radīja atsevišķu darbā analizēto Konstitucionālo tiesu spriedumu tulkojumu nepieejamība.

Vēsturiskā metode ir pielietota, lai izpētītu prejudiciālā nolēmuma institūta un tā tiesiskā regulējuma evolūciju un attīstības likumsakarības ES tiesību sistēmā. Vēsturiskā metode visuzskatāmāk ir izmantota promocijas darba 1.2. apakšnodaļā, atspoguļojot prejudiciālā nolēmuma institūta būtiskākās izmaiņas no Eiropas Ogļu un tērauda kopienas izveides līdz Lisabonas līguma pieņemšanai. Padziļinātāku pētījuma analīzi šajā daļā traucēja veikt ierobežotā pieeja EOTK līguma un Kopienas līguma sagatavošanas materiāliem, kuri arī reti ir aplūkoti tiesību literatūrā.

Analītiskā metode ir izmantota Latvijas un ārvalstu tiesiskā regulējuma (jo īpaši, Latvijas procesuālo likumu un ES dibināšanas līgumu) vērtēšanā un tiesību literatūrā (jo īpaši, ārvalstu tiesību zinātnieku rakstos), tiesu praksē (jo īpaši, EST, ECT, Vācijas, Austrijas, Spānijas un Čehijas Konstitucionālo tiesu, Satversmes tiesas, Augstākās tiesas) pausto un autores privātajā sarakstē uzziņāto (sarakste ar Komisiju, Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesām un administratīvajām tiesām) atziņu pētniecībā. Analītiskajai metodei promocijas darbā ir visapjomīgākais pielietojums, jo tā ir izmantota visās promocijas darba nodaļās un ir visu autores veikto secinājumu un izteikto priekšlikumu pamatā.

Induktīvā metode ir izmantota pakāpenisku secinājumu veidošanai un to konkretizēšanai, visā promocijas darbā taisot slēdzienus, piemēram, par prejudiciālā nolēmuma jēdziena lietojumu, vēsturiskās attīstības gaitu, analizēto tiesību aizsardzības līdzekļu efektivitāti. Induktīvā metode ir īpaši nozīmīga, pētot darbā analizēto tiesību aizsardzības līdzekļu piemērošanas priekšnoteikumus un attiecīgi to darbotiespēju Latvijas tiesību sistēmā, kā arī identificējot tiesiskā regulējuma trūkumus un formulējot konkrētus priekšlikumus tā pilnveidei.

Autore, balstoties uz šīm promocijas darbā izmantotajām zinātniskās pētniecības metodēm, pielieto arī loģiku, lai no iegūtās informācijas veidotu slēdzienus un pamatotus secinājumus. Loģikas pielietošana tiek izmantota visā promocijas darbā, sākot no pētījuma priekšmeta definēšanas līdz pat iespējamo risinājumu analīzei. Autore loģikas pielietošanu neuzskata par atsevišķi izdalāmu zinātniskās pētniecības metodi, bet gan par spriestspējas ārējo izpausmes formu.

Promocijas darba bibliogrāfiskais raksturojums

Autorei nav zināms neviens darbs, kurā koncentrētā veidā un tik ievērojamā apjomā būtu analizēti tiesību aizsardzības līdzekļi jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Ir pieejams liels apjoms darbu, kuros analizēta prejudiciālā nolēmuma procedūra un tās ietekme uz ES tiesību sistēmu, sākot ar Tomasu BURGENTĀLU (*Thomas Buergenthal*)²⁸, Ami BARAVU (*Ami Barav*)²⁹ un Gerhardu BEBRU (*Gerhard Bebr*)³⁰, kuri jau pagājušā gadsimta 60., 70. un 80. gados pētīja atsevišķus prejudiciālā nolēmuma procedūras aspektus, līdz mūsdienām, kad Deivids ANDERSONS (*David Anderson*) un Marija DEMETRIJA (*Marie Demetriou*)³¹, Mortens BROBERGS (*Morten Broberg*) un Niels FENGERS (*Niels Fenger*)³² šī tiesību institūta izpētei ir veltījuši monogrāfijas.

Lai arī šo un citu autoru darbos ir daudz vērtīgu atziņu, tiesību aizsardzības līdzekļi saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi ir atspoguļoti vien fragmentāri. Šajā sakarā īpaši jāizceļ vairāki autori, kuri ir publicējuši atsevišķu rakstu vai vismaz veltījuši raksta daļu kādam no promocijas darbā analizētajiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Protī, Macejs TABOROVSKAJIS (*Maciej Taborowski*) – par pārkāpuma procedūru³³, Eltons REJS LANERS (*Elton Ray Lanier*) – par konstitucionālo uzraudzību Vācijas Konstitucionālās tiesas praksē³⁴, Taņa MARKTLERA (*Tanja Marktler*) un Pīters TALMANS (*Peter Thalmann*) – par konstitucionālo uzraudzību Austrijas Konstitucionālās tiesas praksē³⁵, Rikardo ALONSO GARSĪJA (*Ricardo Alonso García*) – par

²⁸ Buergenthal T. Appeals for Annulment by Enterprises in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 10, Issue 3, Summer 1961, pp. 227-252; Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, pp. 325-347.

²⁹ Barav A. Failure of Member States to Fulfil Their Obligations under Community Law. *Common Market Law Review*, Volume 12, Issue 3, 1975, pp. 369-383; Barav A. The Judicial Power of the European Economic Community. *Southern California Law Review*, Volume 53, 1979-1980, pp. 513.

³⁰ Bebr G. Concept of Enterprise under the European Communities: Legal Effects of Partial Integration. *Law and Contemporary Problems*, Volume 26, Issue 3, Summer 1961, pp. 454-463; Bebr G. Article 177 of the EEC Treaty in the Practice of National Courts. *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 26, Issue 2, April 1977, pp. 241-282; Bebr G. The Rambling Ghost of "Cohn-Bendit": *Acte Clair* and the Court of Justice. *Common Market Law Review*, Volume 20, 1983, pp. 439-472; Bebr G. Direct and Indirect Judicial Control of Community Acts in Practice: The Relation between Articles 173 and 177 of the EEC Treaty. *Michigan Law Review*, Volume 82, Issues 5 & 6, April/May 1984, pp. 1229-1249.

³¹ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, pp. 480.

³² Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, pp. 491.

³³ Taborowski M. Infringement proceedings and non-compliant national courts. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 6, 2012, pp. 1881-1914.

³⁴ Lanier R. E. Solange, Farewell: The Federal German Constitutional Court and the Recognition of the Court of Justice of the European Communities As Lawful Judge. *Boston College International and Comparative Law Review*, Volume 11, No. 1, 1988, pp. 1-29.

³⁵ Marktler T. European Court of Justice as Lawful Judge. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 2, Issue 4, April 2008, pp. 294-300; Thalmann P. Failure to Refer a Preliminary Question to the ECJ and the Right to a Lawful Judge. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 7, Issue 1, 2013, pp. 79-87.

konstitucionālo uzraudzību Spānijas Konstitucionālās tiesas praksē³⁶, Nikole Grmelova (*Nicole Grmelová*) – par konstitucionālo uzraudzību Čehijas Konstitucionālās tiesas praksē³⁷, Magnus Šmaučs (*Magnus Schmauch*), Mortens Brobergs (*Morten Broberg*) un Niels Fengers (*Niels Fenger*) – par pieteikumu ECT³⁸, Georgijs Anagnostars (*Georgios Anagnostaras*), Bjorns Butlers (*Björn Beutler*) un Regīna Valutaite (*Regina Valutyte*), kura ir izstrādājusi arī disertāciju „Valsts atbildība par pēdējās instances tiesas nolēmumiem” (2010. gads) – par valsts atbildības prasību.³⁹ Bieži citētus, bet vispārīgus rakstus par tiesisko aizsardzību prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumā ir publicējuši arī jau minētie Mortens Brobergs (*Morten Broberg*) un Niels Fengers (*Niels Fenger*)⁴⁰, kā arī Antonijs Arnuls (*Anthony Arnall*)⁴¹, Klēlija Lači (*Clelia Lacchi*)⁴² un tagadējais EST ģenerāladvokāts Mihals Bobeks (*Michal Bobek*).⁴³

Lai arī ir vērojama arvien lielāka interese par promocijas darba tēmu, Latvijas tiesību zinātnē prejudiciālā nolēmuma procedūra un ar to saistītās problēmas galvenokārt ir vispārīgi pētītas. Nozīmīgu ieguldījumu ir sniedzis docents, Dr. iur. Arnis Buka, izstrādājot disertāciju „Prejudiciālie nolēmumi Eiropas Savienībā: aktuālākie problēmjautājumi un tiesiskā regulējuma

³⁶ García A. R. Spanish Constitutional Court. Judgment 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. “Recurso de amparo” (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC preliminary ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 2, April 2005, pp. 535-548.

³⁷ Grmelová N. Cooperation between Czech Courts and the Court of Justice of the European Union Ten Years On. In: Honová I. (ed.). *Proceedings of the 2nd International Conference on European Integration 2014*. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, 2014, pp. 173-181.

³⁸ Schmauch M. The Preliminary Ruling Procedure and the Right to a Fair Trial – Strasbourg Demands Reasoned Decisions from National Courts when They Refuse to Refer a Case to the ECJ. *European Law Reporter*, No. 12, 2011, pp. 362-367; Broberg M., Fenger N. Preliminary references to the Court of Justice of the European Union and the right to a fair trial under Article 6 ECHR. *European Law Review*, Volume 41, Issue 4, 2016, pp. 599-607.

³⁹ Anagnostaras G. Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community Law. *European Public Law*, Volume 7, Issue 2, June 2001, pp. 281-305; Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*, Volume 31, Issue 5, 2006, pp. 735-747; Beutler B. State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle. *Common Market Law Review*, Volume 46, Issue 3, June 2009, pp. 773-804; Valutyte R. State Liability for the Infringement of the Obligation to refer for a Preliminary Ruling under the European Convention on Human Rights. *Jurisprudencija*, Volume 19, Issue 1, 2012, pp. 7-20. Sk. arī Regīnas Valutaites (*Regina Valutyte*) dzīvesgājumu. Pieejams angļu valodā: http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2015/08/CV_Regina-Valutyte.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁰ Broberg M., Fenger N. Preliminary references as a right – but for whom? The extent to which preliminary reference decisions can be subject to appeal. *European Law Review*, Volume 36, Issue 2, 2011, pp. 276-288; Broberg M. National Courts of Last Instance Failing to Make a Preliminary Reference: The (Possible) Consequences Flowing Therefrom. *European Public Law*, Volume 22, Issue 2, June 2016, pp. 243-256.

⁴¹ Arnall A. Use and Abuse of Article 177 EEC. *Modern Law Review*, Volume 52, Issue 5, September 1989, pp. 622-639.

⁴² Lacchi C. Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU. *German Law Journal*, Volume 16, No. 6, 2015, pp. 1663-1770; Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, pp. 679-707.

⁴³ Bobek M. On the Application of European Law in (Not Only) the Courts of the New Member States: “Don't Do as I Say?” *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Volume 10, Issue 1, 2007-2008, pp. 1-34; Bobek M. Learning to Talk: Preliminary Rulings, the Courts of the New Member States and the Court of Justice. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 6, December 2008, pp. 1611-1643.

pilnveidošanas iespējas” (2013. gads).⁴⁴ Taču arī šajā darbā tikai 1 nodaļa ir veltīta kontroles mehānismiem LESD 267. panta trešās daļas kontekstā. Savukārt atsevišķus promocijas darba aspektus ir pētījuši jau minētais A. Buka, analizējot Komisijas iespējas kontrolēt dalībvalstu tiesas (1 publikācija)⁴⁵, kā arī K. Kore-Pērkone un A. Berjozkins, pirmajā gadījumā aplūkojot valsts atbildību par tiesu nodarītajiem zaudējumiem (2 publikācijas)⁴⁶, bet otrajā gadījumā – valsts atbildību par ES tiesību pārkāpumu (1 publikācija)⁴⁷. Citu zinātnisku pētījumu par promocijas darba tēmu Latvijā nav.

Tā kā darbā aplūkotos jautājumus Latvijas tiesību zinātnieki ir pētījuši maz vai arī nav pētījuši nemaz, atsaucēm galvenokārt izmantoti ārvalstu zinātnieku darbi. Tie lielākoties iegūti, izmantojot Latvijas Universitātes, Rīgas Juridiskās augstskolas, Amsterdamas Universitātes, EST bibliotēkas resursus un elektroniskās datu bāzes. Vairums literatūras avotu ir publikācijas zinātniskos žurnālos. Tiesu prakses materiālu atlase veikta, galvenokārt izmantojot EST, ECT, Vācijas Konstitucionālās tiesas, Austrijas Konstitucionālās tiesas, Spānijas Konstitucionālās tiesas, Čehijas Konstitucionālās tiesas, Satversmes tiesas, Augstākās tiesas mājaslapās internetā publicētos tiesu nolēmumus, kā arī autori personīgi vērsoties ar informācijas pieprasījumiem Komisijā, Satversmes tiesā, Augstākajā tiesā, visās Latvijas pirmās instances vispārējās jurisdikcijas tiesās un pirmās instances administratīvajās tiesās.

Darbā autore arī izmanto savas promocijas darba rakstīšanas laikā izstrādātās publikācijas latviešu un angļu valodās. Tā, piemēram, promocijas darba 3. nodaļas izstrādē izmantota autores publikācija „*Preliminary Reference Procedure: Some Historical Lessons*” un „Pārkāpuma procedūra kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā”, promocijas darba 4. nodaļā izmantota autores publikācija „Konstitucionālā uzraudzība kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā”, bet promocijas darba 5. nodaļā izmantotas autores publikācijas „*Case-law of the European Court of Human Rights on the Decision not to make a Preliminary Reference*” un „Eiropas Cilvēktiesību tiesas aktuālā prakse saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi”. Uz šīm publikācijām atsaucies promocijas darbā arī ir norādītas.

⁴⁴ Buka A. Prejudiciālie nolēmumi Eiropas Savienībā: aktuālie problēmjaudājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējas. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013, 228 lpp.

⁴⁵ Buka A. Eiropas Savienības Komisijas iespējas kontrolēt dalībvalstu tiesas. Jurista Vārds, 2013. 15. janvāris, Nr. 2 (753), 8.-11. lpp.

⁴⁶ Kore K. Valsts atbildības par tiesu nodarītajiem zaudējumiem tiesiskais pamats un izpratne. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 275.-282. lpp.; Kore-Pērkone K. Valsts atbildība par tiesu nodarītajiem zaudējumiem Eiropas Savienības prasību perspektīvā. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 336.-345. lpp.

⁴⁷ Berjozkins A. Valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu principa piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 9. aprīlis, Nr. 14 (765), 12.-18. lpp.

Vienlaikus promocijas darba rezultāti ir aprobēti 5 zinātniskajās konferencēs, kurās autore ir uzstājusies ar referātiem:

- 1) Latvijas Universitātes 72. konference „Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika” 2014. gada 14. februārī. Referāts latviešu valodā „Konstitucionālā uzraudzība kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā”;
- 2) Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference „Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” 2014. gada 11. novembrī. Referāts angļu valodā „*Case-law of the European Court of Human Rights on the Decision not to make a Preliminary Reference*”;
- 3) Latvijas prezidentūrai Eiropas Savienībā veltītā starptautiskā konference „European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives – 2015” 2015. gada 12. jūnijā. Referāts angļu valodā „*Preliminary Reference Procedure: Some Historical Lessons*”;
- 4) Daugavpils Universitātes 10. starptautiskā zinātniskā konference „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2015” 2015. gada 17. oktobrī. Referāts latviešu valodā „Pārkāpuma procedūra kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā”;
- 5) Latvijas Universitātes 74. konference „Eiropas Savienības robežas: aktuālās problēmas un izaicinājumi” 2016. gada 8. februārī. Referāts latviešu valodā „Eiropas Cilvēktiesību tiesas aktuālā prakse saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi”.

Promocijas darbs ir iesniegts aizstāvēšanai 2016. gada 10. novembrī. Attiecīgi visas izmaiņas pēc šī datuma pētījuma priekšmeta kontekstā gan attiecībā uz tiesisko regulējumu, gan tiesu prakses attīstību promocijas darbā nav atspoguļotas.

1. PREJUDICIĀLĀ NOLĒMUMA JĒDZIENS UN VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

Lai pilnvērtīgi vērtētu „prejudiciālo nolēmumu” kā tiesību institūtu, iesākumā ir jāpievēršas šī jēdziena vispārīgajam skaidrojumam, saturiskajam tvērumam un terminoloģijai. Attiecīgi autore šīs nodaļas pirmajā apakšnodaļā norāda uz jēdziena „prejudiciāls nolēmums” vispārējo izpratni, kā arī veic tā analīzi no saturiskā un terminoloģijas skatpunkta, tostarp, pievēršoties arī jēdziena lietojumam Latvijas tiesību literatūrā un procesuālajās normās. Savukārt pirmās nodaļas turpinājumā autore analizē prejudiciālā nolēmuma procedūras vēsturisko izcelšanos, tiesisko pamatu un attīstību ES tiesību sistēmā, atspoguļojot šī tiesību institūta būtiskākās izmaiņas laika gaitā.

1.1. Prejudiciālā nolēmuma jēdziens

1.1.1. Jēdziena vispārīgs skaidrojums

ES tiesiskais regulējums nesniedz jēdziena „prejudiciāls nolēmums” definīciju. Tamdēļ autore vispirms norāda, ka promocijas darba kontekstā ar jēdzienu „prejudiciāls nolēmums” tiek saprasta gan prejudiciālā nolēmuma lūgšana, gan tā sniegšana, jo prejudiciālā nolēmuma procedūra sastāv no 2 procesuālām darbībām, t. i., nacionālās tiesas jautājuma, lūdzot sniegt prejudiciālo nolēmumu, un EST sniegtās atbildes prejudiciālā nolēmuma formā.

Pirmo ieskatu jēdziena „prejudiciāls nolēmums” vispārējā izpratnē var iegūt, vērtējot jēdziena katra vārda vārdisko jēgu atsevišķi. Atbilstoši Latviešu konversācijas vārdnīcai termins „prejudiciāls” (latīņu valodā – *praejudicialis*, franču valodā – *préjudiciel*, angļu valodā – *preliminary*) ir tāds, kas attiecas uz iznākumu kādā iepriekš izšķirtā vai izšķiramā jautājumā vai prāvā, ja šim iepriekšējam spriedumam ir svarīga nozīme konkrētajā lietā.⁴⁸ Savukārt Juridisko terminu vārdnīcā „prejudiciāls” ir skaidrots kā ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu konstatētu faktu (apstākļu) un tiesisko attiecību obligātums visiem, kam šie fakti vai attiecības jāpierāda vai jākonstatē kādā citā lietā.⁴⁹ Angļu valodas juridisko terminu vārdnīcā ar terminu „*preliminary*” apzīmē to, kas ir „iepriekšējs”, „sagatavošanās”⁵⁰, „sākotnējs” vai „pagaidu”.⁵¹

⁴⁸ Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Septiņpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, 33819. punkts.

⁴⁹ Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I. u. c. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: SIA „Nordik”, 1998, 213. lpp.

⁵⁰ Kondrela O. S., Kondreļs K. V. (red.) Latviešu – angļu – latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: American Bar Association „CEELI”, 1993, 2.123. lpp.

⁵¹ Black C. H. Black's Law Dictionary. Sixth Edition. St. Paul: West Publishing, 1990, p. 1180.

Krievu valodā izdotajā literatūrā termins „prejudiciāls” tiek lietots kā ekvivalents vārdam „netiešs” (*косвенный*).⁵²

Savukārt termins „ *nolēmums*” netiek ne juridisko, ne svešvārdu vārdnīcās īpaši skaidrots. Latviešu konversācijas vārdnīcā termins „ *nolēmums*” tiek uzskatīts par ekvivalentu terminam „ *lēmums*”, kas ir gribas izteikums, ko pasludina tiesa.⁵³ Atbilstoši Latvijas procesuālo likumu normām ar *nolēmumu* saprot gan tādu tiesas *nolēmumu*, ar kuru lietu izspriež pēc būtības (spriedums), gan tādu tiesas *nolēmumu*, ar kuru lieta netiek izspriesta pēc būtības (*lēmums*).⁵⁴ Ar prejudiciālo *nolēmumu* lieta netiek izspriesta pēc būtības⁵⁵, tamdēļ ir skaidrs, ka no šīm 2 opcijām vismaz Latvijas tiesību sistēmā tikai viena var būt atbilstoša. Tādēļ autore secina, ka jēdziena „ *prejudiciāls nolēmums*” katra vārda vārdiskās jēgas atsevišķa izzināšana neļauj spriest par tā būtību ES tiesību kontekstā, bet gan drīzāk sniedz maldīgu priekšstatu. Proti, var radīt iespaidu, ka „ *prejudiciāls nolēmums*” var būt saistāms ar prejudicialitāti, kas ir tiesas pienākums atzīt ar spēkā stājušos spriedumu iepriekš nodibinātus faktus⁵⁶ vai ka ar šādu *nolēmumu* lieta varētu tikt izspriesta pēc būtības.

Izzinot jēdziena kopējo tvērumu, „ *prejudiciāls nolēmums*” jēga tiek atklāta krietni vien precīzāk. Kā norādīts svešvārdu vārdnīcā, „ *prejudiciāls jautājums*”, kas, kā norādīts iepriekš, ir viena no divām „ *prejudiciālā nolēmuma*” procesuālajām formām, ir raksturots, kā tiesisks jautājums, bez kura iepriekšējās atrisināšanas nav iespējams tiesā izspriest attiecīgo lietu⁵⁷, kas atbilst arī anglo-amerikāņu tiesību lokā pastāvošajai izpratnei par jēdziena vispārējo izpratni.⁵⁸ Latviešu konversācijas vārdnīca vārdu salikumu „ *prejudiciāls jautājums*” saista vienīgi ar krimināltiesību nozari kā jautājumu, no kura izriet krimināllietas tālākais virziens.⁵⁹ Tātad, arī jēdziena „ *prejudiciāls nolēmums*” kopējais skaidrojums atsevišķās tiesību nozarēs var radīt maldīgu priekšstatu par tā patieso būtību. Citiem vārdiem sakot, tikai pievērsoties specifiski vārdu

⁵² Под общ. ред. Кашкина С. Ю. Право Европейского Союза: Учебник для вузов. Москва: Юристъ, 2004, с. 322; Под общ. ред. Кашкина С. Ю. Право Европейского Союза в вопросах и ответах. Москва: Издательство Проспект, 2005, с. 110.

⁵³ Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Divpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, 23037. punkts; Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Piecpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, 29179. punkts.

⁵⁴ Civilprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris, Nr. 326/330, 189. pants un 229. pants; Administratīvā procesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, Nr. 164, 246. pants un 285. pants; Kriminālprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74, 319. pants. Sk. arī Torgāns K. (red.) Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28. nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 20. lpp.

⁵⁵ Bebr G. Development of Judicial Control of the European Communities. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1981, p. 361; Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 288. lpp.

⁵⁶ Под общ. ред. Крутских В. Е. Энциклопедический юридический словарь. 2-е издание. Москва: ИНФРА-М, 1999, с. 258.

⁵⁷ Baldunčiks J., Pokroņiece K. Svešvārdu vārdnīca. Trešais izdevums. Rīga: Apgāds „Jumava”, 2007, 621. lpp.

⁵⁸ Crowther J. (ed.) Oxford Advanced Learner's Dictionary. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 1995, p. 910.

⁵⁹ Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Septiņpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, 33818. punkts.

salikumam „prejudiciāls nolēmums” un tieši ES tiesību kontekstā, ir iespējams pilnvērtīgi izprast jēdziena „prejudiciāls nolēmums” jēgu.

1.1.2. Jēdziena saturiskais tvērums un nozīme

Tiesību literatūrā ir atrodami dažādi jēdziena „prejudiciāls nolēmums” skaidrojumi. Jēdziens tiek raksturots kā starplēmums nacionālās tiesvedības ietvaros⁶⁰ vai EST sniegts oficiāls skaidrojums⁶¹, kura būtība ir EST pēc nacionālās tiesas pieprasījuma sniegt ES tiesību normas skaidrojumu vai atzīt ES tiesību normu par spēkā neesošu.⁶² Taču visbiežāk jēdziens „prejudiciāls nolēmums” tiek asociēts ar sadarbības formu starp nacionālā līmeņa tiesām un EST.⁶³ Šī sadarbības forma tiek raksturota kā dialoga metode⁶⁴, procedūra ar bezstrīdus raksturu⁶⁵, vadlīnijas par ES tiesību jautājumiem⁶⁶, palīdzības sniegšana no EST puses⁶⁷, iespējas izmantošana un pienākuma izpilde no nacionālās tiesas puses⁶⁸ vai EST autoritatīvā izpausmes forma.⁶⁹ Pašas EST ieskatā LESD 267. pantā ir noteikta tieša sadarbība starp EST un valsts tiesām, ieviešot bezstrīdus procedūru, kas nav atkarīga no jebkādas lietas dalībnieku iniciatīvas.⁷⁰ Šīs atšķirīgās izpratnes par jēdzienu „prejudiciāls nolēmums” ir skaidrojamas ar faktu, ka ne pašreiz spēkā esošajā, ne arī vēsturiski pastāvošajā ES regulējumā nav bijusi noteikta jēdziena „prejudiciāls nolēmums” definīcija.⁷¹

⁶⁰ Shifrin V. Article 177 References to the European Court. *Denver Journal of International Law and Policy*, Volume 27, 1998-1999, p. 657.

⁶¹ Antāne I., Akers A., Konstantīnova I. *ES Eiropas Savienībā*. Rīga: SIA „Valērija Belokoņa izdevniecība”, 2003, 28. lpp.; Под общ. ред. Кашкина С. Ю. *Право Европейского Союза: Учебник для вузов*. Москва: Юристъ, 2004, с. 322.

⁶² Alehno I., Buka A., Butkevičs J. u. c. *Ievads Eiropas Savienības tiesībās. Tiesu prakse un komentāri. Otrais papildinātais izdevums. K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 147. lpp.

⁶³ Blūzma V., Buka A., Deksnis B. E. *Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 256. lpp.; Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. *Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 287. lpp.

⁶⁴ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court. Second Edition*. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 1; Lacchi C. *Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references*. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 703.

⁶⁵ Albors-Llorens A. *Judicial Protection before the Court of Justice of the European Union*. In: Barnard C., Peers S. (ed.). *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 284.

⁶⁶ Borchardt K.-D. *The ABC of European Union law*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010, p. 107.

⁶⁷ Toth A. G. *The Oxford Encyclopaedia of European Community Law. Volume 1. Institutional Law*. Oxford: Clarendon Press, 1990, p. 415.

⁶⁸ Mathijssen P. S. R. F. *A Guide to European Union Law. Eighth Edition*. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 121.

⁶⁹ Под общ. ред. Знтина М. Л. *Европейское право: Учебник для вузов*. Москва: Издательство НОРМА, 2002, с. 198.

⁷⁰ *Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 14. septembra spriedums lietā: C-496/04 Slob, ECR, p. I-570.*

⁷¹ Šajā sakarā Dr. iur. A. Buka uzskata, ka prejudiciālā nolēmuma definīcija kā plaši veidota legaldefinīcija nākotnē būtu iekļaujama EST statūtos vai reglamentā tiesiskās noteiktības un labas juridiskās tehnikas nolūkos. Intervija ar Dr. iur. Arni Buku, 2013. gada 26. novembris. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

EST savu pirmo lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu saņēma 1961. gadā.⁷² Izskatot to, ģenerālvokāts Lagranžs (*Lagrange*) savu secinājumu pirmajā rindkopā uzsvēra prejudiciālā nolēmuma nozīmi ES integrācijā, norādīdams, ka prejudiciālā nolēmuma procedūra acīmredzami ir radīta, lai spēlētu galveno lomu dibināšanas līgumu iedzīvināšanā. Piemērojot prejudiciālā nolēmuma procedūru saprātīgi un lojāli, tai ir jāklūst par patiesas un auglīgas sadarbības pamatu starp nacionālajām tiesām un EST.⁷³ Tādējādi prejudiciālā nolēmuma procedūras mērķis bija veidot uz savstarpējās uzticības pamata balstītu dialogu starp dalībvalstu tiesām un EST⁷⁴, nevis hierarhisku struktūru.

Var apgalvot, ka minētā atziņa ir īstenojusies praksē, jo prejudiciālo nolēmuma procedūru mūsdienās bieži dēvē par ES integrācijas pamatakmeni.⁷⁵ Šajā sakarā lieli nopelni ir arī pašai EST, kas 1967. gadā izvērta īpašu informatīvo kampaņu nolūkā veicināt prejudiciālā nolēmuma procedūras atpazīstamību un biežāku tās pielietošanu praksē.⁷⁶ Kā norādīts iepriekš, tikai 1961. gadā EST saņēma pirmo lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu. Arī turpmākajos 5 gados EST nebija liela slodze risināt ES tiesību interpretācijas un spēkā esamības jautājumus. EST 1962. gadā saņēma 5 lūgumus sniegt prejudiciālo nolēmumu, 1963. gadā – 6 lūgumus, 1964. gadā – 6 lūgumus, 1965. gadā – 7 lūgumus, 1966. gadā – 1 lūgumu. Pēc informatīvās kampaņas 1967. gadā EST saņemto lūgumu skaits vairs ne reizi nebija tik mazs. Kopš 1970. gada EST saņēma vismaz 32 lūgumus gadā, kopš 1980. gada – vismaz 91 lūgumu gadā, kopš 1990. gada – vismaz 141 lūgumu gadā, kopš 2000. gada – vismaz 210 lūgumus gadā, bet pēdējos 5 gados, kā norādīts iepriekš, tie ir vismaz 404 lūgumi sniegt prejudiciālo nolēmumu gadā.⁷⁷ Autoresprāt, arī saņemto lūgumu skaits liecina par šī tiesību institūta būtisko nozīmi ES tiesību sistēmā.

Turklāt tieši ar prejudiciālā nolēmuma palīdzību ir radīts ES tiesību pārākuma princips⁷⁸, tiešā⁷⁹ un netiešā iedarbība⁸⁰, valsts atbildības koncepts par ES tiesību pārkāpumu.⁸¹ Dibināšanas

⁷² Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1962. gada 6. aprīļa spriedums lietā: 13-61 de Geus, ECR, p. I-45.

⁷³ Ģenerālvokāta Lagranža (*Lagrange*) 1962. gada 27. februāra secinājumi lietā: 13-61 de Geus, ECR, p. I-45, p. 56.

⁷⁴ Bobek M. Learning to Talk: Preliminary Rulings, the Courts of the New Member States and the Court of Justice. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 6, December 2008, p. 1611.

⁷⁵ Bernard C., Sharpston E. The Changing Face of Article 177 References. *Common Market Law Review*, Volume 34, 1997, p. 1113; Malferrari L. The Functional Representation of the Individual's Interests Before the EC Courts: the Evolution of the Remedies System and the Pluralistic Deficit in the EC. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Volume 12, Issue 667, Summer 2005, p. 687; de la Mare T., Donnelly C. Preliminary rulings and EU legal integration: Evolution and Stasis. In: Craig P., de Búrca G. (ed.). *The Evolution of EU Law*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 363; Heyvaert V., Thornton J., Drabble QC R. With reference to the environment: the preliminary reference procedure, environmental decisions and the domestic judiciary. *Law Quarterly Review*, Volume 130, 2014, p. 413.

⁷⁶ Rasmussen H. *On Law and Policy in the European Court of Justice: A Comparative Study in Judicial Policymaking*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986, p. 247.

⁷⁷ Eiropas Savienības Tiesa. Gada ziņojums 2015. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 91.-92. lpp. Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-04/rapport_annuel_2015_activite_judiciaire_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁷⁸ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1964. gada 15. jūlija spriedums lietā: 6-64 Costa/ENEL, ECR, p. I-585.

⁷⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā: 26-62 Van Gend en Loos, ECR, p. I-1.

līgumos noteiktās ES pilsoņu garantētās brīvības, proti, brīva personu pārvietošanās⁸², preču aprīte⁸³, kapitāla aprīte⁸⁴, pakalpojumu sniegšanas brīvība⁸⁵ arī ir attīstītas, pateicoties tieši EST atziņām, kas sniegtas dalībvalstu tiesām, izmantojot prejudiciālā nolēmuma procedūru. Tāpat tādus vispārējos tiesību principus kā proporcionalitāte, tiesiskā noteiktība, efektīva tiesību aizsardzība, ir radījusi EST ar prejudiciālā nolēmuma palīdzību.⁸⁶ Kā norādījusi pati EST, prejudiciālā nolēmuma mērķis vienmēr ir izšķirt kādu tiesību jautājumu.⁸⁷ Attiecīgi tiesu prakse, kas gadu gaitā ir veidojusies prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros, ir uzskatāma par ES tiesiskās integrācijas vēsturisko atskatu.⁸⁸

Ja sākotnēji prejudiciālā nolēmuma procedūras galvenais mērķis bija veicināt vienveidīgu tiesību piemērošanu visā ES un sniegt dalībvalstu tiesnešiem pieeju EST⁸⁹, tad šobrīd var apgalvot, ka prejudiciālā nolēmuma procedūras un, līdz ar to, arī jēdziena „prejudiciāls nolēmums” funkcijas ir paplašinājušās. Pati EST prejudiciālo nolēmumu izmanto kā līdzekli ES tiesību definēšanai un attīstīšanai.⁹⁰ Var pat uzskatīt, ka prejudiciālā nolēmuma funkcija ir ES tiesību tālākveidošana.⁹¹ Turklāt šo tiesību institūtu arvien biežāk aicina izmantot nacionālās tiesvedības lietas dalībnieki, mudinot tiesu vērsties EST, lai tādējādi arī paši nepastarpināti piekļūtu EST.⁹²

Jāsecina, ka jēdziena „prejudiciāls nolēmums” nozīme gadu gaitā ir ievērojami pieaugusi, bet tā saturiskais tvērumš arvien paplašinās. Tam par iemeslu ir arī fakts, ka prejudiciālajam nolēmumam faktiski ir *ergo omnes* efekts, lai arī *de jure* tas ir attiecināms tikai uz pamatlietu dalībvalsts tiesā.⁹³

⁸⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1984. gada 10. aprīļa spriedums lietā: 14-83 von Colson, ECR, p. I-1891.

⁸¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1991. gada 19. novembra spriedums apvienotajās lietās: C-6/90 un C-9/90 Francovich, ECR, p. I-5357.

⁸² Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1976. gada 8. aprīļa spriedums lietā: 48-75 Royer, ECR, p. I-497.

⁸³ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1974. gada 11. janvāra spriedums lietā: 8-74 Dassonville, ECR, p. I-837.

⁸⁴ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1981. gada 11. novembra spriedums lietā: 203/80 Casati, ECR, p. I-2595.

⁸⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1974. gada 3. decembra spriedums lietā: 33-74 van Binsbergen, ECR, p. I-1299.

⁸⁶ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 25.

⁸⁷ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1977. gada 3. februāra spriedums lietā: 52-76 Benedetti, ECR, p. I-163.

⁸⁸ de la Mare T., Donnelly C. Preliminary rulings and EU legal integration: Evolution and Stasis. In: Craig P., de Búrca G. (ed.). The Evolution of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 363.

⁸⁹ Arnulf A. The European Union and its Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 49.

⁹⁰ Barav A. The Judicial Power of the European Economic Community. Southern California Law Review, Volume 53, 1979-1980, p. 513; Mathijsen P. S. R. F. A Guide to European Union Law. Eighth Edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 122.

⁹¹ Buka A. Prejudiciālie nolēmumi Eiropas Savienībā: aktuālie problēmjaudājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējas. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013, 30.-31. lpp.

⁹² Stuart Mackenzie J. A. The Court of Justice of the European Communities: the Scope of its Jurisdiction and the Evolution of its Case Law under the EEC Treaty. Northwestern Journal of International Law & Business, Volume 3, 1981, p. 423.

⁹³ Mathijsen P. S. R. F. A Guide to European Union Law. Eighth Edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 122.

1.1.3. Jēdziena terminoloģija

Secinot, ka „prejudiciāls nolēmums” ir juridisks jēdziens, turklāt tāds, kas nav vispārzināms, ir nepieciešams vērtēt arī šī jēdziena terminoloģijas lietojumu. Pirms Latvijas iestāšanās ES, jēdzienu „prejudiciāls nolēmums” latviešu valodā (angļu valodā – *preliminary ruling*, franču valodā – *décision préjudicielle*, krievu valodā – *предварительно отсъждане*, vācu valodā – *Vorabentscheidung EG*) akadēmiķi apzīmēja ar terminiem „provizorisks lēmums”⁹⁴ vai „iepriekšējs nolēmums”⁹⁵, pēdējo no abiem lietojot krietni vien biežāk.⁹⁶

Lai sekmētu vienotas ES juridiskās terminoloģijas ieviešanu un izmantošanu Latvijā, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija (turpmāk – LZA TK) 2003. gadā apstiprināja termina angļu valodā „*preliminary ruling*” lietošanu ES dokumentu tulkojumos latviešu valodā. Proti, konkrētais termins latviešu valodā ir paredzēts lietošanai 2 variantos, t. i., „iepriekšējs nolēmums” vai „prejudiciāls nolēmums”, ar piebildi, ka otrais variants ir attiecināms tieši uz ES tiesībām.⁹⁷ Tādējādi LZA TK, kas rūpējas par vienotas un ar ES valstīs spēkā esošiem starptautiskiem standartiem harmonizētas nozaru terminoloģijas sistēmas zinātnisko izstrādi valsts valodā⁹⁸, atzina par atbilstošu šo terminu lietot 2 veidos. Autore promocijas darba izstrādes gaitā ir konstatējusi, ka līdz ar Latvijas iestāšanos ES gan tulkotajos dokumentos⁹⁹, gan mācību grāmatās un juridiskajā literatūrā pamatā tiek lietots termins „prejudiciāls nolēmums”¹⁰⁰, tikai atsevišķos gadījumos tiesību literatūrā lietojot terminus „iepriekšējs nolēmums”¹⁰¹, „prejudiciāls (iepriekšējs)

⁹⁴ Vinklers T., Lahmans P., Raioms S. u. c. Eiropas Savienības tiesības. Ievads. Rīga: Eiropas integrācijas birojs, 2000, 77. lpp.

⁹⁵ Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002, 148. lpp.; Alehno I., Buka A., Jarinovska K. u. c. Ievads Eiropas Kopienas tiesībās. Tiesu prakse un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 88. lpp.; Priednieks K. Cik lieliem jābūt grozījumiem Satversmē. Jurista Vārds, 2002. 26. februāris, Nr. 4 (237), 6. lpp.; Nikuļceva I. Par Nicas līgumu un Eiropas Savienības reformu. Jurista Vārds, 2002. 13. augusts, Nr. 16 (249), 4. lpp.; Antāne I., Akers A., Konstantīnova I. ES Eiropas Savienībā. Rīga: SIA „Valērija Belokoņa izdevniecība”, 2003, 27. lpp.; Belousova R. Augstākā tiesa izglītojas Eiropas tiesībās. Jurista Vārds, 2003. 1. aprīlis, Nr. 13 (271), 9. lpp.; Škoba L. Par Eiropas Savienības direktīvu tiešo iedarbību. Jurista Vārds, 2003. 2. decembris, Nr. 43 (301), 12. lpp.

⁹⁶ Buka A. Prejudiciālie nolēmumi Eiropas Savienībā: aktuālie problēmjaudājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējas. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013, 12. lpp.

⁹⁷ Par ES dokumentu tulkojumos un EUROVOC tēzaurā lietojamo juridisko terminu saraksta apstiprināšanu: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 24. Latvijas Vēstnesis, 2003. 16. jūlijs, Nr. 105.

⁹⁸ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums: Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumi Nr. 405. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1. decembris, Nr. 435/437, 1. punkts.

⁹⁹ Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 267. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 164. lpp.

¹⁰⁰ Alehno I., Buka A., Butkevičs J. u. c. Ievads Eiropas Savienības tiesībās. Tiesu prakse un komentāri. Otrais papildinātais izdevums. K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 147. lpp.; Freija I., Lutere-Timmele D., Vasariņš V. Prejudiciāls jautājums Eiropas Kopienas tiesai. Jurista Vārds, 2005. 19. jūlijs, Nr. 26, 1. lpp.; Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 286. lpp.

¹⁰¹ Tiekas administratīvo tiesu vadītāji. Informācija. Jurista Vārds, 2007. 22. maijs, Nr. 21 (474), 24. lpp.; Pieredze strīdos par preču zīmēm. Informācija. Jurista Vārds, 2007. 9. oktobris, Nr. 41 (494), 24. lpp.

nolēmums”¹⁰² vai „prejudiciāls nolēmums”.¹⁰³ Savukārt Augstākā tiesa, kā norādīts promocijas darba turpinājumā, mēdz prejudiciālo nolēmumu dēvēt arī par EST „atzinumu”¹⁰⁴, kas nav atzīstams par veiksmīgu šī jēdziena apzīmējumu. EST „atzinumu” tik tiešām var sniegt, taču pavisam citas procedūras ietvaros. Proti, LESD 218. panta 11. punkts paredz, ka ikviena dalībvalsts, ES Parlaments (turpmāk – Parlaments), ES Padome (turpmāk – Padome) vai Komisija no EST var saņemt „atzinumu” (*opinion*) par to, vai iecerētais nolīgums ir saderīgs ar ES dibināšanas līgumu noteikumiem. Turklāt, ja EST „atzinums” ir nelabvēlīgs, iecerētais nolīgums nevar stāties spēkā bez nepieciešamo izmaiņu veikšanas.¹⁰⁵ Citiem vārdiem sakot, EST sniegts „atzinums” ir patstāvīgs un no „prejudiciālā nolēmuma” atšķirīgs ES tiesību institūts, vērtējot gan subjektus, kas attiecīgo procedūru var ierosināt, gan tās priekšmetu, gan juridiskās sekas, tamdēļ Augstākās tiesas lietoto apzīmējumu nevar atzīt par pareizu.

Arī likumdevējs šobrīd galvenokārt lieto terminu „prejudiciāls nolēmums”¹⁰⁶, tikai atsevišķos gadījumos lietojot terminu „iepriekšējs nolēmums”. Šāds izņēmuma gadījums līdz pat 2012. gadam, kad attiecīgais likums zaudēja spēku, bija ietverts likumā „Par 1995. gada 26. jūlija Konvenciju par Eiropas Policijas biroja izveidi, kuras pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants (Eiropola konvencija), 1996. gada 23. jūlija Protokolu par Konvencijas par Eiropas Policijas biroja izveidi interpretāciju, ko veic Eiropas Kopienu Tiesa ar iepriekšējo nolēmumu palīdzību, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants, un 1997. gada 19. jūnija Protokolu par Eiropola, tā institūciju dalībnieku, Eiropola direktora vietnieku un darbinieku privilēģijām un imunitāti, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants un Eiropola konvencijas 41. panta 3. punkts”.¹⁰⁷

¹⁰² Blūzma V., Buka A., Deksnis B. E. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 247. lpp.; Borkoveca M. Tiesību normu hierarhijas kontrole administratīvajā tiesā. Jurista Vārds, 2007. 27. marts, Nr. 13 (466), 13. lpp.

¹⁰³ Daugavvanags A., Kļimoviča N. Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: izdevniecība „Avots”, 2008, 370. lpp.

¹⁰⁴ Promocijas darba 2.3. apakšnodaļā analizētās lietas Nr. SKA-149/2006 un Nr. SKA-45/2007.

¹⁰⁵ Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 218. panta 11. punkts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 146. lpp.

¹⁰⁶ Civilprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris, Nr. 326/330, 5.¹ pants, 214. pants, 464. pants, 472.¹ pants; Administratīvā procesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, Nr. 164, 104.¹ pants, 275. pants, 338. pants; Kriminālprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74, 39. pants, 478. pants.

¹⁰⁷ Par 1995. gada 26. jūlija Konvenciju par Eiropas Policijas biroja izveidi, kuras pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants (Eiropola konvencija), 1996. gada 23. jūlija Protokolu par Konvencijas par Eiropas Policijas biroja izveidi interpretāciju, ko veic Eiropas Kopienu Tiesa ar iepriekšējo nolēmumu palīdzību, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants, un 1997. gada 19. jūnija Protokolu par Eiropola, tā institūciju dalībnieku, Eiropola direktora vietnieku un darbinieku privilēģijām un imunitāti, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants un Eiropola konvencijas 41. panta 3. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 27. aprīlis, Nr. 65 [nav spēkā]. Likuma nosaukums, 1. pants, 8. pants saturēja terminu „iepriekšējs nolēmums” līdz pat 2012. gada 15. februārim, kad likums zaudēja spēku. Autore papildus norāda, ka, lai arī šis likums ir zaudējis spēku, tā nosaukumā minētais 1996. gada 23. jūlija Protokols par Konvencijas par Eiropas Policijas biroja izveidi interpretāciju, ko veic Eiropas Kopienu Tiesa ar iepriekšējo nolēmumu palīdzību, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants, kā starptautisks dokuments joprojām ir spēkā esošs, un šī protokola tulkojums latviešu valodā joprojām satur terminu „iepriekšējs nolēmums”.

Vienlaikus autore norāda, ka ir identificējams 1 gadījums, kad likumdevējs ir atvasinājis termina „prejudiciāls nolēmums” lietojumu, sniedzot tā papildus lietošanas variantu, t. i., „konsultatīvs atzinums”. Proti, Ministru kabineta 2008. gada 2. decembra noteikumu Nr. 995 „Kārtība, kādā sagatavo un apstiprina Latvijas Republikas nostājas projektu un nodrošina Latvijas Republikas pārstāvību Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesā” 5.2. punktā un 7.3. punktā lietots vārdu salikums „prejudiciāls nolēmums (konsultatīvs atzinums)”.¹⁰⁸ No juridiskās tehnikas viedokļa šāds formulējums liecina, ka prejudiciāls nolēmums ir tas pats, kas konsultatīvs atzinums. Autore vērš uzmanību, ka jēdziena „konsultatīvs atzinums” lietošana atbilst termina „*advisory opinion*” lietošanai ES dokumentu tulkojumos¹⁰⁹, kas ir atšķirīgs tiesību instruments un kas attiecas uz Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas (turpmāk – EBTA) tiesas sniegtajiem konsultatīvajiem atzinumiem. Konkrētāk, tie ir atzinumi, ko EBTA tiesa sniedz, interpretējot Līgumu par Eiropas Ekonomisko zonu tikai attiecībā uz EBTA valstīm. Tā kā attiecīgie Ministru kabineta noteikumi attiecas gan uz Latvijas Republikas pārstāvību EST, gan EBTA tiesā, likumdevējs tiesību normas formulējumā visticamāk ir pieļāvis tehnisku kļūdu. Autoresprāt, šo kļūdu ir nepieciešams labot, jo termini „prejudiciāls nolēmums” un „konsultatīvs atzinums” nav ekvivalenti ne LZA TK ieskatā, ne arī pēc savas juridiskās izpratnes, kā arī šo terminu paralēla lietošana ir mulsinoša.

Autore iesaka Ministru kabineta 2008. gada 2. decembra noteikumu Nr. 995 „Kārtība, kādā sagatavo un apstiprina Latvijas Republikas nostājas projektu un nodrošina Latvijas Republikas pārstāvību Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesā” 5.2. punktā un 7.3. punktā vārdu salikumu „prejudiciāls nolēmums (konsultatīvs atzinums)” aizstāt ar formulējumu „prejudiciāls nolēmums Eiropas Savienības Tiesas gadījumā vai konsultatīvs atzinums Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesas gadījumā”, kas gan gramatiski norādītu uz šo 2 dažādo terminu atšķirīgo izpratni, gan arī skaidri nošķirtu, ka termins „prejudiciāls nolēmums” ir saistāms ar EST, bet termins „konsultatīvs atzinums” – ar EBTA.

Autore apakšnodaļas nobeigumā secina, ka jēdziens „prejudiciāls nolēmums” ir svešvārds, kura jēga un saturiskais tvērums ir izprotams, vienīgi to vērtējot ES tiesību kontekstā. Neskatoties uz jēdziena „prejudiciāls nolēmums” definīcijas neesamību, ar prejudiciālo nolēmumu gan ārvalstu, gan Latvijas tiesību zinātnieku vidū visbiežāk saprot sadarbības formu starp nacionālo tiesu un EST, no EST saņemot skaidrojumu par ES tiesību normas interpretāciju vai spēkā esamību, kas arī autores ieskatā visprecīzāk apzīmē prejudiciālā nolēmuma būtību. Ņemot vērā, ka LZA TK ir apstiprinājusi termina „*preliminary ruling*” lietošanu ES dokumentu tulkojumos latviešu valodā kā

¹⁰⁸ Kārtība, kādā sagatavo un apstiprina Latvijas Republikas nostājas projektu un nodrošina Latvijas Republikas pārstāvību Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesā: Ministru kabineta 2008. gada 2. decembra noteikumi Nr. 995, Latvijas Vēstnesis, 2008. 5. decembris, Nr. 190.

¹⁰⁹ Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 35. Latvijas Vēstnesis, 2004. 19. septembris, Nr. 145.

„prejudiciāls nolēmums” un kopš Latvijas iestāšanās ES termina „prejudiciāls nolēmums” lietošana ir nostabilizējusies, autores ieskatā arī turpmāk būtu lietojams termins „prejudiciāls nolēmums”. Vienlaicīgi autore norāda, ka prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros nevar tikt pieņemts tāds EST lēmums, ar kuru lieta tiek izspriesta pēc būtības. Līdz ar to, atbilstošāk procesuālajām normām Latvijas tiesību sistēmā būtu lietot terminu „prejudiciāls lēmums”. Taču šī nianse nav izšķiroša, lai grozītu jēdziena stabilo lietojumu, kā arī termins „nolēmums” sevī, tostarp, ietver tiesas nolēmumu „lēmuma” veidā, līdz ar to termina „prejudiciāls nolēmums” lietojums pēc būtības nav nepareizs.

1.2. Prejudiciālā nolēmuma vēsturiskā attīstība

Lai izvērtētu prejudiciālā nolēmuma kā tiesību institūta attīstību no tā pirmsākumiem līdz mūsdienām un tā saistību ar pētījuma priekšmetu – tiesisko aizsardzību LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā – ir vērtējama prejudiciālā nolēmuma procedūras evolūcija. Autore šajā promocijas darba apakšnodaļā aplūko prejudiciālā nolēmuma rašanās pamatojumu, analizē tā tiesisko pamatu un ģenēzi ES dibināšanas līgumos, hronoloģiski vērtējot nozīmīgākos soļus prejudiciālā nolēmuma procedūras attīstībā. Tāpat autore vērtē, vai pētījuma priekšmeta kontekstā ES dibināšanas līgumi paredz tiesisko aizsardzību jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.

1.2.1. EOTK līgums

Prejudiciālā nolēmuma procedūra ir ES tiesību institūts, kas ir pazīstams kopš ES dibināšanas.¹¹⁰ Lai arī Eiropas Ogļu un tērauda kopiena ir pirmā no ES kopienām, tā ir vismazāk pazīstama¹¹¹, tamdēļ arī nav pārsteidzošs fakts, ka prejudiciālā nolēmuma procedūra tieši Eiropas Ogļu un tērauda kopienas ietvaros ir maz pētīta. Taču ir zināms, ka ideja par prejudiciālā nolēmuma procedūru nāk no ES dibinātājvalstu nacionālajām tiesību sistēmām. Proti, lai īstenotu kopienas dibināšanas mērķi par Eiropas integrāciju arī tiesu varas sistēmā, ES 6 dibinātājvalstis meklēja sadarbības iespējas starp EST un nacionālajām tiesām.¹¹² Tā kā aizvadītā gadsimta 50. gados kontinentālajā Eiropā nepastāvēja tāds sadarbības modelis, ko ES varētu pārņemt, ES dibinātājvalstis meklēja risinājumus savās nacionālajās tiesību sistēmās. Īpaša nozīme bija Vācijai,

¹¹⁰ Hartley T. C. The foundations of European Community law: An introduction to the constitutional and administrative law of the European Community. Eighth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 281.

¹¹¹ Dedman J. M. The Origins and Development of European Union 1945-95. A History of European Integration. London and New York: Routledge, 1996, p. 57; Stirk M. R. P., Weigall D. The Origins and Development of European Integration. London and New York: Pinter, 1999, p. 62.

¹¹² Skaidrības labad jāatzīmē, ka sarunās pie EOTK līguma izstrādes tika aicināta piedalīties arī Lielbritānija, taču tā atteicās. Chalmers D., Tomkins A. European Union Public Law: Text and Materials. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 10.

kas EOTK līguma izstrādes laikā¹¹³ aizstāvēja ideju, ka ir nepieciešams izveidot tādu mehānismu, kas spētu aizsargāt dalībvalstis gan no Augstās iestādes¹¹⁴ pārkāpumiem, gan spētu darboties kā Konstitucionālā tiesa¹¹⁵, jo Vācijā atsevišķi tiesību jautājumi varēja tikt lemti konstitucionālās uzraudzības kārtībā.¹¹⁶ ES dibinātāji, radot prejudiciālā nolēmuma procedūru, smēlās pieredzi arī Itālijas konstitucionālajās tiesībās.¹¹⁷ Tāpat Francijas tiesību sistēma kalpoja par labu piemēru, kā vispārējās jurisdikcijas tiesas sekmīgi sadarbojās ar administratīvajām tiesām un *vice versa*.¹¹⁸

Savas tradīcijas ES dibinātājvalstis adaptēja un iekļāva EOTK līguma, kas stājās spēkā 1952. gada 23. jūlijā, 41. pantā, ar kuru EST tika piešķirta kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus par atsevišķu tiesību aktu spēkā esamību. Proti:

„Tiesai vienīgajai ir jurisdikcija sniegt prejudiciālos nolēmumus par Augstās iestādes un Padomes aktu spēkā esamību, ja šāda spēkā esamība ir jautājums, kas ir jāizlemj nacionālai tiesai vai tribunālam lietas izskatīšanas ietvaros.”¹¹⁹

Attiecīgi EOTK līguma 41. pants uzlika par pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai visām dalībvalstu tiesām, nevis tikai to pēdējās instances tiesām, ja lietas izskatīšanā bija jautājums par Augstās iestādes vai Padomes¹²⁰ akta spēkā esamību. Šī panta mērķis bija nepieļaut, ka ES dalībvalstis atceļ Augstās iestādes vai Padomes aktus.¹²¹ Tādējādi atbilstoši EOTK līguma 41. pantā norādītajam dalībvalstu tiesām bija jāvēršas EST tikai par konkrēto iestāžu aktu spēkā esamību. Par Augstās iestādes un Padomes aktu interpretāciju šāds pienākums EOTK

¹¹³ Arī vēlāk, dibinot Eiropas Ekonomikas kopienu, tieši Vācijas delegācija bija tā, kas sekmēja prejudiciālā nolēmuma procedūras ieviešanas ideju, uzsverot EST lomu dibināšanas līgumu interpretācijā. Rasmussen M. Rewriting the History of European Public Law: The New Contribution of Historians. *American University International Law Review*, Volume 28, Issue 5, 2013, p. 1205.

¹¹⁴ Augstā iestāde ir Eiropas Ogļu un tērauda kopienas izpildvaras orgāns, kura funkcijas pārņēma Komisija ar 1965. gada 8. aprīļa līgumu par vienotas Eiropas Kopienas Padomes un vienotas Eiropas Kopienas Komisijas izveidi, kas stājās spēkā 1967. gada 1. jūlijā un kas izveidoja toreizējām 3 Eiropas kopienām (Eiropas Ekonomikas kopiena, Eiropas Atomenerģijas kopiena, Eiropas Ogļu un tērauda kopiena) vienotas institūcijas. Sīkāk sk. Weil G. L. Merger of the Institutions of the European Communities. *American Journal of International Law*, Volume 61, Issue 1, January 1967, p. 57.

¹¹⁵ de Visser M. *Constitutional Review in Europe: A Comparative Analysis*. Oxford: Bloomsbury Publishing, 2013, p. 88.

¹¹⁶ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 49.

¹¹⁷ Ibid; Bignami F. Rethinking the Legal Foundations of the European Constitutional Order: The Lessons of the New Historical Research. *American University International Law Review*, Volume 28, Issue 5, 2013, p. 1320.

¹¹⁸ Levasseur A. A., Scott R. F. *The Law of the European Union. A New Constitutional Order. Materials and Cases*. Durham (North Carolina): Carolina Academic Press, 2001, p. 589; Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, p. 4.

¹¹⁹ Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgums, 41. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/189_TRAITES_1951_CECA.pdf [nav spēkā] [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

¹²⁰ Šajā gadījumā „Padome” ir Eiropas Ogļu un tērauda kopienas institūcija, taču tās funkcijas pārņēma ES Padome, kā norādīts iepriekš, ar 1965. gada 8. aprīļa līgumu par vienotas Eiropas Kopienas Padomes un vienotas Eiropas Kopienas Komisijas izveidi, kas stājās spēkā 1967. gada 1. jūlijā.

¹²¹ Basedow J. *Court of Justice and Private Law: Vacillations, General Principles and the Architecture of the European Judiciary*. *European Review of Private Law*, Volume 18, Issue 3, 2010, p. 446.

līguma 41. pantā nebija paredzēts. Līdz ar to, prejudiciālā nolēmuma piemērošanas sfēra ES pirmsākumos bija ļoti ierobežota, lai gan pienākums vērsties EST bija visām ES dalībvalstu tiesām.

Turklāt jāatzīmē, ka prejudiciālā nolēmuma procedūra tika izmantota ļoti reti. Līdz 2002. gada 23. jūlijam, kad EOTK līgums zaudēja spēku, jo līguma 97. pantā bija paredzēts, ka tas tiek noslēgts ar termiņu uz 50 gadiem, EST bija sniegusi tikai 8 prejudiciālos nolēmumus, pamatojoties uz EOTK līguma 41. pantu.¹²² Taču arī pēc tam, kad EOTK līgums zaudēja spēku, EST ir norādījusi, ka tā saglabā tiesības sniegt prejudiciālos nolēmumus saskaņā ar EOTK līguma 41. pantu, lai nenonāktu pretrunā ES dibināšanas līgumu mērķiem, to saskaņotībai un tiesiskās kārtības turpinātībai, kā arī, lai nodrošinātu vienotu no EOTK līguma, kura iedarbība iestājas arī tam vairs neesot spēkā, izrietošo tiesību normu interpretāciju.¹²³

Tiesību literatūrā ir sastopamas atziņas, ka prejudiciālā nolēmuma procedūra jau kopš tās pirmsākumiem, neskatoties uz EOTK līguma 41. panta nepārprotamo tekstu, vismaz netiešā veidā ir ietvērusi EST kompetenci sniegt prejudiciālos nolēmumus arī par Augstās iestādes un Padomes aktu interpretāciju.¹²⁴ EST 1990. gadā pat pieņēma spriedumu, ar kuru sev atzina kompetenci atbilstoši EOTK līguma 41. pantam sniegt prejudiciālos nolēmumus arī par Augstās iestādes un Padomes aktu interpretāciju. EST spriedumu motivēja ar vairākiem argumentiem, tostarp, norādot, ka tai atbilstoši EOTK līguma 31. pantam ir pienākums nodrošināt likuma ievērošanu dibināšanas līgumu piemērošanā un interpretācijā, kā arī tiesību aktu spēkā esamības izvērtēšana nemaz nav iespējama bez attiecīgo tiesību aktu interpretācijas. EST papildus norādīja, ka laikā, kad tā šo spriedumu pieņēma, bija spēkā citi ES dibināšanas līgumi¹²⁵, kas paredzēja EST sniegt prejudiciālos nolēmumus arī par ES primāro tiesību aktu interpretāciju. Proti, atbilstoši Kopienas līguma 177. pantam¹²⁶ un Euratom līguma 150. pantam¹²⁷ dalībvalstu tiesām bija iespēja vērsties EST arī ar

¹²² Anderson D., Demetriou M. References to the European Court. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 6; sīkāk sk. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1969. gada 25. februāra spriedums lietā: 23-68 Klomp, ECR, p. I-43; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1983. gada 17. maija spriedums lietā: 168/82 CECA, ECR, p. I-1681; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā: 36/83 Mabanaf, ECR, p. I-2497; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā: 172/84 Celestri, ECR, p. I-963; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1985. gada 24. oktobra spriedums lietā: 239/84 Gerlach, ECR, p. I-3507; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1990. gada 22. februāra spriedums lietā: C-221/88 ECSC, ECR, p. I-495; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1996. gada 2. maija spriedums lietā: C-18/94 Hopkins, ECR, p. I-2281; Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2001. gada 20. septembra spriedums lietā: C-390/98 Banks, ECR, p. I-6117.

¹²³ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2007. gada 18. jūlija spriedums lietā: C-119/05 Lucchini, ECR, p. I-6199, 41. punkts.

¹²⁴ Arnall A. Does the Court of Justice Have Inherent Jurisdiction. Common Market Law Review, Volume 27, Issue 4, 1990, p. 690.

¹²⁵ Promocijas darba nākamā apakšnodaļa „Kopienas līgums un Euratom līgums”.

¹²⁶ Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums, 177. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

¹²⁷ Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums, 150. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_euratom.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

prejudiciālajiem jautājumiem par ES tiesību aktu interpretāciju.¹²⁸ EST secināja, ka būtu pretrunā ES dibināšanas līgumu loģikai ļaut nacionālajām tiesām pašām interpretēt EOTK līgumu, kamēr pārējo dibināšanas līgumu interpretācija bija ekskluzīvā EST kompetencē, jo īpaši, zinot, ka visu 3 iepriekšminēto ES dibināšanas līgumu ideja ir nodrošināt ES tiesību vienotu piemērošanu un iedibināt sadarbību starp dalībvalstu tiesām un EST.¹²⁹

Autore šādai EST argumentācijai nevar piekrist, jo tā, lai arī saskanīga ar ideju par ES integrācijas nepieciešamību, ir acīmredzami pretēja EOTK līguma 41. panta tekstam, kā arī nav pārliecinoša attiecībā uz dzīves gadījumiem pirms ar citiem ES dibināšanas līgumiem, t. i., Kopienas līgumu un Euratom līgumu, tika paplašināta EST kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus par ES primāro tiesību aktu interpretāciju. Proti, EOTK līgums tika parakstīts 1951. gada 18. aprīlī, kamēr Kopienas līgums un Euratom līgums tika parakstīts 1957. gada 25. martā. Turklāt EOTK līguma 41. pants visā EOTK līguma 50 gadu spēkā esamības laikā tā arī netika grozīts.¹³⁰ Līdz ar to, autoresprāt, EST sev tiesību tālākveidošanas ceļā atvasināja kompetenci izskatīt prejudiciālā nolēmuma lietas arī par Augstās iestādes un Padomes aktu interpretāciju. Taču šāda EST izpausmes forma nav novatoriska, jo, kā norādīts iepriekš, viena no prejudiciālā nolēmuma funkcijām ir ES tiesību tālākveidošana. Līdz ar to, autore secina, ka kopš ES dibināšanas atbilstoši EOTK līguma 41. pantā *expressis verbis* norādītajam EST bija kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus tikai par atsevišķu iestāžu, konkrētāk, Augstās iestādes un Padomes, pieņemto tiesību aktu spēkā esamību, bet EST laika gaitā uz tās pašas tiesību normas pamata atvasināja sev kompetenci sniegt prejudiciālos nolēmumus arī par Augstās iestādes un Padomes aktu interpretāciju.

No vēsturiskās perspektīvas raugoties, EOTK līgums ir īpaši nozīmīgs arī tamdēļ, ka tā 33. pants, 35. pants un 88. pants paredzēja tiesisko aizsardzību uzņēmumiem un to asociācijām¹³¹, ja Augstā iestāde atteicās ierosināt pārkāpuma procedūru par EOTK līguma, tostarp, 41. panta iespējamu pārkāpumu. Šim tematam promocijas darba turpinājumā ir veltīta atsevišķa apakšnodaļa.¹³²

¹²⁸ Dubinsky P. R. The Essential Function of Federal Courts: The European Union and the United States Compared. *American Journal of Comparative Law*, Volume 42, Issue 2, Spring 1994, p. 318.

¹²⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1990. gada 22. februāra spriedums lietā: C-221/88 ECSC, ECR, p. I-495.

¹³⁰ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 6.

¹³¹ Autore norāda, ka EOTK līguma ietvaros ir vērtējams jautājums nevis par indivīda, bet gan par uzņēmuma procesuālajām tiesībām pārkāpuma procedūras ietvaros tā iemesla dēļ, ka primāri uzņēmumi un to asociācijas, nevis indivīdi bija Eiropas Oglu un tērauda kopienas subjekti.

¹³² Promocijas darba 3.2. apakšnodaļa.

1.2.2. Kopienas līgums un Euratom līgums

Nākamajos ES dibināšanas līgumos, t. i., ar identisku regulējumu Kopienas līguma 177. pantā¹³³ un Euratom līguma 150. pantā¹³⁴, kopiena piešķir EST kompetenci sniegt prejudiciālos nolēmumus ne tikai par tiesību aktu spēkā esamību, bet arī par interpretāciju. Proti, abas minētās normas noteica:

„Tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par: a) šā Līguma interpretāciju; b) Kopienas iestāžu tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju; c) ar Padomes lēmumu dibinātu struktūru statūtu interpretāciju, ja minētie Statūti to paredz.

Ja šādu jautājumu ierosina kādas dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs Tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai Tiesa sniedz nolēmumu par šo jautājumu.

Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāgriežas Tiesā.”

Ņemot vērā, ka tiesiskais pamats prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai Kopienas līgumā un Euratom līgumā bija identisks, bet pieņemto prejudiciālo nolēmumu skaits par Euratom līgumu ir ļoti mazs¹³⁵, autore promocijas darba turpinājumā galvenokārt koncentrējas uz prejudiciālā nolēmuma vēsturisko attīstību Kopienas līguma ietvaros.

Jau vēsturiski prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros tieši interpretācijas jautājumi sastādīja lielāko daļu no EST darba apjoma.¹³⁶ Autores ieskatā tieši Kopienas līguma 177. panta pieņemšana ir uzskatāma par visbūtiskākajiem grozījumiem ES tiesību vēsturē attiecībā uz prejudiciālā nolēmuma procedūru, kam gan nepiekrīt Dr. iur. Arnis Buka. Viņa ieskatā ar Nicas līgumu, kas ir analizēts promocijas darba nākamajā apakšnodaļā, izdarītie grozījumi ir visnozīmīgākie attiecībā uz prejudiciālā nolēmuma institūtu, jo tie ietekmē procedūras būtību, nevis atsevišķus procedūras aspektus.¹³⁷

¹³³ Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums, 177. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

¹³⁴ Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums, 150. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_euratom.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

¹³⁵ Broberg M., Fenger N. Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, p. 114.

¹³⁶ Pescatore P. Court of Justice of the European Communities. References for preliminary rulings under Article 177 of the EEC Treaty and cooperation between the Court and national courts. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1986, p. 9.

¹³⁷ Intervija ar Dr. iur. Arni Buku, 2013. gada 26. novembris. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

Kā izriet no Kopienas līguma *travaux préparatoires*, komiteja kompetences paplašināšanu līguma projektā virzīja 3 reizes, līdz vienojās par vārda „interpretācija” iekļaušanu līgumā. Taču, kā salīdzinoši ir izteicies šīs tiesību normas pieņemšanas laikā EST prezidenta amatā esošais lords Makenzijs-Stjuarts (*Lord Mackenzie-Stuart*), bez šīs kompetences paplašināšanas dienasgaismu nebūtu ieraudzījuši visievērojamākie EST spriedumi¹³⁸, kas pieņemti, sniedzot skaidrojumu tieši par ES tiesību normu interpretāciju. Turklāt šāda kompetence tika attiecināta uz lielāko daļu kopienas institūciju izdotajiem tiesību aktiem un dibināšanas līgumiem. Atšķirībā no EOTK līguma, Kopienas līgums un Euratom līgums ļāva vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ne tikai par Komisijas un Padomes aktu spēkā esamību vai interpretāciju, bet arī par citu iestāžu, piemēram, Parlamenta aktu spēkā esamību vai interpretāciju, kā arī par Kopienas līguma, Euratom līguma un ar Padomes lēmumu dibinātu struktūru statūtu interpretāciju, ja statūti to paredzēja. Turklāt šī kompetence kā tiesība bija visām dalībvalstu tiesām, bet kā pienākums – pēdējās instances tiesām. Autore atgādina, ka EOTK līgums uzlika par pienākumu visām dalībvalstu tiesām vērsties EST 41. pantā noteiktajos gadījumos.

Drīz vien pēc Kopienas līguma un Euratom līguma spēkā stāšanās arī EST deva savu pienesumu prejudiciālā nolēmuma procedūras arvien aktīvākā izmantošanā. Proti, 1963. gadā *Van Gend en Loos*¹³⁹ lietā EST atzina, ka ES tiesības veido jaunu tiesību sistēmu, kuras subjekti ir ne tikai dalībvalstis, bet arī indivīdi. Tādējādi EST atzina, ka dibināšanas līgumiem piemīt tiešā iedarbība un tie rada indivīdiem tiesības, kuras nacionālajām tiesām ir jāatzīst.¹⁴⁰ Faktiski ar šo spriedumu prejudiciālā nolēmuma procedūra tika atzīta par piemērotu metodi indivīdiem no ES regulējuma izrietošo tiesību aizsardzībai.¹⁴¹

Būtiski, ka atšķirībā no EOTK līguma, Kopienas līgums un Euratom līgums vairs neparedzēja uzņēmumiem vai to asociācijām iespēju panākt EST spriedumu par dibināšanas līguma pārkāpumu. Kopienas līguma un Euratom līguma autori uzskatīja, ka EOTK līgumā pastāvošais vispārīgais mehānisms uzņēmumiem vai to asociācijām saņemt tiesisko aizsardzību dibināšanas līguma, tajā skaitā, EOTK līguma 41. panta pārkāpuma gadījumā, rada arī risku, ka piešķirtās tiesības varētu tikt izmantotas negodprātīgi.¹⁴² Tā vietā, Kopienas līguma 173. pants un Euratom līguma 146. pants noteica visiem indivīdiem, ne tikai uzņēmumiem vai to asociācijām, iespēju EST

¹³⁸ Adress in commemoration of Nicola Catalano, Court's Formal sitting of October 18, 1984. Citēts pēc: Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 8.

¹³⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā: 26-62 Van Gend en Loos, ECR, p. I-1.

¹⁴⁰ Woodworth R. L. *Court of Justice of the European Communities: The Request for a Preliminary Ruling and the Protection of Individual Rights under Article 177 of the Treaty of Rome*. *Syracuse Law Review*, Volume 18, Issue 3, Spring 1967, p. 604.

¹⁴¹ Dinu G. *Principle of Direct Consequences and Effect of EU Rules on National Courts*. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, Volume 4, Issue 2, 2012, p. 485.

¹⁴² Gormley W. P. *Individual Petition to the Commission of the European Economic Community*. *Valparaiso University Law Review*, Volume 1, No. 2, 1967, p. 258.

apstrīdēt ES institūciju lēmumus, bet ar nosacījumu, ka konkrētais lēmums indivīdu skar tieši.¹⁴³ Tāpat Kopienas līguma 169. pantā noteiktā pārkāpuma procedūra, salīdzinot ar EOTK līguma 88. pantu, tika ierobežota savā piemērošanas jomā.¹⁴⁴ Proti, pārkāpuma procedūru varēja iniciēt tikai, pamatojoties uz Komisijas vai dalībvalsts priekšlikuma pamata. Lai arī ikviens indivīds varēja vērsties Komisijā ar lūgumu uzsākt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti par tobrīd Kopienas līguma 177. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi, taču šādā gadījumā ES tiesības neparedzēja un arī šobrīd dibināšanas līgumi neparedz indivīdam jebkādas procesuālās garantijas.¹⁴⁵

Paralēli iepriekšminētajam ar Kopienas līgumu prejudiciālā nolēmuma piemērojamība atsevišķās sfērās tika gan ierobežota, gan paplašināta. Piemēram, Kopienas līguma 68. pants ierobežoja prejudiciālā nolēmuma darbību, jo noteica īpašus nosacījumus EST sniegt prejudiciālos nolēmumus par jautājumiem, kas attiecās uz vīzu politiku, patvēruma politiku, imigrācijas politiku un citu politiku, kas saistīta ar personu brīvu pārvietošanos. EST šajā sfērā bija kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus tikai tad, ja nolēmumu lūdza dalībvalsts pēdējās instances tiesa un lūgums nebija par Padomes likumības un sabiedriskās kārtības uzturēšanas pasākumiem, kas veikti pārrobežu pārbaužu ietvaros.¹⁴⁶ Vienlaikus ES, paplašinot prejudiciālā nolēmuma darbību, piešķīra EST kompetenci pieņemt prejudiciālos nolēmumus arī par atsevišķu konvenciju interpretāciju.¹⁴⁷ Piemēram, ES piešķīra EST šādu kompetenci ar 1971. gada 3. jūnija protokolu pie Konvencijas par piekritību un tiesu nolēmumu izpildi civillietās un komercietās, kas parakstīta 1968. gada 27. septembrī Briselē.¹⁴⁸ Šī konvencija ir balstīta uz Kopienas līguma IV. sadaļu jeb noteikumiem, kas attiecas uz vīzu politiku, patvēruma un imigrācijas politiku, kā arī uz citu politiku, kas saistīta ar personu brīvu pārvietošanos.¹⁴⁹

Kopumā jāsecina, ka vēsturiski Kopienas līguma 177. pantā noteiktais tiesiskais pamats, paredzot EST sniegt prejudiciālos nolēmumus par dibināšanas līgumu un iestāžu tiesību aktu interpretāciju, ievērojami paplašināja prejudiciālā nolēmuma procedūras piemērošanas apjomu. Autores ieskatā tieši Kopienas līguma 177. panta pieņemšana ir uzskatāma par visbūtiskāko soli ES

¹⁴³ EOTK līguma, Kopienas līguma un Euratom līguma attiecīgo pantu salīdzinošo analīzi skatīt Gormley W. P. Individual Petition to the Commission of the European Economic Community. *Valparaiso University Law Review*, Volume 1, No. 2, 1967, p. 258.

¹⁴⁴ Gormley W. P. Individual Petition to the Commission of the European Economic Community. *Valparaiso University Law Review*, Volume 1, No. 2, 1967, p. 270.

¹⁴⁵ Bronckers M. C. E. J. Private Enforcement of 1992: Do Trade and Industry Stand a Chance against the Member States. *Common Market Law Review*, Volume 26, Issue 3, 1989, p. 523; Bapuly B. Application of EC Law. *Polish Yearbook of International Law*, Volume 26, 2002-2003, p. 111.

¹⁴⁶ Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (konsolidētā versija), 68. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006, C321, 70. lpp.

¹⁴⁷ Sīkāk sk. Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, pp. 11-15; Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, pp. 8-10.

¹⁴⁸ Konvencijas normas pa šo laiku ir aizstātas ar Parlamenta un Padomes 2012. gada 12. decembra regulu Nr. 1215/2012 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās.

¹⁴⁹ Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, p. 8.

tiesību vēsturē attiecībā uz prejudiciālā nolēmuma procedūras attīstību. Taču pētījuma priekšmeta kontekstā ir būtiski atzīmēt, ka Kopienas līgums un tāpat arī Euratom līgums, salīdzinot ar EOTK līgumu, vairs neparedzēja tiešu tiesisko aizsardzību ne uzņēmumiem vai to asociācijām, ne indivīdiem jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.

1.2.3. Māstrihtas, Amsterdamas un Nicas līgums

Turpmāko gadu gaitā prejudiciālā nolēmuma procedūras tiesiskais pamats tika vairākkārt papildināts vai grozīts, paplašinot šī tiesību institūta piemērošanas iespējas, taču šīs izmaiņas vairs nebija tik fundamentālas.¹⁵⁰ Tamdēļ autore šīs apakšnodaļas ietvaros īpašu uzmanību pievērš 3 dibināšanas līgumiem – Māstrihtas, Amsterdamas un Nicas – un attiecīgi tajos noteiktajam tiesiskajam pamatam prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

Līdz ar Māstrihtas līguma spēkā stāšanos 1993. gada 1. novembrī EST kompetence tika paplašināta, paredzot, ka prejudiciālie nolēmumi var tikt sniegti arī par Eiropas Centrālās bankas (turpmāk – ECB) tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju. Proti, Kopienas līguma 177. pants tika grozīts šādā redakcijā:

„Tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par: a) šā Līguma interpretāciju; b) Kopienas iestāžu un ECB tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju; c) ar Padomes lēmumu dibinātu struktūru statūtu interpretāciju, ja minētie Statūti to paredz.

Ja šādu jautājumu ierosina kādas dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs Tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai Tiesa sniedz nolēmumu par šo jautājumu.

Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāgriežas Tiesā.”¹⁵¹

Tāpat ar Māstrihtas līguma 35. pantu tika paplašināta EST kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus attiecībā uz trešo pilāru, t. i., jautājumiem, kas ir balstīti uz Māstrihtas līguma VI. sadaļu jeb noteikumiem par policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās. Proti, EST šajā sfērā tika piešķirta kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus par pamatlēmumu un lēmumu spēkā esamību un interpretāciju, bet tikai tad, ja dalībvalsts ar deklarāciju bija sev atzinusi EST kompetenci sniegt prejudiciālos nolēmumus par Māstrihtas līguma VI. sadaļā minēto tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju, un bija norādītas nacionālās tiesas, kas drīkst iesniegt EST

¹⁵⁰ Arnall A. Past and Future of the Preliminary Rulings Procedure. *European Business Law Review*, Volume 13, 2002, p. 183.

¹⁵¹ Līgums par Eiropas Savienību, G(56). pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1992, C191, 35. lpp.

attiecīgus lūgumus.¹⁵² Tādējādi prejudiciālā nolēmuma procedūras piemērošana šajā sfērā izrietēja no Māstrihtas līguma 35. panta, bet normas faktiskā piemērošana joprojām bija atkarīga no dalībvalstu gribas atzīt sev EST kompetenci. Tajā pašā laikā tiesai dalībvalstī, kas ar deklarāciju nebija atzinusi sev EST kompetenci sniegt prejudiciālos nolēmumus par Māstrihtas līguma VI. sadaļā minēto tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju, bija pienākums ievērot EST prejudiciālos nolēmumus šajā sfērā, balstoties uz ES tiesību pārākuma principu.¹⁵³

Savukārt Kopienas līguma 177. pants pēc Amsterdamas līguma spēkā stāšanās 1999. gada 1. maijā tehniski kļuva par Kopienas līguma 234. pantu.¹⁵⁴ Saturiski prejudiciālā nolēmuma tiesiskais pamats netika grozīts.

Ievērojamas pārmaiņas paredzēja Nicas līgums, kas stājās spēkā 2003. gada 1. februārī. Nicas līguma 225. panta trešā daļa paredzēja tobrīdējai Pirmās instances tiesai (tagad – Vispārējā tiesa) kompetenci sniegt prejudiciālos nolēmumus atsevišķās sfērās:

„Pirmās instances tiesas jurisdikcijā ir attiecībā uz īpašām Statūtos noteiktām jomām izskatīt un izlemt jautājumus, kas iesniegti saskaņā ar 234. pantu, lai saņemtu prejudiciālu nolēmumu.

Gadījumos, kad Pirmās instances tiesa uzskata, ka lietā jāpieņem principiāls lēmums, kas varētu ietekmēt Kopienas tiesību vienotību vai konsekvenci, tā lietu lēmuma pieņemšanai var nodot Tiesai.

Lēmumus, ko Pirmās instances tiesa pieņem jautājumos, kas tai nodoti prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai, izņēmuma kārtā, ievērojot Statūtos paredzētos nosacījumus, var pārskatīt Tiesa, ja ir nopietni apdraudēta Kopienas tiesību vienotība vai konsekvence.”¹⁵⁵

Taču minētā tiesību norma nekad nav iedzīvināta, kam par iemeslu ir nepieciešamo grozījumu neesamība EST statūtos. Bez tam, šādi grozījumi EST statūtos Padomei būtu jāpieņem vienbalsīgi.¹⁵⁶ Nicas līgums tika pieņemts vēl pirms ES paplašināšanās 2004. gadā, kad ES bija vien 15 dalībvalstis. Savukārt tagad, kad ES ir 28 dalībvalstis, vienbalsības nodrošināšana EST statūtu grozījumu pieņemšanai ir kļuvusi vēl sarežģītāka. Turklāt jau Nicas līguma pieņemšanas laikā pašā

¹⁵² Līgums par Eiropas Savienību (konsolidētā versija), 35. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006, C321, 27.-28. lpp.

¹⁵³ Carruthers S. The Treaty of Lisbon and the Reformed Jurisdictional Powers of the European Court of Justice in the Field of Justice and Home Affairs. *European Human Rights Law Review*, Issue 6, 2009, p. 18.

¹⁵⁴ Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (konsolidētā versija Amsterdamas līguma redakcijā), 234. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1997, C340, 273. lpp.

¹⁵⁵ Nicas līgums, ar kuru tiek grozīts Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumi un citi saistītie akti, 225. panta trešā daļa. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2001, C80, 23.-24. lpp.

¹⁵⁶ Eiropas kopienas dibināšanas līgums, 245. pants: „Tiesas Statūti ir izklāstīti atsevišķā protokolā. Padome, vai nu pēc Tiesas lūguma, apspriedusies ar Eiropas Parlamentu un Komisiju, ar vienprātīgu lēmumu var grozīt Statūtus, izņemot I sadaļas noteikumus”. Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (konsolidētā versija). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006, C321, 150. lpp.

EST dalījās domas par šādas dalītas – EST un Pirmās instances tiesas – kompetences nepieciešamību prejudiciālā nolēmuma lietās.¹⁵⁷

Paredzams, ka dalībvalstu starpā ir vēl gaidāmas ilgstošas diskusijas par „īpašajām jomām”, kurās tagadējā Vispārējā tiesa varētu skatīt prejudiciālā nolēmuma lietas. Nav daudz tādu ES tiesību sfēru, kuras veidotu atsevišķu tiesību avotu kopumu un kuru atsevišķa vērtēšana neapdraudētu ES tiesību vienotību. Tiesību doktrīnā norādīts, ka preču zīmju¹⁵⁸ un nodokļu sfēras varētu tikt atzītas par „īpašajām jomām”, kurās prejudiciālā nolēmuma lietas varētu izskatīt Vispārējā tiesa.¹⁵⁹ Attiecīgi autore secina, ka savulaik akadēmiskā līmenī ir notikusi neliela debate par potenciālajiem grozījumiem EST statūtos Nicas līguma 225. panta trešās daļas kontekstā. Taču nav indikāciju, ka šobrīd nepieciešamo grozījumu izstrāde EST statūtos būtu ES politiskās dienaskārtības jautājums. Autoresprāt, arī raugoties no praktiskā viedokļa, ir mazticams, ka tuvākajā nākotnē šādu grozījumu virzīšana varētu notikt. Kā norādīts iepriekš, kopš 2011. gada EST saņemto prejudiciālo nolēmumu lietu skaits ir nostabilizējies, savukārt papildus jānorāda, ka to izskatīšanas vidējais ilgums ir samazinājies. EST 2011. gadā bija nepieciešami vidēji 16,3 mēneši vienas prejudiciālā nolēmuma lietas izskatīšanai, 2012. gadā – 15,6 mēneši, 2013. gadā – atkal 16,3 mēneši, 2014. gadā – 15,0 mēneši, bet 2015. gadā – 15,3 mēneši.¹⁶⁰ Autore izsaka viedokli, ka jautājums par grozījumu izdarīšanu EST statūtos netiks virzīts, kamēr vien EST spēs vismaz esošajā līmenī saglabāt prejudiciālo nolēmumu lietu izskatīšanas vidējo ilgumu, jo Nicas līguma mērķis bija uzlabot ES tiesu varas efektivitāti, tostarp samazināt prejudiciālo nolēmumu lietu izskatīšanas ilgumu.¹⁶¹ Turklāt statistikas dati rāda, ka šobrīd Vispārējā tiesa ir vairāk noslogota nekā EST.¹⁶²

Jānorāda, ka vēsturiski Māstrihtas līgums, Amsterdamas līgums un Nicas līgums gan papildināja prejudiciālā nolēmuma procedūras piemērošanas jomu, to attiecinot arī uz ECB tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju, gan tehniski mainīja pantu, kas turpmāk bija uzskatāms par ES dibināšanas līgumos noteikto prejudiciālā nolēmuma procedūras tiesisko pamatu, to mainot no Kopienas līguma 177. panta uz 234. pantu, gan paredzēja iespēju nākotnē paplašināt subjektu loku,

¹⁵⁷ Rasmussen H. Present and Future European Judicial Problems after Enlargement and the Post-2005 Ideological Revolt. *Common Market Law Review*, Volume 44, Issue 6, December 2007, p. 1679.

¹⁵⁸ Azizi J. Opportunities and Limits for the Transfer of Preliminary Reference Proceedings to the Court of First Instance. In: Pernice I., Kokott J., Saunders C. (ed.). *The future of the European judicial system in a comparative perspective*. Baden-Baden: Nomos, 2006, p. 252.

¹⁵⁹ Lenaerts K. Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union. *Common Market Law Review*, Volume 44, Issue 6, December 2007, p. 1656; Craig P. *The Lisbon Treaty, Law, Politics, and Treaty Reform*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 143.

¹⁶⁰ Eiropas Savienības Tiesa. Gada ziņojums 2015. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 86. lpp. Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-04/rapport_annuel_2015_activite_judiciaire_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

¹⁶¹ Azizi J. Opportunities and Limits for the Transfer of Preliminary Reference Proceedings to the Court of First Instance. In: Pernice I., Kokott J., Saunders C. (ed.). *The future of the European judicial system in a comparative perspective*. Baden-Baden: Nomos, 2006, pp. 244-245.

¹⁶² Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, pp. 25-26.

kas prejudiciālo nolēmumu lietas varētu izskatīt, šādu kompetenci „īpašajās jomās” nosakot Pirmās instances tiesai, ja EST statūtos tiktu pieņemti attiecīgi grozījumi. Jāatzīmē, ka arī Māstrihtas līgums, Amsterdamas līgums un Nicas līgums vairs nepiešķir ne uzņēmumiem vai to asociācijām, ne indivīdiem tiešu tiesisko aizsardzību jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.¹⁶³ Vienīgā iespēja indivīdam ES līmenī panākt, ka tiek vērtīts dibināšanas līgumā noteiktā pienākuma – uzdot EST jautājumu prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai – iespējamais pārkāpums, ir iepriekš norādītā tiesība vērsties Komisijā, lūdzot ierosināt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti.

1.2.4. Lisabonas līgums

Līdz ar Lisabonas līguma, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību (Māstrihtas līgumu) un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (Kopienas līgumu), spēkā stāšanos 2009. gada 1. decembrī, tiesiskais pamats prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir bijušā Kopienas līguma 234. pants jeb tagadējā LESD¹⁶⁴ 267. pants:

„Eiropas Savienības Tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par: a) Līgumu interpretāciju; b) Savienības iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju.

Ja šādu jautājumu ierosina kādas dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs Tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai Tiesa sniedz nolēmumu par šo jautājumu.

Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāgriežas Tiesā.

Ja šāds jautājums ir radies lietā, kas dalībvalsts tiesā tiek izskatīta attiecībā uz apcietinājumā esošu personu, Eiropas Savienības Tiesa to izlemj ar minimālu kavēšanos.”¹⁶⁵

Tiesiskais pamats, salīdzinot ar Kopienas līguma 234. panta redakciju, ir, pirmkārt, papildināts ar jaunu ceturto daļu, paredzot, ka „lietā, kas dalībvalsts tiesā tiek izskatīta attiecībā uz apcietinājumā esošu personu, Eiropas Savienības Tiesa to izlemj ar minimālu kavēšanos”. Tādējādi ES ir noteikusi prioritāti prejudiciālā nolēmuma procedūrai attiecībā uz noteiktas kategorijas lietām.

¹⁶³ Woodworth R. L. Court of Justice of the European Communities: The Request for a Preliminary Ruling and the Protection of Individual Rights under Article 177 of the Treaty of Rome. Syracuse Law Review, Volume 18, Issue 3, Spring 1967, p. 615.

¹⁶⁴ Lisabonas līguma 2. pants paredz Kopienas līguma nosaukumu aizstāt ar nosaukumu „Līgums par Eiropas Savienības darbību”. Lisabonas Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, 2. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2007, C306, 42. lpp.

¹⁶⁵ Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 267. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 164. lpp.

Skaidrības labad gan jāatzīmē, ka arī ārpus LESD 267. panta ceturtais daļas EST var paštrinātā kārtībā, ja lietas apstākļi prasa, vai steidzamības kārtībā, ja uzdoti prejudiciālie jautājumi attiecībā uz ES brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, izskatīt lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu, kā tas noteikts EST reglamenta (turpmāk – Reglaments) 105. punktā un 107. punktā.¹⁶⁶ Otrkārt, salīdzinot ar Kopienas līguma 234. pantu, redakcionāli ir grozīta LESD 267. panta pirmā daļa, pilnībā atsakoties no c) apakšpunkta, savukārt b) apakšpunkts ir izteikts jaunā redakcijā, prejudiciālā nolēmuma procedūru attiecinot uz „Savienības iestāžu un struktūru” tiesību aktiem, nevis, kā tas bija iepriekš definēts, uz „Kopienas iestāžu un ECB tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju”. Tādējādi, līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos EST prejudiciālo nolēmumu var sniegt arī, piemēram, par ES aģentūru pieņemtajiem tiesību aktiem.

Šajā sakarā papildus jānorāda, ka LESD 267. panta tulkojums latviešu valodā, kas publicēts ES Oficiālajā Vēstnesī, ir iztulkots neprecīzi. Proti, LESD 267. panta pirmās daļas b) apakšpunkta tulkojumā latviešu valodā nav lietots pilnvērtīgs ES institūciju veidu uzskaitījums. Minētā tiesību norma latviešu valodā atsaucas uz „Savienības iestāžu vai struktūru” tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju, kamēr tā pati norma angļu valodā atsaucas uz „Savienības institūciju, struktūru, biroju vai aģentūru” (*acts of the institutions, bodies, offices or agencies of the Union*) tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju. Arī citās ES oficiālajās valodās šī norma nav tulkota konsekventi. Piemēram, kā izriet no tulkojuma vācu valodā, LESD 267. panta pirmās daļas b) apakšpunkts ir attiecināms uz „Savienības iestāžu, organizāciju vai aģentūru” (*der Organe, Einrichtungen oder sonstigen Stellen der Union*) tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju.¹⁶⁷ Autoresprāt, šāda nekonsekvence tulkojumā var radīt nevajadzīgus pārpratumus. Var izveidoties situācija, ka Latvijas tiesa, vērtējot nepieciešamību vērsties EST, piemēram, par Eiropas Vides aģentūras vai Eiropas Zāļu aģentūras pieņemto tiesību aktu interpretāciju, nonāk pie secinājuma, ka LESD 267. pantu uz šādiem tiesību aktiem nevar attiecināt, tā iemesla dēļ, ka LESD 267. panta pirmās daļas b) apakšpunkta tulkojums latviešu valodā neatsaucas specifiski uz aģentūru kā ES institūcijas veidu. Tamdēļ autore aicina gan attiecībā uz prejudiciālā nolēmuma tiesiskā pamata identificēšanu, gan citos gadījumos tiesību normu piemērotājus nepaļauties tikai uz ES tiesību normas tulkojumu latviešu valodā, bet gan salīdzināt tulkojumus vairākās ES oficiālajās valodās.

Lisabonas līgums arī citos aspektos paplašina prejudiciālā nolēmuma procedūras tvērumu. Tagad EST ir vispārēja kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus brīvības, drošības un tiesiskuma telpas jomā, jo ar Lisabonas līgumu tiek svītrots Māstrihtas līguma 35. pants un vairs

¹⁶⁶ Eiropas Savienības Tiesas Reglaments. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, L265, 1.-42. lpp.

¹⁶⁷ Līguma par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 267. pants latviešu, angļu un vācu valodās. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN>, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN> un <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Craig P. The Lisbon Treaty, Law, Politics, and Treaty Reform. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 100.

nepastāv pīlāru sistēma¹⁶⁸, kā arī ir svītrots Kopienas līguma 68. pants, kurā bija paredzēts ierobežojums attiecībā uz vīzu, patvēruma, imigrācijas politiku un citu politiku, kas saistīta ar personu brīvu pārvietošanos. Tagad lūgumus sniegt prejudiciālos nolēmumus EST var iesniegt visas valsts tiesas un EST kompetencē ir pieņemt prejudiciālos nolēmumus arī attiecībā uz likumības un sabiedriskās kārtības uzturēšanas pasākumiem, kas veikti pārrobežu pārbaužu ietvaros. Tāpat Lisabonas līgums paredz, ka LESD 267. pants ir pilnībā attiecināms uz Eiropas Atomenerģijas kopienu.¹⁶⁹

Vienlaikus Lisabonas līgums arī sašaurina prejudiciālā nolēmuma procedūras piemērošanas iespējas. Proti, līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos EST ir ierobežota kompetence sniegt prejudiciālos nolēmumus par noteikumiem par kopējo ārpolitiku un drošības politiku, kā arī attiecībā uz tiesību aktiem, kas pieņemti saistībā ar noteikumiem par kopējo ārpolitiku un drošības politiku.¹⁷⁰

Pēc Lisabonas līguma spēkā stāšanās LESD 256. panta trešajā daļā ir pilnībā pārņemta Nicas līguma 225. panta trešā daļa par bijušās Pirmās instances tiesas kompetenci „attiecībā uz īpašām Statūtos noteiktām jomām” sniegt prejudiciālos nolēmumus. Vienīgā izmaiņa, salīdzinot ar Nicas līgumu, ir Pirmās instances tiesas pārdēvēšana par Vispārējo tiesu. Tā kā EST statūtos šajā sakarā joprojām nav veikti grozījumi, tikai EST kompetencē ir sniegt prejudiciālos nolēmumus un nevar uzskatīt, ka *de facto* pastāvētu vairāki tiesiskie pamati prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

Jānorāda, ka vēsturiski Lisabonas līgums papildināja prejudiciālā nolēmuma piemērošanas jomu, to attiecinot uz visa veida ES iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju, kā arī paredzot kompetenci prejudiciālos nolēmumus sniegt brīvības, drošības un tiesiskuma telpas jomā un vīzu, patvēruma, imigrācijas politiku un citu politiku, kas saistīta ar personu brīvu pārvietošanos, jomā. Tāpat Lisabonas līgums tehniski mainīja pantu, kas tagad ir ES dibināšanas līgumos noteiktais prejudiciālā nolēmuma tiesiskais pamats, to mainot no Kopienas līguma 234. panta uz Lisabonas līguma 267. pantu, kā arī pantu, kas saglabā iespēju nākotnē paplašināt subjektu loku, kas prejudiciālo nolēmumu varētu pieņemt, to mainot no Nicas līguma 225. panta trešās daļas uz Lisabonas līguma 256. panta trešo daļu. Jāatzīmē, ka arī Lisabonas līgums

¹⁶⁸ Vienlaikus pārejas noteikumos ir paredzēts, ka EST ir šāda kompetence pēc 5 gadu pārejas perioda kopš Lisabonas līguma spēkā stāšanās. Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 36. protokola 10. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 325. lpp.

¹⁶⁹ Broberg M., Fenger N. Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, p. 114.

¹⁷⁰ „Eiropas Savienības Tiesai nav jurisdikcijas attiecībā uz noteikumiem par kopējo ārpolitiku un drošības politiku, kā arī attiecībā uz tiesību aktiem, kas pieņemti saistībā ar noteikumiem par kopējo ārpolitiku un drošības politiku. Tiesas kompetencē tomēr ir pārraudzīt Līguma par Eiropas Savienību 40. panta piemērošanu un izlemt lietas, kuras ierosinātas saskaņā ar 263. panta ceturtajā daļā paredzētajiem nosacījumiem par lēmumu likumību, kuri paredz ierobežojošus pasākumus pret fiziskām vai juridiskām personām un kurus pieņēmusi Padome, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienību V sadaļas II nodaļu.” Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 275. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 166. lpp. Sīkāk sk. Ibid, pp. 112-113.

vairs nepiešķir ne uzņēmumiem vai to asociācijām, ne indivīdiem tiešu tiesisko aizsardzību jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.

Autore, izvērtējot prejudiciālā nolēmuma vēsturisko attīstību, ir nonākusi pie slēdziena, ka prejudiciālā nolēmuma tiesiskais regulējums laika gaitā saturiski ir ievērojami paplašināts, taču tā atrašanās ES tiesību sistēmā un dibināšanas līgumos ir nemainīga kopš ES pirmsākumiem. Autore šīs apakšnodalās nobeigumā norāda uz 3 nozīmīgākajām vēsturiskajām izmaiņām prejudiciālā nolēmuma institūta regulējumā.

Pirmkārt, ja sākotnēji EOTK līguma 41. pants paredzēja iespēju vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tikai par Augstās iestādes un Padomes aktu spēkā esamību, tad šobrīd LESD 267. pants uzliek par pienākumu EST prejudiciālo nolēmumu sniegt par visu ES dibināšanas līgumu, kā arī lielāko daļu sekundāro tiesību aktu gan spēkā esamību, gan interpretāciju.

Otrkārt, atšķirībā no EOTK līguma 41. panta, kas paredzēja visām dalībvalstu tiesām pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, šobrīd spēkā esošais LESD 267. pants šādu pienākumu paredz tikai pēdējās instances tiesām. Tātad, izmaiņas ir skārušas ne tikai prejudiciālā nolēmuma priekšmetu, kā norādīts pirmajā secinājumā, bet arī subjektu loku, kam ir pienākums EST vērsties ar prejudiciālo jautājumu.

Treškārt, atšķirībā no sākotnējā regulējuma, līdz ar Nicas līguma spēkā stāšanos EST vismaz juridiski vairs nav vienīgā tiesa, kas ir kompetenta skatīt prejudiciālā nolēmuma lietas. Šāda kompetence ir paredzēta arī Vispārējai tiesai „īpašajās jomās” ar to atrunu, ka EST statūtos ir nepieciešams veikt grozījumus, definējot šīs jomas, kas gan vairāk kā 13 gadus nav ticis izdarīts.

Izvērtējot prejudiciālā nolēmuma jēdzienu, tā vēsturisko attīstību un saistību ar pētījuma priekšmetu – tiesisko aizsardzību LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā – promocijas darba turpinājumā autore analizē EST spriedumu *Cilfit* lietā un tajā noteiktos kritērijus. Šos kritērijus dalībvalstu tiesas un, jo īpaši, pēdējo instanču tiesas piemēro, vērtējot nepieciešamību vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu.

2. *CILFIT* KRITĒRIJI UN TO PIEMĒROŠANA AUGSTĀKĀS TIESAS PRAKSĒ

Kā vēlāk norādīts promocijas darbā, tiesību aizsardzības līdzekļu analīze prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumā bieži skar EST spriedumu *Cilfit* lietā. Ņemot vērā šī sprieduma īpašo nozīmi pētījuma priekšmeta kontekstā, autore šajā promocijas darba nodaļā analizē *Cilfit* sprieduma pieņemšanas apstākļus, tajā noteiktos kritērijus un to piemērošanas problemātiku, kā arī izteiktos priekšlikumus, kā turpmāk noteikt atkāpes no LESD 267. panta trešās daļas piemērošanas. Savukārt nodaļas noslēgumā autore analizē Augstākās tiesas praksi, piemērojot *Cilfit* kritērijus, ar mērķi izziņāt augstākās tiesu varas instances Latvijā motivāciju un tās pamatotību, atsakoties vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

Papildus jāatzīmē, ka *Cilfit* testā noteiktie izņēmuma gadījumi attiecas vienīgi uz ES tiesību interpretācijas jautājumiem, kamēr visi jautājumi saistībā ar ES tiesību normu spēkā esamību vienmēr ir jānodod izlemšanai EST¹⁷¹, pat tādā situācijā, ja EST jau iepriekš salīdzināmas tiesību normas ir atzinusi par spēkā neesošām.¹⁷²

2.1. *Cilfit* sprieduma pieņemšana

EST *Cilfit* spriedumu pieņēma 1982. gadā, kad Itālijas Augstākā tiesa vērsās EST, lūdzot sniegt prejudiciālo nolēmumu par dalībvalsts pēdējās instances tiesas tiesībām pašai lemt par ES tiesību normas interpretāciju. Respektīvi, Itālijas Augstākā tiesa jautāja, vai LESD 267. panta trešā daļa uzliek par pienākumu pēdējās instances tiesai vērsties EST ikvienā gadījumā, tajā skaitā, arī tad, ja tiesai par ES tiesību normas interpretāciju nepastāv saprātīgas šaubas. Sniedzot atbildi uz šo prejudiciālo jautājumu, EST noteica zināmas atkāpes no LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma piemērošanas, ko dēvē par *Cilfit* testu.¹⁷³

Proti, dalībvalsts pēdējās instances tiesa 3 gadījumos ir atbrīvota no LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Pirmkārt, tas ir situācijā, ja strīdus ES tiesību jautājums ir nesvarīgs lietas iznākumam. Otrkārt, ja attiecīgā ES tiesību norma jau ir tikusi interpretēta kādā no iepriekšējiem EST nolēmumiem (t. s. *acte éclairée* doktrīna). Treškārt,

¹⁷¹ Bebr G. Direct and Indirect Judicial Control of Community Acts in Practice: The Relation between Articles 173 and 177 of the EEC Treaty. *Michigan Law Review*, Volume 82, Issues 5 & 6, April/May 1984, p. 1234; van Wanroij M. Protection of Fundamental Rights within the European Communities. *Oregon Review of International Law*, Volume 4, 2002, p. 63; Heyvaert V., Thornton J., Drabble QC R. With reference to the environment: the preliminary reference procedure, environmental decisions and the domestic judiciary. *Law Quarterly Review*, Volume 130, 2014, p. 414; Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 687.

¹⁷² Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2005. gada 6. decembra spriedums lietā: C-461/03 *Gaston Schul*, ECR, p. I-10513, 15.-25. punkts.

¹⁷³ Komárek J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 1, February 2005, p. 11.

ja piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normas interpretācija ir tik acīmredzama, ka neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām, un dalībvalsts tiesa var uzņemties atbildību jautājumu pati izspriest (t. s. *acte clair* doktrīna).¹⁷⁴ Arī iepriekš praksē bija mēģinājumi formulēt atkāpes no LESD 267. panta trešās daļas piemērošanas. Tā, piemēram, Komisija vēl pirms *Cilfit* sprieduma pieņemšanas sniedza sava veida vadlīnijas, kā izvērtēt prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību. Proti, Komisija norādīja, ka dalībvalstu tiesas var nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tad, ja uzdodamie tiesību jautājumi ir pilnībā saprotami (*questions are perfectly straightforward*) un atbilde uz tiem ir skaidra (*answer is obvious*) jebkuram juristam ar nelielu pieredzi (*any lawyer with a modicum of experience*).¹⁷⁵ Taču šie kritēriji, atšķirībā no *Cilfit* lietas, nav guvuši plašāku atbalstu. Tieši *Cilfit* spriedums visdetalizētāk noteic izņēmuma gadījumus no LESD 267. panta trešās daļas piemērošanas.¹⁷⁶

Cilfit sprieduma pieņemšanas laikā ES bija tikai 10 dalībvalstis (Beļģija, Dānija, Francija, Grieķija, Itālija, Īrija, Lielbritānija, Luksemburga, Nīderlande, Vācija) ar 7 ES oficiālajām valodām (angļu, dāņu, franču, itāļu, īru, nīderlandiešu, vācu). Šajā laikā EST dinamiski veidoja ES tiesisko uzbūvi, radot pārlicību, ka dalībvalstu tiesām EST ir jāvēršas pēc iespējas biežāk, lai neapdraudētu ES tiesību vienotu interpretāciju.¹⁷⁷ Lai arī kopš *Cilfit* sprieduma pieņemšanas ir pagājuši vairāk nekā 30 gadi, *Cilfit* spriedums joprojām ir uzskatāms par aktuālu palīgīdzekli dalībvalstu pēdējās instances tiesām, lemjot par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību.¹⁷⁸

2.2. *Cilfit* kritēriji

2.2.1. ES tiesību jautājuma nozīmīgums

Atbilstoši *Cilfit* testam, ja ES tiesību strīdus jautājums ir nesvarīgs lietas iznākumam, dalībvalsts pēdējās instances tiesai nav jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Tā ir tāda situācija, kad EST sniegtā atbilde uz prejudiciālo jautājumu, lai kāda tā arī būtu, nekādi nevarētu ietekmēt tiesvedības iznākumu pamatlietā.¹⁷⁹

LESD 267. pantā noteiktās prejudiciālā nolēmuma procedūras pamatā ir funkciju sadale starp dalībvalstu tiesām un EST. EST uzdevums ir nodrošināt, ka tiek ievērots tiesiskums dibināšanas līgumu interpretēšanā un piemērošanā, kamēr jebkurš lietas fakti vērtējums, tostarp, ES

¹⁷⁴ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 *Cilfit*, ECR, p. I-3415, 10.-16. punkts.

¹⁷⁵ Parlamenta deputāta Krīga (*Krieg*) 1978. gada 26. septembra jautājums Nr. 608/78 un Komisijas 1978. gada 22. decembra atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1979, C28, 8.-9. lpp.

¹⁷⁶ Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 305.-308. lpp.

¹⁷⁷ Rasmussen H. Remediating the Crumbling EC Judicial System. *Common Market Law Review*, Volume 37, Issue 5, 2000, pp. 1107-1108.

¹⁷⁸ Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 305.-308. lpp.

¹⁷⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 *Cilfit*, ECR, p. I-3415, 10. punkts.

tiesību jautājuma nozīmīguma vērtējums, ir dalībvalsts tiesas kompetencē.¹⁸⁰ Līdz ar to, tieši dalībvalsts tiesai ir jāizvērtē nepieciešamība vērsties EST, jo tā vislabāk zina lietas faktus un dalībnieku argumentus konkrētajā lietā. Arī EST ir atzinusi, ka dalībvalsts tiesa, kura iztiesā prāvu un kurai ir jāuzņemas atbildība par pieņemamo tiesas nolēmumu, ir tā, kas, ņemot vērā lietas īpatnības, var noteikt, vai un kādā apmērā ir nepieciešams prejudiciālais nolēmums, lai šī tiesa taisītu spriedumu pamatlietā. Tādēļ tajos gadījumos, kad dalībvalsts tiesas uzdotais jautājums attiecas uz ES tiesību normas interpretāciju, EST principā ir pienākums sniegt prejudiciālo nolēmumu.¹⁸¹

Tikai izņēmuma apstākļos EST pārbauda nosacījumus, kādos dalībvalsts tiesa pie EST ir vērsusies prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jo sadarbības gars, kam ir jāvalda prejudiciālā nolēmuma procedūrā, paredz, ka dalībvalsts tiesa ievēro EST uzticēto uzdevumu, t. i., palīdzēt veikt pareizu tiesvedību dalībvalstīs, nevis sniegt konsultatīvus atzinumus par vispārīgiem vai hipotētiskiem jautājumiem.¹⁸² Proti, dalībvalstu tiesnešiem nevajadzētu padoties kārdinājumam apturēt tiesvedību un vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tikai tā iemesla dēļ, ka ir iespēja konsultēties ar EST. Iespēja izmantot prejudiciālā nolēmuma procedūru neatbrīvo dalībvalstu tiesnešus no to pienākuma patstāvīgi piemērot ES tiesības.¹⁸³ EST atteikums lemt par dalībvalsts tiesas uzdotu prejudiciālo jautājumu ir iespējams tikai tad, ja ir acīmredzami skaidrs, ka prasītajai ES tiesību interpretācijai nav nekādas saistības ar pamata prāvas priekšmetu vai, ja problēma ir hipotētiska.¹⁸⁴

Ja tomēr šādā situācijā dalībvalsts tiesa vērsas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, EST šādu lūgumu var atzīt par nepieņemamu.¹⁸⁵ Atbilstoši Reglamenta 53. panta 2. punktam EST pēc ģenerālvokāta uzklaušanās, neveicot tālākas procesuālās darbības, jebkurā brīdī var lemt

¹⁸⁰ Līgums par Eiropas Savienību (konsolidētā versija), 19. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 27. lpp.

¹⁸¹ Sk., piemēram: Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1990. gada 8. novembra spriedums lietā: C-231/89 Gmurzynska-Bscher, ECR, p. I-4003, 19.-20. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 25. februāra spriedums lietā C-326/00 IKA, ECR, p. I-1703, 27. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2005. gada 12. aprīļa spriedums lietā: C-145/03 Keller, ECR, p. I-2529, 33. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 22. jūnija spriedums lietā: C-419/04 Conseil général de la Vienne, ECR, p. I-5645, 19. punkts.

¹⁸² Sk., piemēram: Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1981. gada 16. decembra spriedums lietā: 244/80 Foglia, ECR, p. I-3045, 18.-21. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1983. gada 3. februāra spriedums lietā: 149/82 Robards, ECR, p. I-171, 19. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1992. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-83/91 Meilicke, ECR, p. I-4871, 25. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2009. gada 22. oktobra spriedums apvienotajās lietās: C-261/08 un C-348/08 Zurita García, ECR, p. I-10143, 36. punkts.

¹⁸³ Bobek M. *New Legal Order, or a Non-Existent One – Some (Early) Experiences in the Application of EU Law in Central Europe*. Croatian Yearbook of European Law & Policy, Volume 2, Issue 1, 2006, p. 270.

¹⁸⁴ Sk., piemēram: Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2001. gada 13. marta spriedums lietā: C-379/98 PreussenElektra, ECR, p. I-2099, 39. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2002. gada 22. janvāra spriedums lietā: C-390/99 Canal Satélite Digital, ECR, p. I-607, 19. punkts; Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2009. gada 22. oktobra spriedums apvienotajās lietās: C-261/08 un C-348/08 Zurita García, ECR, p. I-10143, 35. punkts.

¹⁸⁵ Lenaerts K., Arts D., Maselis I. *Procedural law of the European Union*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 73, para. 2-048.

izdot motivētu rīkojumu par pieteikuma nepieņemamību, ja tā izskatīšana acīmredzami nav EST kompetencē.¹⁸⁶

Tā, piemēram, lietā C-24/13, kurā bija uzdots prejudiciāls jautājums par Padomes 2005. gada 20. septembra regulas Nr. 1698/2005 un Komisijas 2006. gada 15. decembra regulas Nr. 1974/2006 ietekmi uz vietējās valsts un privātās partnerības saistībām un iegūtajām tiesībām, ja šīs partnerības tiek likvidētas, EST izdeva motivētu rīkojumu par pieteikuma nepieņemamību attiecībā uz konkrēto jautājumu, norādot, ka tas nav uzdots par tādu ES tiesību interpretāciju, kas būtu objektīvi nepieciešama iesniedzējtiesai.¹⁸⁷ Līdzīga situācija ir konstatēta arī lietā C-571/10, kurā lietas faktiskie apstākļi attiecās uz lingvistisko minoritāšu aizsardzības principu, kam pamatlietā bija nozīme tikai attiecībā uz Itālijas pilsoņiem un ES pilsoņiem, nevis trešo valstu pilsoņiem, kāds bija prasītājs pamatlietā. EST, konstatējot, ka dalībvalsts tiesa faktiski ir lūgusi sniegt konsultatīvu viedokli par situāciju, kurai nav nekādas saistības ar pamatlietas faktiem vai priekšmetu, pieņēma lēmumu pieteikumu atzīt par nepieņemamu attiecībā uz konkrēto jautājumu.¹⁸⁸ Šajā lietā EST rīkojumu nepieņēma, jo uz daļu no uzdotajiem prejudiciālajiem jautājumiem atbildi EST sniedza sprieduma veidā.

Lai arī EST nevienā no analizētajām lietām konkrēti neatsaucas uz *Cilfit* lietu, kā arī Reglamentā nav norādīts, ka tā 53. panta 2. punkta noteikumi būtu tiešā veidā saistāmi ar šajā promocijas darba apakšnodalā analizēto *Cilfit* lietas kritēriju, jākonstatē, ka EST ir procesuālie līdzekļi, lai atteiktos lemt par tādu uzdoto prejudiciālo jautājumu, kas atbilstoši *Cilfit* lietas pirmajam kritērijam ir nesvarīgs lietas iznākumam.

Autore secina, ka lielākās *Cilfit* kritērija – ES tiesību jautājuma nozīmīgums – piemērošanas problēmas ir saistītas, nevis ar paša kritērija izpratni vai interpretāciju, bet gan ar iespējamu nepareizu piemērojamo tiesību normu novērtējumu pamatlietā.

2.2.2. *Acte éclairée* doktrīna

Atbilstoši *Cilfit* testam, ja strīdus jautājumu EST ir skaidrojusi jau iepriekš (*acte éclairée* doktrīna)¹⁸⁹, dalībvalsts pēdējās instances tiesa var nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Tā tas var būt 2 gadījumos. Pirmkārt, strīdus jautājums pēc būtības ir identisks jautājumam, kas jau līdzīgā lietā ir bijis prejudiciālā nolēmuma priekšmets. Otrkārt, strīdus jautājums pēc būtības nav

¹⁸⁶ Wägenbaur B. Court of Justice of the European Union: Commentary on Statute and Rules of Procedure. München: Verlag C. H. Beck, 2013, p. 267.

¹⁸⁷ Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 16. janvāra rīkojums lietā: C-24/13 Dél-Zempléni, ECR, p. I-40, 38.-45. punkts.

¹⁸⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 24. aprīļa spriedums lietā: C-571/10 Kamberaj, ECR, p. I-233, 44.-46. punkts.

¹⁸⁹ Broberg M., Fenger N. Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 231.

identisks, taču EST praksē attiecīgais tiesību jautājums jau ir bijis aplūkots, turklāt neatkarīgi no tā, kādā procedūrā iepriekšējais EST nolēmums ir pieņemts.¹⁹⁰ Tādējādi pirms dalībvalsts pēdējās instances tiesa lemj, vai ir nepieciešams vērsties EST, *acte éclairée* kritērijs tiesai uzliek par pienākumu rūpīgi izvērtēt EST praksi, kas varētu attiekties uz strīdus jautājumu.¹⁹¹

Kritiskais moments šī kritērija izpildē ir noteikt, vai iepriekšējais EST nolēmums tik tiešām ir uzskatāms par tādu, no kura izriet atbilde uz dalībvalsts tiesā radušos strīdus jautājumu.¹⁹² Kā norādīts tiesību doktrīnā, izšķiroši ir tas, vai, piemērojot šo izņēmuma gadījumu un tādējādi nevēršoties EST, netiek apdraudēts LESD 267. panta mērķis nodrošināt vienveidīgu ES tiesību normu interpretāciju un piemērošanu.¹⁹³ Nav šaubu, ka pārlieku liberāla *acte éclairée* doktrīnas piemērošana var apdraudēt iepriekšminēto mērķi.¹⁹⁴

Vienlaikus *acte éclairée* izņēmuma iestāšanās neietekmē dalībvalsts pēdējās instances tiesas tiesības vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Proti, EST ir vairākkārt secinājusi, ka pat tad, ja attiecīgais tiesību jautājums ir izspriests EST tiesu praksē, dalībvalsts tiesai joprojām ir tiesības vērsties EST, ja tā šādu rīcību uzskata par lietderīgu. Fakts, ka EST jau ir interpretējusi attiecīgās tiesību normas, neliedz EST spriest par to pašu tiesību jautājumu no jauna.¹⁹⁵ Arī tad, ja dalībvalsts tiesas uzdotie jautājumi ir saturiski vienādi ar līdzīgā lietā jau EST iztīrātiem jautājumiem, tas neierobežo dalībvalsts tiesas tiesības vērsties EST un neatņem EST kompetenci pieņemt prejudiciālo nolēmumu par uzdotajiem jautājumiem. Tomēr EST saskaņā ar Reglamenta 99. pantu pēc tiesneša-referenta priekšlikuma un ģenerālvokāta uzklaušanās jebkurā brīdī var sniegt atbildi, izdodot motivētu rīkojumu, ja uzdotais prejudiciālais jautājums ir identisks jautājumam, par kuru EST jau ir sniegusi nolēmumu, vai, ja atbilde uz šādu jautājumu skaidri izriet no EST judikatūras.¹⁹⁶ Tas nozīmē, ka lieta tiek izlemta vienkāršotā procedūrā bez lietas dalībnieku

¹⁹⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 Cilfit, ECR, p. I-3415, 13.-14. punkts; Seerden R., Stroink F. (ed.). *Administrative Law of the European Union, Its Member States and the United States: A Comparative Analysis*. Antwerpen-Groningen: Intersentia Uitgevers, 2002, p. 294.

¹⁹¹ Golecki M. *European Monetary Union within the Coasian Transactional Framework – Some Remarks on Legal Remedies as an Instrument of Harmonization of the European Community Law*. Masaryk University Journal of Law and Technology, Volume 4, Issue 1, Summer 2010, p. 74.

¹⁹² Lenaerts K., Arts D., Maselis I. *Procedural law of the European Union*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 74, para. 2-051; Schermers H. G. *Law as It Stands on Preliminary Rulings*. Legal Issues of European Integration, Volume 1, Issue 1, 1974, p. 109.

¹⁹³ Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 233.

¹⁹⁴ Shifrin V. *Article 177 References to the European Court*. Denver Journal of International Law and Policy, Volume 27, Issue 4, Fall 1999, p. 665.

¹⁹⁵ Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 18. oktobra spriedums apvienotajās lietās: C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09 Boxus, ECR, p. I-9711, 32. punkts; Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 17. jūlija spriedums apvienotajās lietās: C-58/13 un C-59/13 Torresi un Torresi, ECR, p. I-2088, 32. punkts.

¹⁹⁶ Eiropas Savienības Tiesas Reglaments. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, L265, 1.-42. lpp.; sk. arī Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 2009. gada 2. aprīļa spriedums lietā: C-260/07 Pedro IV, ECR, p. I-2437, 31. punkts.

uzklausišanas tiesas sēdē un ģenerālvokāta secinājumu saņemšanas¹⁹⁷, tā vietā rīkojumā sniedzot norādi uz EST nolēmumu, no kura izriet atbilde uz uzdoto prejudiciālo jautājumu, kā arī pašu atbildi uz to.

Tā, piemēram, lietā C-386/07 prejudiciālais jautājums attiecās uz Itālijā noteikto advokātu honorāra tarifu saderību ar ES noteikumiem konkurences jomā. Proti, Itālijas tiesa vaicāja, vai ES tiesības pieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, saskaņā ar kuru tiesnesim ir aizliegts neievērot valstī noteiktos minimālos advokātu honorāra tarifus, izlemjot jautājumu par tiesāšanās izdevumu piedziņu. EST, atsaucoties uz 2 prakses piemēriem, norādīja, ka šis jautājums jau ir ticis lemts tās praksē un ka iepriekš sniegtās atbildes ir pilnībā attiecināmas uz izskatāmo lietu. Tādējādi EST secināja, ka ir uzdots jautājums, kura atbilde ir izsecināma no tiesas prakses, un lietā pieņēma motivētu rīkojumu.¹⁹⁸ Līdzīgs scenārijs ir sastopams arī lietā C-355/13, kurā Itālijas tiesa vaicāja, vai Parlamenta un Padomes 2002. gada 7. marta direktīva 2002/20/EK pieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kas attiecas uz nodokļa piemērošanu darbībām valdības koncesijas ietvaros. EST, atsaucoties uz iepriekš tiesas pieņemtu rīkojumu, norādīja, ka atbilde uz uzdoto jautājumu ir skaidri izsecināma no prakses, t. i., šāds tiesiskais regulējums nav aizliegts, un lietā pieņēma motivētu rīkojumu.¹⁹⁹

Lai arī EST nevienā no analizētajām lietām konkrēti neatsaucas uz *Cilfit* lietu, kā arī Reglamentā nav norādīts, ka tā 99. panta noteikumi būtu tiešā veidā saistāmi ar šajā promocijas darba apakšnodalā analizēto *Cilfit* lietas kritēriju, jākonstatē, ka EST rīcībā ir procesuālie līdzekļi, lai vienkāršotā procedūrā lemtu par tādu uzdoto prejudiciālo jautājumu, kas atbilst *acte éclairée* izņēmuma gadījumam.

Autore secina, ka būtiskākās *Cilfit* kritērija – *acte éclairée* doktrīna – piemērošanas problēmas ir saistītas ar dalībvalstu tiesu iespējām izpētīt visu būtisko EST praksi par strīdus jautājumu, kā arī izdarīt adekvātus secinājumus par pastāvošās EST prakses attiecināmību uz pamatlietu.

2.2.3. *Acte clair* doktrīna

Atbilstoši *Cilfit* testam, ja piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normas interpretācija ir tik acīmredzama, ka neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām (*acte clair* doktrīna)²⁰⁰, dalībvalsts

¹⁹⁷ Barbier de la Serre E. Accelerated and Expedited Procedures before the EC Courts: A Review of the Practice. Common Market Law Review, Volume 43, Issue 3, June 2006, p. 811.

¹⁹⁸ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2008. gada 5. maija rīkojums lietā: C-386/07 Hospital Consulting, ECR, p. I-67, 15.-27. punkts.

¹⁹⁹ Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 12. decembra rīkojums lietā: C-355/13 Umbra Packaging, ECR, p. I-867, 14.-20. punkts.

²⁰⁰ Broberg M., Fenger N. Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 231.

pēdējās instances tiesai nav jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. *Acte clair* izņēmuma gadījums pārņem *acte éclairée* doktrīnu un to atvasina tālāk, ļaujot dalībvalstu tiesām pašām interpretēt ES tiesību normas.²⁰¹ Tomēr atšķirībā no *acte éclairée* gadījuma, *acte clair* doktrīna ir piemērojama tikai tādās situācijās, kad par strīdus jautājumu nav iepriekšējas EST prakses.²⁰²

Kā izriet no *Cilfit* sprieduma, dalībvalsts pēdējās instances tiesa ES tiesību pareizu piemērošanu var uzskatīt par „acīmredzamu” tikai tad, „ja tā ir pārliecināta, ka tāpat par acīmredzamu to uzskatīs arī citu dalībvalstu tiesas un EST”, turklāt ņemot vērā „ES tiesību specifiskās īpašības un sevišķās grūtības, kas rodas, tās interpretējot”.²⁰³ Šajā sakarā tiesai ir jāveic ES strīdus tiesību jautājuma izvērtēšana atbilstoši 3 pazīmēm. Pirmkārt, ES tiesību normas interpretācija prasa, lai tiktu salīdzinātas tās dažādās, vienlīdz saistošās (oficiālās) valodu versijas. Pat, ja visas valodu versijas pilnībā saskan, otrkārt, ir jāņem vērā, ka ES tiesībās tiek izmantota sava specifiska terminoloģija un ka ES un dalībvalstu tiesību juridiskie termini satura ziņā ne vienmēr ir identiski. Treškārt, katra ES tiesību norma ir jāskata kopsakarībā un jāinterpretē, ņemot vērā ES tiesisko regulējumu kopumā, kā arī mērķus un attīstības pakāpi attiecīgās normas piemērošanas brīdī.²⁰⁴ Citiem vārdiem sakot, EST *Cilfit* spriedumā vērsa uzmanību, ka dalībvalsts tiesai pirms secinājumu izdarīšanas par ES tiesību normas interpretācijas acīmredzamību, ir jābūt pārliecībai par vairāku, turklāt praksē grūti realizējamu priekšnoteikumu izpildi.²⁰⁵

Atšķirībā no 1982. gada, kad *Cilfit* spriedumu pieņēma, ES dalībvalstu skaits šobrīd ir pieaudzis no 10 līdz 28, bet oficiālo valodu skaits no 7 ir sasniedzis 24. Piemēram, tiesību normas teksta salīdzināšana visās ES oficiālajās valodās jau vien ir problemātiska, nemaz nerunājot par iespējam izzināt juridisko terminu izpratni 28 dalībvalstīs un izvērtēt visu ES regulējumu kopumā. Strīdus tiesību normas izpēte visās oficiālajās valodās arī nav priekšizpētes darbs, ko veiktu pati EST pirms sprieduma taisīšanas, kas ļautu apgalvot, ka valodu versiju salīdzinājums neparādās EST spriedumos tā iemesla dēļ, ka EST atšķirības dažādajās valodu versijās nav iepriekš konstatējusi.²⁰⁶

Tātad, tikai ļoti retos gadījumos dalībvalstu tiesneši var justies pārliecināti, ka tie ir spējīgi atklāt ES tiesību normas pareizu interpretāciju. Attiecīgi dalībvalstu pēdējās instances tiesām

²⁰¹ Shifrin V. Article 177 References to the European Court. *Denver Journal of International Law and Policy*, Volume 27, Issue 4, Fall 1999, p. 666.

²⁰² Dani M. Tracking Judicial Dialogue – The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Volume 16, Issue 2, 2009, p. 162.

²⁰³ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 *Cilfit*, ECR, p. I-3415, 16.-17. punkts.

²⁰⁴ Turpat, 18.-20. punkts; ģenerālvokātes Štiksas-Haklas (*Stix-Hackl*) 2005. gada 12. aprīļa secinājumi lietā: C-495/03 *Intermodal Transports*, ECR, p. I-8151, 81.-82. punkts.

²⁰⁵ Rasmussen H. *Towards a Normative Theory of Interpretation of Community Law*. University of Chicago Legal Forum, Issue 1, 1992, p. 148.

²⁰⁶ Capeta T. Multilingual Law and Judicial Interpretation in the EU. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, Volume 5, 2009, p. 8.

nevajadzētu *acte clair* izņēmuma gadījumu pieņemt pašsaprotami²⁰⁷, bet gan to piemērot pēc iespējas šaurākos dzīves gadījumos.²⁰⁸ Turklāt jāņem vērā, ka ar *acte clair* doktrīnu pienākums vērsties EST nav ierobežots līdz tādai pakāpei, kad pastāv saprātīgas šaubas, bet gan ir noteikts izņēmums no pienākuma vērsties EST attiecībā uz gadījumiem, kad strīdus tiesību normas interpretācija neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām.²⁰⁹

Tādējādi mūsdienās *Cilfit* testa izpilde, kā tā ir formulēta spriedumā, ir kļuvusi faktiski neiespējama²¹⁰, kā rezultātā dalībvalstu tiesas bieži atkāpjas no *Cilfit* spriedumā definētajām pazīmēm *acte clair* doktrīnas piemērošanai.²¹¹ Šajā sakarā jāatgādina, ka EST *Cilfit* spriedumā uzsvēra būtisku tēzi. Proti, var uzskatīt, ka *acte clair* izņēmums ir iestājies, ja dalībvalsts tiesa, atturoties no vērtēšanā EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, vienlaikus pati var uzņemties atbildību ES tiesību jautājumu izpriešanai.²¹² Tas nozīmē, ka pēdējās instances tiesa, atsakoties vērsties EST, uzņemas risku, ka pret dalībvalsti var tikt celta valsts atbildības prasība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.²¹³ Līdz ar to, arī pienākums pamatot atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir atvasināms no LESD 267. panta trešās daļas.

Autore uzskata, ka ir sagaidāma *acte clair* doktrīnas piemērošanas izpratnes pilnveidošanās. Šādu viedokli pamato fakts, ka 2015. gadā, t. i., vairāk nekā 30 gadus pēc *Cilfit* sprieduma pieņemšanas, EST izskatīšanā nonāca 2 nozīmīgas lietas, kurās, zināmā apmērā, ir pārvērtēts LESD 267. panta trešās daļas piemērošanas apjoms *acte clair* izņēmuma gadījuma kontekstā. Precīzāk, EST pieņēma 2 spriedumus, kuros ir skaidrota *acte clair* kritērija izpratne. Turklāt vienā no šīm lietām EST pirmoreiz vēsturē ar savu spriedumu atzina, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa²¹⁴, nepamatoti piemērojot *acte clair* kritēriju, ir pārkāpusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu. Autore promocijas darba turpinājumā analizē abas šīs lietas. Interesanti, ka abās lietās spriedums ir pieņemts vienā un tajā pašā dienā.

²⁰⁷ Schermers H. G. Law as It Stands on Preliminary Rulings. Legal Issues of European Integration, Volume 1, Issue 1, 1974, p. 109.

²⁰⁸ Arnall A. Use and Abuse of Article 177 EEC. Modern Law Review, Volume 52, Issue 5, September 1989, p. 638.

²⁰⁹ Heyvaert V., Thornton J., Drabble QC R. With reference to the environment: the preliminary reference procedure, environmental decisions and the domestic judiciary. Law Quarterly Review, Volume 130, 2014, pp. 423-424.

²¹⁰ Komárek J. Inter-Court Constitutional Dialogue after the Enlargement – Implications of the Case of Professor Kobler. Croatian Yearbook of European Law & Policy, Volume 1, 2005, p. 91; Broberg M., Fenger N. Preliminary References to the European Court of Justice. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 238.

²¹¹ Broberg M. Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times. Common Market Law Review, Volume 45, Issue 5, October 2008, p. 1396.

²¹² Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 Cilfit, ECR, p. I-3415, 16. punkts.

²¹³ Neamt P. V. The obligation of national courts against whose decision there is no judicial remedy to refer questions to the Court of Justice of the European Union. Journal of Legal Studies, Volume 17, Issue 31, 2016, p. 32.

²¹⁴ Portugāles Augstākās tiesas 2009. gada 25. februāra spriedums lietā Nr. 08S2309, 3.7. punkts. Pieejams portugāļu valodā:

<http://www.dgsi.pt/jstj.nsf/954f0ce6ad9dd8b980256b5f003fa814/135fe96cc54f9dda8025757c003ba33e?OpenDocument&Highlight=0,08S2309> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Proti, EST 2015. gada 9. septembrī pieņēma spriedumu apvienotajās lietās C-72/14 un C-197/14, kurās tika vērtēts jautājums par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu kuģotājiem. Lietā bija jāatbild uz jautājumu, vai pēdējās instances tiesai atbilstoši LESD 267. panta trešajai daļai ir pienākums pašai vērsties EST vai tomēr sagaidīt EST spriedumu prejudiciālajā lietā, kas ierosināta pēc tās pašas valsts, bet zemākas instances tiesas lūguma lietā, kas attiecas uz tādiem pašiem problēmjaudājumiem. Ģenerālvokāts Vāls (*Wahl*) savos secinājumos uzsvēra, ka laiki kopš *Cilfit* sprieduma pieņemšanas ir radikāli mainījušies, tāpēc iespēja sastapties ar patiesu *acte clair* situāciju labākajā gadījumā ir „diezgan nereaļa”.²¹⁵ EST šiem secinājumiem savā ziņā pievienojās un konstatēja, ka tas apstākļi vien, ka dalībvalsts zemākas instances tiesa ir uzdevusi prejudiciālo jautājumu EST par tādiem pašiem problēmjaudājumiem, kuri tiek skatīti strīdā, ko izskata dalībvalsts pēdējās instances tiesa citā līdzīgā lietā, nevar liegt šīs pēdējās instances tiesai secināt, ka pastāv *acte clair* izņēmuma gadījums. Šādā gadījumā pēdējās instances tiesai, lai izspriestu tās tiesvedībā esošo lietu, nav arī pienākums sagaidīt atbildi, ko EST sniegs zemākas instances tiesai līdzīgā lietā ar tādiem pašiem problēmjaudājumiem. Taču, lai pārbaudītu konkrētās situācijas atbilstību *Cilfit* sprieduma prasībām, pēdējās instances tiesai, nolemjot, ka ES tiesību pareiza piemērošana ir tik acīmredzama, ka nepastāv nekādas saprātīgas šaubas, ir jāspēj uzņemties atbildība nodrošināt ES tiesību ievērošanu. Tātad, EST atgādināja, ka pēdējās instances tiesa pati uzņemas atbildību ES tiesību jautājumu izspriest, ja tā izlemj, pamatojoties uz *acte clair* doktrīnu, nevērsties EST ar lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu.²¹⁶

Tāpat EST 2015. gada 9. septembrī pieņēma spriedumu lietā C-160/14, kurā bija jāatbild uz jautājumu, vai situācijā, kad zemākas instances tiesas ir pieņēmušas pretrunīgus nolēmumus saistībā ar jēdziena „uzņēmēj sabiedrības īpašumtiesību pāreja” interpretāciju Padomes 2001. gada 12. marta direktīvas 2001/23/EK 1. panta 1. punkta izpratnē, LESD 267. panta trešā daļa ir interpretējama tādējādi, ka pēdējās instances tiesai ir pienākums vērsties EST. Citiem vārdiem sakot, EST šajā lietā vērtēja dalībvalsts pēdējo instanču tiesu pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ja kāda ES tiesību norma tās pašas valsts zemāku instanču tiesās ir piemērota atšķirīgi. Ģenerālvokāts Bots (*Bot*) savos secinājumos uzsvēra, ka EST ir jāieņem stingra nostāja attiecībā uz pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu, kas ir pilnīgi pretējs viedoklis ģenerālvokāta Vāla secinājumiem iepriekšējā lietā.²¹⁷ EST tik konkrētus secinājumus kā ģenerālvokāts Bots neizdarīja, bet, tā vietā, norādīja, ka tas fakts vien, ka „pastāv pretrunīgi citu [Portugāles] valsts [zemāku instanču] tiesu pieņemti nolēmumi, nevar būt izšķirošs faktors”, lai

²¹⁵ Ģenerālvokāta Vāla (*Wahl*) 2015. gada 13. maija secinājumi apvienotajās lietās: C-72/14 un C-197/14 X un van Dijk, ECR, p. I-319, 62. punkts.

²¹⁶ Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums apvienotajās lietās: C-72/14 un C-197/14 X un van Dijk, ECR, p. I-564, 57.-63. punkts.

²¹⁷ Ģenerālvokāta Bota (*Bot*) 2015. gada 11. jūnija secinājumi lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-390, 101. punkts.

pēdējās instances tiesai būtu jāvērtē EST. Taču, ņemot vērā šo pretrunīgo praksi, kā arī EST secinājumu, ka citās dalībvalstīs jēdziena „uzņēmēj sabiedrības īpašumtiesību pāreja” interpretācija ir radījusi vairākus prejudiciālos jautājumus, minētais liecina, ka pastāv šī jēdziena „interpretācijas grūtības”, kā arī „rīks, ka judikatūra [Eiropas] Savienībā varētu būt atšķirīga”.²¹⁸

Šis arī ir tas spriedums, kurā EST pirmoreiz vēsturē secināja, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa ir pārkāpusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu²¹⁹, atzīstot, ka Portugāles Augstākā tiesa nepamatoti piemēroja *acte clair* izņēmuma gadījumu. Interesanti, ka šo spriedumu EST pieņēma lietā, kurā pamatlietā prasītāji ir cēlušies valsts atbildības prasību pret Portugāli par zaudējumu piedziņu, norādot, ka augstākās instances tiesas spriedums ir acīmredzami prettiesisks, ciktāl tajā ir kļūdaini interpretēts direktīvā iekļautais jēdziens „uzņēmēj sabiedrības īpašumtiesību pāreja” un ciktāl šī tiesa nav izpildījusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu. Ņemot vērā minēto, autore šī sprieduma analīzi turpina promocijas darba 6.2.2. apakšnodaļā, kurā tiek vērtēta valsts atbildības prasība kā tiesību aizsardzības līdzeklis jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Šobrīd ir pārāgri atbildēt uz jautājumu, vai konkrētais spriedums ir izņēmums, vai arī EST ir sākusi attīstīt jaunu pieeju jautājumā par pēdējās instances tiesas pienākumu ievērot LESD 267. panta trešo daļu. Iespējams, EST pati savu iespēju robežās uzņemsies iniciatīvu konstatēt, kad dalībvalsts ir pārkāpusi šo dibināšanas līguma prasību. Autore uzskata, ka spriedums lietā C-160/14 jau šobrīd ir pietiekams pamats secinājumam, ka EST ir spērusi pirmos soļus, lai turpmāk nepieļautu nepamatotu *acte clair* doktrīnas piemērošanu dalībvalstu pēdējo instanču tiesu praksē.

Autore norāda, ka šīs aktuālās EST atziņas par *acte clair* kritērija izpratni, lai arī nelielā apmērā, bet tomēr ļoti konkrēti ir izgaismojušas šo doktrīnu vismaz 2 aspektos. Pirmkārt, zemāko instanču tiesu pretrunīgu spriedumu esamība vienas dalībvalsts mērogā nav patstāvīgs pamats pēdējās instances tiesai vērsties EST, ja tā uzskata, ka par strīdus jautājumu nepastāv nekādas saprātīgas šaubas. Otrkārt, LESD 267. panta trešajā daļā noteiktais pienākums ir jāizpilda apstākļos, kad vienlaikus pastāv gan pretrunīgi judikatūras virzieni vienas dalībvalsts mērogā par ES strīdus tiesību jautājumu, gan arī biežas šī paša ES tiesību jautājuma interpretācijas grūtības citās ES dalībvalstīs. Paliek gan neskaidrs jautājums, kādam tieši ir jābūt pretrunīgas prakses līmenim vienas dalībvalsts robežās un interpretācijas grūtību līmenim ES robežās, un, kā šo līmeni noteikt, izņemot

²¹⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-565, 36.-45. punkts.

²¹⁹ Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 680.

iespēju izpēīt iesniegtos lūgumus EST, lai uzskatītu, ka tas ir tāds, kad iestājas *acte clair* izņēmuma gadījums. EST uz šiem jautājumiem atbildes iepriekš analizētajos spriedumos nav sniegusi.²²⁰

Tāpat šie spriedumi ļauj secināt, ka ne tikai saskaņā ar autores pārliecību un iepriekš norādītajām atziņām tiesību literatūrā, bet arī pašas EST ieskatā *acte clair* doktrīna atbilstoši mūsdienu izpratnei praksē nav piemērojama burtiski. Šāds autores apgalvojums izriet no fakta, ka abos spriedumos EST neveica strīdus jautājumu izvērtēšanu atbilstoši *Cilfit* spriedumā noteiktajām 3 *acte clair* piemērošanas pazīmēm. Proti, EST nesalīdzināja ES oficiālo valodu versijas, neiztirzāja juridisko terminu izpratni 28 dalībvalstīs un nevērtēja visu ES regulējumu kopumā. Tā vietā EST īpašu uzmanību pievērsa atšķirīgas tiesu prakses veidošanās riskam gan konkrētajā dalībvalstī, gan ES līmenī, kas joprojām saskan ar prejudiciālā nolēmuma procedūras mērķi nodrošināt pareizu ES tiesību piemērošanu un vienveidīgu interpretāciju visās dalībvalstīs. Tāpat EST atgādināja *Cilfit* sprieduma tēzi, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa var atkāpties no LESD 267. panta trešās daļas izpildes, ja tā var uzņemties atbildību ES tiesību jautājumu patstāvīgi izspriest.

Vienlaikus autore norāda, ka *acte clair* izņēmuma gadījuma iestāšanās neietekmē dalībvalsts pēdējās instances tiesas tiesības vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Proti, dalībvalsts tiesa jebkurā gadījumā saglabā pilnu rīcības brīvību vērsties EST un lūgt interpretēt tādas tiesību normas, kuras nerada saprātīgas šaubas, ja dalībvalsts tiesa šādu lietas attīstības virzienu uzskata par lietderīgu.²²¹ Taču tas nenozīmē, ka EST prejudiciālā nolēmuma lietu vienmēr izskatīs, pieņemot spriedumu. Ja EST uzskatīs, ka nav nekādu saprātīgu šaubu par atbildi uz uzdoto prejudiciālo jautājumu, EST var izmantot Reglamenta 99. pantā paredzēto iespēju pēc tiesneša-referenta priekšlikuma un ģenerālvokāta uzklaušīšanas sniegt atbildi uz prejudiciālo jautājumu, izdodot motivētu rīkojumu un tajā norādot atbildi uz uzdoto jautājumu. Saskaņā ar Reglamenta 99. pantu šāda kārtība ir iespējama arī situācijās, ja atbilde uz uzdoto prejudiciālo jautājumu nerada nekādas saprātīgas šaubas, ko apstiprina arī turpinājumā norādītā EST prakse.

Tā, piemēram, lietā C-492/09 viens no jautājumiem bija, vai ES noteikumiem attiecībā uz elektronisko komunikāciju tīkliem un pakalpojumiem nav pretrunā tāds nodoklis, kā nodoklis par valdības piešķirto koncesiju. EST, informējot iesniedzējtiesu un lietas dalībniekus, motivēja, ka tās ieskatā šāds nodoklis nav pretrunā ES regulējumam, par ko nav saprātīgu šaubu, un lietā pieņēma motivētu rīkojumu, neskatoties uz to, ka pieteicējs pamatlietā iebilda un lūdza prejudiciālā nolēmuma lietu izskatīt mutvārdu procesā.²²² Arī lietā C-519/10, kur tika izvirzīts jautājums, vai

²²⁰ Vienlaikus autore norāda, ka šī promocijas darba mērķis nav noteikt robežšķirtni situācijai, kad var uzskatīt, ka pastāv pretrunīgi judikatūras virzieni vienas dalībvalsts robežās un interpretācijas grūtības ES līmenī, un attiecīgi, kā šo līmeni noteikt.

²²¹ Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 18. oktobra spriedums apvienotajās lietās: C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09 *Boxus*, ECR, p. I-9711, 32. punkts.

²²² Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 15. decembra rīkojums lietā: C-492/09 *Agricola Esposito*, ECR, p. I-167, 27.-45. punkts.

Komisijas 1994. gada 15. februāra regula Nr. 343/94 atceļ Padomes regulu Nr. 822/87, EST norādīja, ka atbilde uz šo jautājumu nerada nekādas saprātīgas šaubas, t. i., ar regulu Nr. 343/94 tiek ieviesta regula Nr. 822/87, to neatceļot un neaizstājot, un pieņēma lietā motivētu rīkojumu.²²³

Lai arī EST nevienā no analizētajām lietām konkrēti neatsaucas uz *Cilfit* lietu, kā arī Reglamentā nav norādīts, ka tā 99. panta noteikumi būtu tiešā veidā saistāmi ar šajā promocijas darba apakšnodalā analizēto *Cilfit* lietas kritēriju, jākonstatē, ka EST rīcībā ir procesuālie līdzekļi, lai vienkāršotā procedūrā lemtu par tādu uzdoto prejudiciālo jautājumu, kas atbilst *acte clair* izņēmuma gadījumam.

Savukārt gadījumā, ja lietas faktiskie apstākļi nav tādi, lai konstatētu, ka nepastāv nekādas saprātīgas šaubas par lietā būtisko ES tiesību jautājumu, EST lietu iztiesās, pieņemot spriedumu. Tā, piemēram, lietā C-452/14 par maksām, kas maksājamas Eiropas Zāļu novērtēšanas aģentūrai saistībā ar izmaiņām tirdzniecības atļaujās, Itālijas Valsts padome uzdeva prejudiciālo jautājumu, vai tai ir pienākums vērsties EST, ja strīdus jautājums lietā ir nozīmīgs, EST tiesu praksē tas nav iepriekš skaidrots un tiesa pamatlietas izskatīšanas laikā ir sastapusies ar objektīvām pretrunām ES tiesību interpretācijā. Citiem vārdiem sakot, iesniedzējtiesa norādīja, ka tai ES tiesību jautājuma risinājums neliekas tik acīmredzams, lai secinātu, ka nepastāv nekādas saprātīgas šaubas atbilstoši *acte clair* kritērija prasībām, taču šaubu līmenis par ES tiesību interpretāciju tomēr nav liels. EST apstiprināja, ka Itālijas Valsts padomei konkrētajos apstākļos bija jāpilda tās pienākums vērsties EST saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu un lietā pieņēma spriedumu.²²⁴

Papildus opcija šādā vai līdzīgā situācijā dalībvalsts tiesai, neesot pārliecinātai par *acte éclairée* vai *acte clair* kritērija iestāšanos, ir vērsties EST, vienlaikus norādot, kāda tās ieskatā ir atbilde uz uzdoto prejudiciālo jautājumu, un iesakot lietu izlemt ar motivētu rīkojumu.²²⁵ Tādā veidā tiktu izslēgts risks nepareizi piemērot šos izņēmuma gadījumus, kā arī samazinātos kopējais prejudiciālā nolēmuma lietas izskatīšanas laiks, jo atbildes sniegšana, izdodot motivētu rīkojumu, nozīmē, ka lietā nenotiek mutvārdu process un netiek sniegti ģenerālvokāta secinājumi.²²⁶ Vienlaikus šāds rīcības modelis ļautu pilnībā ievērot LESD 267. panta trešo daļu un prejudiciālā nolēmuma procedūras mērķi nodrošināt vienveidīgu ES tiesību interpretāciju visās dalībvalstīs, sadarbojoties dalībvalstu tiesām ar EST. Tāpat dalībvalsts tiesa šādā veidā ievērotu prasību vērsties EST ar lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu, ja tā nav gatava uzņemties atbildību patstāvīgi attiecīgo ES tiesību jautājumu izspriest.

²²³ Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 18. novembra rīkojums lietā: C-519/10 Giovanni Colapietro, ECR, p. I-758, 15.-22. punkts.

²²⁴ Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 1. oktobra spriedums lietā: C-452/14 Doc Generici, ECR, p. I-644, 42.-45. punkts.

²²⁵ Edward D. National Courts – The Powerhouse of Community Law. Cambridge Yearbook of European Legal Studies, Volume 5, 2002-2003, p. 8.

²²⁶ Wägenbaur B. Court of Justice of the European Union: Commentary on Statute and Rules of Procedure. München: Verlag C. H. Beck, 2013, p. 338.

Autoresprāt, šāds priekšlikums ir gan racionāls, gan samērīgs, jo īpaši attiecībā uz šajā promocijas darba apakšnodaļā analizēto izņēmuma gadījumu, kas attiecas tikai uz situācijām, kad par ES tiesību jautājumu nav iepriekšējas EST prakses, kas tā piemērošanu dalībvalsts tiesnesim, objektīvi skatoties, padara krietni vien sarežģītāku, salīdzinot ar pirmajiem diviem *Cilfit* kritērijiem. Vienlaikus autore vērs uzmanību, ka šis priekšlikums nav novatorisks, bet gan akcentē bieži piemirsto EST aicinājumu dalībvalsts tiesai norādīt savu viedokli par saņemamo atbildi un vispārīgi atgādina par šādu iespēju. Proti, EST savā informatīvajā materiālā par prejudiciālā nolēmuma uzdošanu pati ir norādījusi, ka dalībvalsts tiesa, kas uzdod jautājumu, ja to uzskata par iespējamu, var norādīt savu viedokli par atbildi, kas būtu sniedzama uz prejudiciālajiem jautājumiem.²²⁷ Turklāt, neatkarīgi no šīs iespējas, EST pati, konstatējot, ka atbilde lietā uz uzdoto prejudiciālo jautājumu nerada nekādas saprātīgas šaubas, var joprojām piemērot Reglamenta 99. pantu uz savas iniciatīvas pamata, pat ja dalībvalsts tiesa nav norādījusi savu redzējumu par atbildes saturu.

Autore secina, ka būtiskākās *Cilfit* kritērija – *acte clair* doktrīna – piemērošanas problēmas ir saistītas ar dalībvalstu tiesu objektīvu nespēju veikt visaptverošu analīzi par strīdus jautājumu, kā tas norādīts *Cilfit* spriedumā, lai secinātu, ka piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normas interpretācija ir tik acīmredzama, ka neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām. Tam par pamatu kalpo fakts, ka *acte clair* izņēmuma gadījuma izvērtēšana atbilstoši *Cilfit* spriedumā noteiktajām pazīmēm nav mūsdienās reāli izpildāma.

2.2.4. Iespējamās reformas

Fakts, ka EST 1982. gada *Cilfit* spriedumā noteiktos kritērijus nekad nav mainījusi pēc būtības²²⁸, ir pamats asai kritikai, sākot ar to, ka *Cilfit* kritēriji atstāj dalībvalstu pēdējās instances tiesām pavisam niecīgu rīcības brīvību²²⁹, līdz pat norādei, ka EST ar šo spriedumu ir veikusi taktisku gājieni, lai varētu palielināt savu ietekmi pār dalībvalstu pēdējās instances tiesām.²³⁰ Tikai atsevišķos gadījumos *Cilfit* kritēriji tiek uzņemti ar sapratni, norādot, ka LESD 267. panta trešā daļa pati par sevi ir kategoriska. Proti, pēdējās instances tiesai, „ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs” EST sniegt prejudiciālo nolēmumu, lai dalībvalsts „tiesa varētu sniegt spriedumu”, tad „šai dalībvalsts tiesai [ir]

²²⁷ Ieteikumi valsts tiesām saistībā ar prejudiciālās tiesvedības ierosināšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, C338, 1.-6. lpp., 24. punkts.

²²⁸ Wattel P. J. Kobler, *Cilfit* and *Welthgrove*: We Can't Go on Meeting Like This. *Common Market Law Review*, Volume 41, Issue 1, February 2004, p. 178.

²²⁹ Broberg M. *Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times*. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 5, October 2008, p. 1396.

²³⁰ Strasser S. E. *Evolution & Effort: Docket Control & Preliminary References in the European Court of Justice*. *Columbia Journal of European Law*, Volume 2, Issue 1, Fall/Winter 1995/1996, p. 73.

jāgriežas” EST. *Cilfit* kritēriji šo kategoriskumu mazina, radot ievērojamas atkāpes no dibināšanas līgumā noteiktā.²³¹

Autore turpinājumā norāda, kādi priekšlikumi ir izteikti attiecībā uz *Cilfit* kritēriju reformēšanu un prejudiciālā nolēmuma nepieciešamības izvērtēšanu. Šos priekšlikumus ir izteikuši gan EST ģenerālvokāti, gan ES tiesību teorētiķi un tos var iedalīt 3 blokos.

Viena daļa ieteikumu attiecas uz *Cilfit* kritēriju pārskatīšanu, izšķirošo lomu piešķirot uzdotā prejudiciālā jautājuma nozīmīgumam ES līmenī. Tā, piemēram, ģenerālvokāts Kolomers (*Colomer*) ir aicinājis EST labot *Cilfit* spriedumā noteiktos kritērijus vai vismaz tos pielāgot mūsdienu vajadzībām, ņemot vērā faktu, ka dalībvalstu tiesnešiem, salīdzinot ar 1982. gadu, piemīt daudz dziļākas zināšanas ES tiesībās. Ģenerālvokāts uzskata, ka EST vajadzētu koncentrēties uz vispārējas nozīmes lietām, savukārt dalībvalstu tiesām – piešķirt lielāku rīcības brīvību. Šādu tēzi pamato argumenti, ka EST nevar laicīgi izskatīt prejudiciālā nolēmuma lietas *Cilfit* kritēriju pārāk striktas piemērošanas dēļ.²³² Šo ģenerālvokāta ideju ir turpinājis dāņu akadēmiķis Brobergs (*Broberg*), izsakot konkrētu priekšlikumu. Proti, ir nepieciešams *Cilfit* kritērijus pielāgot tādā veidā, ka tikai tajos gadījumos, kad uzdotais prejudiciālais jautājums pārsniedz pamata tiesvedības robežas un kad ir vajadzība nodrošināt vienveidīgu ES tiesību interpretāciju, dalībvalstu pēdējās instances tiesām ir pienākums vērsties EST. Tādā veidā tiktu atsijātas lietas, kas prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros nonāk EST, bet pēc savas būtības ir mazsvarīgas.²³³ Arī ģenerālvokāts Džeikobss (*Jacobs*) ir norādījis, ka pēdējās instances tiesām vajadzētu vērsties EST vien tad, ja uzdotajam prejudiciālajam jautājumam ir vispārēja interese. Šādu tēzi pamato arguments, ka EST funkcija, tostarp, ir pieņemt vispārējas nozīmes spriedumus.²³⁴ Specifiski jautājumi ne vienmēr veicina vienveidīgu tiesību piemērošanu ES, kā arī var radīt pamatu arvien jaunu prejudiciālo jautājumu uzdošanai. Tādēļ tajos gadījumos, kad ES strīdus tiesību jautājumam nav vispārējas nozīmes, prejudiciālais jautājums ir tik šaurs, ka to visticamāk nevarēs attiecināt uz citām lietām, vai arī esošā EST prakse ir viegli attiecināma uz izskatāmās lietas apstākļiem, nav vajadzības vērsties EST.²³⁵ Autore ieskatā, šāda priekšlikuma ieviešanas gadījumā būtu obligāti jāparedz, kas ir tie kritēriji, atbilstoši kuriem tiktu noteikts, vai lietai ir vispārējas nozīmes raksturs.

Otra daļa ieteikumu aicina ļaut vienai centralizētai institūcijai sniegt konsultācijas par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību. Tā, piemēram, pastāv uzskats, ka galveno lomu šādu

²³¹ Edward D. National Courts – The Powerhouse of Community Law. Cambridge Yearbook of European Legal Studies, Volume 5, 2002-2003, p. 7.

²³² Ģenerālvokāta Kolomera (*Colomer*) 2005. gada 30. jūnija secinājumi lietā: C-461/03 Gaston Schul, ECR, p. I-10513, 58.-59. punkts.

²³³ Broberg M. Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times. Common Market Law Review, Volume 45, Issue 5, October 2008, pp. 1396-1397.

²³⁴ Ģenerālvokāta Džeikobsa (*Jacobs*) 1997. gada 10. jūlija secinājumi lietā: C-338/95 Wiener SI, ECR, p. I-6495, 50. punkts.

²³⁵ Turpat, 20. punkts.

lēmumu pieņemšanai var atvēlēt EST Pētniecības un dokumentācijas direkcijai, kas katrā individuālā gadījumā konsultētu dalībvalstu pēdējās instances tiesas par nepieciešamību vērsties EST.²³⁶ Šādu priekšlikumu ir izteikusi Komisijas darba grupa un tas ir arī atbalstīts tiesību teorētiķu vidū, jo īpaši akcentējot, ka šāda veida konsultācijas ļautu izvairīties no *acte clair* kritērija nepareizas piemērošanas.²³⁷ Autores ieskatā, šāda priekšlikuma ieviešanas gadījumā būtu obligāti jāparedz, ka dalībvalstu tiesām saglabājas tiesība pašām lemt par nepieciešamību vērsties EST, paredzot, ka EST konsultācijām ir ieteikuma, nevis saistošs raksturs. Pretējā gadījumā jebkādu nozīmi zaudētu prejudiciālā nolēmuma procedūras būtība, ko raksturo dalībvalstu tiesu un EST sadarbība.

Trešā daļa ieteikumu aicina ES līmenī veidot apelācijas instanci to dalībvalstu tiesu lēmumiem, ar kuriem ir atteikta prejudiciālā jautājuma uzdošana.²³⁸ Autore uzskata par būtisku šajā sakarā norādīt, ka vēsturiski šis jautājums jau ir bijis ES likumdevēja dienaskārtībā. Proti, Māstrihtas līguma projekts paredzēja, ka EST varēs pārvērtēt dalībvalstu pēdējo instanču tiesu lēmumus, ar kuriem ir atteikts vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.²³⁹ Taču ES izvēlējās no šīs ieceres atteikties. Savukārt 2008. gadā EST pieņēma spriedumu lietā C-210/06²⁴⁰ jeb *Cartesio* spriedumu, kurā atgādināja, ka LESD 267. pants piešķir katrai dalībvalsts tiesai tiesību vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Šajā lietā EST secināja, ka tikai un vienīgi katras dalībvalsts tiesas kompetencē ir lemt par nepieciešamību saņemt prejudiciālo nolēmumu un ka šādu tiesību nevar liegt augstākas instances tiesa. Šādas atziņas liek secināt, ka EST ņem vērā zemākas instances tiesas vēlni saņemt prejudiciālo nolēmumu visos gadījumos, izņemot, ja vien pati tiesa lēmumu nav atsaukusi.²⁴¹ Tādējādi *Cartesio* spriedums pārliecinoši izgaismo pamatideju, ka dalībvalsts tiesas tiesība vērsties EST ir patstāvīga tiesība, kas nevar tikt ierobežota.

²³⁶ Report by the Working Party on the Future of the European Communities' Court System (the Due Report), January 2000, European Commission, p. 19. Available: ec.europa.eu/dgs/legal_service/pdf/due_en.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

²³⁷ Broberg M. Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 5, October 2008, p. 1396.

²³⁸ Lenz O. C. The Role and Mechanism of the Preliminary Ruling Procedure. *Fordham International Law Journal*, Volume 18, Issue 388, December 1994-1995, p. 397.

²³⁹ Līguma par Eiropas Savienību projekts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1984, C77, 43. pants, 43. lpp.

²⁴⁰ Lietā tika vērtēts, vai no LESD 267. panta izrietošā dalībvalsts tiesas kompetence vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai var tikt ierobežota ar (Ungārijas) valsts tiesību normu, kas ļauj apelācijas kārtībā pārsūdzēt lēmumu vērsties EST, pie nosacījuma, ka lēmuma apelācijas kārtībā pārsūdzēšanas gadījumā augstākas instances tiesa var grozīt vai atcelt zemākas instances tiesas lēmumu un uzdot zemākas instances tiesai, kas pieņēmusi lēmumu vērsties EST, turpināt apturēto nacionālo tiesvedību saskaņā ar dalībvalsts tiesību aktiem. Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2008. gada 16. decembra spriedums lietā: C-210/06 *Cartesio*, ECR, p. I- 9641. Skaidrības labad jānorāda, ka tiesību zinātnieku vidū nav vienprātības, vai šīs lietas motīvi ir attiecināmi tikai uz lēmumu vērsties EST vai arī uz atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Broberg M., Fenger N. Preliminary references as a right – but for whom? The extent to which preliminary reference decisions can be subject to appeal. *European Law Review*, Volume 36, Issue 2, 2011, p. 283.

²⁴¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2008. gada 16. decembra spriedums lietā: C-210/06 *Cartesio*, ECR, p. I- 9641, 95.-97. punkts.

Visi minētie priekšlikumi ir saprātīgi un būtu vēl atsevišķi diskutējami, taču autore ieskatā ir ļoti mazticams, ka kāds no tiem varētu tikt realizēts praksē. Pirmkārt, EST līdz šim vairākkārt ir atteikusies mainīt *Cilfit* spriedumā definētos kritērijus, piemēram, *Wiener SI*²⁴², *Intermodal Transports*²⁴³ un *Gaston Schul*²⁴⁴ lietās, par spīti ģenerāladvokātu spēcīgajiem impulsiem.²⁴⁵ Arī abās 2015. gada lietās, kurās EST sniedza jaunas atziņas par *acte clair* kritērija izpratni, tā neuzskatīja par vajadzīgu, lai arī tāda iespēja bija, sniegt skaidras norādes par judikatūras maiņu attiecībā uz *Cilfit* kritēriju piemērošanu LESD 267. panta trešās daļas kontekstā. Otrkārt, kā iepriekš norādīts promocijas darbā, EST pēdējo gadu laikā ir spējusi nodrošināt, ka prejudiciālo nolēmumu lietu izskatīšanas laiks nepieaug. Turklāt EST rīcībā ir procesuālie līdzekļi, lai atteiktos lemt vai vienkāršotā procedūrā lemtu prejudiciālos jautājumus, kas atbilst *Cilfit* spriedumā definētajiem 3 kritērijiem. Treškārt, nevar ignorēt ES likumdevēja rīcību Māstrihtas līguma izstrādes laikā, atsakoties no ieceres ļaut pārsūdzēt dalībvalstu pēdējo instanču tiesu lēmumus, ar kuriem ir atteikts vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, un vēlāk pieņemtos grozījumus Nicas līgumā, kas nepieciešamo izmaiņu pieņemšanas gadījumā ļautu prejudiciālo nolēmumu lietās slodzi sadalīt starp EST un Vispārējo tiesu.

Autore, izvērtējot *Cilfit* sprieduma pieņemšanas apstākļus, tajā noteiktos kritērijus un to piemērošanas problemātiku, kā arī izteiktos priekšlikumus, kā turpmāk noteikt atkāpes no LESD 267. panta trešās daļas piemērošanas, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, dalībvalsts pēdējās instances tiesai, izvērtējot nepieciešamību saņemt prejudiciālo nolēmumu, *Cilfit* kritēriji – ES tiesību jautājuma nozīmīgums, *acte éclairée* doktrīna un *acte clair* doktrīna – ir jāpiemēro uzmanīgi, izvairoties no promocijas darbā norādītās kritēriju piemērošanas problemātikas. Proti, pirmajā gadījumā – nepareizi noteiktām piemērojamām tiesību normām pamatlietā, otrajā gadījumā – grūtībām veikt visas būtiskās EST prakses izpēti un izdarīt adekvātus secinājumus par EST prakses atziņu attiecināmību uz pamatlietu, trešajā gadījumā – nespējas veikt visaptverošu analīzi par strīdus jautājumu, lai secinātu, ka piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normas interpretācija ir tik acīmredzama, ka neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām. Dalībvalsts tiesai, neesot pārliecinātai par *Cilfit* kritēriju iestāšanos, ir ieteicams vērsties EST, jo EST, konstatējot, ka uzdots prejudiciālais jautājums tomēr atbilst kādam no *Cilfit* kritērijiem, var izmantot Reglamentā paredzēto kārtību pieteikumu atzīt par nepieņemamu vai lemt par to vienkāršotā procedūrā.

²⁴² Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1997. gada 20. novembra spriedums lietā: C-338/95 Wiener SI, ECR, p. I-6495.

²⁴³ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2005. gada 15. septembra spriedums lietā: C-495/03 Intermodal Transports, ECR, p. I-8151.

²⁴⁴ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2005. gada 6. decembra spriedums lietā: C-461/03 Gaston Schul, ECR, p. I-10513.

²⁴⁵ Lenaerts K. The Unity of European Law and Overload of the ECJ – the System of Preliminary Rulings Revisited, pp. 222-224. Available: www.ecln.net/elements/berlin2005/lenaerts.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Otrkārt, pēdējās instances tiesai, pieņemot lēmumu par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, īpaša vērība ir jāpievērš *Cilfit* spriedumā esošajai norādei, ko no jauna EST atgādināja 2015. gada spriedumā apvienotajās lietās C-72/14 un C-197/14. Tas ir, ka *Cilfit* kritēriju piemērošana uzliek dalībvalsts tiesai atbildību ES tiesību jautājumu patstāvīgi izspriest. Citiem vārdiem sakot, piemērojot *Cilfit* kritērijus, pēdējās instances tiesa uzņemas risku, ka pret dalībvalsti var tikt celta valsts atbildības prasība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. No minētā arī izriet pienākums pamatot atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

Treškārt, ir jāņem vērā aktuālā EST prakse par *acte clair* doktrīnas tvērumu. Proti, zemāko instanču tiesu pretrunīgu spriedumu esamība vienas dalībvalsts mērogā nav patstāvīgs pamats pēdējās instances tiesai vērsties EST, ja tā uzskata, ka par ES strīdus jautājumu nepastāv nekādas saprātīgas šaubas. Tikai tad, ja vienā dalībvalstī pretrunīgai tiesu praksei zemāku instanču tiesās paralēli pastāv arī interpretācijas grūtības citās ES dalībvalstīs par to pašu ES tiesību jautājumu, pēdējās instances tiesai ir pienākums vērsties EST. Atklāts paliek jautājums, kādos gadījumos un, pamatojoties uz kādiem kritērijiem, par strīdus tiesību jautājumu ir konstatējama pretrunīga tiesu prakse vienas dalībvalsts robežās un interpretācijas grūtības ES līmenī.

Ceturtkārt, nav pamata uzskatīt, ka *Cilfit* kritēriji pēc būtības tiks mainīti vai ka to pareizas piemērošanas kontrolei tiks veidots uzraudzības mehānisms. Tā vietā EST turpinās attīstīt *Cilfit* kritēriju izpratni un nepieciešamības gadījumā pati konstatēs LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu, līdzīgi kā tas notika 2015. gada spriedumā apvienotajās lietās C-72/14 un C-197/14.

2.3. Augstākās tiesas prakse, piemērojot *Cilfit* kritērijus

Autore šajā promocijas darba apakšnodaļā aplūko un vērtē Augstākās tiesas praksi, piemērojot *Cilfit* kritērijus, lai izzinātu augstākās tiesu varas instances Latvijā motivāciju un tās pamatotību, atsakoties vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Prakses analīze neaptver vērtējumu par Augstākās tiesas piemēroto tiesību normu un to interpretācijas pareizību.

Iesākumā jānorāda, ka Latvijas likums skaidri neregulē, kādā formātā tiesai ir jāpieņem lēmums par atteikšanos vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Piemēram, Augstākā tiesa šādu lēmumu var pieņemt rezolūcijas veidā, protokollēmuma veidā, atsevišķa procesuāla lēmuma veidā, kopā ar rīcības sēdes lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību vai kopā ar spriedumu, izskatot lietu. Var veidoties arī situācija, ka Augstākā tiesa procesuālajos dokumentos vispār neatspoguļo faktu, ka ir vērtēta prejudiciālā nolēmuma nepieciešamība. Minētie iemesli tiesu prakses visaptverošu izpēti padara par praktiski neiespējamu. Tamdēļ autore norāda, ka Augstākās tiesas nolēmumu atlase ir veikta, 2016. gada 9. martā Tiesu informācijas sistēmā ievadot atslēgvārdu „*Cilfit*”. Līdz ar to, promocijas darbā ietvertā analīze aptver visus Augstākās tiesas nolēmumus

pētījuma priekšmeta kontekstā, kas ir pieejami Tiesu informācijas sistēmā, un, kuru motīvos ir sastopama konkrēta atsauce uz *Cilfit* lietu (kopā 4 nolēmumi), kā arī atsevišķus autori personīgi zināmus nolēmumus, kuros Augstākā tiesa ir atteikusies vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz *Cilfit* lietas atziņām, lai gan konkrēta atsauce uz *Cilfit* spriedumu nolēmumā nav sastopama (kopā 4 nolēmumi).²⁴⁶ Vienlaikus jāatzīmē, ka autori nav zināms, ka Latvijā būtu veikts kāds cits apjomīgāks pētījums par tiesu praksi, kad pēdējās instances tiesa atbilstoši LESD 267. panta trešajai daļai nolemj nevērsties EST.²⁴⁷

Promocijas darba turpinājumā autore hronoloģiskā secībā vērtē katru no 8 nolēmumiem, apakšnodaļas noslēgumā apkopojot galvenās atziņas, kas izriet no veiktās tiesu prakses analīzes.

Lieta Nr. SKA-34/2006

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments²⁴⁸ 2006. gada 14. februārī lietā Nr. SKA-34/2006 pieņēma spriedumu strīdā par amatpersonas kompetenci izdot administratīvu aktu. Konkrētāk, tiesai bija jāatbild uz jautājumu, vai tieslietu ministra pienākumu izpildītājs, kas konkrētajā situācijā bija ārlietu ministrs Rihards Pīks, 2004. gada 8. jūlijā varēja izdot administratīvu aktu, ja 2004. gada 1. jūlijā viņš atbilstoši Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumam bija ievēlēts par Parlamenta deputātu. Tādā veidā pieteicējs lietā apstrīdēja Riharda Pīka tiesības 2004. gada 8. jūlijā pieņemt lēmumu Nr. 10-17/5, ar kuru pieteicēju atcēla no zvērināta notāra amata.

Pieteicējs kasācijas sūdzībā lūdza Augstāko tiesu vērsties EST „prejudiciāla lēmuma pieņemšanai, lai tā [EST] definētu Eiropas Savienības dalībvalstīs ievēlētu Eiropas Parlamenta deputātu”. Pieteicējs kasācijas tiesvedības laikā mutvārdos izteica papildu lūgumu uzdot prejudiciālos jautājumus arī par „Akta par Asamblejas pārstāvju ievēlēšanu tiesās[,] vispārējās vēlēšanās” 6. panta interpretāciju.²⁴⁹

Augstākā tiesa vispirms secināja, ka tā „neatzīst par būtisku konkrētajā lietā vērtēt jautājumu, no kura brīža persona tiek uzskatīta par ievēlētu Eiropas Parlamentā un no kura brīža tā iegūst šā parlamenta deputāta statusu”. Turpinājumā Augstākā tiesa secināja, ka „nav būtiski

²⁴⁶ Autore promocijas darba izstrādes laikā vērsās Augstākajā tiesā ar lūgumu ļaut iepazīties ar Augstākās tiesas praksi pētījuma priekšmeta kontekstā un šajā sakarā izsaka pateicību Augstākās tiesas Departamentu sekretariāta vadītājai Andai Eglītei un Augstākās tiesas zinātniski analītiskajam padomniekam Rihardam Gulbim par palīdzību prakses atlasē.

²⁴⁷ Autore norāda, ka Dr. iur. Gaļina Žukova savā rakstā „Eiropas Savienības tiesību piemērošana Latvijā” ir norādījusi uz 4 gadījumiem, kad lietas dalībnieks ir lūdzis uzdot prejudiciālo jautājumu, bet Augstākā tiesa to ir noraidījusi. Žukova G. Eiropas Savienības tiesību piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2008. 13. maijs, Nr. 18 (523), 21.-26. lpp.

²⁴⁸ Šeit un turpmāk promocijas darbā kasācijas instances tiesa ir apzīmēta, ievērojot attiecīgā nolēmuma brīdī spēkā esošo terminoloģiju saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” (t. i., kopš 2014. gada 1. janvāra vairs nepastāv Augstākās tiesas Senāts).

²⁴⁹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2006, aprakstošā daļa, jo īpaši, 7. punkts un 8. punkts.

izvērtēt (.), kādas ir šā [Parlamenta] deputāta tiesības un pienākumi, pat interpretējot tos Akta par Asamblejas pārstāvju ievēlšanu tiesās[,] vispārējās vēlēšanās 6. panta gaismā”, un attiecīgi noraidīja abus pieteicēja lūgumus vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.²⁵⁰

Šis Augstākās tiesas prakses piemērs ir tāds, kurā nav sastopama konkrēta atsauce uz *Cilfit* lietu. Taču sprieduma motīvi nerada šaubas, ka Augstākā tiesa ir piemērojusi pirmo *Cilfit* kritēriju – ES tiesību jautājuma nozīmīgums –, jo tā secināja, ka prejudiciālais nolēmums nav nepieciešams tā iemesla dēļ, ka strīdus ES tiesību jautājums nav būtisks lietas iztiesāšanai. Par to liecina sprieduma motīvos lietotie vārdu salikumi „neatzīst par būtisku konkrētajā lietā vērtēt [1. strīdus] jautājumu”, kas ir Augstākās tiesas atbilde uz pieteicēja rakstveidā izteikto lūgumu kasācijas sūdzībā, un „nav būtiski izvērtēt [2. strīdus jautājumu]”, kas ir Augstākās tiesas atbilde uz pieteicēja mutvārdos tiesas sēdes laikā pieteikto lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu.

Autore norāda, ka Augstākā tiesa ir rīkojusies pamatoti, jo prejudiciālā nolēmuma procedūra ir izmantojama, lai saņemtu atbildes uz jautājumiem, kas ir būtiski, iztiesājot pamatlietu pēc būtības. Tā kā tiesai primāri bija jāizšķir jautājums par tieslietu ministra pienākumu izpildītāja kompetenci izdot administratīvu aktu, ko regulē Latvijas tiesības, lietā arī nebija būtiski noskaidrot, no kura brīža persona tiek uzskatīta par ievēlētu Parlamentā, kā rezultātā pieteicēja identificētie prejudiciālie jautājumi kļuva mazsvarīgi.

Lieta Nr. SKA-149/2006

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2006. gada 1. jūnijā lietā Nr. A42130204, Nr. SKA-149/2006 taisīja spriedumu strīdā par digitālās televīzijas izveidošanu Latvijā. Proti, „Kempmayer Media Limited” apstrīdēja Konkurences padomes 2004. gada 7. jūnija lēmumu, ar kuru tika atzīts, ka 2002. gada 14. novembra līgums starp „Kempmayer Media Limited” un valstij pastarpināti piederošo uzņēmumu „Digitālais Latvijas radio un televīzijas centrs” par digitālās televīzijas izveidošanu Latvijas Republikā pārkāpj konkurences ierobežošanas vienošanās aizliegumu, un ka šis pušu starpā noslēgtais līgums daļā par ciparu uztvērēju piegādi ir spēkā neesošs. Turklāt 2003. gada 10. septembrī „Digitālais Latvijas radio un televīzijas centrs” pats paziņoja par šī līguma saistību izpildes apturēšanu.

Gan kasācijas sūdzībā rakstveidā, gan lietas izskatīšanas laikā mutvārdos pieteicējs Augstākajai tiesai izteica lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Pieteicējs uzskatīja, ka lietā no EST ir nepieciešams saņemt atbildes uz 2 prejudiciāliem jautājumiem. Proti, pirmkārt, vai Konkurences padomei, pieņemot savu lēmumu, bija jāpiemēro Eiropas līguma „Par

²⁵⁰ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2006, 10.8. punkts un 10.9. punkts.

asociācijas izveidošanu starp Eiropas Kopienām un to dalībvalstīm, no vienas puses, un Latvijas Republiku, no otras puses” normas un „Asociācijas padomes starp Eiropas Kopienām un to dalībvalstīm, no vienas puses, un Latvijas Republiku, no otras puses” 2001. gada 25. aprīļa lēmuma Nr. 5/2001 normas. Otrkārt, vai Konkurences padomei, pieņemot savu lēmumu, bija jāpiemēro Padomes 2002. gada 16. decembra regula Nr. 1/2003.²⁵¹

Augstākā tiesa nolēma, ka „šā lūguma apmierināšanai nav pamata” turpmāk norādīto apsvērumu dēļ. Kā norādīja Augstākā tiesa, „[I]emšanai par prejudiciālā nolēmuma „vajadzīgumu” Eiropas Savienības tiesa nacionālajām tiesām ir devusi vadlīnijas, atbilstoši kurām ir izvērtējams, vai konkrētajā gadījumā šāds prejudiciālais nolēmums ir nepieciešams”. Atsaucoties konkrēti uz *Cilfit* lietu, taču kritērijus pēc būtības tā arī neanalizējot, Augstākā tiesa norādīja, ka „arī tām tiesām, kurām atbilstoši 267. panta trešajai daļai ir pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu, ir pašām jāizvērtē, vai Eiropas Savienības tiesas sniegtā interpretācija ir nepieciešama, lai izspriestu attiecīgo lietu”.²⁵² Augstākā tiesa secināja, ka „nav nepieciešams pēc būtības izvērtēt, vai šajā lietā ir nepieciešams Eiropas Savienības tiesas atzinums”, jo „[k]onkrētajā gadījumā būtisks ir fakts, ka lietas apstākļi ir notikuši pirms Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti”, kam ir izšķiroša nozīme EST lietas C-302/04 jeb *Ynos*²⁵³ sprieduma kontekstā. Proti, līgums par digitālās televīzijas izveidošanu Latvijā tika noslēgts un paziņojums par šī līguma saistību izpildes apturēšanu tika nosūtīts pirms 2004. gada 1. maija, kas tiesas ieskatā bija pamats konstatēt, ka konkurences tiesību pārkāpums ir noticis pirms Latvijas pievienošanās ES. Papildus Augstākā tiesa norādīja arī uz citiem apsvērumiem, kāpēc tai nav obligāts pienākums konkrētajā lietā piemērot ES tiesību normas un, līdz ar to, arī izvērtēt nepieciešamību vērsties EST. Konkrētāk, Augstākā tiesa secināja, ka ES akti ir saistoši Latvijai tikai no dienas, kad tā kļuva par ES dalībvalsti, regulas tekstā ir skaidri noteikts, ka to sāk piemērot ar 2004. gada 1. maiju, Konkurences likums uz pārkāpuma izdarīšanas brīdi jebkurā gadījumā bija saskaņots ar ES tiesību normām.²⁵⁴

Ņemot vērā konkrētās lietas apstākļus un atsevišķi neizvērtējot iepriekš izklāstītos Augstākās tiesas argumentus, ir jāsecina, ka Augstākā tiesa attiecībā uz prejudiciālā jautājuma neuzdošanu rīkojās pamatoti. Šī nolēmuma pieņemšanas laikā, kā konstatēja arī Augstākā tiesa, EST jau bija 2006. gada 10. janvārī pieņēmusi *Ynos* spriedumu. Atbilstoši *Ynos* spriedumam EST kompetencē nav izskatīt prejudiciālā nolēmuma lietas, kuru fakti pamatlietā ir radušies pirms

²⁵¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 1. jūnija spriedums lietā Nr. A42130204, Nr. SKA-149/2006, aprakstošā daļa, jo īpaši, 6.12. punkts.

²⁵² Turpat, 9. punkts.

²⁵³ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 2006. gada 10. janvāra spriedums lietā: C-302/04 *Ynos*, ECR, p. I-371.

²⁵⁴ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 1. jūnija spriedums lietā Nr. A42130204, Nr. SKA-149/2006, 9. punkts.

dalībvalsts pievienošanās ES.²⁵⁵ No sprieduma lietā Nr. SKA-149/2006 aprakstošās daļas nepārprotami izriet, ka lietā būtiskie fakti ir radušies pirms Latvijas pievienošanās ES.

Līdz ar to, ja Augstākā tiesa būtu vērsusies EST pēc prejudiciālā nolēmuma, EST visticamāk prejudiciālā nolēmuma lietu neierosinātu vai tās ierosināšanas gadījumā vēlāk konstatētu, ka šādā situācijā, kad pamatlietas fakti ir radušies pirms Latvijas pievienošanās ES, EST nav kompetences prejudiciālo nolēmumu sniegt.

Lieta Nr. SKA-45/2007

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007. gada 22. februārī lietā Nr. A42077804, Nr. SKA-45/2007 pieņēma spriedumu strīdā par ieguldījumu pamatkapitālā, kas veikts naudā, aplikšanu ar pievienotās vērtības nodokli (turpmāk – PVN). Proti, sabiedrība ar ierobežotu atbildību (turpmāk – SIA) „Narvessen Baltija” apstrīdēja Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) lēmumu, ar kuru VID noteikusi SIA „Narvessen Baltija” pienākumu iemaksāt valsts budžetā papildus aprēķināto PVN un soda naudu, kas uzrēķināta par ieguldījumu veikšanu naudā 2001. gadā un 2002. gadā SIA „Ekspreskafē” statūtu fondā un akciju sabiedrības „Preses apvienība” pamatkapitālā situācijā, kad šie darījumi nav atspoguļoti SIA „Narvessen Baltija” PVN deklarācijās.

Pēc tam, kad Augstākā tiesa jau vienu reizi bija nodevusi lietu jaunai izskatīšanai Administratīvajai apgabaltiesai un apelācijas instances tiesa bija norādījusi, ka likuma „Par pievienotās vērtības nodokli” attiecīgās normas teksts skaidri norāda, ka līdz pat 2004. gada 1. janvārim ieguldījumi pamatkapitālā, kas veikti naudā, bija ar PVN neapliekami darījumi, SIA „Narvessen Baltija” kasācijas tiesvedības laikā, konkrētāk, tiesas sēdē, izteica lūgumu Augstākajai tiesai iesniegt lūgumu EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Pieteicēja uzskatīja par vajadzīgu saņemt EST atbildi uz šādiem jautājumiem. Pirmkārt, vai 4 mēnešus pirms iestāšanās ES dalībvalstīm pastāv pienākums iztulkot nacionālos tiesību aktus, ar kuriem ieviestas direktīvas prasības, cik tālu vien iespējams, ES tiesību normu gaismā, ņemot vērā, ka lietas izskatīšana turpinās arī pēc dalībvalsts iestāšanās ES. Otrkārt, vai EST nolēmumi iztulkojami tādējādi, ka spēkā esošo ES tiesību normu iztulkojums ir saistošs ES dalībvalstij, ja EST nolēmums ir pieņemts pirms konkrētā dalībvalsts ir iestājusies ES. Treškārt, vai atbilstoši pieteicēja identificētajai EST judikatūrai Padomes 1977. gada 17. maija direktīvas 77/388/EEK normas ir iztulkojamas tādējādi,

²⁵⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2006. gada 10. janvāra spriedums lietā: C-302/04 Ynos, ECR, p. I-371, 35.-38. punkts.

ka tās neaptver ieguldījumus kapitālā kā darījumus, uz kuriem attiecināms likums „Par pievienotās vērtības nodokli”, kas īsteno šo direktīvu.²⁵⁶

Arī šajā lietā Augstākā tiesa atgādināja, ka „[I]emšanai par prejudiciālā nolēmuma „vajadzīgumu” Eiropas Savienības tiesa nacionālajām tiesām ir devusi vadlīnijas, atbilstoši kurām ir izvērtējams, vai konkrētajā gadījumā šāds prejudiciālais nolēmums ir nepieciešams”. Augstākā tiesa, atsaucoties uz *Cilfit* lietu, bet neizvērtējot kritērijus pēc būtības, norādīja, ka „arī tām tiesām, kurām atbilstoši 267. panta trešajai daļai ir pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu, ir pašām jāizvērtē, vai Eiropas Savienības tiesas sniegtā interpretācija ir nepieciešama, lai izspriestu attiecīgo lietu”. Ņemot vērā, ka VID pārkāpumu konstatēja par ieguldījumu pamatkapitālā, kas veikts naudā, 2001. gadā un 2002. gadā, kad Latvija vēl nebija iestājusies ES, Augstākā tiesa secināja, ka „nav nepieciešams pēc būtības izvērtēt, vai šajā lietā ir nepieciešams Eiropas Savienības tiesas atzinums”, pamatojoties uz to pašu konstatējumu, kā iepriekš analizētajā lietā, t. i., „konkrētajā gadījumā lietas fakti ir radušies pirms Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti”. Sava secinājuma pamatošanai, līdzīgi kā iepriekš analizētajā lietā, Augstākā tiesa atsaucās uz Aktā par Latvijas Republikas pievienošanās nosacījumiem Eiropas Savienībai nostiprināto tēzi, ka ES akti ir saistoši Latvijai tikai no dienas, kad tā kļuvusi par ES dalībvalsti, kā arī *Ynos* sprieduma atziņu, ka EST kompetencē nav sniegt prejudiciālo nolēmumu par direktīvas interpretāciju, ja pamatlietā izskatāmie fakti ir radušies pirms valsts pievienošanās ES, kā tas arī ir konkrētajā gadījumā.²⁵⁷

Autores ieskatā arī šajā lietā Augstākā tiesa attiecībā uz prejudiciālā jautājuma neuzdošanu rīkojās pamatoti, jo lietā konstatētais pārkāpums ir attiecināms uz laika periodu pirms Latvijas pievienošanās ES. Līdz ar to, ja Augstākā tiesa būtu vērsusies EST pēc prejudiciālā nolēmuma, EST visticamāk prejudiciālā nolēmuma lietu neierosinātu vai tās ierosināšanas gadījumā vēlāk konstatētu, ka šādā situācijā, kad pamatlietas fakti ir radušies pirms Latvijas pievienošanās ES, EST nav kompetences prejudiciālo nolēmumu sniegt.

Lieta Nr. SKA-175/2009

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2009. gada 5. martā lietā Nr. A42347606, Nr. SKA-175/2009 pieņēma spriedumu strīdā par bērnu pasēs derīguma termiņu. Proti, privātpersona apstrīdēja Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes 2006. gada 26. janvāra lēmumu izsniegt pieteicējas bērniem pasēs ar derīga termiņu uz 12 mēnešiem, kā to paredzēja tobrīd spēkā esošo Ministru kabineta 2004. gada 22. aprīļa noteikumu Nr. 378 „Noteikumi par pilsoņu personas apliecībām, nepilsoņu personas apliecībām, pilsoņu pasēm, nepilsoņu pasēm un

²⁵⁶ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. A42077804, Nr. SKA-45/2007, aprakstošā daļa, jo īpaši, 10. punkts.

²⁵⁷ Turpat, 12. punkts.

bezvalstnieku ceļošanas dokumentiem” 10.2.1. punkts, situācijā, kad Padomes 1968. gada 15. oktobra direktīva 68/360/EEK, Padomes 1973. gada 21. maija direktīva 73/148/EEK un Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa direktīva 2004/38/EK, ar ko atceļ abas iepriekšminētās direktīvas, paredzēja, ka pasēs bērniem līdz 5 gadu vecumam derīguma termiņam ir jābūt vismaz 5 gadiem.

Pieteicēja kasācijas sūdzībā, tostarp, pieteica Augstākajai tiesai lūgumu no EST saņemt prejudiciālo nolēmumu par šādiem jautājumiem. Pirmkārt, vai nacionālā tiesību norma, kas nosaka, ka bērniem līdz 5 gadu vecumam pase ir jāizsniedz ar derīguma termiņu uz 1 gadu, izņemot gadījumā, ja ceļojums ir ilgāks par 1 gadu, ir pretrunā direktīvas 2004/38/EK 4. panta ceturtajai daļai. Otrkārt, vai ES dalībvalstij ir tiesības atkāpties no direktīvas 2004/38/EK 4. panta ceturtajā daļā ietvertā pienākuma, ja šādai atkāpei pastāv leģitīms mērķis, kas saistīts ar sabiedrisko kārtību un drošību.²⁵⁸

Augstākā tiesa secināja, ka šāds lūgums „nav apmierināms”. Senāts, atsaucoties uz *Cilfit* spriedumu, norādīja, ka tā „nolēmumi nav pārsūdzami, taču tas nenozīmē, ka Senātam ir pienākums uzdot Eiropas Savienības tiesai jautājumu par direktīvas Nr. 2004/38 vai Nr. 73/148 attiecīgo normu interpretāciju”. Augstākās tiesas ieskatā „direktīvu normas par pasu izdošanas termiņu ir nepārprotamas” un „skaidras, jo nosaka, ka pasēs derīguma termiņš nevar būt īsāks kā pieci gadi”, savukārt šīs lietas „risinājums [ir] atkarīgs no Ministru kabineta noteikumu normu tulkošanas, kas nav Eiropas Savienības tiesas kompetencē”.²⁵⁹ Citiem vārdiem sakot, Augstākā tiesa atsaucās uz *acte clair* doktrīnu par ES tiesību normas acīmredzamo skaidrību, par ko liecina sprieduma motīvos lietotie vārdu salikumi „direktīvu normas par pasu izdošanas termiņu ir nepārprotamas” un „skaidras”. Papildus Augstākā tiesa konstatēja, ka patiesībā pastāv problēma ar nacionālās tiesību normas interpretāciju. Pie šādiem faktiskajiem apstākļiem Augstākā tiesa lietu nosūtīja jaunai izskatīšanai Administratīvajai apgabaltiesai.

Pieteicēja atkārtotas lietas izskatīšanas laikā norādīja, ka saviem bērniem ir saņēmusi pasēs ar derīguma termiņu uz 5 gadiem un vienlaikus grozīja pieteikumā ietverto prasījumu, lūdzot noteikt Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei pienākumu rakstveidā pieteicējai atvainoties. Administratīvā apgabaltiesa ar 2009. gada 29. maija spriedumu pieteicējas pieteikumu apmierināja un uzlika par pienākumu Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei rakstveidā pieteicējai atvainoties, apstrīdēto lēmumu atzīstot par prettiesisku, jo atbildētājs nebija pienācīgi ieviesis direktīvas

²⁵⁸ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 5. marta spriedums lietā Nr. A42347606, Nr. SKA-175/2009, aprakstošā daļa, jo īpaši, 8. punkts.

²⁵⁹ Turpat, 16. punkts.

73/148/EEK prasības un nebija izpildījis pienākumu attiecīgās direktīvas normas piemērot tieši.²⁶⁰ Lietas dalībnieki šo spriedumu nepārsūdzēja.

Autoresprāt, šajā lietā Augstākā tiesa attiecībā uz prejudiciālā jautājuma neuzdošanu rīkojās pamatoti. Lietas izskatīšanas ātrumu drīzāk mazināja pieteicējas identificētie prejudiciālie jautājumi, kurus tā uzskatīja par vajadzīgiem EST uzdot. Autore norāda, ka pieteicējai saprātīgāk būtu bijis lūgt uzdot prejudiciālos jautājumus par Padomes 1973. gada 21. maija direktīvas 73/148/EEK, kas tika atcelta 2 gadus pēc Padomes 2004. gada 29. aprīļa direktīvas 2004/38/EK spēkā stāšanās dienas, interpretāciju, kas bija spēkā apstrīdētā administratīvā akta pieņemšanas dienā, nevis par direktīvu 2004/38. Direktīvas 2004/38 ieviešanas termiņš administratīvā akta pieņemšanas dienā vēl nebija notecējis, kas attiecīgi neļāva direktīvas tiesību normas attiecīgu priekšnoteikumu iestāšanās gadījumā lietā piemērot tieši. Taču šo niansi Augstāka tiesa pati bija pamanījusi, spriedumā norādot, ka tai nav pienākums uzdot EST prejudiciālo jautājumu par abu direktīvu, t. i., „par direktīvas Nr. 2004/38 vai Nr. 73/148”, tiesību normu interpretāciju.

Analizētais spriedums ir arī labs piemērs, kā atbilstoši ES pārkuma principam ir jāatrisina šī dažkārt vien šķietamā problēma par nacionālās tiesību normas it kā neatbilstību ES tiesību normai. Arī līdzīgos gadījumos, ja ES tiesību norma ir skaidra jeb tās interpretācija ir tik acīmredzama, ka neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām, nav pamata iedzīvināt prejudiciālā nolēmuma procedūru. Tā vietā, nacionālā tiesību norma ir jāinterpretē ES tiesību normas gaismā vai pat ir jāatsakās to piemērot, lai ES tiesību normu attiecīgu priekšnoteikumu iestāšanās gadījumā lietā varētu piemērot tieši.

Lietā Nr. SKA-888/2011

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta rīcības sēde 2011. gada 14. novembrī lietā Nr. A42388607, Nr. SKA-888/2011 pieņēma lēmumu atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību strīdā par muitas parādu. Proti, VID, veicot pārbaudi par valsts akciju sabiedrības (turpmāk – VAS) „Latvijas dzelzceļš” noslēgtajām muitas procedūrām, 2006. gada 3. novembrī pieņēma lēmumu uzrēķināt muitas un nodokļu parādu par nenoslēgtām tranzīta procedūrām vairākām kravām. VAS „Latvijas dzelzceļš” šādu lēmumu apstrīdēja, uzskatīdama, ka nav atzīstama par muitas parādniecei, jo precī un vajadzīgos dokumentus ir uzrādījusi galamērķa muitas iestādē, neskatoties uz to, ka pavadzīmes saturēja viltotu zīmogu un spiedogu.

Pieteicēja kasācijas sūdzībā, tostarp, lūdza Augstāko tiesu uzdot EST 4 prejudiciālos jautājumus. Pirmkārt, vai principiālam saskaņā ar Padomes 1992. gada 12. oktobra regulas

²⁶⁰ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 5. marta spriedums lietā Nr. A42347606, Nr. SKA-175/2009, 9., 12., 14. punkts.

Nr. 2913/92 92. pantu un 96. pantu pēc preču uzrādīšanas galamērķa muitas iestādē ir pienākums kontrolēt, vai preču saņēmējs ir veicis visus muitas maksājumus. Otrkārt, vai, kvalificējot muitas parāda rašanos, saskaņā ar regulas Nr. 2913/92 203. panta pirmo daļu parādnieks jānosaka saskaņā ar 203. panta trešo daļu. Treškārt, vai saskaņā ar regulas Nr. 2913/92 203. pantu ir iespējami vairāki parādnieki un solidāra parāda piedziņa. Ceturtkārt, vai parādnieks saskaņā ar regulas Nr. 2913/92 203. panta trešo daļu varētu būt arī muitas amatpersona, kas ir veikusi tīšas prettiesiskas darbības, lai izņemtu precī no muitas uzraudzības.²⁶¹

Senatoru kolēģija ne tikai secināja, ka tai nav šaubu par Administratīvās apgabaltiesas sprieduma tiesiskumu un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā, bet arī norādīja, ka tā „nesaskata prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību”. Iesākumā Augstākā tiesa atkārtoja jau iepriekš promocijas darbā norādītās tēzes par EST sniegtajām vadlīnijām, lemjot par prejudiciālā nolēmuma „vajadzīgumu”, un *Cilfit* lietā noteikto atkāpi no LESD 267. panta trešās daļas pienākuma.²⁶² Turpinājumā Augstākā tiesa konstatēja: „Pieteicējas jautājumi ir hipotētiski un jautājumos norādītās Regulas Nr. 2913/92 tiesību normas pašas par sevi sniedz atbildes uz pieteicējas jautājumiem. Līdz ar to senatoru kolēģija konkrētajā gadījumā nesaskata prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, jo atbildes uz šiem jautājumiem nevar ietekmēt lietas iznākumu.”²⁶³

Autore norāda, ka Augstākā tiesa attiecībā uz prejudiciālā jautājuma neuzdošanu rīkojās pamatoti, taču tiesas motīvus nevar atzīt par pilnīgi pareiziem tā iemesla dēļ, ka tie nav konsekventi. Konstatējot, ka jautājumos norādītās regulas „tiesību normas pašas par sevi sniedz atbildes uz pieteicējas jautājumiem”, Augstākā tiesa faktiski secināja, ka šīs regulas normas ir skaidras jeb ir iestājies *acte clair* gadījums. Taču šāds secinājums nav savienojams ar Augstākās tiesas norādi, ka pieteicējas jautājumi ir „hipotētiski” vai atbildes uz tiem „nevar ietekmēt lietas iznākumu”. Ja jautājumi ir hipotētiski vai tiem nav nozīmes lietas izskatīšanā, attiecīgi tiesai nebija vajadzības vērtēt tiesību normu skaidrību. Turklāt Augstākās tiesas atziņa, ka jautājumi ir „hipotētiski” vai atbildes uz tiem „nevar ietekmēt lietas iznākumu”, atbilst pirmā *Cilfit* lietas kritērija – ES tiesību jautājuma nozīmīgums – piemērošanas gadījumam. Līdz ar to, konkrētajā gadījumā rīcības sēdes lēmuma pamatojumā ir saskatāmi būtiski argumentācijas loģikas trūkumi, jo īpaši, attiecībā uz *Cilfit* kritēriju izpratni. Turklāt spriedumā arī nav precizēts, kādā daļā un uz kuru no 4 pieteicējas identificētajiem jautājumiem Augstākās tiesas secinājumi ir attiecināmi.

Vienlaikus autores ieskatā šis nolēmums ir labs piemērs tam, ka arī situācijā, kad rīcības sēde nolemj atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, Augstākā tiesa ir motivējusi, kāpēc lietā nav vajadzības saņemt prejudiciālo nolēmumu. Šāda rīcība ir ne tikai vēlama, bet pat ļoti nepieciešama,

²⁶¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta rīcības sēdes 2011. gada 14. novembra lēmums lietā Nr. A42388607, Nr. SKA-888/2011, aprakstošā daļa, jo īpaši, 7.8. punkts.

²⁶² Šajā promocijas darba apakšnodaļā analizētās lietas Nr. SKA-149/2006 un Nr. SKA-45/2007.

²⁶³ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta rīcības sēdes 2011. gada 14. novembra lēmums lietā Nr. A42388607, Nr. SKA-888/2011, 13. punkts.

lai ievērotu ECT praksi jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu LESD 267. panta trešās daļas kontekstā, ko autore analizē promocijas darba 5. nodaļā. Šo pašu iemeslu dēļ, Augstākajai tiesai savā nolēmumā ir arī nepieciešams norādīt, kādā daļā un uz kuru strīdus jautājumu tās secinājumi ir attiecināmi, lai būtu iespējams identificēt, ka Augstākā tiesa ir sniegusi pamatojumu, kāpēc nav nepieciešams vērsties EST par katru pieteicējas uzdoto jautājumu.

Lieta Nr. SKA-3/2014

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments 2014. gada 3. februārī lietā Nr. A43009211, Nr. SKA-3/2014 pieņēma spriedumu strīdā par telpu nomas līgumos noteiktu ierobežojumu bez nomnieku piekrišanas neļaut iznomātājam nodot telpas nomā citiem uzņēmējiem. Proti, nomnieki SIA „Supernetto”, SIA „Plesko Real Estate” un SIA „Rimi Latvia” katra atsevišķi 2005. gada 10. februārī, 2005. gada 22. jūnijā un 2009. gada 28. aprīlī noslēdza ar iznomātāju SIA „Marno J” telpu nomas līgumu tirdzniecības centros, līgumā iekļaujot punktu, kas paredz saņemt nomnieka vienpersonisku piekrišanu, ja kāds potenciālais nomnieks šajos tirdzniecības centros vēlētos nomāt pieejamās nomas platības. Konkurences padome, pamatojoties uz SIA „Daudznozaru kompānijas „Daugava”” sūdzību, kas vēlējās nomāt telpas tajos pašos tirdzniecības centros, bet saņēma iznomātāja atteikumu, ar 2011. gada 8. aprīļa lēmumu šādās darbībās konstatēja Konkurences likuma 11. panta pirmās daļas 7. punktā noteiktā aizlieguma pārkāpumu.

Nomnieki attiecīgo Konkurences padomes lēmumu apstrīdēja un norādīja, ka „Augstākajai tiesai ir pienākums uzdot prejudiciālu jautājumu Eiropas Savienības tiesai, [t. i.,] vai vienošanās par tirdzniecības telpu nomu, saskaņā ar kuru iznomātājam noteikts ierobežojums saskaņot ar nomnieku telpu iznomāšanu tirdzniecības centrā nomnieka konkurentiem, ir atzīstama par vienošanos, kas pēc sava mērķa kavē, ierobežo vai deformē konkurenci Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. panta izpratnē, un kādi faktori konkurenci uzraugošajai iestādei jāņem vērā, izvērtējot iepriekš aprakstītās vienošanās sekas”.²⁶⁴

Šis Augstākās tiesas prakses piemērs ir tāds, kurā nav sastopama konkrēta atsauce uz *Cilfit* lietu. Taču Augstākā tiesa secināja, ka „nav pamata uzdot prejudiciālu jautājumu Eiropas Savienības tiesai, jo Konkurences padomes lēmums nav pamatots ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. pantu, tādēļ tā tieša piemērošana šajā lietā nav aktuāla”.²⁶⁵ Autore secina, ka kasācijas instances tiesa pēc būtības ir piemērojusi pirmo *Cilfit* kritēriju – ES tiesību jautājuma nozīmīgums, jo Augstākā tiesa norādīja, ka prejudiciālais nolēmums nav nepieciešams tā iemesla

²⁶⁴ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 3. februāra spriedums lietā Nr. A43009211, Nr. SKA-3/2014, aprakstošā daļa, jo īpaši, 6.6. punkts.

²⁶⁵ Turpat, 16. punkts.

dēļ, ka ES tiesību strīdus jautājums faktiski nav būtisks lietas izspriešanai. Par to liecina sprieduma motīvos lietotais vārdu salikums, ka LESD 101. panta „tieša piemērošana šajā lietā nav aktuāla”.

Autoresprāt, Augstākās tiesas atteikums vērsties EST ir pamatots, jo prejudiciālā nolēmuma procedūru nevar izmantot abstraktu tiesību jautājumu, pat ja tie ir principiāli lietā, izšķiršanai. Jebkurai tiesai, vērtējot prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, ir jāveic objektīvs situācijas novērtējums. Konstatējot, ka apstrīdētā administratīvā akta tiesiskuma izvērtēšanai identificētās tiesību normas jebkurā gadījumā nav būtiskas, Augstākā tiesa ir izpildījusi *Cilfit* pirmā kritērija prasības un pamatoti atteikusies izmantot prejudiciālā nolēmuma procedūru.

Lieta Nr. SKA-75/2014

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments 2014. gada 17. decembrī lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014 pieņēma spriedumu strīdā par vairāku Latvijas komercbanku piemēroto starpbanku komisijas maksu. Proti, kopumā 11 Latvijas komercbankas apstrīdēja Konkurences padomes 2011. gada 3. marta lēmumu Nr. E02-1577, ar kuru tika atzīts, ka strīdā iesaistītās bankas 2002. gada 1. decembrī, pretēji Konkurences likuma prasībām, ir noslēgušas daudzpusējus līgumus par noteikumiem maksājumu karšu darījumu apstrādē, kas ir konkurenci kavējoša, ierobežojoša un deformējoša darbība.

Lietā 10 komercbankas iesniedza kasācijas sūdzību un, tostarp, lūdza Augstāko tiesu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai par LESD 101. panta pirmās daļas, kas atbilst Konkurences likuma 11. panta pirmajai daļai, interpretāciju. No sprieduma aprakstošās daļas nevar secināt, precīzi kuri kasatori un tieši kādu prejudiciālo jautājumu uzskatīja par nepieciešamu EST uzdot.²⁶⁶

Arī šis Augstākās tiesas prakses piemērs ir tāds, kurā nav sastopama konkrēta atsauce uz *Cilfit* lietu. Taču departaments norādīja, ka „tiesas ieskatā no Eiropas Savienības Tiesu judikatūras izriet skaidras atbildes uz uzdotajiem jautājumiem. Tāpēc šis lūgums [saņemt prejudiciālo nolēmumu] ir noraidāms”.²⁶⁷ Citiem vārdiem sakot, departaments piemēroja otro *Cilfit* kritēriju jeb *acte éclairée* doktrīnu, atbilstoši kurai dalībvalsts pēdējās instances tiesai nav jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jo strīdus jautājumu EST savā praksē ir skaidrojusi jau iepriekš. Kāds varētu arī uzskatīt, ka Augstākā tiesa patiesībā ir vēlējusies piemērot *acte clair* izņēmuma gadījumu, tā iemesla dēļ, ka tiesa ir atsaukusies uz „skaidrām atbildēm”. Tomēr šāds pieņēmums būtu maldīgs, jo, kā iepriekš norādīts promocijas darbā, *acte clair* doktrīna ir piemērojama tikai tādās situācijās, kad par strīdus jautājumu nav iepriekšējas EST prakses. No Augstākās tiesas secinājuma

²⁶⁶ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014, aprakstošā daļa, jo īpaši, 4.6. punkts.

²⁶⁷ Turpat, 11. punkts.

nepārprotami arī izriet, ka kasācijas instances tiesa atsaucas uz *acte éclairée* kritēriju, par ko liecina sprieduma motīvos lietotais vārdu salikums „no Eiropas Savienības Tiesu judikatūras izriet”. Turklāt, arī sprieduma motīvi atspoguļo to, ka Augstākā tiesa ir analizējusi EST tiesu praksi par strīdus tiesību jautājumu. Konkrētāk, Augstākā tiesa ir izvērtējusi kopumā 3 EST prakses piemērus, kā arī ģenerālvokāta viedokli vienā no tiem. Tāpat Administratīvo lietu departaments ir apturējis tiesvedību šajā lietā līdz EST tiks izskatīta cita lieta Nr. C-382/12, kurai „var būt nozīme (..) izskatāmās lietas izspiešanai”.²⁶⁸ Papildus kasācijas instances tiesa pēc tiesvedības atjaunošanas ir noteikusi lietas „dalībniekiem termiņu papildu paskaidrojumu” sniegšanai, īpaši aicinot „izteikt apsvērumus sakarā ar Eiropas Savienības Tiesas spriedumu lietā Nr. C-382/12”.²⁶⁹

Autore norāda, ka sprieduma motīvi rada pārliecību, ka Augstākā tiesa ir izsvērusi nepieciešamību vērsties EST pietiekami detalizēti, lai gan pats atteikuma pamatojums ir norādīts vienā teikumā. Arī atsauce uz EST judikatūru jeb *acte éclairée* doktrīnu ir atbilstoša spriedumā atspoguļotajiem lietas faktiskajiem apstākļiem, tamdēļ var uzskatīt, ka Augstākā tiesa ir pamatoti atteikusies vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

Lieta Nr. SKC-2079-15

Augstākās tiesas Civillietu departaments 2015. gada 10. martā lietā Nr. C26127010, Nr. SKC-2079-15 pieņēma lēmumu strīdā par sprieduma atcelšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Proti, biedrība „Mans mājoklis – mans cietoksnis” 2013. gada 27. augustā Augstākās tiesas Senātā iesniedza pieteikumu par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, lūdzot atcelt vairākus tiesu nolēmumus. Augstākā tiesa atteicās šādu pieteikumu pieņemt, savukārt biedrība par atteikumu pieņemt pieteikumu iesniedza blakus sūdzību, lūdzot gan atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu, gan „saņemt prejudiciālu nolēmumu par

²⁶⁸ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 28. marta lēmums lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014.

²⁶⁹ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 20. oktobra lēmums lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014. Turklāt šis autorei nav vienīgais zināmais gadījums, kad Augstākā tiesa, vērtējot nepieciešamību saņemt prejudiciālo nolēmumu, aicina lietas dalībniekus par šo jautājumu īpaši izteikties. Tā, piemēram, lietā Nr. A420381812, Nr. SKA-76/2013 Augstākā tiesa ne tikai aicināja lietas dalībniekus izteikties par iespēju kā tādu vērsties EST, bet pat nosūtīja lēmuma projektu par prejudiciālo jautājumu uzdošanu un tiesvedības apturēšanu lietā, aicinot lietas dalībniekus izmaiņas projektā veikt vizuāli redzamā (*track changes*) formātā. Savukārt lietā Nr. C28371411, SKC-6/2015 Augstākā tiesa ar paplašinātā sastāva lēmumu nolika lietu izskatīšanai mutvārdu procesā, uzsverot, ka tiesas sēdes laikā lietas dalībniekiem „tiks prasīts [...] viedoklis” par „prejudiciālā jautājuma uzdošanu Eiropas Savienības tiesai”. Sk. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 18. janvāra paziņojums „Par viedokļa sniegšanu par prejudiciālo jautājumu uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai” lietā Nr. A420381812, Nr. SKA-76/2013; Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 15. janvāra paziņojums „Par viedokļa sniegšanu tiesas sēdē” lietā Nr. C28371411, Nr. SKC-6/2015.

Eiropas Savienības tiesību normu iztulkošanu attiecībā uz personu apvienībām un to tiesībām aizstāvēt savu biedru intereses, vēršoties tiesā bez valsts nodevas samaksas”.²⁷⁰

Arī šis Augstākās tiesas prakses piemērs ir tāds, kurā nav sastopama konkrēta atsauce uz *Cilfit* lietu. Augstākā tiesa iesākumā norādīja, ka attiecībā uz lūgumu atbrīvot biedrību no valsts nodevas samaksas, biedrībai ir „tiesisks pamats uzskatīt, ka uz to pienākums maksāt valsts nodevu neattiecas”, jo šis jautājums jau ir izlemts pēc būtības ar departamenta 2014. gada 19. novembra lēmumu. Līdz ar to, Augstākā tiesa nobeigumā secināja, ka pie šādiem apstākļiem „nav nepieciešams arī apspriest” un „saņemt prejudiciālu nolēmumu par Eiropas Savienības tiesību normu iztulkošanu”, jo uz šo jautājumu „jau ir atbildēts”.²⁷¹ Autore secina, ka Augstākā tiesa faktiski ir piemērojusi pirmo *Cilfit* kritēriju – ES tiesību jautājuma nozīmīgums –, jo norādīja, ka prejudiciālo nolēmumu nav nepieciešams saņemt sakarā ar to, ka ES tiesību strīdus jautājums jau ir ticis izspriests pēc būtības pamatlietas ietvaros, par ko liecina vārdu salikums – jautājums „jau ir atbildēts”.

Autores ieskatā arī šajā lietā Augstākā tiesa attiecībā uz prejudiciālā jautājuma neuzdošanu rīkojās pamatoti, jo pieteicējas identificētais jautājums jebkurā gadījumā bija kļuvis hipotētisks. Proti, tā kā pieteicēja vēlējās no EST saņemt atbildi par atbrīvošanu no valsts nodevas, bet tiesa jau bija pieteicēju atbrīvojusi no valsts nodevas samaksas, šim jautājumam vairs nebija nozīmes lietas izskatīšanā.

Autore, izvērtējot Augstākās tiesas praksi, piemērojot *Cilfit* kritērijus, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, Augstākā tiesa, vērtējot prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, nolēmumā konkrēti neidentificē, ar kuru *Cilfit* kritēriju tā pamato atteikumu izpildīt LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu. Tā vietā, Augstākā tiesa atsauca uz *Cilfit* lietu, lai pamatotu, ka pēdējās instances tiesas pienākums vērsties EST nav absolūts un ka pati Augstākā tiesa var lemt par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību.

Otrkārt, Augstākā tiesa pēc būtības piemēro visus 3 *Cilfit* kritērijus, turklāt, lielākoties, to dara veiksmīgi, nošķirot situācijas, kad ES tiesību strīdus jautājums ir bijis nesvarīgs lietas iznākumam, ir ticis iepriekš EST praksē interpretēts vai saistāms ar tādu ES tiesību normu, kuras interpretācija ir skaidra. Tikai vienā no analizētajiem prakses piemēriem autore ir konstatējusi, ka Augstākā tiesa ir kļūdaini izpratusi *Cilfit* kritērijus.

Treškārt, tik skaitliski maza Augstākās tiesas prakses esamība ar atsauci uz *Cilfit* kritērijiem iezīmē bīstamu tendenci. Iespējams, Augstākā tiesa lielā daļā gadījumu nemotivē, kāpēc

²⁷⁰ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 10. marta lēmums lietā Nr. C26127010, Nr. SKC-2079-15, aprakstošā daļa, jo īpaši, 7. punkts.

²⁷¹ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 10. marta lēmums lietā Nr. C26127010, Nr. SKC-2079-15, 9.-10. punkts.

tās ieskatā prejudiciālais nolēmums lietā nav nepieciešams. Šāds risks ir novēršams, procesuālajos noteikumos paredzot regulējumu, atbilstoši kuram pēdējās instances tiesām tiek uzlikts par pienākumu pieņemt motivētu lēmumu atsevišķa procesuāla dokumenta veidā, ja tiesai ir iesniegts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet tiesa šādu lūgumu noraida. Minētā priekšlikuma ieviešana arī vienlaikus novērstu pašreiz pastāvošo problēmu, ka pēdējās instances tiesa lēmumu atteikties vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai var pieņemt dažādos procesuālos formātos vai nepieņemt vispār.

Attiecīgi autore izsaka priekšlikumu Civilprocesa likuma 5.¹ pantu, Administratīvā procesa likuma 104.¹ pantu, Kriminālprocesa likuma 478. panta otro daļu papildināt ar otro teikumu šādā redakcijā: „Ja pēdējās instances tiesa noraida lietas dalībnieka lūgumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai jautājumu par Eiropas Savienības tiesību normu interpretāciju vai spēkā esamību prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai, tiesa pieņem motivētu lēmumu, kuru noformē atsevišķa procesuāla dokumenta veidā.” Ņemot vērā, ka minētās tiesību normas nesatur vienotu terminoloģiju (Civilprocesa likuma 5.¹ pantā lietoti termini „normas iztulkošana” un „prejudiciāla nolēmuma pieņemšana”, kamēr Administratīvā procesa likuma 104.¹ pantā lietoti termini „normas interpretācija” un „prejudiciāla nolēmuma taisīšana”, bet Kriminālprocesa likuma 478. panta otrajai daļai ir atšķirīga konstrukcija), minētajās tiesību normās vienlaikus būtu arī veicami grozījumi, lai panāktu vienotu teikuma konstrukciju un terminoloģijas lietojumu.

Turklāt jāatzīmē, ka jau šobrīd Latvijas procesuālās normas paredz, ka situācijā, kad tiesa pieņem lēmumu vērsties EST, tai izriet pienākums pieņemt motivētu lēmumu atsevišķa procesuāla dokumenta veidā atbilstoši Administratīvā procesa 276. panta pirmajai daļai, Civilprocesa likuma 217. panta pirmajai daļai, Kriminālprocesa likuma 478. panta otrajai daļai. Taču konkrētā prasība ir noteikta likumā tā iemesla dēļ, ka lēmums par vērsanos EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir automātiski saistīts ar lēmumu par tiesvedības apturēšanu un likums uzliek par pienākumu pieņemt motivētu lēmumu tieši sakarā ar tiesvedības apturēšanu. Minēto apliecina arī iespēja blakus sūdzības kārtībā pārsūdzēt tikai lēmumu par tiesvedības apturēšanu, nevis lēmumu par jautājuma uzdošanu EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.²⁷²

²⁷² Autore paskaidro, ka gan vēsturiski, gan šobrīd Civilprocesa likums paredz iespēju blakus sūdzības kārtībā pārsūdzēt lēmumu par tiesvedības apturēšanu saistībā ar tiesas pieņemto lēmumu par jautājuma uzdošanu EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai (sk. Civilprocesa likuma 214. panta 4¹. punkts kopsakarā ar 217. panta trešo daļu). Taču, tā kā Civilprocesa likums neparedz tiesības iesniegt blakus sūdzību par pašu tiesas lēmumu vērties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, iesniedzot šādā kārtībā blakus sūdzību, apelācijas instances tiesai nav pienākums pēc būtības pārvērtēt lēmumu par vērsanos EST, jo Civilprocesa likuma 214. pantā ir uzskaitīti tie gadījumi, kad tiesai ir pienākums apturēt tiesvedību jeb nosaka obligātos tiesvedības apturēšanas pamatus. Citiem vārdiem sakot, augstākas instances tiesai, izskatot blakus sūdzību Civilprocesa likuma 217. panta kārtībā, ir kompetence pēc būtības vērtēt, vai zemākas instances tiesa pamatoti ir apturējusi tiesvedību, nevis pašu lēmumu, pamatojoties uz kuru tiesvedība ir tikusi apturēta. Līdzīga kārtība bija noteikta arī Administratīvā procesa likumā līdz 2012. gada 31. decembrim, taču kopš 2013. gada 1. janvāra administratīvajā procesā tiesā vairs nevar iesniegt blakus sūdzību, pārsūdzot lēmumu par tiesvedības apturēšanu sakarā ar tiesas pieņemto lēmumu par jautājuma uzdošanu EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai (sk. Administratīvā procesa likuma 273. panta 5. punkts kopsakarā ar 276. panta trešo daļu). Savukārt Kriminālprocesa

Izvērtējot prejudiciālā nolēmuma jēdzienu, vēsturisko attīstību, *Cilfit* kritērijus un to saistību ar promocijas darba pētījuma priekšmetu, autore turpinājumā analizē tiesību aizsardzības līdzekļus jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, t. i., pārkāpuma procedūru ES līmenī, konstitucionālo uzraudzību, kas pastāv atsevišķās ES dalībvalstīs, pieteikumu ECT starptautiskajā līmenī un valsts atbildības prasību nacionālajā līmenī. Par katru no šiem tiesību aizsardzības līdzekļiem autore ne tikai sniedz vispārēju ieskatu un piemērošanas juridisko pamatu, bet arī detalizēti iztirzā piemērošanas kritērijus un būtisko tiesu praksi, kā arī analizē, vai katrs no tiesību aizsardzības līdzekļiem būtu darbotiespējīgs Latvijas tiesību sistēmā.

likums blakus sūdzību kā tiesību institūtu nepazīst, taču gan valsts apsūdzības uzturētājam, gan personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību vēsturiski, kā arī šobrīd var pārsūdzēt lēmumu par tiesvedības apturēšanu saistībā ar tiesas pieņemto lēmumu par jautājuma uzdošanu EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai (sk. Kriminālprocesa likuma 478. panta otrā daļa).

3. PĀRKĀPUMA PROCEDŪRA

Autore šajā nodaļā analizē pārkāpuma procedūru kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.²⁷³ Autore raksturo pārkāpuma procedūras juridisko pamatu, nozīmi un vēsturiski pastāvošās tiesības pārsūdzēt atteikumu ierosināt pārkāpuma procedūru, kā arī Komisijas rīcību un norādītos kritērijus, vērtējot nepieciešamību pārkāpuma procedūru ierosināt. Visbeidzot, apakšnodaļas noslēgumā autore vērtē, vai pārkāpuma procedūra varētu tikt izmantota, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

Pārkāpuma procedūra paredz Komisijai vai dalībvalstij tiesības celt prasību pret dalībvalsti par LESD, Līguma par Eiropas Savienību, ES institūciju pieņemto tiesību aktu vai Komisijas un trešo valstu noslēgto līgumu pārkāpumiem atbilstoši LESD 258.-260. pantam. Bieži vien pārkāpuma procedūras kontekstā tiek pārmests tās caurskatāmības trūkums tā iemesla dēļ, ka lielākā daļa pārkāpuma procedūras lietas materiālu nav publiski pieejami.²⁷⁴ Tiek pat uzskatīts, ka pārkāpuma procedūrai piemīt elitārs raksturs²⁷⁵ un ka to raksturo diskretums, slepenība un diplomātija.²⁷⁶ Tā arī ir, jo publiski ir pieejama informācija vien par ierosinātās pārkāpuma procedūras numuru, datumu, kurā Komisija ir pieņēmusi ar lietas virzību saistītos lēmumus, un šādu lēmumu veidu, valsti, pret kuru pārkāpuma procedūra ir ierosināta, politikas jomu, kurā ir identificēts iespējama pārkāpums, kā arī Komisijas piešķirto nosaukumu ierosinātajai pārkāpuma procedūrai.²⁷⁷ Līdz ar to, iespējas padziļināti pētīt ar pārkāpuma procedūrām saistīto praksi ir ierobežotas. Vienlaikus pārkāpuma procedūra ir vienīgais *de facto* tiesību aizsardzības līdzeklis, kas ES pašai ļauj kontrolēt, vai dalībvalsts ievēro dibināšanas līgumā noteiktos pienākumus.²⁷⁸

²⁷³ Promocijas darba 3. nodaļas izstrādē izmantotas autoras publikācijas Sedlova Z. Preliminary Reference Procedure: Some Historical Lessons. In: Meņšikovs V. (ed.). Social Sciences Bulletin. Daugavpils: Daugavpils University, Volume 2, Issue 23, 2016, ISSN: 1691-1881, pp. 101-112 un Sedlova Z. Pārkāpuma procedūra kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Grām.: Meņšikovs V. (zin. red.). Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2015” materiāli. II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2016, 80.-88. lpp.

²⁷⁴ Lock T. Is Private Enforcement of EU Law through State Liability a Myth?: An Assessment 20 Years after Francovich. Common Market Law Review, Volume 49, Issue 5, 2012, pp. 1676-1677; Buka A. Eiropas Savienības Komisijas iespējas kontrolēt dalībvalstu tiesas. Jurista Vārds, 2013. 15. janvāris, Nr. 2 (753), 10. lpp.; Smith M. Evaluation and the Salience of Infringement Data. European Journal of Risk Regulation, Volume 6, Issue 1, 2015, pp. 91-92.

²⁷⁵ Harlow C., Rawlings R. Accountability and law enforcement: the centralised EU infringement procedure. European Law Review, Volume 31, Issue 4, 2006, p. 456.

²⁷⁶ Smith M. Enforcement, monitoring, verification, outsourcing: the decline and decline of the infringement process. European Law Review, Volume 33, Issue 6, 2008, p. 779.

²⁷⁷ Komisijas pārkāpuma procedūru datu bāze. Pieejams: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement-decisions/?lang_code=lv [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

²⁷⁸ Barav A. Failure of Member States to Fulfil Their Obligations under Community Law. Common Market Law Review, Volume 12, Issue 3, 1975, p. 370; Ebke W. F. Enforcement Techniques within the European Communities: Flying Close to the Sun with Waxen Wings. Journal of Air Law & Commerce, Volume 50, 1984-1985, p. 704.

Kā izriet no Komisijas ziņojuma par ES tiesību aktu piemērošanas pārraudzību, gada laikā Komisija saņem vairāk nekā 3000 jaunas sūdzības (2011. gadā – 3115, 2012. gadā – 3141, 2013. gadā – 3505, 2014. gadā – 3715, 2015. gadā – 3450 sūdzības), kamēr uzsākto pārkāpumu procedūru skaits kopumā samazinās vai vismaz būtiski nepieaug (2011. gadā – 1775, 2012. gadā – 1343, 2013. gadā – 1300, 2014. gadā – 1347, 2015. gadā – 1368 pārkāpuma procedūras).²⁷⁹

3.1. Pārkāpuma procedūras nozīme

Pārkāpuma procedūras ietvaros Komisijas uzdevums ir nodrošināt, ka dalībvalsts ievēro dibināšanas līgumos noteiktos pienākumus.²⁸⁰ Attiecīgi arī LESD 267. panta trešajā daļā noteiktais pienākums dalībvalsts pēdējās instances tiesai vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai var būt pārkāpuma procedūras priekšmets²⁸¹, jo pārkāpuma procedūra var tikt izmantota arī tiesu varas kontrolei.²⁸²

Oficiāli pārkāpuma procedūra sastāv no 2 posmiem, t. i., pirmstiesas procedūras un tiesas procesa EST. Pirmstiesas procesa ietvaros Komisija dalībvalstij nosūta gan formālo paziņojumu, aicinot valdību sniegt komentāru par iespējamo pārkāpumu, gan argumentēto atzinumu, norādot uz iemesliem, kāpēc Komisijas ieskatā dalībvalsts ir pārkāpusi ES tiesības. Ja pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti iniciē cita dalībvalsts, tad situācijā, ja Komisija nesniedz argumentētu atzinumu 3 mēnešu laikā no dienas, kad tai nodots attiecīgais jautājums, dalībvalstij joprojām ir tiesības, neskatoties uz atzinuma neesamību, vērsties EST pārkāpuma konstatēšanai. Būtiski, ka Komisijai, paužot savu nostāju pārkāpuma procedūras laikā, nav tiesību noteikt dalībvalstij tiesības un pienākumus vai sniegt tai garantijas par rīcības atbilstību dibināšanas līgumam. Dalībvalstu rīcības vērtējums var izrietēt tikai no EST sprieduma, noslēdzoties tiesas procesam pārkāpuma procedūras

²⁷⁹ Komisijas 2016. gada 15. jūlija ziņojums COM (2015) 463 „Savienības tiesību aktu piemērošanas pārraudzība, 2015. gada pārskats”, 16., 23. lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/docs/annual_report_33/com_2016_463_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

²⁸⁰ Prete L., Smulders B. The Coming of Age of Infringement Proceedings. *Common Market Law Review*, Volume 47, Issue 1, February 2010, p. 13.

²⁸¹ de Wilmars J. M., Verougstraete I. M. Proceedings against Member States for Failure to Fulfil Their Obligations. *Common Market Law Review*, Volume 7, Issue 4, 1970, p. 390; Pescatore P. Court of Justice of the European Communities. References for preliminary rulings under Article 177 of the EEC Treaty and cooperation between the Court and national courts. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1986, p. 28; Schermers H. G., Waelbroeck F. D. *Judicial Protection in the European Union*. Sixth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 272; Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2005. gada 3. jūnija rīkojums lietā: C-396/03 Killinger, ECR, p. I-4967, 28. punkts; Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 8. marta atzinums 1/09, ECR, p. I-1137, 87. punkts.

²⁸² Terhechte J. P. Judicial Accountability and Public Liability – The German Judges Privilege under the Influence of European and International Law. *German Law Journal*, Volume 13, Issue 3, March 2012, p. 314.

lietā.²⁸³ Līdz ar to, pārkāpuma procedūra pēc savas dabas ir objektīva, jo tās mērķis nav konstatēt dalībvalsts vainu vai atbildību²⁸⁴, bet gan novērst pārkāpumu.

Bieži vien pārkāpuma procedūra oficiāli netiek ierosināta, ko arī pierāda promocijas darba turpinājumā analizētā Komisijas rīcība. Komisija, ja tai rodas aizdomas par ES tiesību pārkāpumu, potenciālo strīdus situāciju risina neformālās sarunās vai ar dialoga palīdzību elektroniskajā un konfidencialajā sistēmā *EU Pilot*. Šī sistēma darbojas kopš 2008. gada aprīļa, kad tajā brīvprātīgi iesaistījās 15 ES dalībvalstis. Latvija sistēmai pievienojās 2011. gada 3. janvārī, bet kopš 2013. gada jūlija *EU Pilot* sistēmā darbojas visas ES dalībvalstis. Šīs sistēmas ietvaros Komisija cenšas panākt ātru risinājumu, lai nodrošinātu dalībvalsts rīcības atbilstību ES tiesībām. Statistika rāda, ka *EU Pilot* sistēmā risinātās lietas vidēji 70 procentos gadījumu noslēdzas veiksmīgi, tādējādi arī novēršot tos pārkāpumus, kas varētu būt par pamatu pārkāpuma procedūras oficiālai ierosināšanai.²⁸⁵

Lai arī šīs procedūras tiesiskais pamats nav nostiprināts ES primārajos tiesību aktos, *EU Pilot* sistēmu jau var uzskatīt par pārkāpuma procedūras pirmstiesas procesa sastāvdaļu.²⁸⁶ To apliecina arī fakts, ka Latvijas valdība ir izstrādājusi noteikumus par institūciju sadarbību LESD pārkāpuma procedūras ietvaros, tostarp, kā sagatavot atbildi arī pirms pārkāpuma procedūras ierosināšanas, ja Komisija, izmantojot *EU Pilot* sistēmu, ir atsūtījusi informācijas pieprasījumu.²⁸⁷

Ja tomēr pārkāpuma procedūra tiek ierosināta un tā nonāk līdz tiesas procesa stadijai, EST uzdevums ir lemt, vai dalībvalsts ir pārkāpusi ES tiesības. Pat tad, ja pārkāpuma procedūra noslēdzas ar spriedumu, kurā ir konstatēts dalībvalsts pārkāpums, šāds spriedums pētījuma priekšmeta kontekstā *per se* nepiešķir indivīdam tiesības un tam nav tūlītēja praktiska pielietojamība. Protī, Komisija, ierosinot pārkāpuma procedūru, EST lūdz atzīt, ka dalībvalsts ir pieļāvusi no ES tiesībām izrietoša pienākuma pārkāpumu, un pieprasa pārkāpumu nekavējoties pārtraukt.²⁸⁸ EST spriedums par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi ir pārkāpuma konstatējums, kas uzliek par pienākumu dalībvalstij veikt nepieciešamos pasākumus pārkāpuma novēršanai. Taču EST nevar atcelt attiecīgo dalībvalsts lēmumu, ar kuru pēdējās

²⁸³ Sk., piemēram: Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 22. februāra spriedums lietā: C-393/98 Gomes Valente, ECR, p. I-1327, 18. punkts.

²⁸⁴ Prete L., Smulders B. The Coming of Age of Infringement Proceedings. *Common Market Law Review*, Volume 47, Issue 1, February 2010, p. 13.

²⁸⁵ Komisijas 2016. gada 15. jūlija ziņojums COM (2015) 463 „Savienības tiesību aktu piemērošanas pārraudzība, 2015. gada pārskats”, 20. lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/docs/annual_report_33/com_2016_463_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

²⁸⁶ Andersen S. *The Enforcement of EU Law: The Role of the European Commission*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 47.

²⁸⁷ Noteikumi par institūciju sadarbību Līguma par Eiropas Savienības darbību pārkāpuma procedūras ietvaros un pirms pārkāpuma procedūras ierosināšanas: Ministru kabineta 2011. gada 12. jūlija noteikumi Nr. 550, Latvijas Vēstnesis, 2011. 19. jūlijs, Nr. 111.

²⁸⁸ Anagnostaras G. Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community Law. *European Public Law*, Volume 7, Issue 2, June 2001, p. 294.

instances tiesa atteicās iesniegt lūgumu EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.²⁸⁹ Līdz ar to, pats EST spriedums pārkāpuma procedūras lietā ir ar deklaratīvu raksturu, jo konstatētā pārkāpuma novēršana ir pilnībā atkarīga no dalībvalsts rīcības.²⁹⁰ Turklāt indivīda sūdzībai pārkāpuma procedūras ietvaros nav tālejošas nozīmes arī tādā aspektā, ka uz šādas sūdzības pamata pārkāpuma procedūras lietā indivīds nesaņem kompensāciju.²⁹¹ Ja EST konstatē, ka dalībvalsts nav izpildījusi dibināšanas līgumā paredzēto pienākumu, finansiālās sankcijas to piemērošanas gadījumā attiecas uz dalībvalsti.

Viens no EST sprieduma, ar kuru pārkāpuma procedūras ietvaros ir konstatēts LESD 267. panta trešās daļas pārkāpums, ieguvumiem ir iespēja panākt lietas jaunu izskatīšanu, lai gan šāda iespēja pastāv ne visās ES dalībvalstīs.²⁹² Tomēr Latvijā EST spriedums pārkāpuma procedūras lietā varētu būt pamats lietas jaunai izskatīšanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, jo to pieļauj Latvijas procesuālās tiesību normas. Proti, Administratīvā procesa likuma 353. panta 6. punkts un Civilprocesa likuma 479. panta 6. punkts noteic, ka par jaunatklātu apstākli atzīst ECT, kā arī starptautiskas vai pārnacionālas tiesas nolēmumu, no kura izriet, ka tiesvedība ir jāuzsāk no jauna. Savukārt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 5. punkts noteic, ka starptautiskas tiesu institūcijas atzinums²⁹³ par to, ka Latvijas nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem, var būt pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Lai arī tiesību normu formulējumi konkrēti nenorāda uz EST spriedumu kā iepriekšminēto tiesību normu objektu, nav šaubu, ka EST spriedums ir atzīstams par starptautiskas vai pārnacionālas tiesas nolēmumu, ko pierāda arī tiesu prakse. Autorei ir zināms tikai 1 gadījums, kad Augstākā tiesa ir vērtējusi pieteikumu par tiesas nolēmuma atcelšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, pamatojoties uz EST spriedumu. Proti, lietā Nr. SJC-5/2013 pieteikuma iesniedzējs 2012. gada 5. decembrī iesniedza tiesā pieteikumu par Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012. gada 15. novembra lēmuma atcelšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, norādīdams, ka, tostarp, tiesvedības procesā nav ņemti vērā EST spriedumi lietās C-443/03, C-14/07 un C-473/04. Augstākā tiesa pieteikumu noraidīja, secinot, ka „pieteikumā nevietā ir nosaukti Eiropas Savienības tiesas spriedumi lietās Nr. C-443/03, C-14/07 un C-473/04, jo tie nav taisīti šajā lietā, bet gan pavisam citās lietās un ar citiem lietas dalībniekiem. Minēto tiesu nolēmumu esamības fakts pats par sevi nerada Civilprocesa likuma 479. panta 6. punktā noteikto pienākumu uzsākt tiesvedību

²⁸⁹ Popescu R. M. General Aspects of the Infringement Procedure. *Lex ET Scientia International Journal*, Volume 17, Issue 2, 2010, p. 66.

²⁹⁰ Vlaicu A.-M. Effectiveness of EU Law in Member States. *Lex ET Scientia International Journal*, Volume 18, 2011, p. 164.

²⁹¹ Davies K. *Understanding European Union law*. Second Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 2003, p. 69.

²⁹² Schermers H. G., Waelbroeck F. D. *Judicial Protection in the European Union*. Sixth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 272.

²⁹³ Praksē nav šaubu, ka formulējums „starptautiskas tiesu institūcijas atzinums” ir interpretējams plaši un tas katrā ziņā ir attiecināms uz ECT spriedumiem. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 1. oktobra lēmums lietā Nr. 11810025304, Nr. SKK-J-474/2013.

no jauna šajā lietā”.²⁹⁴ Tātad, Augstākā tiesa ir apstiprinājusi, ka EST spriedums vispārīgi ir Civilprocesa likuma 479. panta 6. punkta priekšmets²⁹⁵, taču konkrētajā lietā šī argumenta izmantošana nebija sekmīga. Autore pievienojas Augstākās tiesas motivācijai, ka EST sprieduma esamība *per se* nav pamats lietas jaunai izskatīšanai, taču vienlaikus norāda, ka Civilprocesa likuma 479. panta 6. punktu nedrīkst interpretēt tikai gramatiski. Proti, šīs tiesību normas piemērošanai nav imperatīvi nepieciešams, lai EST spriedums būtu taisīts tieši tajā pašā lietā un tieši ar tiem pašiem lietas dalībniekiem. Piemērojot tik šauru Civilprocesa likuma 479. panta 6. punkta interpretāciju, tiktu izslēgti visi tie dzīves gadījumi, kad tiesvedība ES līmenī norisinās starp Komisiju un attiecīgo dalībvalsti. Tā vietā, izšķiroši ir tas, vai EST spriedumā vērtētais tiesību jautājums ir salīdzināms ar un attiecināms uz izskatāmās lietas strīdus priekšmetu, kas katrā gadījumā ir vērtējams individuāli.

Ņemot vērā, ka Augstākā tiesa biežāk ir vērtējusi ECT spriedumu kā pamatu lietas jaunai izskatīšanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un ECT spriedumam ir tāds pats tiesiskais pamats kā EST spriedumam, lai to atzītu par jaunatklātu apstākli, atceltu apstrīdēto nolēmumu un nodotu lietu jaunai izskatīšanai, Augstākās tiesas prakse lietās, kurās ir vērtēts ECT spriedums kā jaunatklāts apstākļis nolūkā uzsākt tiesvedību no jauna, ir pilnībā attiecināma arī uz EST sprieduma izvērtēšanu kā pamatu lietas jaunai izskatīšanai. Šajā sakarā autore turpinājumā ieskicē galvenās Augstākās tiesas atziņas.

Proti, no Augstākās tiesas prakses lietās, kurās ir vērtēts ECT spriedums kā jaunatklāts apstākļis nolūkā uzsākt tiesvedību no jauna, izriet, ka tiesai, izlemjot jautājumu par tiesvedības uzsākšanu no jauna, ir jāizvērtē ECT nolēmums, tajā minētie apstākļi un argumentācija, kā arī ir jāizdara savi secinājumi, kāpēc tā uzskata, ka ir vai nav nepieciešams uzsākt tiesvedību no jauna. Augstākās tiesas ieskatā Civilprocesa likuma 479. panta 6. punkts strikti nenosaka, ka visos gadījumos, kad ECT ir taisījusi kādu nolēmumu, būtu jāatceļ spriedums, kas bija pamats sūdzības iesniegšanai ECT.²⁹⁶ Izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, tiek vērtēts, vai pieteicēja norādītie apstākļi ir būtiski, vai tie var iespaidot lietas izspiešanas vai procesuālas dabas jautājuma izlemšanas rezultātu, iztiesājot lietu no jauna.²⁹⁷ Vēl jo vairāk, ir arī jāvērtē, vai lietas atkārtota izskatīšana spēs nodrošināt sākotnējā stāvokļa atjaunošanu un novērst negatīvās sekas, kas nav pienācīgi atlīdzinātas ar taisnīgu atlīdzību un nevar tikt izlabotas citādi, kā vien, izskatot lietu atkārtoti.²⁹⁸ Taču tas, vai šie priekšnoteikumi EST sprieduma pārkāpuma procedūras kontekstā

²⁹⁴ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 22. februāra lēmums lietā Nr. C04307612, SJC-5/2013, 3.3. punkts un 4.3. punkts.

²⁹⁵ Sk. arī pēc līdzības Administratīvā procesa likuma 88. panta 2. punktu par iestādes pienākumu uzsākt administratīvo procesu no jauna un šajā sakarā izteiktās atziņas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 10. februāra spriedumā lietā Nr. A42304705, Nr. SKA-24/2012, 12. punkts.

²⁹⁶ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 8. jūnija lēmums lietā Nr. SKC-1174/2011, 10. punkts.

²⁹⁷ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 22. februāra lēmums lietā Nr. C04307612, SJC-5/2013, 4.4. punkts.

²⁹⁸ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 31. marta lēmums Nr. C28290910, Nr. SJC-13/2016, 4. punkts.

iestājas, ir vērtējams katrā gadījumā individuāli, ņemot vērā EST spriedumā norādītās atziņas. Katrā ziņā, ja no EST sprieduma izriet, ka LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības, lieta ir nododama jaunai izskatīšanai.

Lietas jauna izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vienmēr raisa pārdomas, vai šādā situācijā netiek apdraudēta tiesiskā stabilitāte. Autore norāda, ka šāds arguments savulaik būtu pelnījis ievērību²⁹⁹, bet šobrīd, kā izriet no promocijas darbā jau analizētās EST lietas C-160/14, EST šajā kontekstā ir īpaši uzvērusi, ka ES tiesību efektīvu piemērošanu nevar traucēt *res judicata* princips. Tiesiskās noteiktības princips nekādā ziņā nedrīkst apdraudēt principu par valsts atbildību par privātpersonai nodarīto kaitējumu, pieļaujot ES tiesību, tajā skaitā, LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu.³⁰⁰ Turklāt EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros, ar kuru atzīts, ka nav izpildīts pienākums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, būs viens no papildu argumentiem valsts atbildības prasībā, ja tāda tiek celta. Proti, EST konstatējums par LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu no dalībvalsts puses *per se* nav uzskatāms par pietiekamu, lai secinātu, ka pārkāpums ir pietiekami būtisks EST *Köbler*³⁰¹ sprieduma izpratnē.³⁰² Taču, autoresprāt, ja šādā EST spriedumā būtu ietverta norāde, ka pamatlieta pēdējā instancē pēc būtības ir izspriesta nepareizi sakarā ar prejudiciālā jautājuma neuzdošanu, ko, piemēram, apliecina vēlāk sekojoša EST prakses attīstība, būtu jāatzīst, ka ar EST spriedumu pārkāpuma procedūras ietvaros ir pierādīts arī valsts atbildības otrais priekšnoteikums.³⁰³ Vienlaikus jāatzīmē, ka pārkāpuma procedūras ierosināšana nepārtrauc dalībvalstī noteikto noilguma termiņu valsts atbildības prasības celšanai par ES tiesību pārkāpumu. Tāpat valsts atbildības prasības apmierināšana arī neliedz Komisijai uzsākt vai turpināt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti par to pašu ES tiesību pārkāpumu.³⁰⁴

Ikviens indivīds var vērsties Komisijā ar lūgumu uzsākt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi. Taču pašreiz spēkā esošās ES normas šajā sakarā indivīdam neparedz jebkādas procesuālās garantijas. Arī EST ir skaidri atzinusi, ka indivīdam nav tiesību apstrīdēt Komisijas atteikumu iniciēt pārkāpuma procedūru.³⁰⁵ Tādējādi tikai un vienīgi Komisijas prerogatīva ir ierosināt vai atteikt ierosināt

²⁹⁹ Mastroianni R., Pezza A. Striking the Right Balance: Limits on the Right to Bring an Action under Article 263(4) of the Treaty on the Function of the European Union. *American University International Law Review*, Volume 30, Issue 4, 2015, p. 775.

³⁰⁰ Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-565, 55.-56. punkts.

³⁰¹ Promocijas darba 6.1. apakšnodaļa.

³⁰² Lenaerts K., Arts D. *Procedural Law of the European Union*. London: Sweet & Maxwell, 1999, p. 112, para. 5-064.

³⁰³ Detalizētāku pamatojumu šiem argumentiem sk. promocijas darba 6.2.2. apakšnodaļā.

³⁰⁴ Peers S. *Sanctions for Infringement of EU Law after the Treaty of Lisbon*. *European Public Law*, Volume 18, Issue 1, March 2012, p. 49.

³⁰⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 1966. gada 1. marta spriedums lietā: 48-65 Lütticke, ECR, p. I-19. Turklāt ģenerālvokāts šajā lietā īpaši uzsvēra, ka ar Kopienas līgumu dibinātāji ir atteikušies no EOTK līgumā noteiktā regulējuma. Ģenerālvokāta Ganda (*Gand*) 1966. gada 3. februāra secinājumi lietā: 48-65 Lütticke, ECR, p. I-28,

pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti.³⁰⁶ Taču šāda kārtība nav pastāvējusi vienmēr. Kā minēts iepriekš, EOTK līgums paredzēja tiesisko aizsardzību uzņēmumiem un to asociācijām, ja Augstā iestāde atteicās ierosināt pārkāpuma procedūru par EOTK līguma, tostarp, 41. panta iespējamu pārkāpumu. Šīs vēsturiski pastāvošās tiesības autore analizē promocijas darba nākamajā apakšnodaļā.

3.2. Tiesības pārsūdzēt atteikumu ierosināt pārkāpuma procedūru

ES pirmsākumos, salīdzinot ar mūsdienām, ne tikai pastāvēja atšķirības attiecībā uz pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai un tā tiesisko pamatu, bet arī attiecībā uz tiesisko aizsardzību, kas izrietēja no EOTK līguma prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumā. Proti, EOTK līgums piešķir EST kompetenci, pamatojoties uz uzņēmuma vai uzņēmumu asociācijas pieteikumu, vērtēt, vai atteikums ierosināt pārkāpuma procedūru³⁰⁷ par dibināšanas līguma pārkāpumu, tajā skaitā, 41. pantu, kas noteic dalībvalstu tiesām pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ir bijis pamatots. Šī kontroles mehānisma tiesiskais pamats ir komplicēts, jo izriet no konstrukcijas, kas kopumā sastāv no EOTK līguma 3 pantiem. Lai detalizēti analizētu šo vēsturiski pastāvošo tiesību aizsardzības līdzekli, iesākumā ir nepieciešams atspoguļot EOTK līguma būtiskās normas un izskaidrot to saturu.

Konkrētāk, EOTK līguma 33. panta pirmā un otrā daļa noteica, ka EST ir kompetence, ņemot vērā vairākus pamatus, tajā skaitā, EOTK līguma pārkāpumu, atzīt Augstās iestādes lēmumu par spēkā neesošu, arī pamatojoties uz uzņēmuma vai uzņēmumu asociācijas pieteikumu. Proti:

„Tiesai ir jurisdikcija tiesvedībā, kuras ierosina dalībvalsts vai Padome, lai atzītu Augstās iestādes lēmumus (..) par spēkā neesošiem, pamatojoties uz kompetences trūkumu, būtiska procesuāla noteikuma pārkāpumu, šī līguma vai jebkura noteikuma saistībā ar tā piemērošanu pārkāpumu [autore pasvītrojums] (..).

Uzņēmumi vai to asociācijas (..) var pie tādiem pašiem nosacījumiem ierosināt tiesvedību pret lēmumiem (..), kas tos skar, kas ir individuāla rakstura, vai pret vispārīgiem lēmumiem (..).”

30. lpp.; sk. arī Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 1989. gada 14. februāra spriedums lietā: 247/87 Star Fruit, ECR, p. I-291.

³⁰⁶ Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija), 258. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 160. lpp.

³⁰⁷ EOTK līguma 88. pantā reglamentētā procedūra ir uzskatāma par pārkāpuma procedūras priekšteci, taču tā ievērojami atšķiras no Kopienų līgumā un turpmākajos dibināšanas līgumos noteiktās pārkāpuma procedūras. Sīkāk sk. Bebr G. Development of Judicial Control of the European Communities. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1981, pp. 321-326.

Vienlaikus EOTK līguma 35. panta pirmā daļa paredzēja uzņēmumiem un to asociācijām iespēju vērsties Augstajā iestādē ikvienā gadījumā, kad Augstajai iestādei bija pienākums saskaņā ar EOTK līgumu pieņemt lēmumu, bet tā šo pienākumu nebija izpildījusi. Proti:

„Gadījumos, kad Augstajai iestādei saskaņā ar līgumu (..) ir pienākums pieņemt lēmumu (..), un tā šo pienākumu neizpilda, valstis, Padome, uzņēmumi un to asociācijas, kā var būt, par šī jautājuma izskatīšanu var vērsties Augstajā iestādē.”³⁰⁸

Savukārt viens no šādiem pienākumiem, kas bija Augstajai iestādei paredzēts EOTK līgumā, bija noteikts 88. panta pirmajā daļā, kas noteica tiesisko pamatu pārkāpuma procedūras ierosināšanai par dibināšanas līguma, tajā skaitā, 41. panta pārkāpumu. Proti:

„Ja Augstā iestāde uzskata, ka valsts nav izpildījusi kādu no līgumā tai noteiktajiem pienākumiem, iestāde pēc tam, kad ir devusi iespēju valstij izteikt tās viedokli, šo pārkāpumu fiksē ar pamatotu lēmumu. Tā dod valstij laiku pienākuma izpildei.”³⁰⁹

Ja Augstā iestāde pieņēma lēmumu atteikt ierosināt pārkāpuma procedūru vai 2 mēnešu laikā lēmumu vispār nepieņēma, uzņēmums vai uzņēmumu asociācija šādu atteikumu vai Augstās iestādes rīcību (bezdarbību) varēja pārsūdzēt EST atbilstoši EOTK līguma 35. panta otrajai un trešajai daļai. Proti:

„Tāda pati ir kārtība, ja Augstā iestāde lēmumu (..), ko tā ir pilnvarota pieņemt saskaņā ar šī Līguma noteikumu (..), nepieņem (..).

„Ja divu mēnešu laikā Augstā iestāde nav pieņēmusi nevienu lēmumu (..), var ierosināt tiesvedību Tiesā viena mēneša laikā par atteikumu netieša lēmuma formā, ko var konstatēt no Augstās iestādes bezdarbības lietā.”³¹⁰

Līdz ar to, EOTK līguma 33. pants, 35. pants un 88. pants kopsakarā nodrošināja uzņēmumiem un to asociācijām iespēju piespiest Augsto iestādi rīkoties pret dibināšanas līgumā noteiktā pienākuma neizpildījušo dalībvalsti attiecībā uz lēmumiem, kas skar uzņēmumu individuāli, kā arī vispārīgiem lēmumiem. Tiesību literatūrā ir pārliecinoši secināts, ka šis mehānisms attiecas uz tiem gadījumiem, kad dalībvalsts tiesa neizpilda EOTK līguma 41. pantā noteikto pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ja šāda veida lēmums skar

³⁰⁸ Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgums, 35. panta pirmā daļa. Pieejams angļu valodā: http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/189_TRAITES_1951_CECA.pdf [nav spēkā] [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

³⁰⁹ Turpat, 88. panta pirmā daļa.

³¹⁰ Turpat, 35. panta otrā un trešā daļa. Sk. arī Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. American Journal of Comparative Law, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, p. 328.

uzņēmumu individuāli.³¹¹ Taču nepastāv vienprātība, kādos gadījumos uzņēmums vai uzņēmumu asociācija var lūgt pārskatīt Augstās iestādes vispārīgu lēmumu.³¹² Autore pievienojas uzskatam, ka šis tiesību aizsardzības mehānisms ir atzīstams par pilnīgu vien tajās situācijās, kad uzņēmumi vai to asociācijas lūdz atzīt par spēkā neesošu Augstās iestādes lēmumu, kas uzņēmumu vai uzņēmumu asociāciju skar individuāli.³¹³

Turklāt skaidrības labad jāpapildina, ka EST tiek pārsūdzēts Augstās iestādes lēmums, ar kuru par nepamatotu ir atzīts uzņēmuma vai uzņēmumu asociācijas apgalvojums, ka dalībvalsts ir pārkāpusi EOTK līguma 41. pantu. Taču, lai šo strīdu ar Augsto iestādi atrisinātu, EST ir jāpieņem spriedums par uzņēmuma vai uzņēmumu asociācijas apgalvojuma pamatotību. Ja EST taisītu spriedumu, ka Augstā iestāde ir pieļāvusi kļūdu, neierosinot EOTK līguma 88. pantā noteikto pārkāpuma procedūru, vienlaikus tiktu arī konstatēts, ka dalībvalsts ir pārkāpusi dibināšanas līgumā noteikto pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Šāds EST spriedums uzliktu par pienākumu dalībvalstij labot savu kļūdu. Ja dalībvalsts to ignorētu, Augstā iestāde uzsāktu procedūru par EST sprieduma izpildīšanu.³¹⁴ Tādējādi uzņēmumi vai to asociācijas kā nacionālās tiesvedības lietas dalībnieki varēja iegūt EST spriedumu par dalībvalsts tiesas rīcības atbilstību dibināšanas līgumā noteiktajam pienākumam vērsties EST, lai gan pašā tiesvedībā Augstajai iestādei, nevis dalībvalstij bija atbildētājas statuss.³¹⁵ Līdz ar to, uzņēmumi vai to asociācijas varēja pēc savas iniciatīvas vērsties Augstajā iestādē ar lūgumu iniciēt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti par EOTK līguma 41. pantā noteiktā pienākuma neizpildi, bet atteikuma gadījumā Augstās iestādes lēmumu vai rīcību pārsūdzēt EST, kurai strīds par pārkāpuma procedūras neierosināšanu bija pēc būtības jāizlemj.

Bez tam, no EST tiesu prakses izriet vairāki priekšnoteikumi, kas bija jāievēro, lai varētu uzskatīt, ka uzņēmumam vai uzņēmumu asociācijai ir tiesības pārsūdzēt Augstās iestādes atteikumu ierosināt pārkāpuma procedūru. Turpinājumā norādītie 3 priekšnoteikumi ir identificēti no EST prakses piemēriem, kuros ir vērtēta EST kompetence lietu skatīt, ievērojot EOTK līguma 33. pantā, 35. pantā un 88. pantā noteikto EST kompetenci un Augstās iestādes pienākumus šajā sakarā.

³¹¹ Woodworth R. L. Court of Justice of the European Communities: The Request for a Preliminary Ruling and the Protection of Individual Rights under Article 177 of the Treaty of Rome. *Syracuse Law Review*, Volume 18, Issue 3, Spring 1967, p. 615.

³¹² Buergenthal T. Appeals for Annulment by Enterprises in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 10, Issue 3, Summer 1961, p. 251; Gormley W. P. Individual Petition to the Commission of the European Economic Community. *Valparaiso University Law Review*, Volume 1, No. 2, 1967, p. 258; Greaves R. Selected Opinions Delivered by Advocate General Lagrange. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Volume 6, 2005, p. 98.

³¹³ Buergenthal T. Appeals for Annulment by Enterprises in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 10, Issue 3, Summer 1961, p. 251.

³¹⁴ Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, p. 345.

³¹⁵ *Ibid*, pp. 326-328.

Pirmkārt, pieteikuma iesniedzējam ir jāpierāda, ka tas ir „uzņēmums” EOTK līguma 80. panta izpratnē.³¹⁶ Proti, pieteikuma iesniedzējam ir jāveic ogļu vai tērauda ražošanas funkcija ES dalībvalsts teritorijā vai teritorijā, ar kuru šādai ES dalībvalstij ir ārējās attiecības.³¹⁷ Tādas palīgdarbības kā importēto ogļu mazgāšana, smalcināšana vai izsijāšana nav uzskatāmas par ogļu ražošanas darbībām, jo EOTK līgums uzskata par ražošanas darbībām tikai tās, kuras ir norādītas līguma pielikumā esošajā nomenklatūrā.³¹⁸

Otrkārt, pieteikuma iesniedzējam ir jāpierāda, ka tam šajā procedūrā ir aizsargājama interese.³¹⁹ Pierādīšanas pienākums ir izpildīts, ja pieteikuma iesniedzējs apgalvo, ka Augstās iestādes lēmums to skar, un izskaidro, kāpēc pieteicējs ir ieinteresēts, lai Augstās iestādes lēmums tiktu atzīts par spēkā neesošu.³²⁰ Ieinteresētība lēmuma atcelšanā būtu arī tad, ja uzņēmums norādītu, ka dalībvalsts bezdarbība, neuzdodot prejudiciālo jautājumu, ir radījusi negatīvu ekonomisko ietekmi uzņēmuma darbībai.³²¹

Treškārt, uzņēmumam ir jāveic konkrētas darbības, izmantojot EOTK līgumā noteiktās tiesības pārsūdzēt Augstās iestādes atteikumu ierosināt pārkāpuma procedūru. Šādā kārtībā iesniegts pieteikums atbilstoši EOTK līguma 35. pantam būtu atzīstams par pieņemamu tikai tad, ja uzņēmums ir vērsies pie Augstās iestādes ar aicinājumu pieņemt konkrētu lēmumu.³²² Citiem vārdiem sakot, uzņēmumam ir jāveic formālas darbības, piemēram, jānosūta iesniegums, un jālūdz Augstajai iestādei ierosināt pārkāpuma procedūru par EOTK līgumā noteiktā pienākuma neizpildi. Šī priekšnoteikuma izpilde nepietiek ar apgalvojumu, ka Augstajai iestādei pašai ir pienākums rūpēties par EOTK līguma izpildi un konstatēto pārkāpumu novēršanu.

Autores ieskatā augstākminēto kritēriju izpilde nav sarežģīta. Prasība, lai pieteikumu iesniegtu „uzņēmums” (pirmais priekšnoteikums) un lai sūdzības iesniegšanas fakts būtu formāli izpildīts ar faktisku rīcību (trešais priekšnoteikums), ir pašsaprotama. Nosacīti visgrūtāk varētu būt pierādīt, ka uzņēmumam ir interese prasīt atzīt par spēkā neesošu Augstās iestādes lēmumu. Taču, ņemot vērā, ka jebkura strīda nodošana tiesai pati par sevi rada uzņēmumam negatīvu ekonomisko ietekmi, nemaz nerunājot par tiesas atteikšanos noskaidrot lietā būtiska tiesību akta spēkā esamību,

³¹⁶ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1956. gada 23. aprīļa spriedums apvienotajās lietās: 8-54 un 10-54 Association des utilisateurs de charbon du Grand-Duché de Luxembourg, ECR, p. I-227, 239. lpp.

³¹⁷ Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. American Journal of Comparative Law, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, p. 328.

³¹⁸ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1961. gada 14. jūlija spriedums apvienotajās lietās: 9 un 12-60 Vloeberghs, ECR, p. I-197, 212. lpp.

³¹⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1956. gada 23. aprīļa spriedums apvienotajās lietās: 7-54 un 9-54 Groupement des Industries Sidérurgiques Luxembourgeoises, ECR, p. I-175. 192.-193. lpp.

³²⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1961. gada 23. februāra spriedums lietā: 30-59 de Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg, ECR, p. I-1, 16. lpp.

³²¹ Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. American Journal of Comparative Law, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, p. 328.

³²² Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1960. gada 15. jūlija spriedums apvienotajās lietās: 24-58 un 34-58 Chambre syndicale de la sidérurgie de l'est de la France, ECR, p. I-281, 299. lpp.

pamatojoties uz kuru ir izšķirams tiesvedības strīds, jāsecina, ka arī otrā priekšnoteikuma izpilde nav problemātiska.

Neskatoties uz minēto, pēc autores rīcībā esošās informācijas EST praksē nekad nav vērtēts pieteikums, kas iesniegts, balstoties uz šajā promocijas darba apakšnodaļā analizēto tiesību aizsardzības mehānismu. Proti, nav zināms, ka EST būtu vērtējusi Augstās iestādes rīcību tieši par pārkāpuma procedūras neierosināšanu saistībā ar prejudiciālā jautājuma neuzdošanu lietā, kas sākotnēji iniciēta pēc uzņēmuma vai uzņēmumu asociācijas pieteikuma, pamatojoties uz EOTK līguma 33. pantu, 35. pantu un 88. pantu. Tajā pašā laikā tiesību doktrīnā šāda tiesību aizsardzības līdzekļa pastāvēšana prejudiciālā nolēmuma procedūras pirmsākumos ir atzinīgi novērtēta³²³ un pat izteikts priekšlikums līdzīgu tiesisko aizsardzību paredzēt starptautiskajās konvencijās, kas ietekmē privātpersonu tiesības.³²⁴

Lai gan EOTK līgums zaudēja spēku tikai 2002. gada 23. jūlijā, Eiropas Ekonomikas kopienas izveide 1957. gadā iezīmēja izteiktu Eiropas Ogļu un tērauda kopienas politiskās ietekmes samazināšanos.³²⁵ Kā iepriekš norādīts promocijas darbā, turpmāk *locus standi* par iespējamiem dibināšanas līguma pārkāpumiem tika ierobežots.³²⁶ Proti, kopš Kopienas līguma spēkā stāšanās indivīdam vairs nebija no dibināšanas līguma izrietoša tieša tiesiskā aizsardzība jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.³²⁷ Turpmāk ikvienam pastāvēja un arī šobrīd ir vien iespēja lūgt Komisiju izmantot tās rīcības brīvību ierosināt pārkāpuma procedūru.

Zinot pārkāpuma procedūras objektīvo dabu, varētu domāt, ka šī procedūra tiek bieži izmantota LESD 267. panta trešās daļas kontrolei. Autore vērs uzmanību, ka šāds pieņēmums ir maldīgs, ko apliecina promocijas darba turpinājumā analizētā Komisijas rīcība.

3.3. Komisijas rīcība

3.3.1. Komisijas saziņa ar dalībvalstu valdībām

Pārkāpuma procedūra līdz šim nav tikusi pilnībā realizēta LESD 267. panta trešās daļas pārkāpuma konstatēšanai, tomēr Komisija vairākkārt ir vērsusies pie dalībvalstu valdībām, pieprasot

³²³ Woodworth R. L. Court of Justice of the European Communities: The Request for a Preliminary Ruling and the Protection of Individual Rights under Article 177 of the Treaty of Rome. *Syracuse Law Review*, Volume 18, Issue 3, Spring 1967, p. 615.

³²⁴ Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, p. 327.

³²⁵ Dedman J. M. *The Origins and Development of European Union 1945-95. A History of European Integration*. London and New York: Routledge, 1996, p. 68.

³²⁶ Freedman A. R. Right of Private Persons to Appeal Acts of the European Economic Community. *Virginia Journal of International Law*, Volume 4, Issue 2, 1964, p. 213.

³²⁷ Woodworth R. L. Court of Justice of the European Communities: The Request for a Preliminary Ruling and the Protection of Individual Rights under Article 177 of the Treaty of Rome. *Syracuse Law Review*, Volume 18, Issue 3, Spring 1967, p. 615; Alter J. K. *Establishing the Supremacy of European Law. The Making of an International Rule of Law in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 9.

sniegt skaidrojumu vai paužot savu attieksmi par attiecīgā dalībvalsts lēmuma neatbilstību ES tiesībām. Autore norāda, ka promocijas darba turpinājumā analizētās lietas nav izsmeltošas, bet gan tādas, kurām akadēmiskajā vidē ir pievērsta pastiprināta uzmanība. Analizētās lietas parāda, kādos gadījumos Komisija ir gatava aktīvi rīkoties, sākot ar pieprasījumu valdībai sniegt skaidrojumu, beidzot ar argumentēta atzinuma sagatavošanu pārkāpuma procedūras ietvaros.

Shell-Berre lieta

Shell-Berre lietā lielākās naftas importa kompānijas Francijā apstrīdēja vietējo likumu, ar kuru valsts noteica ierobežojumus degvielas uzpildes staciju ierīkošanai atbilstoši to piederībai uzņēmumiem, kuri bija saņēmuši naftas produktu importēšanas atļaujas saskaņā ar valsts noteiktajām kvotām. Prasītāji uzskatīja, ka šāda rīcība pārkāpj diskriminācijas aizlieguma principu, kas nostiprināts tobrīd spēkā esošajā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 37. pantā.³²⁸ Taču Valsts padome (*Conseil d'Etat*), atsaucoties uz šīs tiesību normas skaidrību, norādīja, ka Francijas valstij ir pilnvaras kontrolēt uzņēmumu darbību arī attiecībā uz naftas produktu izplatīšanu, jo tas attiecas uz naftas produktu importa kopējo politiku. Papildus jāatzīmē, ka šī ir vēsturiski pirmā zināmā lieta, kurā nacionālā tiesa atsaucās uz *acte clair* doktrīnu.³²⁹

Komisija izrādīja neapmierinātību ar šādu Francijas Valsts padomes 1964. gada 19. jūnija lēmumu, kamēr Valsts padome norādīja, ka prejudiciālais nolēmums ir jāsaņem tikai tajos gadījumos, kad pastāv šaubas par lietā piemērojamās ES tiesību normas interpretāciju vai spēkā esamību. Valsts padome uzstāja uz dibināšanas līguma 37. panta skaidrību, neskatoties uz to, ka tobrīd EST tika izskatīta *Costa/ENEL* lieta, kurā, tostarp, tika analizēta tā pati tiesību norma.³³⁰ Nepilnu mēnesi pēc Valsts padomes lēmuma pieņemšanas *Shell-Berre* lietā, EST pieņēma nolēmumu arī *Costa/ENEL* lietā, norādot, ka dibināšanas līguma 37. panta vārdiskais tvērums ir sarežģīts.³³¹ Identisku secinājumu EST izdarīja arī nākamajā gadā *Albatros* lietā.³³² Turklāt vienu mēnesi pirms Francijas Valsts padome pieņēma lēmumu *Shell-Berre* lietā, Itālijas tiesa, saskaroties ar gandrīz identiskiem ES tiesību normu interpretācijas jautājumiem, nolēma vērsties EST

³²⁸ „Dalībvalsts pielāgo komerciālus valsts monopolus tā, lai attiecībā uz preču sagādes un tirdzniecības nosacījumiem nepastāvētu nekāda dalībvalstu pilsoņu diskriminācija. (...)”. Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums. 37. panta pirmā daļa. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sīkāk sk. Bebr G. Article 177 of the EEC Treaty in the Practice of National Courts. *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 26, Issue 2, April 1977, pp. 264-266.

³²⁹ Audeoud O., Berlin D., Manin P. Application of Community Law in France: Review of French Court Decisions from 1974 to 1981. *Common Market Law Review*, Volume 19, Issue 2, 1982, p. 290.

³³⁰ Catalano N. Case Law. *Common Market Law Review*, Volume 2, Issue 2, 1964-1965, pp. 221-222.

³³¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 1964. gada 15. jūlija spriedums lietā: 6-64 *Costa/ENEL*, ECR, p. I-585, 598. lpp.

³³² Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 1965. gada 4. februāra spriedums lietā: 20-64 *Albatros*, ECR, p. I-29, 36. lpp.

Parlamenta deputāts Deringers (*Deringer*) vērsa Komisijas uzmanību uz šo lietu, vaicājot, vai Komisijas ieskatā ir noticis ES tiesību pārkāpums un vai Komisija šajā sakarā veiks kādas aktivitātes. Komisija atbildēja, ka pārkāpuma procedūra var tikt piemērota par pienākuma vērsties EST neizpildi un tā apdomā, kāda rīcība konkrētajā lietā būtu visatbilstošākā.³³⁷ Kad gadu Komisija nebija aktīvi rīkojusies, Parlamenta deputāts Vesterterps (*Westerterp*) atkārtoti jautāja Komisijai, kā tā rīkosies *Semoules* lietā. Komisija atkārtoti apstiprināja, ka pārkāpuma procedūru ir iespējams izmantot, taču šis rīcības modelis neesot vispiemērotākais.³³⁸ Komisija atsaucās uz Parlamenta Juridiskās komisijas atzinumu, kurā norādīts, ka pārkāpuma procedūras izmantošana LESD 267. panta trešās daļas kontrolei nelabvēlīgi ietekmētu tiesu varas neatkarību. Tādēļ Komisija par atbilstošāku uzskata nacionālo tiesu pārliecināšanu informācijas apmaiņas un savstarpējo diskusiju ceļā.³³⁹

Autore norāda, ka šāds Komisijas arguments ir viegli atspēkojams, jo dalībvalstu tiesu lēmumus izvērtē cita neatkarīga tiesu instance, t. i., EST, kas nevar izdarīt spiedienu uz dalībvalstu tiesnešiem vai citādi ierobežot to neatkarību. Arī EST ieskatā pārkāpuma procedūra neietekmē tiesu varas neatkarību un autoritāti. Valsts atbildības princips nenozīmē tiesneša personīgo atbildību, bet gan valsts atbildību, ko var uzskatīt arī par tiesiskās kārtības kvalitātes un tiesu varas autoritātes uzlabojumu.³⁴⁰ Lielākus draudus dalībvalstu tiesu varu neatkarībai rada Komisija, dalībvalstu valdībām prasot skaidrojumus par tiesu pieņemtajiem lēmumiem, bet pārkāpuma procedūru tā arī neierosinot.³⁴¹

Līdz ar to, arī *Semoules* lietā Komisija pārkāpuma procedūru neierosināja, bet gan par šo situāciju neformālās sarunās diskutēja ar Francijas valdību.

***Cohn-Bendit* lieta**

Lieta attiecas uz ES atzīto brīvību pārvietoties un tās ierobežošanu no dalībvalsts puses, pamatojoties uz sabiedriskās kārtības un valsts drošības klauzulu. Proti, Padomes 1964. gada 25. februāra direktīvas 64/221/EEK par īpašu pasākumu saskaņošanu attiecībā uz ārvalstnieku pārvietošanos un dzīvesvietu, kas ir attaisnojami ar sabiedrisko kārtību, valsts drošību un veselības aizsardzību, 6. pants noteica: „Attiecīgo personu informē par sabiedriskās kārtības, valsts drošības

³³⁷ Parlamenta deputāta Deringera (*Deringer*) 1968. gada 3. aprīļa jautājums Nr. 28/68 un Komisijas 1968. gada 5. jūlija atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1968, C71, 1.-2. lpp.

³³⁸ Parlamenta deputāta Vesterterpa (*Westerterp*) 1969. gada 10. novembra jautājums Nr. 349/69 un Komisijas 1970. gada 30. janvāra atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1970, C20, 3.-5. lpp.

³³⁹ Schermers H. G. Law as It Stands against Treaty Violations by States. Legal Issues of European Integration, Volume 1, Issue 2, 1974, p. 123.

³⁴⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239, 41.-43. punkts.

³⁴¹ Taborowski M. Infringement proceedings and non-compliant national courts. Common Market Law Review, Volume 49, Issue 6, 2012, p. 1910.

vai veselības aizsardzības iemesliem, uz kuriem balstīts šīs personas gadījumā pieņemtais lēmums, ja vien tas nav pretrunā ar iesaistītās valsts drošības interesēm.”

Savulaik no Francijas izraidītais studentu nemieru organizētājs Daniels Kons-Bendits (*Daniel Cohn-Bendit*) sakarā ar jaunu darba piedāvājumu vēlējās atgriezties Francijā. Francijas atbildīgās iestādes atteicās lēmumu, ar kuru minētais kungs 1968. gadā tika no valsts izraidīts, atcelt. D. Kons-Bendits, pamatojoties uz minētās direktīvas 6. pantu, kas nebija pilnībā ieviests Francijas tiesībās, administratīvo lēmumu par atteikšanos atcelt lēmumu par viņa deportāciju pārsūdzēja Parīzes Administratīvajā tiesā (*Tribunal Administratif*), jo lēmums nebija motivēts ar 6. pantā norādītajiem pamatiem. Parīzes Administratīvā tiesa nolēma tiesvedību apturēt un vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, lūdzot sniegt interpretāciju par Padomes direktīvas noteikumiem.³⁴² Francijas iekšlietu ministrs lēmumu par vēršanos EST pārsūdzēja Valsts padomei³⁴³, kas pati veica ES tiesību normu interpretāciju un tādējādi atteicās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Visbeidzot, šādā veidā Francijas Valsts padome arī atkāpās no pastāvošās EST prakses³⁴⁴, jo EST jau iepriekš *van Duyn* lietā³⁴⁵ bija atzinusi attiecīgās direktīvas 6. pantu par tieši piemērojamu. Neskatoties uz minēto, Valsts padome, jau atkal atsaucoties uz *acte clair* doktrīnu, norādīja, ka tiesību normas interpretācija esot skaidra, lai gan *Conseil d'Etat* veiktā interpretācija bija acīmredzami pretēja EST iepriekš sniegtajai interpretācijai *van Duyn* lietā par to pašu strīdus ES tiesību jautājumu.³⁴⁶

Komisija *Cohn-Bendit* lietā pieprasīja Francijas valdībai komentārus, taču pārkāpuma procedūru oficiāli neierosināja. Atšķirībā no iepriekš analizētajām lietām, kurās Francijas tiesas tā arī neizlaboja ES tiesību pārkāpumus, *Cohn-Bendit* lietā Francijas iekšlietu ministrs pretrunīgo administratīvo lēmumu vēlāk atcēla.³⁴⁷ Līdz ar to, Komisijai nebija nepieciešams šajā sakarā veikt vēl citas aktivitātes un varēja uzskatīt, ka pušu starpā notikušās neformālās sarunas bija devušas pozitīvu rezultātu.

³⁴² Sīkāk sk. Bebr G. The Rambling Ghost of “Cohn-Bendit”: *Acte Clair* and the Court of Justice. *Common Market Law Review*, Volume 20, 1983, pp. 440-442; Tomlinson E. A. Reception of Community Law in France. *Columbia Journal of European Law*, Volume 1, Issue 2, 1994-1995, pp. 214-217.

³⁴³ Hartley T. C. *The foundations of European Community law: An introduction to the constitutional and administrative law of the European Community*. Eighth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 269.

³⁴⁴ ECSC/EEC/EAEC. Thirteenth General Report on the Activities of the European Communities in 1979. Brussels and Luxembourg, February 1980, p. 278, para. 599. Available: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/31363> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Hartley T. C. *Federalism, Courts and Legal Systems: The Emerging Constitution of the European Community*. *American Journal of Comparative Law*, Volume 34, Issue 2, Spring 1986, pp. 236-237.

³⁴⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 1974. gada 4. decembra spriedums lietā: 41-67 van Duyn, ECR, p. I-1337.

³⁴⁶ Tomlinson E. A. Reception of Community Law in France. *Columbia Journal of European Law*, Volume 1, Issue 2, 1994-1995, p. 210.

³⁴⁷ Taborowski M. Infringement proceedings and non-compliant national courts. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 6, 2012, p. 1904.

3.3.2. Komisijas iniciētā pārkāpuma procedūra

Publiski ir zināms, ka Komisija 1 reizi ir iedzīvinājusi pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma iespējamo neizpildi, bet tikai tās sākuma stadijā. Proti, Komisija, ievērojot dibināšanas līgumā noteiktos pārkāpuma procedūras oficiālos soļus, 2004. gada 30. martā Zviedrijas valdībai nosūtīja formālo paziņojumu par pārkāpuma procedūras lietas Nr. 20032161 uzsākšanu, bet jau 2004. gada 13. oktobrī – nosūtīja argumentēto atzinumu.

Komisijas uzmanību piesaistīja fakts, ka Zviedrijas Augstākā tiesa reti izmantoja prejudiciālā nolēmuma procedūru. Kopš Zviedrijas iestāšanās ES 1995. gadā tā līdz 2004. gadam tikai 2 reizes bija EST iesniegusi lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu.³⁴⁸ Izrādījās, ka, lemjot par lietas pieņemšanu izskatīšanai pārsūdzības kārtībā, Augstākā tiesa vispār nevērtēja lietas dalībnieka lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu EST, ja tāds bija iesniegts. Tā kā atteikumu lietu skatīt Zviedrijas Augstākā tiesa varēja pieņemt bez pamatojuma, Komisijai radās šaubas par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma ievērošanu. Attiecīgi Komisija uzskatīja, ka tikai tāds tiesas lēmums, kas satur argumentāciju, ļauj spriest par dibināšanas līgumā noteiktā pienākuma izpildi, tajā skaitā, vai Augstākā tiesa piemēro *acte clair* doktrīnu labā ticībā.³⁴⁹

Būtiski atzīmēt, ka par argumentētā atzinuma saturu šajā pārkāpuma procedūras lietā ir publiski zināms vien tādēļ, ka Zviedrija to publicēja, atsaucoties uz likumu par publisko dokumentu caurskatāmību.³⁵⁰ Kā norādīts iepriekš, klasiski par ierosinātajām pārkāpuma procedūrām ir pieejama ļoti niecīga informācija. Katrā ziņā pārkāpuma procedūras ietvaros Komisijas nosūtītais argumentētais atzinums dalībvalstij parasti nav pieejams trešajām personām.

Zviedrijas parlaments, reaģējot uz ierosināto pārkāpuma procedūru, 2006. gadā pieņēma likuma grozījumus, paredzot turpmāk pēdējās instances tiesai lietās, kas skar ES tiesības, pienākumu sniegt pamatojumu, kāpēc tās ieskatā nav nepieciešams vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ja kāds no lietas dalībniekiem tiesai norāda uz nepieciešamību lietas izspriešanai saņemt ES tiesību normu skaidrojumu.³⁵¹ Pastāv pat viedoklis, ka šāds obligātās argumentācijas modelis būtu ieviešams visās ES dalībvalstīs.³⁵² Attiecīgi Komisija 2006. gada 19. jūlijā ierosināto pārkāpuma procedūras lietu Nr. 20032161 izbeidza.

³⁴⁸ Groussot X. European Rights' and Dialogues in the Context of Constitutional Pluralism. *Scandinavian Studies in Law*, Volume 55, 2010, p. 68.

³⁴⁹ Ibid; Craig P., de Búrca G. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. Fifth Edition. New York: Oxford University Press, 2011, p. 429; Taborowski M. Infringement proceedings and non-compliant national courts. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 6, 2012, p. 1906.

³⁵⁰ Escudero M. L. Case C-154/08, Commission v. Spain. *Common Market Law Review*, Volume 48, Issue 1, February 2011, p. 237.

³⁵¹ Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, p. 271.

³⁵² Broberg M. Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 5, October 2008, p. 1395.

Autore secina, lai arī EST spriedums šajā lietā nesekoja, Komisija nodemonstrēja praksē savu gatavību izmantot pārkāpuma procedūru kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.³⁵³ Tāpat no šīs lietas ir iespējams secināt, ka Komisijas ieskatā lēmumam nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir jābūt pamatotam.

3.3.2. Kritēriji pārkāpuma procedūras ierosināšanai

Lai arī Komisija ir izmantojusi pārkāpuma procedūru LESD 267. panta trešās daļas kontrolei un pati ir norādījusi, ka pārkāpuma procedūra ir viens no tiesību aizsardzības līdzekļiem, ko indivīds šajā sakarā var izmantot³⁵⁴, Komisija nav oficiālā viedoklī norādījusi, pamatojoties uz kādiem kritērijiem, tā ir gatava izmantot šo tiesību aizsardzības mehānismu. Pastāv pat viedoklis, ka Komisijas lēmums iniciēt pārkāpuma procedūru biežāk ir atkarīgs no politiskiem apsvērumiem vai nejausiem apstākļiem, nevis objektīviem kritērijiem.³⁵⁵

Autore norāda, ka Komisija, lai arī fragmentāri, tomēr savu pozīciju jau izsenis ir paudusi atsevišķu tiesvedību ietvaros un atbildēs uz Parlamenta deputātu jautājumiem. Tā, piemēram, EST ir nonākusi lieta, kurā indivīds pieprasa kompensāciju par to, ka Komisija ir atteikusies pēc viņa lūguma ierosināt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas iespējamu pārkāpumu.³⁵⁶ Lai arī EST lietu pēc būtības neizskatīja sakarā ar termiņa notecējumu, Komisija atgādināja, ka pārkāpuma procedūra LESD 267. panta kontrolei ir ārkārtējs līdzeklis (*extreme measure*), ko varētu izmantot vien tad, ja tiktu apdraudēta prejudiciālā nolēmuma procedūras būtība.³⁵⁷ Savukārt, atbildot uz Parlamenta deputātu jautājumiem jau iepriekšējā gadsimta 70. un 80. gados, Komisija ir norādījusi, ka vispārīgi nekas to nekavē izmantot pārkāpuma procedūru, kad dalībvalstu tiesas nepareizi piemēro ES tiesības. Taču Komisijas ieskatā pārkāpuma procedūra nav piemērots līdzeklis, lai nodrošinātu pareizu LESD 267. panta piemērošanu. Pārkāpuma procedūras izmantošanu varētu apsvērt tikai tad, ja prejudiciālā nolēmuma procedūras neizmantošana būtu bijusi apzināta (*intentional*) vai acīmredzami nepareiza (*evident*

³⁵³ Papildus jāatzīmē, ka arī Komisijas iniciētajā un ar spriedumu izlemtajā pārkāpuma lietā pret Spāniju (C-154/08) LESD 267. panta trešās daļas neizpilde pirmstiesas procesa stadijā tika norādīta kā pārkāpuma pamats, taču tā kā no šī argumenta Komisija vēlāk atteicās, konkrēto lietu autore sīkāk neanalizē. Escudero M. L. Case C-154/08, Commission v. Spain. Common Market Law Review, Volume 48, Issue 1, February 2011, p. 238.

³⁵⁴ Parlamenta deputātes Makdonaldas (*McDonald*) 2007. gada 10. aprīļa jautājums Nr. E-1801/07 un Komisijas 2007. gada 11. jūnija atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2008, C45, 51. lpp.

³⁵⁵ Bronckers M. C. E. J. Private Enforcement of 1992: Do Trade and Industry Stand a Chance against the Member States. Common Market Law Review, Volume 26, Issue 3, 1989, p. 523.

³⁵⁶ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 1975. gada 22. oktobra spriedums lietā: 9-75 Meyer-Burckhardt, ECR, p. I-1171.

³⁵⁷ Turpat, 1177. lpp.

misconception).³⁵⁸ Šāda ideja atbilst principam, ka dalībvalsts tiesas viena kļūda nevar tikt uzskatīta par dibināšanas līguma pārkāpumu.³⁵⁹ Tāpat Komisija uzskata, ka pārkāpuma procedūras izmantošana nenodrošina efektīvāko pamatu sadarbībai starp dalībvalstu tiesām un EST. Jāatgādina, ka šī sadarbība ir viena no prejudiciālā nolēmuma procedūras funkcijām. Turklāt pārkāpuma procedūra nebija iecerēta kā līdzeklis dalībvalstu pēdējo instanču tiesu spriedumu pārskatīšanai. Tikai tajos gadījumos, kad dalībvalsts pēdējās instances tiesas spriedums skaidri parāda, ka tiesa sistemātiski (*systematically*) un tīši (*deliberately*) neievēro LESD 267. pantu, Komisija pārkāpuma procedūru varētu izmantot.³⁶⁰ Šādas Komisijas atziņas ir saskanīgas ar prejudiciālā nolēmuma procedūras teleoloģiju, atbilstoši kurai, kā norādīts iepriekš, dalībvalstu mērķis bija veidot dialogu starp dalībvalstu tiesām un EST.

Ļoti līdzīgu pozīciju Komisijas priekšsēdētājs ir paudis arī 2015. gadā, norādot, ka pārkāpuma procedūra saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi varētu tikt ierosināta, ja attiecīgā dalībvalsts ir pieņēmusi tādu tiesību aktu, kas aizliedz pienācīgu tiesu sadarbību saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu, vai pastāv tāda prakse, ka pēdējās instances tiesa savu pienākumu vērsties EST nepilda rupji (*gross*), acīmredzami (*obvious*) vai pat apzināti (*even conscious*). Pārkāpuma procedūra saskaņā ar LESD 258. pantu netiek iniciēta, ja iespējamais LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma pārkāpums skar tikai vienu atsevišķu gadījumu (*merely concerns an isolated case*).³⁶¹

Minētie kritēriji ļauj arī saprast, kāpēc Komisija iepriekš analizētajās lietās ir bijusi tik kūtra ierosināt pārkāpuma procedūru un kāpēc vienīgā līdz šim ierosinātā pārkāpuma lieta ir tieši pret Zviedriju, kur pastāvēja regulējums, kas sistemātiski ierobežoja vai vismaz apdraudēja prejudiciālā nolēmuma procedūras efektīvu funkcionēšanu, kā arī attiecās uz apjomīgu gadījumu skaitu. Lai arī nevar noliegt, ka pārkāpuma procedūra varētu būt efektīvākais LESD 267. panta trešās daļas kontroles mehānisms³⁶², autore atzīmē, ka Komisijas līdzšinējās aktivitātes un identificētie kritēriji neļauj izdarīt secinājumu, ka tuvākajā nākotnē pārkāpuma procedūra šādā kontekstā varētu tikt izmantota biežāk. Komisijas tiesības izmantot savu rīcības brīvību neierosināt

³⁵⁸ Parlamenta deputāta Krīga (*Krieg*) 1978. gada 26. septembra jautājums Nr. 608/78 un Komisijas 1978. gada 22. decembra atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1979, C28, 8.-9. lpp.

³⁵⁹ Ģenerālvokāta Varnera (*Warner*) 1977. gada 28. septembra secinājumi lietā: 33/77 Régina, ECR, p. I-01999, 2020. lpp.

³⁶⁰ Parlamenta deputāta Tirela (*Tyrrel*) 1983. gada 9. jūnija jautājums Nr. 526/83 un Komisijas 1983. gada 25. jūlija atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1983, C268, 25. lpp.

³⁶¹ Parlamenta deputāta Hallaaho (*Halla-aho*) 2015. gada 22. aprīļa jautājums Nr. 6439/15 un Komisijas priekšsēdētāja Junkera (*Juncker*) 2015. gada 2. jūlija atbilde. Pieejams angļu valodā: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=P-2015-006439&language=EN> un <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=P-2015-006439&language=EN> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

³⁶² Buka A. Eiropas Savienības Komisijas iespējas kontrolēt dalībvalstu tiesas. Jurista Vārds, 2013. 15. janvāris, Nr. 2 (753), 10. lpp.

pārkāpuma procedūru ir neierobežotas. Turklāt arī akadēmiskajā vidē valdošais uzskats ir, ka pārkāpuma procedūra nav paredzēta indivīda tiesību aizsardzībai.³⁶³

Autore, izvērtējot pārkāpuma procedūras juridisko pamatu un nozīmi, kā arī Komisijas rīcību un norādītos kritērijus attiecībā uz pārkāpuma procedūras izmantošanu LESD 267. panta trešās daļas kontrolei, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, pārkāpuma procedūra ir objektīvs tiesību instruments, lai vērtētu dalībvalsts pēdējās instances tiesas atteikuma vērsties EST pamatotību. Taču ar pārkāpuma procedūras palīdzību indivīds nevar sasniegt sev nepieciešamo mērķi, t. i., panākt dalībvalsts pēdējās instances tiesas lēmuma, ar kuru atteikts vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pārskatīšanu, ja vien pamatlieta netiek nodota jaunai izskatīšanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Otrkārt, indivīds var vērsties Komisijā ar lūgumu uzsākt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi. Taču vienīgi Komisijas prerogatīva ir lemt par pārkāpuma procedūras ierosināšanu. Vienīgā iespēja pārsūdzēt Komisijas atteikumu ierosināt pārkāpuma procedūru bija Eiropas Ogļu un tērauda kopienas pastāvēšanas laikā atbilstoši EOTK līguma 33. pantam, 35. pantam un 88. pantam.

Treškārt, Komisija līdz šim pārkāpuma procedūras ietvaros nav konstatējusi LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu. Tā vietā, Komisija ir sazinājusies ar dalībvalstu valdībām nolūkā saņemt skaidrojumu par pēdējās instances tiesas lēmuma iespējamo neatbilstību ES tiesībām, un tikai vienā gadījumā pārkāpuma procedūru ir oficiāli ierosinājusi. Turklāt pozitīvs EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros nerada indivīdam tiesības saņemt kompensāciju un neatvieglo zaudējumu piedziņas prasības pamatošanu saistībā ar valsts atbildības iestāšanos, ja vien no EST sprieduma neizriet, ka LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības.

Ceturtkārt, pati Komisija pārkāpuma procedūru neuzskata par atbilstošu tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Komisijas prakse rāda, ka pārkāpuma procedūru tā varētu oficiāli ierosināt situācijā, ja LESD 267. panta trešās daļas neizpilde ietekmētu apjomīgu gadījumu skaitu. Savukārt Komisija savās atbildēs uz Parlamenta deputātu jautājumiem norāda, ka šādu tiesību instrumentu tā varētu izmantot tikai galējās situācijās, ja dalībvalsts pēdējās instances tiesa sistemātiski pārkāptu pienākumu vērsties EST, tādējādi noliedzot prejudiciālā nolēmuma jēgu. Tādējādi Komisijas ieskatā *Cilfit* kritērijus nav nepieciešams piemērot strikti. Ņemot vērā šādu Komisijas nostāju, nav arī pamata uzskatīt, ka pārkāpuma procedūra nākotnē pētījuma priekšmeta kontekstā varētu tikt izmantota biežāk.

³⁶³ Schermers H. G., Waelbroeck F. D. *Judicial Protection in the European Union*. Sixth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 631; Taborowski M. *Infringement proceedings and non-compliant national courts*. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 6, 2012, p. 1908.

3.4. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā

Komisija ar savu rīcību ir apliecinājusi, ka pārkāpuma procedūra var tikt izmantota kā tiesību aizsardzības līdzeklis LESD 267. panta trešās daļas kontrolei. Attiecīgi autore šajā promocijas darba apakšnodaļā izvērtē, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem šis tiesību aizsardzības līdzeklis būtu darbotiespējīgs Latvijas tiesību sistēmā, vienlaikus salīdzinošos nolūkos aplūkojot arī citu ES dalībvalstu aktivitātes šajā sakarā.

Autore norāda, ka pārkāpuma procedūras iniciēšanai nav nepieciešams pastāvēt kādiem īpašiem priekšnoteikumiem, jo šis tiesību institūts ir pašas ES izveidots uzraudzības mehānisms un Komisija ir visu ES dalībvalstu pārstāvēta institūcija. Līdz ar to, ikviens ES, tajā skaitā, Latvijas iedzīvotājs vai uzņēmums var brīvi vērsties Komisijā ar sūdzību vienā no ES oficiālajām valodām, lūdzot ierosināt pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.

Lai paātrinātu sūdzības izskatīšanu, ir ieteicams izmantot sūdzības standarta veidlapu, kas publicēta ES Oficiālajā Vēstnesī. Sūdzības veidlapa latviešu valodā ir pieejama Komisijas mājaslapā: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/complaint_form_lv.htm. Turklāt sūdzību var iesniegt interneta tiešsaitē, pa pastu, nosūtot to uz Komisijas mājvietu Briselē³⁶⁴ vai Komisijas pārstāvniecību Latvijā³⁶⁵, e-pasta veidā³⁶⁶ vai pa faksu.³⁶⁷ Arī sūdzības veidlapā ir īpaši uzsvērts, ka pārkāpuma procedūras ietvaros sūdzības iesniedzējs nevar panākt dalībvalsts tiesas lēmuma atcelšanu vai zaudējumu atlīdzināšanu. Savukārt attiecībā uz sūdzības virzību jāņem vērā, ka Komisija paziņo par sūdzības saņemšanu 15 darba dienu laikā no sūdzības saņemšanas, bet pašu sūdzību izmeklē 12 mēnešu laikā no sūdzības reģistrācijas dienas. Ja šo termiņu pagarina, Komisija par to rakstveidā informē sūdzības iesniedzēju. Pēc sūdzības izmeklēšanas Komisija izdod formālu paziņojumu, ar ko uzsāk procedūru pret attiecīgo dalībvalsti, vai pieņem lēmumu lietu izbeigt. Visos gadījumos par sūdzības virzību Komisija informē sūdzības iesniedzēju.

Lai arī pārkāpuma procedūra pēc savas dabas ir universāls, bezmaksas un salīdzinoši vienkārši pieejams tiesību aizsardzības līdzeklis, saskaņā ar Komisijas sniegto informāciju šo iespēju Latvijas iedzīvotāji un uzņēmumi vispār neizmanto. Kā norāda Komisija, pret Latvijas valsti laika posmā no 2009. gada līdz 2016. gada 1. februārim nekad nav tikusi iesniegta sūdzība nolūkā panākt pārkāpuma procedūras ierosināšanu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas iespējamu neizpildi.³⁶⁸

³⁶⁴ Adrese: *European Commission, Secretary-General, B-1049 Brussels, Belgium.*

³⁶⁵ Adrese: Eiropas Savienības māja, Aspazijas bulvāris 28, Rīga, LV-1050.

³⁶⁶ E-pasta adrese: SG-PLAINTES@ec.europa.eu.

³⁶⁷ Faksa numurs: +3222964335.

³⁶⁸ Autore 2016. gada 11. februārī vērsās Komisijā ar informācijas pieprasījumu, jautājot, vai laika posmā līdz 2016. gada 1. februārim Komisija jebkad ir saņēmusi sūdzību no Latvijas vai citas ES dalībvalsts iedzīvotāja vai uzņēmuma ar lūgumu Komisijai ierosināt pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Komisija atbildi sniedza 2016. gada 18. martā, norādot, ka sniegtā atbilde attiecas uz laika posmu no 2009. gada, kad tā ieviesa

Vienlaikus gan jāatzīmē, ka promocijas darbā iepriekš analizētajā Augstākās tiesas prakses piemērā lietā Nr. SKA-34/2006³⁶⁹ pieteicējs ir norādījis, ka tam ir zināms par pārkāpuma procedūru kā tiesību aizsardzības līdzekli prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumā. Pieteicējs ir norādījis: „Ja nacionālā tiesa šādā gadījumā nolemj neuzdot minēto [prejudiciālo] jautājumu, saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 258. pantu indivīds varēs griezties Eiropas Komisijā, lai tā izvērtētu dalībvalsts iespējamo Eiropas Savienības tiesību pārkāpumu.”³⁷⁰ Augstākā tiesa konkrētajā lietā nolēma, ka tā EST nevērsīsies. Autorei nav zināms, vai pieteicējs vērsās Komisijā ar lūgumu iniciēt pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešās daļas iespējamo neizpildi. Komisijas sniegtā atbilde autorei var arī neaptvert laika periodu, kad pieteicējs varētu būt Komisijā sūdzību iesniedzis.

Interesanti, ka saskaņā ar Komisijas sniegto informāciju arī citu ES dalībvalstu pilsoņi un uzņēmumi ļoti retos gadījumos izmanto iespēju iesniegt lūgumu iniciēt pārkāpuma procedūru par prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumu. Kā norādīja Komisija, laika posmā no 2009. gada līdz 2016. gada 18. martam:

- (i) ir saņemta 1 sūdzība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi attiecībā uz Vāciju;
- (ii) 4 šāda veida sūdzības par vienu un to pašu lietu attiecībā uz Somiju, kuras Komisija apvienoja 1 lietā;
- (iii) 7 šāda veida sūdzības par vienu un to pašu lietu attiecībā uz Franciju, kuras arī Komisija apvienoja 1 lietā.³⁷¹

Ņemot vērā, ka visi sūdzības iesniedzēji bija pieprasījuši nodrošināt lietas izskatīšanas konfidencialitāti, kā arī Komisijai ir pienākums aizsargāt Komisijā iesniegto sūdzību saturu, autorei nebija iespējams noskaidrot šo sūdzību izvērstu saturu. Taču ir zināms, ka:

- (i) Komisija lietā pret Vāciju sūdzību saņēma 2009. gada 5. jūnijā, tā attiecās uz farmācijas nozari, Komisija veica izmeklēšanu, kā rezultātā konstatēja, ka strīda juridiskais pamats bija līgumiska vienošanās, nevis Vācijas tiesību akta iespējama neatbilstība ES tiesībām. Attiecīgi Komisija 2010. gada 23. februārī paziņoja sūdzības iesniedzējam par savu nodomu lietu izbeigt un 2013. gada 20. jūnijā lietu izbeidza;
- (ii) Komisija sūdzībā pret Somiju lietu iniciēja 2008. gada 31. martā, tā attiecās uz Somijas pensijas apdrošināšanas sistēmu, Komisija 2009. gada 8. decembrī informēja sūdzības

automatizētu Komisijā iesniegto sūdzību reģistrācijas rīku. Līdz ar to, šo Komisijas sniegto atbildi var uzskatīt par visaptverošu vienīgi par laika posmu no 2009. gada līdz 2016. gada 1. februārim. Sarakste ar Eiropas Komisijas ģenerālsekretariātu laika posmā no 2016. gada 11. februāra līdz 2016. gada 8. aprīlim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

³⁶⁹ Promocijas darba 2.3. apakšnodaļa.

³⁷⁰ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2006, 7.2. punkts.

³⁷¹ Sarakste ar Eiropas Komisijas ģenerālsekretariātu laika posmā no 2016. gada 11. februāra līdz 2016. gada 8. aprīlim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

iesniedzēju par savu nodomu lietu izbeigt, jo sūdzības priekšmets neietilpa ES kompetencē, līdz ar to, arī jautājumam par LESD 267. panta trešās daļas ievērošanu nebija nozīmes. Komisija 2010. gada 3. jūnijā nolēma lietu izbeigt;

- (iii) lietā pret Franciju ir sākta pārkāpuma procedūra Nr. 20144092 nodokļu politikas jomā, Komisija 2014. gada 26. novembrī Francijas valdībai nosūtīja formālo paziņojumu atbilstoši LESD 258. pantam, bet 2016. gada 28. aprīlī – argumentēto atzinumu. Tā kā pārkāpuma procedūras izskatīšana vēl nav pabeigta, Komisija par šo lietu papildu informāciju nesniedza, vien norādīja, ka pārkāpuma procedūras ierosināšanas pamats galarezultātā tomēr nebija LESD 267. panta trešās daļas neizpilde.³⁷²

Līdz ar to, jāsecina, ka visos šajos 12 gadījumos, kad sūdzību ir iesniegusi privātpersona vai uzņēmums nolūkā panākt pārkāpuma procedūras ierosināšanu pret dalībvalsti par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, Komisija pēc izmeklēšanas darbību veikšanas attiecīgajās valstu iestādēs secināja, ka LESD 267. panta trešās daļas izmantošana nebija nepieciešama.³⁷³

Iepriekš veiktā Komisijā saņemto sūdzību analīze rada pirmšķietamu iespaidu, ka indivīdam nav iespējams panākt pārkāpuma procedūras ierosināšanu. Šajā sakarā autore norāda, ka Komisijai indivīda iesniegta sūdzība, lūdzot ierosināt pārkāpumu procedūru, pilnīgi noteikti var būt pamats pārkāpuma procedūras ierosināšanai, ja Komisija sūdzību uzskata par pamatotu. Šādu faktu apstiprina vēlāk promocijas darbā analizētā ECT lieta *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*.³⁷⁴ Konkrētajā gadījumā pārkāpuma procedūra tika ierosināta saistībā ar nacionālā tiesību akta neatbilstību ES dibināšanas līgumam, taču minētais jebkurā gadījumā nemaina faktu, ka Komisijai iesniegta indivīda sūdzība var un ir bijis pārkāpuma procedūras ierosināšanas pamats.

Autore, izvērtējot, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem Latvijas tiesību sistēmā pārkāpuma procedūra var darboties kā tiesību aizsardzības līdzeklis LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, ikviens Latvijas iedzīvotājs vai uzņēmums var vērsties Komisijā ar sūdzību, lūdzot ierosināt pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešās daļas iespējamu pārkāpumu. Šīs tiesības izmantošanai nepastāv kādi īpaši priekšnoteikumi, izņemot sūdzības iesniegšanas faktu.

Otrkārt, atšķirībā no citām ES dalībvalstīm, Latvijas iedzīvotāji un uzņēmumi iespēju iniciēt pārkāpuma procedūru par prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumu pagaidām nav izmantojuši. Komisija pārkāpuma procedūru konkrēti par LESD 267. panta trešās daļas iespējamu neizpildi, pamatojoties uz privātpersonas vai uzņēmuma iesniegtu sūdzību, līdz šim arī nav ierosinājusi.

³⁷² Sarakste ar Eiropas Komisijas ģenerālsēkretariātu laika posmā no 2016. gada 11. februāra līdz 2016. gada 8. aprīlim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

³⁷³ Turpat.

³⁷⁴ Promocijas darba 5.4.1. apakšnodaļa.

Autore raksturo tiesisko pamatu un kritērijus, balstoties uz kuriem konkrētās Konstitucionālās tiesas veic konstitucionālo uzraudzību. Būtiski, ka šie kritēriji mēdz arī atšķirties no tiem, kurus EST ir formulējusi *Cilfit* testā.³⁷⁹ Nodaļas noslēgumā autore vērtē, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem pieteikums Satversmes tiesai varētu tikt izmantots, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

4.1. Vācijas Konstitucionālās tiesas prakse

4.1.1. Tiesības uz likumīgu tiesnesi

Vācijas Konstitucionālā tiesa (*Bundesverfassungsgericht*) pirmā iedibināja praksi vērtēt pēdējās instances tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz „likumīga tiesneša” (*gesetzlicher Richter*) principu. Proti, Vācijas Konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka EST ir likumīgs tiesnesis Vācijas Pamatlikuma (*Grundgesetz*) 101. panta pirmās daļas otrā teikuma izpratnē, kas noteic: „Nevienam nedrīkst atņemt viņa tiesības uz likumīgu tiesnesi.”³⁸⁰ Tātad, tiesības uz likumīgu tiesnesi pēc būtības ir tās pašas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Tēze, ka EST ir likumīgs tiesnesis, primāri izriet no ES tiesību pārākuma principa. Tā kā Vācijas tiesas tieši piemēro ES tiesības atbilstoši Pamatlikuma 24. panta pirmajai daļai, 59. panta otrajai daļai, kā arī līgumiem par pievienošanos ES, bet dibināšanas līgumi piešķir EST tiesas funkcijas, LESD 267. panta trešajā daļā noteiktais pienākums rada pamatu EST funkcionālai iekļaušanai Vācijas tiesu sistēmā un attiecīgi to uzskatīt par likumīgu tiesnesi.³⁸¹ Citiem vārdiem sakot un konkrētāk, Vācijas Konstitucionālā tiesa ņem vērā ES tiesu sistēmas specifiku, t. i., EST un dalībvalstu tiesas veido kopēju ES tiesu varu. Tā kā EST ir neatkarīgs un suverēns tiesu varas atzars un tā kā EST vienīgā prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros ir tiesīga lemt par ES tiesību normu interpretāciju un spēkā esamību, EST šajā sfērā ir likumīgs tiesnesis. Kā pamatojums šādai izpratnei tiek norādīts tas, ka EST pieņem fundamentālus un nepārsūdzamus nolēmumus juridiskajiem standartiem atbilstošā tiesvedības procesā, pamatojoties uz tiesību aktos noteikto

³⁷⁹ Komárek J. Creating a Quasi-Federal Judicial System of the European Communities. Institute for European Law at Stockholm University, No. 54, 2006, pp. 51-52. Available: <http://ssrn.com/abstract=934247> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. Common Market Law Review, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 697.

³⁸⁰ Vācijas Pamatlikums (*Grundgesetz*), 101. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0516 [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Lindseth P. L. Equilibrium, Demoi-cracy, and Delegation in the Crisis of European Integration. German Law Journal, Volume 15, Issue 4, July 2014, p. 560.

³⁸¹ Wulf-Henning R. Application of Community Law in West Germany: 1980 – 1990. Common Market Law Review, Volume 28, Issue 1, 1991, pp. 152-153.

kompetenci. Turklāt pati EST darbojas atbilstoši konstitucionālajai prasībai par taisnīgu tiesvedības procesu.³⁸²

Ja Konstitucionālā tiesa konstatē LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu, tā var atcelt lēmumu un nodot jautājumu pēdējās instances tiesai atkārtotai izskatīšanai. Tā tas notiek gadījumos, kad tiesa nepamatoti (*auf Willkür beruhend*) neuzdod jautājumu EST.³⁸³ Lai arī šajā promocijas darbā netiek analizēta Konstitucionālo tiesu kompetence vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz LESD 267. panta trešo daļu, jāatzīmē, ka Vācijas Konstitucionālā tiesa sev šādu kompetenci atzina jau 1974. gadā.³⁸⁴ Autores ieskatā tas arī izskaidro, kāpēc Vācijas tiesību sistēmā ir tik dziļas saknes izpratnei par EST kā likumīgu tiesnesi.

4.1.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji

Tā kā Vācijas Konstitucionālā tiesa jau kopš 1986. gada, kad tā pirmoreiz atcēla pēdējās instances tiesas lēmumu saistībā ar atteikšanos vērsties EST, veic konstitucionālo uzraudzību, ir attīstīta stabila prakse, pamatojoties uz kuru šī kontrole tiek veikta.³⁸⁵ Konkrētāk, Vācijas Konstitucionālās tiesas praksē ir formulētas 3 koncepcijas jeb uzraudzības kritēriji, kad tā pētījuma priekšmeta kontekstā var konstatēt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu.³⁸⁶

Pirmkārt, tās ir situācijas, kad pēdējās instances tiesa vispār nevērtē nepieciešamību vērsties EST (*grundsätzliche Verknennung der Vorlagepflicht*). Piemēram, pēdējās instances tiesa konstatē, ka tiesvedībā ir izlemjams jautājums, kas attiecas uz ES tiesībām, taču tiesa neuzskata par vajadzīgu apsvērt iespēju vērsties EST, lai gan šaubās par pareizu ES tiesību normas interpretāciju vai spēkā esamību. Šāda tiesas rīcība ir uzskatāma par tiesas zināšanu trūkumu, jo nacionālā tiesa

³⁸² Vācijas Konstitucionālās tiesas 1986. gada 22. oktobra spriedums lietā 2 BvR 197/83, 74.-76. punkts. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv073339.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Lanier R. E. Solange, Farewell: The Federal German Constitutional Court and the Recognition of the Court of Justice of the European Communities As Lawful Judge. Boston College International and Comparative Law Review, Volume 11, No. 1, 1988, p. 23.

³⁸³ Sk., piemēram: Vācijas Konstitucionālās tiesas 1990. gada 31. maija spriedums lietā 2 BvL 12, 13/88, 2 BvR 1436/87, 135.-136. punkts un tajos norādītās atsaucēs. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv082159.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Vācijas Konstitucionālās tiesas 2001. gada 9. janvāra spriedums lietā 1 BvR 1036/99. Pieejams vācu valodā: https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20010109_1bvr103699.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Komárek J. Inter-Court Constitutional Dialogue after the Enlargement – Implications of the Case of Professor Kobler. Croatian Yearbook of European Law and Policy, Volume 1, 2005, p. 90; Mahlmann M. Politics of Constitutional Identity and Its Legal Frame – The Ultra Vires Decision of the German Federal Constitutional Court. German Law Journal, Volume 11, Issue 12, December 2010, p. 1412.

³⁸⁴ Vācijas Konstitucionālās tiesas 1974. gada 29. maija spriedums lietā BVerfGE 37, 78. punkts. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv037271.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Grimm D. The European Court of Justice and National Courts: The German Constitutional Perspective after the Maastricht Decision. Columbia Journal of European Law, Volume 3, Issue 2, Winter/Spring 1997, p. 238.

³⁸⁵ Sk., piemēram: Vācijas Konstitucionālās tiesas 2006. gada 14. jūlija spriedums lietā 2 BvR 264/06, 12. punkts. Pieejams vācu valodā: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20060714_2bvr026406.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

³⁸⁶ Valutytė R. Legal Consequences for the Infringement of the Obligation to Make a Reference for a Preliminary Ruling Under Constitutional Law. Jurisprudencija, Volume 19, Issue 3, 2012, p. 1175.

atstāj bez ievēriības LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu. Šādā situācijā ir konstatējams acīmredzams tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpums.³⁸⁷

Tā, piemēram, lietā Nr. 1631/08 Vācijas Konstitucionālā tiesa konstatēja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu, jo Augstākā tiesa (*Bundesgerichtshof*) vispār nebija vērtējusi nepieciešamību vērsties EST. Kā norādīts spriedumā, Vācijas autortiesību likums pieļauj veikt ar autortiesībām aizsargāta darba reproducēšanu paša lietošanai noteiktā apmērā. Tā kā reproducēšanas iekārtu ražotāji un importētāji rada iespēju trešajām personām veikt šādu reproducēšanu, tiem ir jāmaksā nodeva autortiesību turētājam, ja no darba rakstura izriet, ka ar autortiesībām aizsargātais darbs varētu tikt pavairots ar fotokopēšanu vai citādu procesu ar līdzīgu iedarbību. Pušu starpā pastāvēja strīds, vai šādā kontekstā printeri un ploteri ir atzīstami par reproducēšanas iekārtām, kas to lietošanas gadījumā rada iekārtu ražotājam un importētājam pienākumu maksāt nodevu.

Vācijas Augstākā tiesa secināja, ka atbilstoši tobrīd spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam printeri un ploteri nav iekārtas, ar kurām veic fotokopēšanu vai citu procesu ar līdzīgu iedarbību, līdz ar to, printeri un ploteri nav atzīstami par reproducēšanas iekārtām, kas rada pienākumu maksāt attiecīgo nodevu. Pie šādiem faktiskajiem apstākļiem prasītājs lietā, kas aizstāvēja ar autortiesībām aizsargātu darbu autoru intereses, norādīja, ka Augstākajai tiesai vajadzēja vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jautājot, vai Vācijas autortiesību likums ir saskanīgs ar Parlamenta un Padomes 2001. gada 22. maija direktīvas 2001/29/EK 5.2(a). pantu, kas noteic, ka dalībvalstis var paredzēt izņēmumus vai ierobežojumus reproducēšanas tiesībām, ja notiek reproducēšana uz papīra vai līdzīga materiāla, ko veic, izmantojot jebkuru fotografēšanas metodi vai citu procesu ar līdzīgu iedarbību, ar noteikumu, ka tiesību subjekti saņem taisnīgu atlīdzību. Prasītājs apsvērumus par nepieciešamību vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai izteica Augstākajai tiesai tiesas sēdes laikā.³⁸⁸ Attiecīgi viens no konstitucionālās sūdzības pamatiem bija arguments, ka Vācijas Augstākā tiesa ir pārkāpusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu.³⁸⁹

Vācijas Konstitucionālā tiesa konstatēja, ka Augstākā tiesa ir nepamatoti pārkāpusi Pamatlikumā nostiprinātās tiesības uz likumīgu tiesnesi, jo tā spriedumā vispār nebija vērtējusi, vai tiesai bija nepieciešams vērsties EST, kā arī spriedumā nebija minētas lietā būtiskās ES tiesību normas. Konstitucionālā tiesa atgādināja, ka EST ir likumīgs tiesnesis Pamatlikuma 101. panta pirmās daļas otrā teikuma izpratnē un ka saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu nacionālajai tiesai

³⁸⁷ Derlén M. *Multilingual Interpretation of European Union Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2009, p. 88.

³⁸⁸ Vācijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 30. augusta spriedums lietā 1 BvR 1631/08, 20. punkts. Pieejams vācu valodā: https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20100830_1bvr163108.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. No spriedumā atspoguļotajiem faktiem nav iespējams skaidri konstatēt, vai šāds lūgums ir izteikts tikai mutvārdos, vai tomēr rakstveidā.

³⁸⁹ Turpat, 30. punkts.

pēc savas iniciatīvas ir jāvērtē nepieciešamība vērsties EST.³⁹⁰ Papildus Vācijas Konstitucionālā tiesa, atsaucoties uz *Cilfit* lietas kritērijiem, analizēja katru no tiem un konstatēja, ka konkrētajā lietā arī nebija iespējams atkāpties no pienākuma vērsties EST saskaņā ar tiesu praksi.³⁹¹ Attiecīgi Vācijas Konstitucionālā tiesa atcēla Augstākās tiesas lēmumu un lietu atbilstoši Konstitucionālās tiesas likuma 93(c). panta otrajai daļai un 95. panta otrajai daļai nosūtīja atpakaļ Augstākajai tiesai.³⁹²

Otrkārt, tās ir situācijas, kad pēdējās instances tiesa apzināti atkāpjas no EST tiesu prakses (*bewusstes Abweichen ohne Vorlagebereitschaft*). Piemēram, pēdējās instances tiesa konstatē, ka tiesvedībā ir izlemjams jautājums, kas attiecas uz ES tiesībām, taču tiesa atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai un vienlaikus izlemj atkāpties no esošās EST prakses. Šāda tiesas rīcība ir uzskatāma par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neievērošanu, jo tiesa zina par iespēju vērsties EST, bet veic šo apzināto soli nesekot EST prakses atziņām.³⁹³ Arī šādā situācijā ir konstatējams acīmredzams tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpums.³⁹⁴

Tā, piemēram, lietā Nr. 687/85 Vācijas Konstitucionālā tiesa konstatēja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu, jo Augstākā Fiskālā tiesa (*Bundesfinanzhof*) pārkāpa pastāvošo EST tiesu praksi, t. i., ka EST pieņemtie prejudiciālie nolēmumi ir saistoši visām instances tiesām vienas pamatlietas ietvaros. Kā norādīts spriedumā, prasītāja lietā lūdza to atbrīvot no PVN samaksas, pamatojoties uz Padomes 1977. gada 17. maija direktīvas 77/388/EEC 13.B(d) pantu. Direktīva tobrīd nebija ieviesta Vācijas tiesībās, lai gan termiņš tās ieviešanai bija notecējis. Fiskālā tiesa (*Finanzgericht*), būdama zemākas instances tiesa nekā Augstākā Fiskālā tiesa, iepriekš vērsās ar lūgumu EST un saņēma prejudiciālo nolēmumu, no kura izrietēja, ka prasītāja lietā, neskatoties uz to, ka direktīva nebija ieviesta Vācijas tiesībās, varēja uz iepriekšminēto direktīvas normu atsaukties tieši un attiecīgi būt atbrīvota no nodokļu maksājuma. Šādu Fiskālās tiesas lēmumu atbildētājs lietā apelācijas kārtībā pārsūdzēja un Augstākā Fiskālā tiesa to atcēla. Augstākā Fiskālā tiesa savos motīvos norādīja, ka direktīvas tieša piemērošana ir antikonstitucionāla, jo EST prejudiciālā nolēmuma saistošais spēks ir attiecināms vienīgi uz ES tiesību saturu. Proti, EST prejudiciālais nolēmums nevar noteikt, vai ES tiesības prevalē pār nacionālajiem tiesību aktiem. Vienlaikus Augstākā Fiskālā tiesa pati atteicās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.³⁹⁵

³⁹⁰ Vācijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 30. augusta spriedums lietā 1 BvR 1631/08, 45.-46., 50. punkts. Pieejams vācu valodā: https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20100830_1bvr163108.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

³⁹¹ Turpat, 47., 54.-57. punkts.

³⁹² Turpat, 68. punkts.

³⁹³ Tillotson J., Foster N. Text, Cases and Materials on European Union Law. Fourth Edition. Coogee: Cavendish Publishing, 2013, p. 208.

³⁹⁴ Derlén M. Multilingual Interpretation of European Union Law. The Hague: Kluwer Law International, 2009, p. 88.

³⁹⁵ Vācijas Konstitucionālās tiesas 1987. gada 8. aprīļa spriedums lietā 2 BvR 687/85. Common Market Law Report, Issue 3, 1988, pp. 5-13.

Vācijas Konstitucionālā tiesa secināja, ka Augstākā Fiskālā tiesa ir pārkāpusi Pamatlikuma 101. panta pirmās daļas otrajā teikumā noteiktās tiesības uz likumīgu tiesnesi. Gadījumā, ja Augstākā Fiskālā tiesa nevēlējas atzīt sev par saistošu un sekot EST jau sniegtajam prejudiciālajam nolēmumam tajā pašā pamatlietā un par to pašu tiesību jautājumu, tiesai bija pienākums atbilstoši LESD 267. panta trešajai daļai iesniegt jaunu lūgumu prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Neizpildot šo pienākumu, Augstākā Fiskālā tiesa rīkojās acīmredzami nepamatoti, jo EST sniegtie prejudiciālie nolēmumi ir saistoši visām tiesām, kas skata attiecīgo pamatlietu.³⁹⁶ Tādējādi Vācijas Konstitucionālā tiesa secināja, ka ir pārkāpta EST esošā tiesu prakse³⁹⁷, atcēla Augstākās Fiskālās tiesas lēmumu un lietu nosūtīja atpakaļ Augstākajai Fiskālajai tiesai.

Treškārt, tās ir situācijas, kad pēdējās instances tiesa nevēršas EST saistībā ar tiesu prakses nepilnīgumu (*Unvollständigkeit der Rechtsprechung*). Piemēram, pēdējās instances tiesa konstatē, ka tiesvedībā ir izlemjams jautājums, kas attiecas uz ES tiesībām, taču tiesa atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jo kļūdās izpratnē par EST tiesu praksi. Ja ir pamats uzskatīt, ka nepastāv EST tiesu prakse par lietā būtisku ES tiesību jautājumu, līdzšinējā EST tiesu prakse vēl nav atbildējusi uz jautājumu pilnībā, EST tiesu prakses turpmākā attīstība ir ļoti iespējama, tiesības uz likumīgu tiesnesi ir pārkāptas, ja pēdējās instances tiesa vispār nav vērtējusi pieejamo tiesu praksi. Tā tas ir arī gadījumā, ja valdošais viedoklis par lietā būtisko ES tiesību jautājumu ir pretējs tiesas, kura lemj par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, uzskatam.³⁹⁸ Tajā pašā laikā, ja pēdējās instances tiesas lēmums nevērsties EST, kas saistīts ar EST tiesu prakses nepilnīgumu, ir motivēts, Vācijas Konstitucionālā tiesa nekonstatēs likumīga tiesneša pārkāpumu.

Tā, piemēram, lietā Nr. 1916/09 Vācijas Konstitucionālā tiesa nekonstatēja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu, lai arī lietā tika norādīts, ka tobrīdējā EST tiesu prakse vēl nebija atbildējusi uz attiecīgo tiesību jautājumu pilnībā. Proti, mīksto mēbeļu ražotājs, kurš savu produkciju ražoja pēc arhitekta zīmējumiem, pamatojoties uz ekskluzīviem licences un autortiesību līgumiem, iebilda, ka cits uzņēmums, kuram nepieder „izplatīšanas tiesības”, izstāžu zālē izvietojis šī paša arhitekta zīmēto mēbeļu imitācijas. Rezultātā radās tiesvedības strīds, kas, tostarp, ietvēra termina „izplatīšanas tiesības” interpretāciju. Vācijas likums „Par autortiesībām” (*Urheberrechtsgesetz*) paredzēja, ka autoram ir ekskluzīvas tiesības izmantot savu darbu un šajās tiesībās ietilpst „izplatīšanas tiesības”, kas ļauj publiski piedāvāt vai laist tirdzniecībā darba

³⁹⁶ Vācijas Konstitucionālās tiesas 1987. gada 8. aprīļa spriedums lietā 2 BvR 687/85. Common Market Law Report, Issue 3, 1988, p. 12, para. 3.

³⁹⁷ Ibid; Jones L. Opinions of the Court of the European Union in National Courts. New York University Journal of International Law and Politics, Volume 28, Issues 1 & 2, Fall 1995/Winter 1996, p. 284.

³⁹⁸ Vācijas Konstitucionālās tiesas 1990. gada 31. maija spriedums lietā 2 BvL 12, 13/88, 2 BvR 1436/87, 135.-136. punkts un tajos norādītās atsauces. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv082159.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Vācijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 6. jūlija spriedums lietā 2 BvR 2661/06, 90. punkts un tajā norādītās atsauces. Pieejams vācu valodā: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20100706_2bvr266106.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

oriģinālu vai tā kopijas. Savukārt Parlamenta un Padomes 2001. gada 22. maija direktīvas 2001/29/EK 4. panta 1. punkts, kas bija jau ieviests likumā „Par autortiesībām”, noteica, ka „izplatīšanas tiesības” autoriem paredz ekskluzīvas tiesības atļaut vai aizliegt jebkāda veidā publiski izplatīt viņu darbu oriģinālus vai kopijas, tos pārdodot vai kā citādi. Atbilstoši tā laika izpratnei un praksei Vācijā, jēdziens „darba oriģināla vai tā kopijas publiska izplatīšana citādā veidā, nevis pārdodot” tika saprasts, kā jebkāda veida faktiskās kontroles nodošana, nevis tikai tāda, kas saistīta ar priekšmeta īpašumtiesību nodošanu.³⁹⁹

Augstākā tiesa tiesvedību sākotnēji apturēja, jo citā paralēlā tiesvedībā Augstākā tiesa vērsās EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ar mērķi noskaidrot, kā interpretēt direktīvas 2001/29/EK 4. panta 1. punktu, t. i., vai par publisku izplatīšanu citādā veidā, nevis pārdodot, ir jāatzīst arī prakse, atbilstoši kurai sabiedrībai tiek darītas pieejamas ar autortiesībām aizsargātu darbu kopijas, ja netiek nodotas īpašumtiesības vai valdījuma tiesības uz tām, un tādējādi šīs kopijas netiek nodotas faktiskā valdījumā, jo tās ir izvietotas tirdzniecības telpās, lai klienti tās tikai lietotu.⁴⁰⁰ Šajā paralēlajā lietā EST secināja, ka jēdziens „darba oriģināla vai tā kopijas publiska izplatīšana citādā veidā, nevis pārdodot” direktīvas 2001/29/EK 4. panta 1. punkta izpratnē ir saistīts tikai ar šī priekšmeta īpašumtiesību nodošanu. Turklāt EST norādīja, ka ES likumdevējam attiecīgajā gadījumā ir jāgroza ES tiesību normas par intelektuālā īpašuma aizsardzību, ja tas uzskata, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums negarantē pietiekami augstu autoru aizsardzību, jo arī citiem izmantošanas veidiem, kas nav saistīti ar priekšmeta īpašumtiesību nodošanu, ir jābūt aizsargātiem.⁴⁰¹

Pēc EST sprieduma spēkā stāšanās paralēlajā lietā, Vācijas Augstākā tiesa tiesvedību atjaunoja un prasību noraidīja, norādot, ka atbilstoši paralēlajā lietā pieņemtajam EST spriedumam uzņēmums, kurš izstāžu zālē izvieto mēbeļu imitācijas, nepārkāpj autortiesību regulējumu.

Prasītājs lietā vērsās Konstitucionālajā tiesā un apelēja pie Pamatlikumā garantēto tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpuma, norādot, ka Augstākajai tiesai atbilstoši LESD 267. panta trešajai daļai bija pienākums arī konkrētās lietas ietvaros vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, uzdodot jautājumu atbilstoši lietas faktiskajiem apstākļiem un ņemot vērā, ka direktīva 2001/29/EK atbilstoši vispārējai izpratnei noteic minimālo, nevis maksimālo aizsardzības līmeni. Citiem vārdiem sakot, prasītājs uzskatīja, ka EST tiesu prakse vēl nebija atbildējusi uz attiecīgo tiesību jautājumu pilnībā, jo īpaši, tādēļ, ka valdošais viedoklis par lietā būtisko ES tiesību jautājumu bija

³⁹⁹ Vācijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 19. jūlija spriedums lietā 1 BvR 1916/09, 1.-33. punkts. Pieejams vācu valodā:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2011/07/rs20110719_1bvr191609.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁰⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopien) Tiesas 2008. gada 17. aprīļa spriedums lietā: C-456/06 Peek & Cloppenburg, ECR, p. I-232, 19. punkts.

⁴⁰¹ Turpat, 37. punkts un 41. punkts.

pretējs Augstākās tiesas uzskatam. Kā norādīts iepriekš, Vācijā valdošā izpratne bija tāda, ka jēdziens „darba oriģināla vai tā kopijas publiska izplatīšana citādā veidā, nevis pārdodot” ietver jebkāda veida faktiskās kontroles nodošanu, nevis tikai tādu, kas saistīta ar priekšmeta īpašumtiesību nodošanu.

Vācijas Konstitucionālā tiesa secināja, ka Augstākā tiesa nav nepamatoti atkāpusies no LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma. Konstitucionālā tiesa, atsaucoties uz *Cilfit* spriedumu, argumentēja, ka Augstākajai tiesai nevajadzēja atkārtoti vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ja tai atbilde uz lietā būtisko tiesību jautājumu neradīja saprātīgas šaubas. No Augstākās tiesas sprieduma var secināt, ka tiesai bija pamatota pārliecība, ka EST ir sniegusi direktīvas 2001/29/EK 4. panta 1. punktā noteiktā termina „izplatīšanas tiesības” visaptverošu interpretāciju.⁴⁰² Līdz ar to, analizētajā lietā Konstitucionālā tiesa nekonstatēja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu.

Minētais ļauj secināt, ka Vācijas Konstitucionālā tiesa, izvērtējot pēdējās instances tiesas rīcību, primāri balstās uz pašas tiesas attīstītajām 3 koncepcijām par uzraudzības kritērijiem, kā arī vērtē *Cilfit* spriedumā minētos kritērijus. Tāpat Vācijas Konstitucionālā tiesa papildus vērtību piešķir faktam, tieši kāpēc pēdējās instances tiesa ir atteikusies vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Kamēr vien pēdējās instances tiesa ir pamatojusi, kāpēc tā nevēršas EST saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu un šis pamatojums nav pretējs EST tiesu praksei, Vācijas Konstitucionālā tiesa nekonstatē tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu.

4.2. Austrijas Konstitucionālās tiesas prakse

4.2.1. Tiesības uz likumīgu tiesnesi

Arī Austrijas Konstitucionālā tiesa (*Verfassungsgerichtshof*) vērtē pēdējās instances tiesas lēmumu nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tiesību uz „likumīgu tiesnesi” (*gesetzlichen Richter*) jeb tiesību uz taisnīgu tiesu gaismā, kas ir noteiktas Austrijas Konstitūcijas (*Bundes-Verfassungsgesetz*) 83. panta otrajā daļā. Austrijas Konstitūcijas 83. panta otrā daļa ir identiska Vācijas Pamatlikuma 101. panta pirmās daļas otrajam teikumam, kas noteic: „Nevienam nedrīkst atņemt viņa tiesības uz likumīgu tiesnesi.”⁴⁰³

⁴⁰² Vācijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 19. jūlija spriedums lietā 1 BvR 1916/09, 34.-100. punkts. Pieejams vācu valodā:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2011/07/rs20110719_1bvr191609.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁰³ Austrijas Konstitūcija (*Bundes-Verfassungsgesetz*). Pieejams angļu valodā: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Tāpat kā Vācijas Konstitucionālā tiesa, arī Austrijas Konstitucionālā tiesa EST uzskata par likumīgu tiesnesi.⁴⁰⁴ Šajā sakarā Austrijas Konstitucionālā tiesa ņem vērā starp ES un dalībvalstīm noteikto kompetenču sadalījumu, t. i., atbilstoši tieši piemērojamam LESD 267. pantam tikai EST var lemt par ES tiesību normas spēkā esamību un interpretāciju. Ja pēdējās instances tiesa neievēro LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu, EST nevar lemt par jautājumu, kas ir tās ekskluzīvā kompetencē, tādējādi pārkāpjot lietas dalībnieku tiesības uz likumīgu tiesnesi.⁴⁰⁵

Pirmā šāda norāde Austrijas Konstitucionālās tiesas praksē sastopama drīz pēc Austrijas pievienošanās ES, t. i., 1995. gada 11. decembra spriedumā lietā B2300/95, kad Austrijas Konstitucionālā tiesa *obiter dictum* norādīja, ka tā varētu konstatēt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu, ja būtu jāatzīst, ka pēdējās instances tiesai lietas izspriešanai pēc būtības bija nepieciešams no EST saņemt prejudiciālo nolēmumu. Taču Konstitucionālā tiesa, atsaucoties uz *acte clair* doktrīnu, secināja, ka konkrētajā gadījumā prejudiciālais nolēmums nebija nepieciešams, jo tiesas ieskatā nepastāvēja saprātīgas šaubas par nacionālā tiesību akta atbilstību ES regulējumam.⁴⁰⁶ Turpmākajos gados Austrijas Konstitucionālā tiesa vairākkārt atcēla pēdējās instances tiesas lēmumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu.⁴⁰⁷

Zīmīgi, ka gan Vācijas, gan Austrijas tiesu sistēmā ir identisks tiesiskais pamats lēmuma nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai pārvērtēšanai. Tomēr ir viena būtiska nianse, kas Austrijas tiesību sistēmu atšķir no Vācijas tiesību sistēmas, ja ir apdraudēts pienākums vērsties EST saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu. Vācijā jebkuras tiesas lēmumu var apstrīdēt Konstitucionālajā tiesā, kas šo lēmumu pēc tam var arī atcelt, pamatojoties uz Vācijas Pamatlikuma pārkāpumu. Tajā pašā laikā Austrijā Konstitucionālā tiesa izskata vienīgi administratīvo iestāžu

⁴⁰⁴ Loibl G., Reiterer M. A., Jun O. D. Part I: Austrian Judicial Decisions Involving Questions of Public International Law/Osterreichische Judikatur zum Volkerrech. Austrian Review of International and European Law, Volume 2, Issue 4, 1997, p. 466.

⁴⁰⁵ Loibl G., Reiterer M. A. Part I: Austrian Judicial Decisions Involving Questions of Public International Law/Osterreichische Judikatur zum Volkerrecht. Austrian Review of International and European Law, Volume 1, Issue 2, 1996, pp. 174-175; Marktler T. European Court of Justice as Lawful Judge. Vienna Online Journal on International Constitutional Law, Volume 2, Issue 4, April 2008, p. 299.

⁴⁰⁶ Austrijas Konstitucionālās tiesas 1995. gada 11. decembra spriedums lietā B2300/95, 4.-5. punkts. Pieejams vācu valodā:

http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_10048789_95B02300_2_00/JFT_10048789_95B02300_2_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Loibl G., Reiterer M. A., Jun O. D. Part I: Austrian Judicial Decisions Involving Questions of Public International Law/Osterreichische Judikatur zum Volkerrech. Austrian Review of International and European Law, Volume 2, Issue 4, 1997, p. 466.

⁴⁰⁷ Sk., piemēram: Austrijas Konstitucionālās tiesas 1996. gada 30. septembra spriedums lietā B3067/95. Pieejams vācu valodā: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_10039070_95B03067_2_00 [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Austrijas Konstitucionālās tiesas 1997. gada 26. jūnija spriedums lietā B3486/96. Pieejams vācu valodā:

http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_10029374_96B03486_00/JFT_10029374_96B03486_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Austrijas Konstitucionālās tiesas 2001. gada 8. marta spriedums lietā B707/00. Pieejams vācu valodā: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_09989692_00B00707_00/JFT_09989692_00B00707_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

nolēmumus (*bescheide*).⁴⁰⁸ Līdz ar to, Austrijas Konstitucionālā tiesa ir tiesīga atcelt tādas iestādes lēmumu, ja institūcija ir uzskatāma par „administratīvo institūciju” un vienlaikus tā arī ir „tiesa vai tribunāls” LESD 267. panta izpratnē.⁴⁰⁹ Vispārējās jurisdikcijas tiesas un administratīvās tiesas nolēmumi šajā kategorijā neietilpst.⁴¹⁰ Tādējādi Austrijas Konstitucionālās tiesas kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā piemērojamības ziņā ir šaurāks par Vācijas Konstitucionālās tiesas veikto konstitucionālo uzraudzību.

4.2.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji

Vēl viens aspekts, kas atšķir Austrijas Konstitucionālo tiesu no Vācijas Konstitucionālās tiesas pētījuma priekšmeta kontekstā, ir tiesas veiktās uzraudzības kritēriji. Kā minēts promocijas darba iepriekšējā apakšnodaļā, Vācijā tiesības uz likumīgu tiesnesi tiek pārķāptas, ja nacionālā tiesa nepamatoti (*arbitrary*) nevēršas EST, Konstitucionālajai tiesai gadu gaitā attīstot vairākas uzraudzības kritēriju koncepcijas. Austrijas gadījumā Konstitucionālā tiesa nav tik niansēti formulējusi savus uzraudzības kritērijus, taču ir atzinusi, ka tā var konstatēt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārķāpumu LESD 267. panta trešās daļas kontekstā ne tikai tajos gadījumos, kad lēmums ir nepamatots, bet ikvienā gadījumā, kad atteikums vērsties EST nav argumentēts ar EST tiesu praksi.⁴¹¹

Vienlaikus ir iespējams secināt, kam Austrijas Konstitucionālā tiesa pievērš īpašu vērību. Proti, tiesu prakse liek nonākt pie slēdziena, ka Austrijas Konstitucionālā tiesa ņem vērā *Cilfit* kritērijus, taču apvienotā formātā⁴¹², koncentrējoties uz to, vai EST praksē attiecīgais tiesību jautājums jau ir ticis aplūkots. Proti, lai arī spriedumos (vismaz raugoties no terminoloģijas lietojuma) Austrijas Konstitucionālā tiesa atsaucas uz *acte clair* doktrīnu, pēc būtības jautājums par tiesību uz likumīgu tiesnesi iespējamu pārķāpumu tiek izlemts, pamatojoties uz *acte éclairée* kritēriju, koncentrējoties uz izskatāmās lietas potenciālajām atšķirībām no pastāvošās EST

⁴⁰⁸ Austrijas Konstitūcija (*Bundes-Verfassungsgesetz*), 144. pants. Pieejams angļu valodā: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Khol A. The Influence of the Human Rights Convention on Austrian Law. *The American Journal of Comparative Law*, Volume 18, Issue 2, Spring 1970, p. 240; Faber R. Austrian Constitutional Court – An Overview. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 2, Issue 1, January 2008, pp. 51.-52.

⁴⁰⁹ Breuer M. State Liability for Judicial Wrongs and Community Law: the Case of Gebhard Kobler v. Austria. *European Law Review*, Volume 29, Issue 2, 2004, p. 251.

⁴¹⁰ Lacchi C. Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU. *German Law Journal*, Volume 16, No. 6, 2015, p. 1671.

⁴¹¹ Dourado A. P., da Palma Borges R. (ed.). *The Acte Clair in EC Direct Tax Law*. Amsterdam: IBFD, 2008, p. 208; Thalmann P. Failure to Refer a Preliminary Question to the ECJ and the Right to a Lawful Judge. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 7, Issue 1, 2013, p. 83; Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 694.

⁴¹² Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 694.

prakses.⁴¹³ Kā norādīts iepriekš⁴¹⁴, *acte clair* izņēmuma gadījums tik tiešām pārņem *acte éclairée* doktrīnu un to atvasina tālāk, taču *acte clair* doktrīna ir piemērojama tikai tādās situācijās, kad par strīdus jautājumu nav iepriekšējas EST prakses.⁴¹⁵

Tā, piemēram, lietā B2300/95 Austrijas Konstitucionālā tiesa nekonstatēja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu, atsaucoties uz *acte clair* doktrīnu. Kā izriet no lietas faktiem, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra atbilstoši Iepirkumu likumam (*Bundesvergabe-gesetz*) izsludināja atklātu konkursu par rehabilitācijas centra būvniecību. Sākotnēji par labāko piedāvājumu tika atzīts pretendents, kas iesniedza 2 dažādus piedāvājumus, turklāt viens no tiem saturēja 5 piedāvājuma alternatīvas. Iepirkuma rezultāti tika apstrīdēti, norādot, ka pretendenta piedāvājums kombinācijā ar 5 alternatīvām patiesībā veido jaunu piedāvājumu, kas neļauj noskaidrot saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu, kā arī pārkāpj vienlīdzības principu. Iepirkuma rezultātu apstrīdēšanas rezultātā attiecīgā pretendenta piedāvājums tika atzīts par nepieņemamu. Savukārt vēlāk iepirkumu rezultātu apstrīdēšanas gaitā tika konstatēts, ka Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra nav izvēlējusies saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu, ko bija izteicis pretendents ar piedāvājumu, kas ietvēra 5 alternatīvas.

Lieta nonāca Austrijas Konstitucionālajā tiesā, kur, tostarp, tika izteikts arguments, ka ir pārkāptas Konstitūcijas 83. panta otrajā daļā garantētās tiesības uz likumīgu tiesnesi, jo Iepirkumu birojs nevērsās EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, lai noskaidrotu nacionālā regulējuma atbilstību Padomes 1993. gada 14. jūnija direktīvas 93/37/EEK 19. pantam par valsts būvdarbu līgumu noslēgšanas procedūrām. Austrijas Konstitucionālā tiesa norādīja, ka direktīva piešķir dalībvalstij rīcības brīvību noteikt, vai un kādos gadījumos pieļaut alternatīvo piedāvājumu pieņemšanu. Tāpat tiesa atsauca uz *Cilfit* lietu un interpretēja *acte clair* doktrīnu tādā veidā, ka būtu konstatējams LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma pārkāpums, ja nacionālajai tiesai būtu šaubas par tās veiktās nacionālo tiesību aktu interpretācijas saderību ar piemērojamām ES tiesībām. Tā kā konkrētajā gadījumā Iepirkumu birojs nepieņēma lēmumu, kas būtu pretrunā pastāvošajai EST tiesu praksei, kā arī neignorēja ES prasības, Austrijas Konstitucionālā tiesa nesaskatīja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu.⁴¹⁶ Autore vērs uzmanību, ka šajā lietā Austrijas Konstitucionālā tiesa atsauca uz pretrunu neesamību attiecībā uz pastāvošo EST tiesu praksi, lai gan *acte clair* doktrīna ir piemērojama situācijās, kad par strīdus jautājumu nav iepriekšējas EST

⁴¹³ Thalmann P. Failure to Refer a Preliminary Question to the ECJ and the Right to a Lawful Judge. Vienna Online Journal on International Constitutional Law, Volume 7, Issue 1, 2013, p. 83.

⁴¹⁴ Promocijas darba 2.2.3. apakšnodaļa.

⁴¹⁵ Dani M. Tracking Judicial Dialogue – The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court. Maastricht Journal of European and Comparative Law, Volume 16, Issue 2, 2009, p. 162.

⁴¹⁶ Austrijas Konstitucionālās tiesas 1995. gada 11. decembra spriedums lietā B2300/95, 5. punkts. Pieejams vācu valodā:

http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_10048789_95B02300_2_00/JFT_10048789_95B02300_2_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Marktler T. European Court of Justice as Lawful Judge. Vienna Online Journal on International Constitutional Law, Volume 2, Issue 4, April 2008, p. 299.

prakses. Tādējādi šis prakses piemērs apstiprina, ka Austrijas Konstitucionālā tiesa tik tiešām mēdz atsaukties uz *acte clair* doktrīnu, lai gan pēc būtības lieta tiek izspriesta, pamatojoties uz *acte éclairée* kritēriju, kas paredz izskatāmo dzīves gadījumu salīdzināt ar jau esošo EST praksi.

Vēl viens piemērs, kurā Austrijas Konstitucionālā tiesa atsaucas uz *acte clair* doktrīnu un vienlaikus analizē jau esošo EST tiesu praksi, ir sastopams apvienotajās lietās B614/01 un B1642/02. Šajā lietā tika apstrīdēts Vīnes Advokātu kolēģijas aizliegums veidot apvienotās pārrobežu advokātu un grāmatvežu sabiedrības. Apelācijas un disciplināro lietu komisija, kas šajā lietā bija pēdējās instances iestāde, atsaucoties uz EST tiesu praksi, t. i., sprieduma lietā C-309/99 123. punktu, secināja, ka šāds aizliegums ir saskanīgs ar ES regulējumu. Minētajā spriedumā EST bija atzinusi, ka Kopienas līgums pieļauj tādu Nīderlandes valsts tiesisko regulējumu, ar kuru ir aizliegtas visa veida advokātu un revidentu sadarbības personālsabiedrības. Šāds aizliegums ir uzskatāms par vajadzīgu, lai pienācīgi praktizētu advokāta profesijā Nīderlandē.⁴¹⁷ Tomēr Austrijas Konstitucionālā tiesa norādīja, ka EST sprieduma lietā C-309/99 fakti nav viegli attiecināmi uz strīdus lietu, kā rezultātā nacionālā tiesiskā regulējuma piemērojamība ES tiesību normu gaismā ir tālu no tās skaidrības pakāpes, ko pieprasa *acte clair* doktrīna. Pie šādiem apstākļiem Austrijas Konstitucionālā tiesa attiecīgo lēmumu atcēla, kā rezultātā Apelācijas un disciplināro lietu komisijai bija jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁴¹⁸ Tātad, arī šajā prakses piemērā Austrijas Konstitucionālā tiesa lietu pēc būtības izsprieda, apvienotā formātā atsaucoties gan uz *acte éclairée*, gan *acte clair* doktrīnu.

Līdz ar to, attiecībā uz Austrijas Konstitucionālās tiesas praksi autore secina, ka tā pētījuma priekšmeta kontekstā nav iedibinājusi konkrētus uzraudzības kritērijus, taču tā var konstatēt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi ikvienā gadījumā. Austrijas Konstitucionālā tiesa pievērš uzmanību, lai pēdējās instances tiesa, piemērojot ES tiesības, nepārkāpj *acte clair* doktrīnu, un vienlaikus analizē EST tiesu praksi.⁴¹⁹

Jāatzīmē, ka *acte clair* doktrīnas piemērošana un vienlaicīga EST esošās prakses analīze nav metodoloģiski pareizākais risinājums, jo *acte clair* doktrīna pagērē, ka tās piemērošanas gadījumā par strīdus jautājumu nav iepriekšējas EST prakses. Katrs no *Cilfit* kritērijiem ir patstāvīgs pamats atkāpes veikšanai no LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma. Respektīvi, ja tiesa vēlas piemērot *acte clair* doktrīnu, bet vienlaikus norādīt uz esošo EST praksi, tad tiesai būtu

⁴¹⁷ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2002. gada 19. februāra spriedums lietā: C-309/99 Wouters, ECR, p. I-98, 123. punkts.

⁴¹⁸ Austrijas Konstitucionālās tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums apvienotajās lietās B614/01 un B1642/02. Pieejams http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09969070_01B00614_00 [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Thalmann P. Failure to Refer a Preliminary Question to the ECJ and the Right to a Lawful Judge. Vienna Online Journal on International Constitutional Law, Volume 7, Issue 1, 2013, p. 82.

⁴¹⁹ Navratilova N. The Preliminary Ruling Before the Constitutional Courts, p. 4. Available: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/navratilova.pdf> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

korekti jānorāda, ka tā iesākumā vērtē izskatāmās lietas atbilstību *acte éclairée* izņēmuma gadījumam. Izanalizējot esošo EST praksi un nonākot pie secinājuma, ka par strīdus jautājumu nav iepriekšējas EST prakses, būtu skaidri jākonstatē, ka nav pamata piemērot *acte éclairée* izņēmuma gadījumu. Tikai pēc tam tiesai ir jānorāda uz *acte clair* piemērošanu un šī kritērija izpildes vērtējumu konkrētajā lietā, argumentējot, kāpēc veiktā interpretācija rada vai nerada pārliecību par tās acīmredzamību, neatstājot vietu nekādām saprātīgām šaubām. Taču šim autores secinājumam nav izšķiroša nozīme, jo tas pamatā ir saistāms ar juridiskās tehnikas ievērošanu un vēlamo pilnveidi.

4.3. Spānijas Konstitucionālās tiesas prakse

4.3.1. Tiesības uz efektīvu tiesas aizsardzību

Spānijas Konstitucionālā tiesa (*El Tribunal Constitucional*) sākotnēji norādīja, ka tai nav kompetences vērtēt vispārējās jurisdikcijas tiesas lēmumu nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁴²⁰ Vairākās lietās (Nr. 111/1993, Nr. 201/1996, Nr. 203/1996) Spānijas Konstitucionālā tiesa secināja, ka lēmuma pieņemšana par prejudiciālā jautājuma uzdošanu EST ir pēdējās instances tiesas kompetencē, un lietā Nr. 180/1993 pat norādīja, ka LESD 267. panta trešās daļas pārkāpums *per se* nerada Spānijas Konstitūcijas (*Constitución Española*) 24. panta pārkāpumu.⁴²¹ Minētā tiesību norma garantē indivīda tiesības uz efektīvu tiesas aizsardzību, kas pēc būtības ir tās pašas tiesības uz taisnīgu tiesu. Proti:

„Ikvienam, aizsargājot savas likumīgās tiesības un intereses, ir tiesības saņemt efektīvu tiesnešu un tiesas aizsardzību, un tās nekādā ziņā nevar palikt neaizsargātas.”⁴²²

Spānijas Konstitucionālās tiesas tā brīža skatījumā ES tiesību pārkāpums nebija konstitucionāli būtisks, jo ES tiesības nebija konstitucionālās uzraudzības standarts.⁴²³ Tomēr tiesa jautājumu atstāja atvērtu, vienlaikus norādot, ka „piemērojamās normas noteikšanai dažkārt var būt

⁴²⁰ Wessels W., Maurer A., Mittag J. (eds.). *Fifteen Into One? The European Union and Its Member States*. Manchester: Manchester University Press, 2003, p. 198.

⁴²¹ de Noriega A. E. *Dissident Voice: The Spanish Constitutional Court Case Law on European Integration*. *European Public Law*, Volume 5, Issue 2, June 1999, p. 285; García A. R. *Spanish Constitutional Court. Judgment 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. “Recurso de amparo” (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC preliminary ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection*. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 2, April 2005, pp. 539-540; de la Torre F. C. *Tribunal Constitucional (Spanish Constitutional Court), Opinion 1/2004 of 13 December 2004, on the Treaty of Establishing a Constitution for Europe*. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 4, August 2005, p. 1172.

⁴²² Spānijas Konstitūcija (*Constitución Española*), 24. pants. Pieejams angļu valodā: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/constitucion/Pages/ConstitucionIngles.aspx> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴²³ Serrano M. R. I. *The Spanish Constitutional Court and Fundamental Rights Adjudication after the First Preliminary Reference*. *German Law Journal*, Volume 16, Issue 6, 2015, p. 1511.

konstitucionāla dimensija”.⁴²⁴ Proti, jau 1993. gada 31. maija spriedumā lietā Nr. 180/1993 tiesa precizēja, ka tajos gadījumos, kad pēdējās instances tiesas lēmums nevērsties EST ir acīmredzami nepamatots⁴²⁵ vai satur acīmredzamu kļūdu motivācijā, tiktu pārkāptas indivīda pamattiesības.⁴²⁶ Par nepieciešamību motivēt atteikumu vērsties EST Spānijas Konstitucionālā tiesa atkārtoti norādīja 2002. gadā.⁴²⁷ Savukārt no 2004. gada var pārliecinoši uzskatīt, ka Spānijas Konstitucionālā tiesa LESD 267. panta trešajā daļā noteiktajam pienākumam ir piešķīrusi konstitucionālu nozīmi⁴²⁸, jo lietā Nr. 58/2004 tika veikta konstitucionālā uzraudzība pār LESD 267. panta trešo daļu, iespējamo pārkāpumu vērtējot caur Konstitūcijas 24. panta prizmu.⁴²⁹

Pēc autores rīcībā esošās informācijas līdz šim ir bijuši 2 gadījumi⁴³⁰, kad Spānijas Konstitucionālā tiesa ir konstatējusi tiesību uz efektīvu tiesas aizsardzību pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Atšķirībā no Vācijas un Austrijas Konstitucionālo tiesu prakses, Spānijas Konstitucionālā tiesa EST nedēvē par likumīgu tiesnesi un neakcentē, ka EST ir ekskluzīva kompetence pieņemt prejudiciālos nolēmumus. Tā vietā, Spānijas Konstitucionālā tiesa īpašu vērību piešķir faktam, ka tiesības saņemt efektīvu tiesas aizsardzību indivīdam sniedz konstitucionāli aizsargātas procesuālas garantijas. Konkrētāk, Spānijas Konstitucionālā tiesa ņem vērā, ka pēdējās instances tiesas atteikums vērsties EST var indivīdam ne tikai ierobežot pieeju tiesai, bet arī apdraudēt pareizu tiesību avotu piemērošanu lietā. Proti, tā vērtē, vai nacionālajai tiesai ir šaubas par piemērojamo tiesību avotu, kamēr pareiza ES tiesību interpretācijas izvērtēšana nav Spānijas Konstitucionālās tiesas veiktās uzraudzības tiešais priekšmets. Tamdēļ, ja netiek konstatētas pretrunas starp ES tiesību normu un nacionālo tiesību normu, kas varētu novest pie nacionālās tiesību normas nepiemērošanas lietā un pēdējās instances tiesas secinājuma, ka nepastāv

⁴²⁴ de la Torre F. C. Tribunal Constitutional (Spanish Constitutional Court), Opinion 1/2004 of 13 December 2004, on the Treaty of Establishing a Constitution for Europe. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 4, August 2005, p. 1174.

⁴²⁵ de Noriega A. E. Dissident Voice: The Spanish Constitutional Court Case Law on European Integration. *European Public Law*, Volume 5, Issue 2, June 1999, p. 285.

⁴²⁶ de la Torre F. C. Tribunal Constitutional (Spanish Constitutional Court), Opinion 1/2004 of 13 December 2004, on the Treaty of Establishing a Constitution for Europe. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 4, August 2005, p. 1174.

⁴²⁷ *Ibid.*, p. 1173.

⁴²⁸ Sarmiento D. Reinforcing the (domestic) constitutional protection of primacy of EU law: Tribunal Constitucional. *Common Market Law Review*, Volume 50, Issue 3, 2013, p. 882.

⁴²⁹ García A. R. Spanish Constitutional Court. Judgment 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. “Recurso de amparo” (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC preliminary ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 2, April 2005, p. 535.

⁴³⁰ Dourado A. P., da Palma Borges R. (ed.). *The Acte Clair in EC Direct Tax Law*. Amsterdam: IBFD, 2008, p. 447; Valutyte R. Legal Consequences for the Infringement of the Obligation to Make a Reference for a Preliminary Ruling Under Constitutional Law. *Jurisprudencija*, Volume 19, Issue 3, 2012, p. 1180; Burgorgue-Larsen L. The Constitutional Dialogue in Europe: A „political” dialogue. *European Journal of Current Legal Issues*, Volume 21, Issue 1, 2015. Available: <http://webjcli.org/article/view/412/526> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

šaubas par piemērojamo tiesību normu, Spānijas Konstitūcijas 24. panta pārkāpums netiks konstatēts.⁴³¹

Pēc tam, kad Spānijas Konstitucionālā tiesa 2 reizes bija konstatējusi Konstitūcijas pārkāpumu pētījuma priekšmeta kontekstā, sekoja jauns spriedums, ar kuru tika mainīta Spānijas Konstitucionālās tiesas līdzšinējā nostāja, bet netika konstatēts tiesību uz efektīvu tiesas aizsardzību pārkāpums. Līdz ar to, šobrīd nav iespējams analizēt konkrētus uzraudzības kritērijus, bet gan drīzāk aplūkot, kā laika gaitā ir mainījušies Spānijas Konstitucionālās tiesas uzraudzības kritēriji par lēmuma atcelšanu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Autore turpinājumā analizē 3 būtiskos Spānijas Konstitucionālās tiesas spriedumus. Vienlaikus jāatzīmē, ka neviens no promocijas darba nākamajā apakšnodaļā minētajiem Spānijas Konstitucionālās tiesas spriedumiem nav tulkots. Līdz ar to, autore veiktā analīze balstās uz tiesību literatūrā sastopamajiem atsevišķiem spriedumu motīvu tulkojumiem un to komentāriem.

4.3.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji

Pirmā lieta, kurā Spānijas Konstitucionālā tiesa atzina Konstitūcijas 24. pantā noteikto tiesību pārkāpumu un atcēla pēdējās instances tiesas lēmumu, bija 2004. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. 58/2004. Šajā lietā Katalonijas Augstākā tiesa (*Tribunal Superior de Justicia de Catalogne*) atteicās piemērot vairākas vietējo nodokļu likuma normas, uzskatīdama tās par pretējām ES tiesībām, t. i., Padomes 1977. gada 17. maija direktīvas 77/388/EEC 33. pantam. Spānijas Konstitucionālā tiesa šādu pēdējās instances tiesas rīcību neuzskatīja par atbilstošu tiesībām uz efektīvu tiesas aizsardzību un norādīja, ka Katalonijas Augstākajai tiesai pirms tā atzina, ka nacionālie tiesību akti neatbilst ES tiesībām, un, tādēļ tos nepiemēroja lietā, bija jāvēršas EST ar lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu.⁴³²

Kā secināja Spānijas Konstitucionālā tiesa, brīdī, kad Katalonijas Augstākā tiesa konstatēja, ka starp nacionālo tiesību aktu un ES tiesību aktu pastāv pretrunas, tiesa radīja šaubas par ES tiesību pareizu ieviešanu Spānijas tiesībās, kas līdz tam brīdim nebija pastāvējušas. Līdz ar to, tiesai pat, ja tā nav secinājusi, ka nacionālās tiesību normas ir nesaderīgas ar ES tiesību normām, bet tikai izdarījusi pieņēmumu par pretrunu pastāvēšanu, ko līdz tam neviena cita tiesa nav konstatējusi, ir saskaņā ar LESD 267. pantu jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Lēmumā tiesai ir jānorāda motīvi, kāpēc tās ieskatā nacionālās tiesību normas varētu būt nesaderīgas ar ES tiesību normām. Šaubu pastāvēšana vai nepastāvēšana par ES tiesību normas

⁴³¹ Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, pp. 694-695.

⁴³² Baudenbacher C. The Implementation of Decisions of the ECJ and of the EFTA Court in Member States' Domestic Legal Orders. *Texas International Law Journal*, Volume 40, 2005, p. 396.

interpretāciju nevar tikt vērtēta, pamatojoties uz tiesneša subjektīvo viedokli, bet gan tikai uz objektīviem, skaidriem un pārliecinošiem pamatiem par interpretācijas šaubu neesamību. Tādējādi ir būtiski, lai šaubas vispār nepastāvētu, nevis, lai nepastāvētu saprātīgas šaubas. Līdz ar to, visos gadījumos, kad tiesa ir secinājusi, ka nacionālās tiesību normas nav nesaderīgas ar ES tiesību normām, vispirms tiesai ir jānonāk pie atziņas, ka šaubas par normu saderību pastāv, kas savukārt rada pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Tāpat tas ir situācijā, ja tiesa atsakās piemērot nacionālās tiesību normas saistībā ar to iespējamu neatbilstību ES tiesībām. Turklāt arī EST tiesu prakses esamība nav pamats nevērsties EST, ja nacionālā tiesa izmanto interpretāciju, kas noved pie atšķirīgiem secinājumiem.⁴³³

Pie šādiem apstākļiem Spānijas Konstitucionālā tiesa konstatēja tiesību uz efektīvu tiesas aizsardzību pārkāpumu un atcēla Katalonijas Augstākās tiesas 1999. gada 5. oktobra spriedumu lietā Nr. 769/1999.

Autore vērš uzmanību, ka šis Spānijas Konstitucionālās tiesas spriedums ir unikāls, jo ietver secinājumu, ka pēdējās instances tiesai ir pienākums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai visos gadījumos, kad lietā pastāv jebkādas šaubas (ne tikai saprātīgas) par ES tiesību normas interpretāciju. Līdz ar to, spriedums, salīdzinot ar *Cilfit* lietā definētajiem izņēmuma gadījumiem, nosaka citas robežas pēdējās instances tiesas pienākumam saņemt lietā prejudiciālo nolēmumu. Turklāt Spānijas Konstitucionālā tiesa spriedumā arī pati ir atsaukusies uz *Cilfit* lietu⁴³⁴, līdz ar to, nav pamata izdarīt pieņēmumu, ka spriedumā paustās atziņas nav saistāmas ar *Cilfit* lietas kritērijiem. Šis arī ir autorei vienīgais zināmais spriedums, kurā pavisam pārliecinoši *acte clair* doktrīna nav vērtēta kā ierobežojums līdz tādai pakāpei, kad pastāv saprātīgas šaubas, bet gan kā izņēmums no LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma, kad strīdus tiesību normas interpretācija neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām.

Vienlaikus gan jāatzīmē, ka akademiķu vidū pastāv uzskats, ka sprieduma lietā Nr. 58/2004 atziņas ir attiecināmas vienīgi uz tādām situācijām, kad Spānijas pēdējās instances tiesa nepiemēro nacionālās tiesību normas, jo uzskata tās par nesaderīgām ar ES tiesību normām⁴³⁵, nevis uz visiem dzīves gadījumiem. Autore šādai nostājai pievienojas, jo sprieduma motīvi nedrīkst tikt

⁴³³ Spānijas Konstitucionālās tiesas 2004. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. 58/2004, 13. punkts. Pieejams spāņu valodā: http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/5063%C2%A0#complete_resolucion&completa [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī García A. R. Spanish Constitutional Court. Judgment 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. "Recurso de amparo" (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC preliminary ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 2, April 2005, pp. 543-544; Valutyte R. Legal Consequences for the Infringement of the Obligation to Make a Reference for a Preliminary Ruling Under Constitutional Law. *Jurisprudencija*, Volume 19, Issue 3, 2012, p. 1181.

⁴³⁴ Spānijas Konstitucionālās tiesas 2004. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. 58/2004, 9. punkts. Pieejams spāņu valodā: http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/5063%C2%A0#complete_resolucion&completa [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴³⁵ de la Torre F. C. Tribunal Constitutional (Spanish Constitutional Court), Opinion 1/2004 of 13 December 2004, on the Treaty of Establishing a Constitution for Europe. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 4, August 2005, p. 1174.

vērtēti atrauti no lietas faktiskajiem apstākļiem. Tā kā konkrētajā lietā tika vērtēta nacionālo tiesību aktu neatbilstība ES tiesībām, tad arī Spānijas Konstitucionālās tiesas atziņas 2004. gada 19. aprīļa spriedumā lietā Nr. 58/2004 ir attiecināmas vienīgi uz salīdzināmiem dzīves gadījumiem.

Otrā lieta, kurā Spānijas Konstitucionālā tiesa atcēla pēdējās instances tiesas lēmumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu, ir 2006. gada 16. jūnija spriedums lietā Nr. 194/2006. Šajā lietā bija strīds par Kanāriju salās piemērojamu nodokļu normu, kuru EST citā lietā, t. i., pārkāpuma procedūras lietā Nr. 124/96⁴³⁶, jau bija atzinusi par neatbilstošu ES tiesībām. Proti, EST atzina, ka Kanāriju salu nodokļu likuma norma neatbilst Padomes 1997. gada 17. maija direktīvas 77/388/EEC 13.A(1)(m) pantam.

Ņemot vērā šo faktu, Spānijas tiesa lietu iztiesāja, nepiemērojot nacionālo tiesību normu. Kanāriju salu valdība vērsās Konstitucionālajā tiesā, norādot, ka ir pārkāptas Konstitūcijā garantētās tiesības uz efektīvu tiesas aizsardzību, jo EST pārkāpuma procedūras lietā Nr. 124/96 pieņemtā sprieduma atziņas nevar tikt attiecinātas uz konkrētās lietas apstākļiem. Atsaucoties uz Spānijas Konstitucionālās tiesas spriedumu lietā Nr. 58/2004, sūdzības iesniedzējs norādīja, ka šis ir tieši tas gadījums, kad tiesai bija jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Spānijas Konstitucionālā tiesa piekrita, ka attiecībā uz lietā piemērojamām nodokļu normām nebija attiecināmas iepriekšminētā EST sprieduma pārkāpuma lietā atziņas, jo direktīva konkrētajā situācijā Kanāriju salās vispār nebija piemērojama, kā arī lietā nedrīkstēja taisīt spriedumu pēc būtības, nesaņemot prejudiciālo nolēmumu. Attiecīgi Konstitucionālā tiesa, atsaucoties uz spriedumu lietā Nr. 58/2004 un konstatējot Spānijas Konstitūcijas 24. panta pārkāpumu, atcēla Kanāriju salu Augstākās tiesas (*Tribunal Superior de Justicia de Canarias*) 2004. gada 25. jūnija lēmumu un nodeva lietu jaunai izskatīšanai.⁴³⁷

Sekojošā spriedumā norādītajiem motīviem, Kanāriju salu Augstākā tiesa pieņēma lēmumu vērsties EST nolūkā saņemt prejudiciālo nolēmumu. Taču EST atteicās lietu ierosināt, norādot, ka ES tiesības Kanāriju salās konkrētajā lietā vispār nav piemērojamas.⁴³⁸ Līdz ar to, Spānijas Konstitucionālās tiesas secinājumi 2006. gada 16. jūnija spriedumā lietā Nr. 194/2006 bija atzīstami par kļūdainiem.⁴³⁹

Trešā lieta, kurā Spānijas Konstitucionālā tiesa vērtēja LESD 267. panta trešās daļas iespējamu neizpildi Konstitūcijas 24. panta gaismā, bija 2010. gada 20. oktobra spriedums lietā

⁴³⁶ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1998. gada 7. maija spriedums lietā: C-124/96 Komisija pret Spāniju, ECR, p. I-2501.

⁴³⁷ Spānijas Konstitucionālās tiesas 2006. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 194/2006, 4. punkts. Pieejams spāņu valodā: http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/5796#complete_resolucion&completa [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Broberg M., Fenger N. Preliminary References to the European Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2014, pp. 282-283.

⁴³⁸ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2008. gada 16. aprīļa rīkojums lietā: C-186/07 Club Nautico, ECR, p. I-60.

⁴³⁹ Pérez A. T. The Judicial Impact of European Law in Spain: ECHR and EU Law Compared. Yearbook of European Law, Volume 30, Issue 1, 2011, p. 169.

Nr. 78/2010.⁴⁴⁰ Šajā lietā Konstitucionālā tiesa saskārās ar faktiski identisku situāciju, kāda bija lietā Nr. 194/2006. Arī šoreiz tika pārvērtēts Kanāriju salu Augstākās tiesas spriedums, kurā tiesa atteicās piemērot tās pašas nodokļu likuma normas. Tādēļ Konstitucionālā tiesa šajā lietā skaidri norādīja, ka tā no jauna pārvērtē savus 2006. gada 16. jūnija spriedumā lietā Nr. 194/2006 izdarītos secinājumus.⁴⁴¹

Spānijas Konstitucionālā tiesa konstatēja, ka konstitucionālie jautājumi un prejudiciālie jautājumi ir jāvērtē nošķirti. Ja nacionālais tiesību akts ir pretrunā ar ES tiesību aktu, nav nepieciešams vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ja strīdus jautājums ir identisks EST tiesu praksē atrisinātam jautājumam, vai, kad tiek piemērota *acte clair* doktrīna.⁴⁴² Taču situācijā, kad *acte éclairée* un *acte clair* doktrīnas nav attiecināmas, bet ES tiesību interpretācijas jautājums rada šaubas, pēdējās instances tiesai ir jāvērtē EST. Tādā veidā Spānijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka nepieciešamība vērsties EST ir vērtējama primāri saskaņā ar EST atziņām, t. i., *Cilfit* kritērijiem, ko pierāda arī 2013. gada 11. februāra spriedums lietā Nr. 27/2013.⁴⁴³ Lietā Nr. 78/2010 Spānijas Konstitucionālā tiesa nekonstatēja tiesību uz efektīvu tiesas aizsardzību pārkāpumu.

Iepriekšminētais ļauj secināt, ka Spānijas Konstitucionālā tiesa, vērtējot pēdējās instances tiesas rīcību pētījuma priekšmeta kontekstā, ir izgājusi līkločus savās atziņās par uzraudzības kritērijiem. Ja sākotnēji tā vispār atteicās kontrolēt LESD 267. panta trešās daļas izpildi, vēlāk norādīja, ka pēdējās instances tiesai jebkuru šaubu gadījumā par piemērošanai nepieciešamās ES tiesību normas interpretāciju ir pienākums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, tad kopš 2010. gada Spānijas Konstitucionālā tiesa LESD 267. panta trešās daļas izpildi balsta uz *Cilfit* lietā definētajiem kritērijiem. Iespējams, ka arī šī doktrīna laika gaitā varētu mainīties, taču faktu, ka Spānijas Konstitucionālā tiesa kontrolē LESD 267. panta trešās daļas ievērošanu, tas nemainīs.

⁴⁴⁰ Spānijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. 78/2010. Pieejams spāņu valodā: <http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/6717> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁴¹ Pérez A. T. The Judicial Impact of European Law in Spain: ECHR and EU Law Compared. Yearbook of European Law, Volume 30, Issue 1, 2011, p. 169.

⁴⁴² Ibid, p. 170; Spānijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. 78/2010, 2. punkts. Pieejams spāņu valodā: <http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/6717> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁴³ Šajā lietā Spānijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka pēdējās instances tiesas konstatējums par šaubu neesamību saistībā ar strīdus tiesību jautājuma interpretāciju ir pietiekams pamats, lai netiktu konstatēts tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību pārkāpums. Spānijas Konstitucionālās tiesas 2013. gada 11. februāra spriedums lietā Nr. 27/2013. Pieejams spāņu valodā: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/Pages/Sentencia.aspx?cod=20752> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Lacchi C. Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU. German Law Journal, Volume 16, No. 6, 2015, p. 1686.

4.4. Čehijas Konstitucionālās tiesas prakse

4.4.1. Tiesības uz likumīgu tiesnesi

Lai arī Čehijas konstitucionālo tiesību sistēmu lielā mērā ir ietekmējis Vācijas Pamatlikums un Vācijas konstitucionālā sistēma⁴⁴⁴, Čehijas Konstitucionālā tiesa (*Ústavní soud*) pēc iestāšanās ES ļoti rezervēti izturējās pret tās iespēju kontrolēt LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pēdējās instances tiesas pienākumu. Čehijas Konstitucionālā tiesa, līdzīgi kā Spānijas Konstitucionālā tiesa, sākotnēji pat norādīja, ka tai nav kompetences vērtēt vispārējās jurisdikcijas tiesas lēmumu nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁴⁴⁵

Pirmais dokuments, ar kuru Čehijas Konstitucionālā tiesa tomēr apliecināja savu gatavību uzraudzīt pēdējās instances tiesas pienākumu vērsties EST, bija rezolūcija Nr. IV. ÚS 154/08. Lai arī rezolūcijai nebija juridiski saistoša spēka, Čehijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka nevēršanās EST noteiktos gadījumos var izraisīt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu.⁴⁴⁶ Šī abstraktā iespējamība 2009. gadā lietā Nr. II. ÚS 1009/08 tika īstenota praksē, kad Čehijas Konstitucionālā tiesa atcēla Augstākās tiesas lēmumu, ar kuru tā bija pārkāpusi indivīda tiesības uz likumīgu tiesnesi, ko garantē Čehijas Pamattiesību un brīvību hartas (*Listina základních práv a svobod*) 36. pants un 38. pants. Minētās tiesību normas, kas pēc būtības paredz tās pašas tiesības uz taisnīgu tiesu, noteic:

„Ikviens, izmantojot noteiktu kārtību, var aizstāvēt savas tiesības neatkarīgā un objektīvā tiesā vai, atsevišķos gadījumos, citā iestādē”;

„Nevienam nedrīkst atņemt viņa tiesības uz likumīgu tiesnesi. Tiesu jurisdikcija un tiesnešu kompetence ir noteikta saskaņā ar likumu”.⁴⁴⁷

Tiesa atsaucas uz Čehijas Pamattiesību un brīvību hartu kā juridisko pamatu tiesībām uz likumīgu tiesnesi, jo atbilstoši Konstitūcijas (*Ústava České republiky*) 3. pantam šī harta ir Čehijas konstitucionālās sistēmas neatņemama sastāvdaļa.⁴⁴⁸

Čehijas Konstitucionālā tiesa secināja, ka tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpums iestājas situācijā, kad pēdējās instances tiesa piemēro ES tiesības, bet nepamatoti, t. i., pretrunā tiesiskas

⁴⁴⁴ Laporta F., Peczenik A., Schauer F. (ed.). *Constitutional Justice, East and West: Democratic Legitimacy and Constitutional Courts in Post-Communist Europe in a Comparative Perspective*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 379.

⁴⁴⁵ Šlosarčík I. *Czech Republic and the European Union Law in 2004 – 2006*. *European Public Law*, Volume 13, Issue 3, 2007, p. 377.

⁴⁴⁶ Navratilova N. *The Preliminary Ruling Before the Constitutional Courts*, p. 4. Available: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/navratilova.pdf> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁴⁷ Čehijas Pamattiesību un brīvību harta (*Listina základních práv a svobod*), 36. pants un 38. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Listina_English_version.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁴⁸ Čehijas Konstitūcija (*Ústava České republiky*), 3. pants. Pieejams angļu valodā: http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c.98-2013.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

valsts principam saskaņā ar Čehijas Konstitūcijas 1. panta pirmo daļu, neuzdod prejudiciālo jautājumu EST. Šī formulējuma pamatā ir arguments, ka Čehija ir pievienojusies ES, un, tāpēc pēdējās instances tiesām ir pienākums vērsties EST ar lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu. Saskaņā ar šo principu, tikai EST ir kompetence prejudiciālo nolēmumu sniegt. Tamdēļ EST ir likumīgs tiesnesis, kas nodrošina ES tiesību vienveidīgu interpretāciju.⁴⁴⁹ Nevēršoties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, tiesību jautājumu izlemj tiesa, kura to nedrīkst risināt. Valsts varai ir jādabojas likuma noteiktajās robežās, vienlaikus nodrošinot indivīda pamattiesību būtību. Ja valsts vara rīkojas nepamatoti, piemēram, neievēro LESD 267. pantā noteikto imperatīvo pienākumu, indivīda pamattiesības tiek pārkāptas.⁴⁵⁰ Minēto iemeslu dēļ arī Čehijas tiesību sistēmā EST atzīst par likumīgu tiesnesi.

Čehijas Konstitucionālā tiesa, atšķirībā no Vācijas, Austrijas un Spānijas Konstitucionālajām tiesām, salīdzinoši nesen izmanto konstitucionālo uzraudzību kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Pēc autores rīcībā esošās informācijas līdz šim ir bijuši 3 gadījumi⁴⁵¹, kad Čehijas Konstitucionālā tiesa ir konstatējusi tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Turklāt tikai 1 no 3 spriedumiem, t. i., lietā Nr. II. ÚS 1009/08, ir tulkots angļu valodā. Līdz ar to, autores veiktā analīze galvenokārt balstās uz tiesību literatūrā sastopamajiem atsevišķiem spriedumu motīvu tulkojumiem un to komentāriem. Pie šādiem apstākļiem nav iespējams precīzi identificēt Čehijas Konstitucionālās tiesas uzraudzības kritērijus pēdējās instances tiesas lēmuma izvērtēšanai. Neskatoties uz minēto, autore promocijas darba nākamās apakšnodaļas iesākumā analizē 3 būtiskos Čehijas Konstitucionālās tiesas spriedumus, ar kuriem ir atcelts pēdējās instances tiesas lēmums saistībā ar LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi. Savukārt apakšnodaļas noslēgumā autore veic analīzes vispārinājumu nolūkā identificēt, vismaz zināmā apmērā, konstitucionālās uzraudzības kritērijus Čehijā.

4.4.2. Konstitucionālās uzraudzības kritēriji

Pirmā lieta, kurā Čehijas Konstitucionālā tiesa atzina tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu un atcēla pēdējās instances tiesas lēmumu, bija 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1009/08, kurā strīdus tiesību jautājums bija par atsaucis zāļu ražotāja subjektīvajām

⁴⁴⁹ Lacchi C. Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU. *German Law Journal*, Volume 16, No. 6, 2015, p. 1673.

⁴⁵⁰ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1009/08, 21. punkts. Pieejams angļu valodā: [http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews\[tt_news\]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a](http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews[tt_news]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a) [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁵¹ Grmelová N. Cooperation between Czech Courts and the Court of Justice of the European Union Ten Years On. In: Honová I. (ed.). *Proceedings of the 2nd International Conference on European Integration 2014*. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, 2014, p. 175.

tiesībām apstrīdēt ģenērisko zāļu reģistrāciju. Proti, Čehijas nacionālais regulējums nepieļāva atsauces zāļu ražotājam būt par tiesvedības dalībnieku lietā, kurā tiek skatīts strīds starp valsts atbildīgo institūciju, kas veic zāļu reģistrāciju, un ģenērisko zāļu ražotāju, lai gan ģenērisko zāļu ražotājs savu zāļu reģistrācijas procesā ir atsaucies uz atsauces zāļu reģistrācijas dokumentāciju. Atsauces zāļu ražotājs puda viedokli, ka no Parlamenta un Padomes 2001. gada 6. novembra direktīvas 2001/83/EK normām izriet atsauces zāļu ražotāja subjektīvās tiesības vērsties tiesā ar lūgumu pārbaudīt, vai ģenērisko zāļu ražotājs ir likumīgi atsaucies uz atsauces zāļu reģistrācijas dokumentiem. Atsauces zāļu ražotājs, izsmelot visus vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, iesniedza konstitucionālo sūdzību, lūdzot atcelt Augstākās Administratīvās tiesas 2008. gada 23. janvāra spriedumu, atbilstoši kuram tam bija liegtas tiesības piedalīties tiesvedības procesā.

Čehijas Konstitucionālā tiesa norādīja, ka izšķirošs ir jautājums, vai pēdējās instances tiesa ir rīkojusies nepamatoti (*arbitrary*).⁴⁵² Proti, vai un kā pēdējās instances tiesa ir pamatojusi, kāpēc tās ieskatā lietā piemērojamā ES tiesību normas interpretācija ir tik acīmredzama, ka nav nepieciešams piemērot LESD 267. panta trešajā daļā noteikto imperatīvo pienākumu un attiecīgi no EST saņemt prejudiciālo nolēmumu.⁴⁵³ Turpinājumā Čehijas Konstitucionālā tiesa norādīja vairākus argumentus, kāpēc Augstākās Administratīvās tiesas spriedums bija nepamatots.

Pirmkārt, Augstākā tiesa, interpretējot ES tiesības, nebija pievērsusi uzmanību EST tiesu praksei, vispār neizvērtējot, vai un kā EST ir lēmusi par attiecīgo tiesību jautājumu.⁴⁵⁴ Otrkārt, Augstākā tiesa nebija pat atsaukusies uz *Cilfit* lietu un tajā definētajiem izņēmuma gadījumiem, kad pēdējās instances tiesa ir atbrīvota no pienākuma vērsties EST.⁴⁵⁵ Treškārt, Augstākā tiesa, nonākot pie secinājuma, ka ES tiesību normas interpretācija ir skaidra, neņēma vērā prasītāja izteiktos argumentus par līdzīgu gadījumu, kas ir izskatīts Zviedrijas Augstākajā tiesā un kas ir pretējs Čehijas Augstākās tiesas viedoklim.⁴⁵⁶ Ceturtkārt, Augstākā tiesa savā lēmumā tikai formāli pārrakstīja direktīvas preambulā un nacionālajā likumā noteiktos mērķus, neveicot to padziļinātu interpretāciju, kā arī ignorējot prasītāja šajā sakarā norādītos argumentus.⁴⁵⁷ Piektkārt, Augstākā tiesa nepamatoja, kā tās veiktā ES tiesību normas interpretācija, kuras rezultātā atsauces zāļu ražotājam bija liegtas tiesības apstrīdēt ģenērisko zāļu reģistrāciju, ir saderīga ar ES tiesības normas mērķi.⁴⁵⁸ Visbeidzot, Čehijas Konstitucionālā tiesa „salīdzinošos un informatīvos nolūkos” citēja

⁴⁵² Vācu valodā – *auf Willkür beruhend*.

⁴⁵³ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1009/08, 24. punkts. Pieejams angļu valodā: [http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews\[tt_news\]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a](http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews[tt_news]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a) [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁵⁴ Turpat, 26. punkts.

⁴⁵⁵ Turpat, 27. punkts.

⁴⁵⁶ Turpat.

⁴⁵⁷ Turpat, 28. punkts.

⁴⁵⁸ Turpat, 30. punkts.

Vācijas Konstitucionālās tiesas praksi, uzsverot, ka tieši Vācijas Konstitucionālā tiesa ir izstrādājusi nepamatotības konceptu, kas noved pie tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpuma.⁴⁵⁹

Attiecīgi Čehijas Konstitucionālā tiesa secināja, ka Augstākā Administratīvā tiesa ir pārkāpusi Čehijas Pamattiesību un brīvību hartas 38. panta pirmajā daļā noteiktās tiesības uz likumīgu tiesnesi, jo pie minētajiem apstākļiem tiesai bija jāvēršas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, un Augstākās Administratīvās tiesas 2008. gada 23. janvāra spriedumu kā nepamatotu atcēla.⁴⁶⁰

Kā izriet no sprieduma, Čehijas Konstitucionālā tiesa ņēma vērā dažādus kritērijus pēdējās instances tiesas lēmuma pārvērtēšanai – gan EST un citu ES dalībvalstu tiesu prakses izvērtējuma trūkumu, gan *Cilfit* sprieduma un strīdus tiesību normas mērķa analīzes neesamību. Nav arī pārsteidzoša tiesas atsaukšanās uz Vācijas Konstitucionālās tiesas piemēru, jo Vācijā pastāvošā konstitucionālās uzraudzības sistēma tiek dēvēta par flagmani.⁴⁶¹ Turklāt, ja dalībvalstu tiesas vispār izmanto salīdzinošo metodi savu nolēmumu argumentēšanai, tad visbiežāk tiesas atsaucas tieši uz Vācijas tiesisko regulējumu un, jo īpaši, Vācijas Konstitucionālās tiesas praksi.⁴⁶² Lielākā daļa Rietumeiropas valstu un Austrumeiropas demokrātiskās valstis ir izveidojušas Konstitucionālās tiesas, balstoties tieši uz Vācijas vai Austrijas pieredzi konstitucionālās uzraudzības jomā.⁴⁶³ Autoresprāt, tas arī izskaidro, kāpēc Spānijas un Čehijas tiesību sistēmā pastāv konstitucionālā uzraudzība, kas ļauj kontrolēt LESD 267. panta trešās daļas izpildi.

Otrā lieta, kurā Čehijas Konstitucionālā tiesa ir konstatējusi tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu un attiecīgi atcēlusi Prāgas pilsētas tiesas (*Městského soudu v Praze*), kas lietā tika atzīta par pēdējās instances tiesu, 2011. gada 28. janvāra spriedumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, ir 2011. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1658/11.⁴⁶⁴ Lietas faktu pamatā bija strīds par licences maksām, kā rezultātā radās jautājums, vai Čehijas Autortiesību likuma (*Autorský zákon*) normas, kas paredz, ka viena veida tiesību var pārvaldīt tikai viens subjekts, ir saderīgas ar pakalpojumu brīvu apriti, ko attiecīgajā sfērā regulē LESD 56. pants un Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra direktīvas 2006/123/EK 14. pants un 16. pants.

Kā atzina Čehijas Konstitucionālā tiesa, prasītājs lietā bija norādījis uz nepieciešamību no EST saņemt prejudiciālo nolēmumu, bet Prāgas pilsētas tiesa šo jautājumu neizvērtēja, lai gan ir

⁴⁵⁹ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1009/08, 23. punkts. Pieejams angļu valodā: [http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews\[tt_news\]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a](http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews[tt_news]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a) [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁶⁰ Turpat, 30. punkts.

⁴⁶¹ Arnall A. The Law Lords and the European Union: Swimming with the Incoming Tide. *European Law Review*, Volume 35, Issue 1, 2010, p. 83.

⁴⁶² Bobek M. On the Application of European Law in (Not Only) the Courts of the New Member States: “Don't Do as I Say?”. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Volume 10, Issue 1, 2007-2008, p. 13.

⁴⁶³ Hausmaninger H. Judicial Referral of Constitutional Questions in Austria, Germany, and Russia. *Tulane European and Civil Law Forum*, Winter 1997, p. 26.

⁴⁶⁴ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1658/11, 18. punkts. Pieejams čehu valodā: <http://kraken.slv.cz/II.US1658/11> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

apšaubāms, ka Čehijas Autortiesību likuma normas ir saderīgas ar ES tiesību normām.⁴⁶⁵ Tā kā pēdējās instances tiesa savā lēmumā vispār nebija izvērtējusi nepieciešamību vērsties EST, tostarp, nebija vērtējusi *Cilfit* lietas kritērijus, kā rezultātā prasītājam lietā tika piešķirtas tādas tiesības, kas bija pretrunā ar ES tiesībām, Čehijas Konstitucionālā tiesa konstatēja tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu un strīdus nolēmumu atcēla.

Bez tam, šis spriedums ir nozīmīgs vēl vismaz 2 iemeslu dēļ. Pirmkārt, Čehijas Konstitucionālā tiesa skaidri norādīja, ka ir noticis tāds ES tiesību pārkāpums, kas konstitucionālās sūdzības iesniedzējam piešķir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību atbilstoši *Köbler* spriedumam saistībā ar nepareizu ES tiesību piemērošanu.⁴⁶⁶ Sprieduma tulkojuma nepieciešamība neļauj izdarīt secinājumus par to, vai šis Čehijas Konstitucionālās tiesas apgalvojums ir vispārīgs vai tomēr konkrēti saistāms ar valsts atbildības otrā priekšnoteikuma – pārkāpums ir pietiekami būtisks – izpildi.⁴⁶⁷ Otrkārt, spriedumā ir atsauce uz ECT spriedumu lietā *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*, kas, kā vēlāk norādīts promocijas darbā⁴⁶⁸, ir pirmais spriedums ECT vēsturē, kurā pēc būtības tika vērtēts LESD 267. panta trešās daļas pārkāpums tiesību uz taisnīgu tiesu jeb Konvencijas 6. panta gaismā. Čehijas Konstitucionālā tiesa, atsaucoties uz *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju* spriedumu, norādīja, ka Konvencijas 6. panta pirmā daļa uzliek nacionālajām tiesām pienākumu lēmumā sniegt pamatojumu ikvienā gadījumā, kad tiesa atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁴⁶⁹

Trešā lieta, kurā Čehijas Konstitucionālā tiesa atcēla pēdējās instances tiesas lēmumu saistībā ar tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu LESD 267. panta trešās daļas kontekstā, ir 2012. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 2504/10.⁴⁷⁰ Atbildētājs lietā, kas skāra pareizas atlīdzības noteikšanu akciju darījumā, norādīja, ka atbilstoši Padomes 2000. gada 22. decembra regulai Nr. 44/2001 Čehijas tiesām vispār nav jurisdikcijas skatīt konkrēto strīdu, jo tam nav

⁴⁶⁵ Husovec M. *Collective Societies & Free Movement – A New Preliminary Reference to CJEU?* Available: http://www.husovec.eu/2012_02_01_archive.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; National report. *Cooperation of Constitutional Courts in Europe – Current Situation and Perspectives*. XVIth Congress of the Conference of European Constitutional Courts in 2014. Constitutional Court of Czech Republic, September 2013, p. 25. Available: <https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/downloads/landesberichte/KF-Tscheque-EN.pdf> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁶⁶ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1658/11, 5. punkts. Pieejams čehu valodā: <http://kraken.slv.cz/II.US1658/11> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Grmelová N. *Cooperation between Czech Courts and the Court of Justice of the European Union Ten Years On*. In: Honová I. (ed.). *Proceedings of the 2nd International Conference on European Integration 2014*. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, 2014, p. 176.

⁴⁶⁷ Promocijas darba 6.2.2. apakšnodaļa.

⁴⁶⁸ Promocijas darba 5.4.1. apakšnodaļa.

⁴⁶⁹ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1658/11, 18. punkts. Pieejams čehu valodā: <http://kraken.slv.cz/II.US1658/11> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; National report. *Cooperation of Constitutional Courts in Europe – Current Situation and Perspectives*. XVIth Congress of the Conference of European Constitutional Courts in 2014. Constitutional Court of Czech Republic, September 2013, pp. 24-25. Available: <https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/downloads/landesberichte/KF-Tscheque-EN.pdf> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁷⁰ Čehijas Konstitucionālās tiesas 2012. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 2504/10. Pieejams čehu valodā: <http://kraken.slv.cz/II.US2504/10> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

domicils Čehijā. Pirmās un otrās instances tiesa sev jurisdikciju atrada, katra piemērojot atšķirīgas regulas normas, lai gan šādu interpretāciju jebkurā gadījumā nevarēja uzskatīt par acīmredzamu. Savukārt Prāgas Augstākā tiesa (*Vrchního soudu v Praze*) sev jurisdikciju atrada, piemērojot Čehijas Starptautisko privāttiesību likumu, nevis regulu, kas prevalē pār nacionālajiem tiesību aktiem.⁴⁷¹ Atbildētājs, atsaucoties uz *Cilfit* lietu un *acte clair* doktrīnu, lietā bija norādījis uz nepieciešamību saņemt no EST prejudiciālo nolēmumu.

Arī Čehijas Konstitucionālā tiesa uzskatīja, ka lietā bija nepieciešams no EST saņemt prejudiciālo nolēmumu. Atsaucoties uz *Cilfit* lietu, Vācijas Konstitucionālās tiesas 3 koncepcijām, pēdējās instances tiesas pienākumu pamatot atteikumu vērsties EST, ko šajā gadījumā tiesa sasaistīja ar EST atziņām *Hoffmann-La Roche* lietā⁴⁷² un jau minēto ECT spriedumu lietā *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*, Čehijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka Prāgas Augstākās tiesas lēmums ir nepamatots. Pēdējās instances tiesa vispār nebija motivējusi, kāpēc tā noraida atbildētāja argumentus par nepieciešamību saņemt prejudiciālo nolēmumu, nebija atsaukusies uz EST praksi vai *Cilfit* testu. Attiecīgi Konstitucionālā tiesa, kā neatbilstošu Čehijas Konstitūcijas 36. pantā garantētajām tiesībām uz likumīgi tiesnesi, atcēla Prāgas Augstākās tiesas 2010. gada 22. jūnija spriedumu.

Iepazīstoties ar šiem 3 būtiskajiem spriedumiem, jāsecina, ka Čehijas Konstitucionālā tiesa vēl nav detalizēti norādījusi, kādi ir tās uzraudzības kritēriji, vērtējot tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Katrs no spriedumiem balstās uz citiem apsvērumiem, taču tiem ir vienojoši pamatargumenti. Proti, Čehijas Konstitucionālā tiesa visbiežāk ir vērtējusi *Cilfit* kritērijus, īpašu uzmanību pievēršot EST prakses izvērtējuma esamībai par ES strīdus tiesību jautājumu. Tāpat tiesa akcentē ECT standartu, kas uzliek par pienākumu atteikumu vērsties EST pamatot, un Vācijas Konstitucionālās tiesas 3 koncepcijas, kad tā pētījuma priekšmeta kontekstā var konstatēt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu. Tādējādi Čehijas Konstitucionālās tiesas veiktā uzraudzība pamatojas gan uz EST, gan ECT, gan Vācijas Konstitucionālās tiesas atziņām.

Autore, izvērtējot konstitucionālo uzraudzību kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, Vācijas, Austrijas, Spānijas un Čehijas Konstitucionālās tiesas praksē sekmīgi realizē konstitucionālo uzraudzību kā tiesību aizsardzības līdzekli LESD 267. panta trešās daļas kontrolei. Šo valstu Konstitucionālās tiesas pēdējās instances tiesas atteikumu vērsties EST vērtē

⁴⁷¹ Grmelová N. Cooperation between Czech Courts and the Court of Justice of the European Union Ten Years On. In: Honová I. (ed.). Proceedings of the 2nd International Conference on European Integration 2014. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, 2014, p. 176.

⁴⁷² LESD 267. panta trešās daļas mērķis ir panākt, ka nacionālās tiesas nodrošina ES standartu vienotu piemērošanu. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1977. gada 24. maija spriedums lietā: 107-76 Hoffmann-La Roche, ECR, p. I-957, 5. punkts.

tiesību uz likumīgu tiesnesi vai efektīvu tiesas aizsardzību gaismā, kas ļauj indivīdam panākt strīdus lēmuma atcelšanu. Juridiskais pamats šādai izpratnei primāri izriet pirmajā gadījumā – no ES un dalībvalstu kompetenču sadalījuma, atbilstoši kuram tikai EST var lemt par ES tiesību normas spēkā esamību un interpretāciju, otrajā gadījumā – no nepieciešamības nodrošināt pareizu tiesību avotu piemērošanu lietā.

Otrkārt, Konstitucionālās tiesas iespējamo pamattiesību aizskārumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi vērtē, pamatojoties uz dažādiem uzraudzības kritērijiem. Proti, Vācijas Konstitucionālā tiesa ir attīstījusi 3 koncepcijas, atbilstoši kurām var tikt atzīts tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpums, t. i., tās ir situācijas, kad, pirmkārt, pēdējās instances tiesa vispār nevērtē nepieciešamību vērsties EST; otrkārt, kad pēdējās instances tiesa apzināti atkāpjas no EST tiesu prakses; treškārt, kad pēdējās instances tiesa nevēršas EST saistībā ar tiesu prakses nepilnīgumu. Austrijas Konstitucionālā tiesa uzraudzību veic, piemērojot *Cilfit* kritērijus apvienotā formātā un koncentrējoties uz to, vai EST praksē strīdus ES tiesību jautājums jau ir ticis vērtēts. Spānijas Konstitucionālās tiesas prakse laika gaitā ir mainījusies; šobrīd tā iespējamo tiesību uz efektīvu tiesas aizsardzību pārkāpumu vērtē atbilstoši *Cilfit* kritērijiem. Visbeidzot, Čehijas Konstitucionālās tiesas veiktā uzraudzība balstās gan uz *Cilfit* lietas kritērijiem, gan ECT atziņām, gan Vācijas Konstitucionālās tiesas praksi.

4.5. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā

Ņemot vērā, ka konstitucionālā uzraudzība Vācijā, Austrijā, Spānijā un Čehijā ir apliecinājusi sevi kā efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, autore turpinājumā izvērtē, vai šis tiesību aizsardzības līdzeklis būtu darbotiespējīgs Latvijā. Proti, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem pieteikums Satversmes tiesai varētu tikt izmantots, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

Promocijas darba 4.1. līdz 4.4. apakšnodaļās veiktā analīze ļauj secināt, ka, lai konstitucionālā uzraudzība varētu darboties citās nacionālajās tiesību sistēmās, ir jāiestājas vairākiem priekšnoteikumiem. Pirmkārt, valstī ir jāpastāv Konstitucionālajai tiesai vai citai neatkarīgai tiesu varas institūcijai, kurai ir likumā noteikta kompetence veikt konstitucionālo uzraudzību. Otrkārt, valsts Konstitūcijai vai tai pielīdzināmam tiesību aktam ir jāgarantē personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Šī priekšnoteikuma izpildi gan nodrošina arī ES, jo kopš Lisabonas līguma spēkā stāšanās Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 47. pants ikvienai

personai ES garantē tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu.⁴⁷³ Līdz ar to, dalībvalsts tiesas rīcība var tikt vērtēta gan atbilstoši dalībvalsts Konstitūcijai, gan Hartai. Ja dalībvalsts tiesas rīcība neatbilst konstitucionāli aizsargājamai tiesībai, tad tā arī pārkāpj Hartu un *vice versa*.⁴⁷⁴ Treškārt, tiesību sistēmā ir jāpastāv konstitucionālās sūdzības mehānismam, t. i., ikvienai personai, kura uzskata, ka tās pamattiesības ir aizskartas, ir jābūt iespējai vērsties Konstitucionālajā tiesā vai citā neatkarīgā tiesu varas institūcijā par iespējamu pamattiesību aizskārumu. Ceturkārt, Konstitucionālajai tiesai vai citai neatkarīgai tiesu varas institūcijai ir jāpiemīt kompetencei vērtēt tiesas lēmuma konstitucionalitāti. Šie priekšnoteikumi ir kumulatīvi un tikai tad, ja iestājas visi, ir iespējams vētīt konstitucionālo uzraudzību kā LESD 267. panta trešās daļas kontroles mehānismu.

Vērtējot šo priekšnoteikumu izpildi Latvijas tiesību sistēmā, autore secina, ka Latvijā pastāv Satversmes tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija kopš 1996. gada, kurai piemīt kompetence veikt konstitucionālo uzraudzību; tiesības uz taisnīgu tiesu ir garantētas Satversmes 92. pantā jau kopš 1998. gada 6. novembra, kad spēkā stājās Satversmes 8. nodaļa; bet kopš 2001. gada 1. jūlija Latvijas tiesību sistēmā ir ieviests konstitucionālās sūdzības institūts, kas piešķir tiesības vērsties Satversmes tiesā ikvienai fiziskai vai juridiskai personai tai Satversmē noteikto pamattiesību aizskāruma gadījumā. Citiem vārdiem sakot, pirmo 3 priekšnoteikumu izpilde Latvijas tiesību sistēmā pastāvēja vēl pirms Latvijas iestāšanās ES. Taču autore konstatē, ka Satversmes tiesai nekad nav bijusi un arī šobrīd nav kompetences vērtēt tiesas nolēmuma satversmību, kā tas ir Vācijas, Austrijas, Spānijas un Čehijas gadījumā.

Proti, Vācijas Pamatlikuma 93. panta pirmās daļas 4a. punkts noteic, ka Konstitucionālajai tiesai ir kompetence skatīt „konstitucionālās sūdzības, ko var iesniegt ikviens persona tai noteikto pamattiesību vai tiesību, kas noteiktas 20. panta ceturtajā daļā vai 33., 38., 101., 103. vai 104. pantā, aizskāruma, ko veikusi valsts iestāde, gadījumā.”⁴⁷⁵ Vienlaikus Konstitucionālās tiesas likuma (*Bundesverfassungsgerichts-Gesetz*) 93a. panta otrās daļas a) apakšpunktā ir noteikts, ka konstitucionālā sūdzība tiek pieņemta, ja „tai ir būtiska konstitucionālā nozīme”.⁴⁷⁶ Austrijas Pamatlikuma 144. panta pirmā daļā paredz, ka „Konstitucionālā tiesa skata administratīvo iestāžu nolēmumus, ciktāl sūdzības iesniedzējs apgalvo, ka nolēmums pārkāpj konstitucionāli garantētās tiesības (...)”⁴⁷⁷ Tikmēr Spānijas Konstitucionālās tiesas likuma (*Ley Orgánica del Tribunal*

⁴⁷³ Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 47. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, C326, 405. lpp.

⁴⁷⁴ Paris D. Constitutional courts as guardians of EU fundamental rights? Centralised judicial review of legislation and the Charter of Fundamental Rights of the EU. European Constitutional Law Review, Volume 11, Issue 2, 2015, p. 391.

⁴⁷⁵ Vācijas Pamatlikums (*Grundgesetz*), 93. panta pirmās daļas 4a. punkts. Pieejams angļu valodā: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0516 [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁷⁶ Vācijas Konstitucionālās tiesas likums (*Bundesverfassungsgerichts-Gesetz*), 93a. panta otrās daļas a) apakšpunkts. Pieejams angļu valodā: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#93a> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁷⁷ Austrijas Konstitūcija, 144. pants. Pieejams angļu valodā: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Constitucional) 41. panta otrā daļa paredz, ka „saskaņā ar šī likuma noteikumiem ir pieejama konstitucionālās aizsardzības sūdzība par tiesību un brīvību, kas minētas iepriekšējā rindkopā [Konstitūcijas 14. līdz 29. panti], pārkāpumiem un kas izriet no (...) valsts iestādes veiktās bezdarbības vai pretlikumīgas darbības (...)”⁴⁷⁸ Savukārt šī paša likuma 50. panta pirmās daļas b) apakšpunkts paredz, ka sūdzība ir pieņemama, ja tai ir „īpaša konstitucionāla nozīme”.⁴⁷⁹ Visbeidzot, arī Čehijā Konstitucionālās tiesas likuma (*Zákon o Ústavním soudu*) 72. panta pirmās daļas a) apakšpunkts noteic, ka „konstitucionālo sūdzību saskaņā ar Konstitūcijas 87. panta pirmās daļas d) apakšpunktu var iesniegt ikviens fiziska vai juridiska persona, kas apgalvo, ka tās konstitucionālā kārtībā garantētās pamattiesības un pamatbrīvības ir pārkāptas ar galīgo tiesas nolēmumu tiesvedībā, kurā tā bija dalībnieks (...)”⁴⁸⁰

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 16. pantam Satversmes tiesa ir kompetenta izskatīt lietas par likumu atbilstību Satversmei, Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei, citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem), citu Saeimas, Ministru kabineta, Valsts prezidenta, Saeimas priekšsēdētāja un Ministru prezidenta aktu, izņemot administratīvos aktus, atbilstību likumam, tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības domes pieņemto lēmumu, Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi. Ne Satversmes tiesas likums, ne kāds cits normatīvais akts neparedz, ka konstitucionālo sūdzību var iesniegt konkrēti par tiesas nolēmuma (kā tas ir Čehijas gadījumā) vai valsts iestādes rīcības (kā tas ir Vācijas, Austrijas un Spānijas gadījumā) satversmību.

Autore secina, ka Latvijas tiesību sistēmā šobrīd ir izpildīti 3 no 4 iepriekšminētajiem priekšnoteikumiem, lai pieteikumu Satversmes tiesai varētu izmantot LESD 267. panta trešās daļas kontrolei. Līdz ar to, konstitucionālo uzraudzību Latvijā šobrīd nevar izmantot kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.

Ņemot vērā, ka jau vairākas Konstitucionālās tiesas Eiropā sekmīgi kontrolē LESD 267. panta trešās daļas izpildi un, kā apliecina promocijas darba nākamajā apakšnodaļā analizētais prakses piemērs, arī Latvijā indivīds vismaz 1 reizi ir vēlējis saņemt Satversmes tiesas aizsardzību saistībā ar LESD 267. panta trešo daļu, autore ierosina likumdevējam apsvērt iespēju veikt grozījumus Satversmes tiesas likumā, tā 16. pantu papildinot ar 7. punktu šādā redakcijā:

⁴⁷⁸ Spānijas Konstitucionālās tiesas likums (*Ley Orgánica del Tribunal Constitucional*), 41. panta otrā daļa. Pieejams angļu valodā: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normasreguladoras/Pages/NormasReguladoras.aspx> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁷⁹ Turpat, 50. panta pirmās daļas b) apakšpunkts.

⁴⁸⁰ Čehijas Konstitucionālās tiesas likums (*Zákon o Ústavním soudu*), 72. panta pirmās daļas a) apakšpunkts. Pieejams angļu valodā: http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Constitutional_court_act_182_1993.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

„Satversmes tiesa izskata lietas par tiesas nolēmumu atbilstību Satversmei”. Autore apzinās, ka šāds kompetences paplašinājums mainītu līdzšinējo Satversmes tiesas, kas izšķir strīdus par tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, lomu un darba apjomu. Tamdēļ, lai minētais priekšlikums tā ieviešanas gadījumā neparalizētu Satversmes tiesas darbu, vienlaikus Satversmes tiesas likuma 20. panta piekto daļu autores ieskatā būtu jāpapildina ar 6. punktu šādā redakcijā: „Izskatot pieteikumus, kolēģija ir tiesīga atteikties ierosināt lietu, ja: pieteikums iesniegts, pamatojoties uz šā likuma 16. panta 7. punktu, bet pieteikumam nav būtiska konstitucionāla nozīme”. Līdzīgs regulējums, kā norādīts iepriekš, pastāv arī Vācijā un Spānijā.

Vienlaikus gan jāatzīmē, ka šādu izmaiņu veikšana automātiski negarantē, ka Satversmes tiesa *de facto* labotu LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumus. Satversmes tiesai ne tikai būtu jāattīsta kritēriji, pamatojoties uz kuriem vērtēt konstitucionālās sūdzības par tiesas nolēmuma atbilstību Satversmes 92. pantam saistībā ar nevēršanos EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet arī būtu jādefinē, kad šāda sūdzība vispār būtu pamats konstitucionālās tiesvedības ierosināšanai.

Piemēram, Ungārijas tiesību sistēmā likumdevējs kopš 2012. gada ir radījis visus priekšnoteikumus, lai Konstitucionālā tiesa varētu kontrolēt LESD 267. panta trešās daļas izpildi.⁴⁸¹ Taču Ungārijas Konstitucionālā tiesa (*Alkotmánybíróság*) jau vairākkārt⁴⁸² ir atteikusies ierosināt konstitucionālo tiesvedību, norādot, ka iesniegtajai sūdzībai nav būtiska konstitucionāla nozīme.⁴⁸³ Proti, Ungārijā pastāv Konstitucionālā tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, Ungārijas Pamatlikuma (*Magyarország Alaptörvénye*) 28. panta pirmā daļa garantē personas tiesības uz lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā tiesā⁴⁸⁴, Ungārijā pastāv konstitucionālās sūdzības institūts atbilstoši Konstitucionālās tiesas likuma (*2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról*) 27. pantam⁴⁸⁵, kā arī Pamatlikuma 24. panta otrās daļas d) apakšpunkts paredz, ka

⁴⁸¹ Iepriekš, līdzīgi kā Latvijā, Ungārijas Konstitucionālajai tiesai nebija kompetences vērtēt tiesas lēmuma atbilstību Konstitūcijai. Kelemen K. The Hungarian Constitutional Court in the new constitutional framework, p. 3. Available: http://www.academia.edu/1760644/The_Hungarian_Constitutional_Court_in_the_new_constitutional_framework [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁸² Sk., piemēram: Ungārijas Konstitucionālās tiesas 2013. gada 9. jūlija lēmums lietā Nr. 3147/2013. (VII. 16.), 2014. gada 14. aprīļa lēmums lietā Nr. 3110/2014. (IV. 17.) un 2014. gada 19. maija lēmums lietā Nr. 3165/2014. (V. 23.). Lēmumi un attiecīgās konstitucionālās sūdzības ungāru valodā pieejamas: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/E5E17A16F0810B8EC1257B79001BB4EF?OpenDocument>; <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/F380AE497E28184FC1257C910021B5E4?OpenDocument>; <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/9F5779F56D0E13FCC1257CB600589364?OpenDocument> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁸³ Sīkāk sk. Naszladi G. The Hungarian Constitutional Court's Judgment Concerning the Preliminary Ruling Procedure – Comments on a Rejection Order. Pécs Journal of International and European Law, Issue 1, 2015, pp. 37-39.

⁴⁸⁴ Ungārijas Pamatlikums (*Magyarország Alaptörvénye*), 28. panta pirmā daļa: „Ikvienam ir tiesības attiecībā uz jebkuru viņam vai viņai uzrādīto apsūdzību vai viņa vai viņas tiesību un pienākumu jebkurā tiesvedībā izskatīšanu saprātīgā laikā godīgā un atklātā tiesas procesā, ko nodrošina neatkarīga un objektīva tiesa, kas izveidota saskaņā ar likumu”. Pieejams angļu valodā: <http://www.alkotmanybirosag.hu/rules/fundamental-law> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁸⁵ Ungārijas Konstitucionālās tiesas likums (*2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról*), 27. pants: „Saskaņā ar Pamatlikuma 24(2)d) pantu personas vai organizācijas, kuras skar tiesu lēmumi, kas ir pretrunā Pamatlikumam, var

Konstitucionālajai tiesai ir kompetence skatīt tiesas lēmuma konstitucionalitāti.⁴⁸⁶ Vienlaikus Ungārijas tiesību sistēmā ir paredzēts, ka konstitucionālā tiesvedība ir ierosināma, ja „neatbilstība Pamatlikumam būtiski ietekmē tiesas lēmumu vai lietai ir būtiska nozīme konstitucionālajās tiesībās”.⁴⁸⁷

Citiem vārdiem sakot, nepieciešamo grozījumu veikšana Satversmes tiesas likumā būtu vien pirmais solis, lai konstitucionālo uzraudzību varētu uzskatīt par tiesību aizsardzības līdzekli LESD 267. panta trešās daļas kontrolei. To, vai šāds mehānisms praksē kļūtu efektīvs, rādītu laiks un, jo īpaši, Satversmes tiesas griba attiecīgās konstitucionālās tiesvedības ierosināt. Taču līdz tam var droši apgalvot, ka konstitucionālā uzraudzība nav darbotiespējīgs tiesību aizsardzības līdzeklis Latvijā jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, ko pierāda arī turpinājumā analizētais prakses piemērs.

4.5.1. Pieteikums Nr. 144/2011

Satversmes tiesā ir ticis iesniegts 1 pieteikums, kurā izteikts lūgums vērtēt pēdējās instances tiesas pienākuma vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai atbilstību augstākai normai.⁴⁸⁸ Proti, 2011. gada 23. septembrī Satversmes tiesā saņemta konstitucionālā sūdzība jeb pieteikums Nr. 144/2011, tostarp, par Civilprocesa likuma 5.¹ panta un 464. panta sestās daļas⁴⁸⁹ atbilstību Satversmes 89. pantam un 92. pantam, kā arī LESD 267. panta trešajai daļai, ciktāl apstrīdētās normas neparedz Augstākās tiesas Senātam pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu EST un personas tiesības pārsūdzēt lēmumu, kurā Augstākās tiesas Senāts neizskata personas lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu EST.⁴⁹⁰ Konstitucionālajā sūdzībā norādīts, ka pieteicēja

iesniegt konstitucionālo sūdzību Konstitucionālajā tiesā, ja pieņemtais lēmums attiecībā uz lietas būtību vai cits lēmums apturēt tiesvedību: a) pārkāpj viņu tiesības, kas noteiktas Pamatlikumā, un b) sūdzības iesniedzējs jau ir izsmēlis tiesību aizsardzības līdzekļus vai viņam nepastāv tiesību aizsardzības iespējas.” Pieejams angļu valodā: <http://www.alkotmanybirosag.hu/rules/act-on-the-cc> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁸⁶ Ungārijas Konstitucionālās tiesas likums, 24. panta otrās daļas d) apakšpunkts: „Konstitucionālā tiesa, pamatojoties uz konstitucionālo sūdzību, skata tiesas lēmuma atbilstību Pamatlikumam.” Pieejams angļu valodā: <http://www.alkotmanybirosag.hu/rules/act-on-the-cc> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁴⁸⁷ Turpat, 29. pants: „Konstitucionālā tiesa pieņem konstitucionālo sūdzību, ja neatbilstība Pamatlikumam būtiski ietekmē tiesas lēmumu vai lietai ir būtiska nozīme konstitucionālajās tiesībās.”

⁴⁸⁸ Autore promocijas darba izstrādes laikā vērsās Satversmes tiesā ar lūgumu ļaut iepazīties ar Satversmes tiesas praksi pētījuma priekšmeta kontekstā un šajā sakarā izsaka pateicību Satversmes tiesas kancelejas vadītājam Guntai Barkānei par palīdzību prakses atlasē. Laika periodā līdz 2016. gada 22. janvārim pieteikums Nr. 144/2011 ir vienīgais pieteikums, kurā izvirzīti argumenti par tiesību normas, kas reglamentē pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai, un kuru Satversmes tiesa ir reģistrējusi un nodevusi izskatīšanai Satversmes tiesas kolēģijai. Vienlaikus autore norāda, ka prakses izpēte neaptver pieteikumus, kuri atzīti par nepieņemtiem Satversmes tiesai.

⁴⁸⁹ Apstrīdētā Civilprocesa likuma 5.¹ panta norma noteic, ka tiesa saskaņā ar ES tiesību normām uzdod EST jautājumu par ES tiesību normu iztulkošanu vai spēkā esamību prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Savukārt apstrīdētā Civilprocesa likuma 464. panta sestā daļa, cita starpā, paredz, ka Senāta rīcības sēdē senatoru kolēģija var pieņemt lēmumu uzdot EST jautājumu prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

⁴⁹⁰ Konstitucionālā sūdzība „Par Civilprocesa likuma 5.¹ un 464. panta sestās daļas atbilstību Satversmes 89. un 92. pantam, kā arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. panta treš[ajai] daļ[ai], ciktāl apstrīdētās normas

kasācijas sūdzībā lūdza atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu materiālo tiesību normu nepareizas iztulkošanas un piemērošanas, kā arī procesuālo tiesību normu pārkāpumu dēļ, norādot, ka apelācijas instances tiesa nav piemērojusi normas par uzņēmumu pāreju, kuras tai vajadzēja piemērot. Tāpēc kasācijas sūdzībā pieteicēja, tostarp, lūdza Augstākās tiesas Senātu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, akcentējot, ka Padomes 2001. gada 12. marta direktīvas 2001/23/EK piemērošanai lietā ir izšķiroša nozīme, bet EST savā praksē konkrēto gadījumu nav skaidrojusi. Augstākās tiesas Senāts atteicās ierosināt kasācijas tiesvedību, kā arī lēmumā par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību vispār neapsvēra pieteicējas izteikto lūgumu par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību.

Pieteicēja savā sūdzībā Satversmes tiesai norādīja, ka apstrīdētās normas „aizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātās Pieteicējas tiesības uz taisnīgu tiesu, jo neparedz efektīvu juridisko mehānismu tiesas pienākuma attiecībā uz prejudiciālā jautājuma uzdošanu EST realizēšanai”.⁴⁹¹ Turklāt konstitucionālās sūdzības iesniedzēja īpaši norādīja, ka tā „apzinās, ka Satversmes tiesas kompetencē nav vērtēt Senāta lēmuma atbilstību Satversmei un tas nav arī Pieteicējas pieteikuma mērķis. Tāpēc Pieteicēja (...) īpaši uzsvēr[a], ka konkrētajos apstākļos viņas pamattiesību aizskārumu radīja nevis Senāta pieņemtais lēmums, bet gan Civilprocesa likuma 5.¹ panta un 464. panta sestās daļas neatbilstība Satversmes 92. pantam un LESD”.⁴⁹² Pieteicēja konstitucionālās sūdzības juridisko pamatojumu balstīja uz tēzi, ka Civilprocesa likumam būtu jāsaturs „imperatīva norma, kurā būtu noteikts tiesas, kuras nolēmums nav pārsūdzams, pienākum[s] uzdo[t] EST prejudiciālu jautājumu”, bet šobrīd „Civilprocesa likums neparedz pietiekami skaidru tiesas, kuras nolēmumu nevar pārsūdzēt, pienākumu izskatīt un motivēti izlemt (neatkarīgi no rezultāta) personas lūgumu par prejudiciālā jautājuma uzdošanu EST”, kā arī apstrīdētās normas „neparedz personai tiesības pārsūdzēt Augstākās tiesas Senāta lēmumu, kurš neizskata personas lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu EST”.⁴⁹³

Satversmes tiesa 2011. gada 21. oktobrī pieņēma lēmumu atteikties ierosināt lietu, norādot, ka „pieteikumā norādītais iespējamais pamattiesību aizskārumus radies nevis apstrīdētās Civilprocesa likuma 464. panta normas dēļ, bet gan [Augstākās tiesas] senatoru kolēģijas rīcības dēļ. Pēc būtības Pieteikuma iesniedzēja iebilst pret rīcības sēdes lēmuma saturu, taču Satversmes tiesas kompetencē neietilpst nedz Senāta nolēmumu izvērtēšana, nedz normu piemērošanas rezultātā radīta

neparedz Augstākās tiesas Senātam pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai un personas tiesības pārsūdzēt lēmumu, kurā Augstākās tiesas Senāts neizskata personas lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai, un lūgt zaudējumu atlīdzību” (pieteikums Nr. 144/2011), 2011. gada 21. septembris, Satversmes tiesa.

⁴⁹¹ Turpat, 29. punkts.

⁴⁹² Turpat.

⁴⁹³ Turpat, 52. punkts un 54. punkts.

pamattiesību aizskāruma izvērtēšana. Tādējādi nav gūstams apstiprinājums tam, ka tieši apstrīdētās normas radītu Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārumu.”⁴⁹⁴

Autores ieskatā šāda Satversmes tiesas argumentācija ir loģiska un pamatota, jo pieteicējai iespējamo tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumu rada Senāta nolēmums. Tā kā Satversmes tiesai nav kompetences vērtēt tiesas nolēmuma satversmību, pat tad, ja tiesas nolēmums ir acīmredzami nepareizs, Satversmes tiesa pamatoti atteicās ierosināt lietu. Konstitucionālajā sūdzībā esošā norāde, ka pieteikuma mērķis nav vērtēt Senāta lēmuma atbilstību Satversmei, ir drīzāk uzskatāma par taktisku soli cerībā panākt lietas ierosināšanu, jo, kā tas *expressis verbis* norādīts konstitucionālajā sūdzībā iepriekš, „Pieteicējas aizskārums rada Senāta Lēmums”.⁴⁹⁵

Lai arī Satversmes tiesas motīvi, pieņemot lēmumu atteikties ierosināt lietu, ir pamatoti un pietiekami, autore papildus norāda, ka konstitucionālajā sūdzībā norādītais arguments par nepieciešamību likumā imperatīvi noteikt pēdējās instances tiesai pienākumu vērsties EST, jebkurā gadījumā neiztur kritiku. Dalībvalsts pēdējās instances tiesas pienākums vērsties EST izriet no LESD 267. panta tiešās iedarbības principa. Proti, dalībvalsts pēdējās instances tiesai savu lūgumu par vēršanos EST nav nepieciešams pamatot ar nacionālo procesuālo likumu normām, jo dalībvalsts pēdējās instances tiesas pienākums vērsties EST izriet no LESD 267. panta tiešās iedarbības principa.⁴⁹⁶ Līdz ar to, ja Administratīvā procesa, Civilprocesa un Kriminālprocesa likums nesaturētu vispār nekādu regulējumu par pēdējās instances tiesas pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, arī tas neradītu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu.

Savukārt attiecībā uz nepieciešamību pēdējās instances tiesai izvērtēt katru lietas dalībnieka iesniegto lūgumu par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, autore vērš uzmanību, ka šie pieteikumā Nr. 144/2011 minētie argumenti ir pilnībā pamatoti, taču būtu adresējami ECT, kurai ne tikai ir kompetence vērtēt tiesas nolēmumus, bet tā arī, kā norādīts promocijas darba nākamajā nodaļā, ir secinājusi, ka pēdējās instances tiesa nevar ignorēt tai iesniegto lūgumu vērsties EST. Proti, pēdējās instances tiesai no LESD 267. panta trešās daļas izriet pienākums vērtēt tai iesniegto lūgumu saņemt no EST prejudiciālo nolēmumu un atteikuma gadījumā norādīt pamatojumu.

⁴⁹⁴ Satversmes tiesas 2011. gada 21. oktobra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 144/2011), Satversmes tiesa, 6. punkts.

⁴⁹⁵ Konstitucionālā sūdzība „Par Civilprocesa likuma 5.¹ un 464. panta sestās daļas atbilstību Satversmes 89. un 92. pantam, kā arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. panta treš[ajai] daļ[ai], ciktāl apstrīdētās normas neparedz Augstākās tiesas Senātam pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai un personas tiesības pārsūdzēt lēmumu, kurā Augstākās tiesas Senāts neizskata personas lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai, un lūgt zaudējumu atlīdzību” (pieteikums Nr. 144/2011), 2011. gada 21. septembris, Satversmes tiesa, 24. punkts.

⁴⁹⁶ Piemēram, Nīderlandē administratīvais process neparedz jebkādas nacionālās procesuālās normas par vēršanos EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Tiesas šo pienākumu pilda automātiski. Sk. Prechal S., Widdershoven R. Dutch General Administrative Law Act: Europe-Proof. European Public Law, Volume 14, Issue 1, March 2008, p. 97; Bobek M. Learning to Talk: Preliminary Rulings, the Courts of the New Member States and the Court of Justice. Common Market Law Review, Volume 45, Issue 6, December 2008, p. 1626.

Autore, izvērtējot, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem pieteikums Satversmes tiesai varētu tikt izmantots, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai, ir nonākusi pie secinājuma, ka pieteikumu Satversmes tiesai šobrīd nevar izmantot kā tiesību aizsardzības līdzekli. Tam par iemeslu ir fakts, ka Satversmes tiesai nav kompetences vērtēt tiesas nolēmuma atbilstību augstākai tiesību normai. Grozījumu veikšana Satversmes tiesas likumā ir pirmais solis, lai konstitucionālā uzraudzība Latvijā varētu tikt izmantota LESD 267. panta trešās daļas kontrolei.

5. PIETEIKUMS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAI

Apzinoties, ka konstitucionālā uzraudzība pār LESD 267. panta trešās daļas izpildi tomēr ir ierobežota savā piemērojamībā, autore promocijas darba turpinājumā analizē starptautisku tiesību aizsardzības līdzekli – iespēju iesniegt pieteikumu ECT. Jāatzīmē gan, ka ECT ilgu laiku nevēlējās būt iesaistīta jebkādos strīdos starp nacionālajām tiesām un EST, zinot, ka Strasbūras un Luksemburgas tiesas cenšas saglabāt savstarpēju neitralitāti un ievērot viena otras pilnvaras.⁴⁹⁷ Tomēr ECT 2011. gadā pirmo reizi pēc būtības izskatīja lietu par LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma vēršties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai iespējamo pārkāpumu (lieta *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*), savukārt 2014. gadā pirmo, bet ne pēdējo reizi pētījuma priekšmeta kontekstā atzina tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi (lieta *Dhahbi pret Itāliju*).

Autore šajā nodaļā analizē pieteikumu ECT kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā.⁴⁹⁸ Autore iesākumā raksturo LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma iespējamo neizpildi tiesību uz taisnīgu tiesu gaismā, kā arī aplūko tos no ECT tiesu prakses izrietošos kritērijus, kurus tiesa uzskatīja par būtiskiem vēl pirms tam, kad pirmoreiz izskatīja pēc būtības pieteikumu par LESD 267. panta trešās daļas iespējamo pārkāpumu. Proti, kad ECT, nevērtējot pieteikumu pēc būtības, bet gan to atzīstot par nepieņemamu (*inadmissible*) un noraidāmu atbilstoši Konvencijas 35. panta trešajai un ceturtajai daļai, tomēr analizēja gan pieteikuma iesniedzēja rīcību, izsakot nacionālajai tiesai lūgumu vēršties EST, gan nacionālās tiesas motīvus, atsakoties vēršties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Nodaļas turpinājumā autore īpašu uzmanību pievērš 3 pieteikumiem, kurus ECT ir izskatījusi pēc būtības, sniedzot vērtējumu par tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu. Pēc autores rīcībā esošās informācijas konkrētie 3 pieteikumi ir arī šobrīd vienīgie, kurus ECT ir izskatījusi pēc būtības pētījuma priekšmeta kontekstā. Nodaļas noslēgumā autore vērtē, vai pieteikums ECT varētu tikt izmantots, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

⁴⁹⁷ Czaplinski W. International Responsibility of International Organisations – An Outline. Polish Yearbook of International Law, Volume 27, 2004 – 2005, p. 55. Vēl jo vairāk, EST *Köbler* lietā neizmantoja iespēju savu tiesu praksi saskaņot ar ECT tiesu praksi. Minētajā lietā ģenerāladvokāts Ležē (*Léger*) nepārprotami sasaistīja pienākumu vēršties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ar Konvencijas 6. pantu. EST atteicās sekot šādam ģenerāladvokāta secinājumam, izvēloties vispār nesniegt apsvērumus par šo jautājumu. Cabral P., Chaves M. C. Member State Liability for Decisions of National Courts Adjudicating at Last Instance. Maastricht Journal of European and Comparative Law, Volume 13, 2006, p. 122.

⁴⁹⁸ Promocijas darba 5. nodaļas izstrādē izmantotas autore publikācijas Sedlova Z. Case-law of the European Court of Human Rights on the Decision not to make a Preliminary Reference. In: Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges. The 5th International Scientific Conference of the University of Latvia. Rīga: University of Latvia Press, 2014, pp. 395-404; Sedlova Z. Eiropas Cilvēktiesību tiesas aktuālā prakse saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 95.-100. lpp.

5.1. Atteikums vērsties EST kā tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums

Lai gan ECT tiek kritizēta par tās spēju ietekmēt nacionālās tiesību sistēmas⁴⁹⁹, tomēr iespēja vērsties ECT nodrošina indivīdiem efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli.⁵⁰⁰ ECT jau izsenis ir atzinusi, ka, no vienas puses, Konvencija „negarantē, kā tādu, tiesību vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai atbilstoši LESD 267. pantam”.⁵⁰¹ No otras puses, atbilstoši ECT praksei šāda iespēja nevar tikt izslēgta *a priori*, jo zināmos apstākļos dalībvalsts pēdējās instances tiesas atteikums var pārkāpt taisnīgas tiesas principu, jo īpaši, ja atteikums ir nepamatots (*arbitrary*).⁵⁰² Attiecīgi lieta par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi var nonākt ECT kā Konvencijas 6. panta iespējamais pārkāpums, jo ECT atzīst, ka Konvencijas 6. pants aizsargā tiesības, kas izriet no LESD 267. pantā noteiktās prejudiciālā nolēmuma procedūras.⁵⁰³

Ilgu laiku nebija skaidrs, kas ECT ieskatā ir nepamatots atteikums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. ECT vispārīgi norādīja, ka 6. panta pirmā daļa „uzliek tiesām pienākumu sniegt pamatojumu par saviem lēmumiem, bet to nedrīkst izprast kā prasību sniegt detalizētu atbildi uz katru argumentu”.⁵⁰⁴ Turklāt „apjoms, cik lielā mērā pienākums norādīt pamatojumu attiecas, var mainīties atbilstoši lēmuma veidam, un ir nosakāms, ņemot vērā lietas apstākļus”.⁵⁰⁵ Proti, ECT nekad neprecizēja, kādas ir nepieciešamā pamatojuma robežas lietās, kas saistītas ar atteikumu vērsties EST.⁵⁰⁶ Tā vietā, ECT aprobežojās ar vispārīgiem secinājumiem, piemēram, ka nav konstatējams nepamatots tiesas lēmums, jo nacionālā tiesa ir sniegusi „detalizētus argumentus”, „pietiekamus argumentus” vai argumentāciju „zināmā apmērā”.⁵⁰⁷

Jāatzīmē, ka ECT ir arī saņēmusi vairākus pieteikumus par Konvencijas 5. panta ceturtās daļas iespējamu pārkāpšanu kontekstā ar pienākumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma

⁴⁹⁹ Pastāv uzskats, ka ECT spriedumi ir vien vadlīnijas turpmāko pielāgojumu veikšanai nacionālajos tiesību aktos. Ahdieh R. B. *Between Dialogue and Decree: International Review of National Courts*. New York University Law Review, Volume 79, Issue 6, December 2004, p. 2155.

⁵⁰⁰ Hofstötter B. *Non-Compliance of National Courts: Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2005, p. 190.

⁵⁰¹ Sk., piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 31467/96 *Spiele v. the Netherlands*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 37826/97 *de Bruyn v. the Netherlands*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 14497/06 *Wallishauser v. Austria (No. 2)*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 62020/11 *Marketing D.o.o. v. Slovenia*.

⁵⁰² Sk., piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 15669/89 *F. S. and N. S. v. France*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 73711/01 *Matheis v. Germany*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 15073/03 *John v. Germany*.

⁵⁰³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 13645/05 *Kokkelvisserij v. the Netherlands*.

⁵⁰⁴ Sk., piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 16034/90 *Van de Hurk v. the Netherlands*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 20124/92 *Higgins and Others v. France*.

⁵⁰⁵ Turpat; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30544/96 *Garcia Ruiz v. Spain*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 12686/03 *Gorou v. Greece (No 2)*.

⁵⁰⁶ Valutyte R. *State Liability for the Infringement of the Obligation to refer for a Preliminary Ruling under the European Convention on Human Rights*. Jurisprudencija, Volume 19, Issue 1, 2012, p. 11.

⁵⁰⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 32492/96 *Coëme and Others v. Belgium*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 43454/98 *Bakker v. Austria*; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 54193/07 *Herma v. Germany*.

pieņemšanai. Minētā tiesību norma noteic: „Jebkura persona, kurai aresta vai aizturēšanas ceļā atņemta brīvība, var ierosināt procesu, kurā tiesa nekavējoties nosaka viņa aizturēšanas likumīgumu un nolemj viņu atbrīvot, ja aizturēšana nav bijusi likumīga.” Proti, vismaz 3 pieteikumos, atsaucoties uz vēlāk promocijas darbā analizēto lietu *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*⁵⁰⁸, ir ticis norādīts, ka šajā lietā konstatētais par Konvencijas 6. panta prasībām ir attiecināms arī uz Konvencijas 5. panta ceturto daļu, un, tādēļ nacionālās tiesas nepamatoti ir atteikušās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai saistībā ar Padomes pamatlēmuma „Par Eiropas apcietinājuma orderi un par nodošanas procedūrām starp dalībvalstīm” interpretāciju. ECT, apvienojot visus 3 pieteikumus vienā lietā *Chylinski pret Nīderlandi* un atsaucoties uz nacionālo tiesu argumentu, ka konkrētajos gadījumos nebija nepieciešams saņemt prejudiciālo nolēmumu par personu aizturēšanas likumību, secināja, ka „pat, ja Konvencijas 5. panta ceturta daļa ir piemērojama” lietā, tad prejudiciālajam nolēmumam nebūtu nekādas ietekmes, jo EST nevarēja paspēt sniegt prejudiciālo nolēmumu par aizturēšanas likumību tik īsā laika periodā, kāds ir personu aizturēšanas lietās, lai nacionālās tiesas, vērtējot personu aizturēšanas likumību, varētu prejudiciālo nolēmumu izmantot, un pieteikumus vienbalsīgi atzina par nepieņemamiem.⁵⁰⁹

Tādējādi ECT šobrīd nav atzinusi, ka jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā var konstatēt arī citu pamattiesību (ne tikai Konvencijas 6. panta) pārkāpumu, bet vienlaikus nav arī šādu iespēju pilnībā noraidījusi. Autoresprāt, nevar izslēgt, ka ir sagaidāma ECT prakses attīstība, ja vien ECT atkārtoti vērtēs LESD 267. panta trešās daļas iespējamu pārkāpumu arī citu Konvencijā garantēto pamattiesību kontekstā.

5.2. Kritēriji lietas dalībnieka lūgumam vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai

Lielākā daļa pieteikumu ECT saistībā ar pienākuma vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai iespējamo pārkāpumu atbilstoši Konvencijas 35. panta trešajai daļai tiek atzīti par nepieņemamiem. Neskatoties uz minēto, ECT arī šāda veida lēmumos ietver norādes, kas vismaz netieši ļauj identificēt tiesai būtiskos faktorus, vērtējot pieteikumu par Konvencijas 6. panta pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Promocijas darba 5.4.1. apakšnodaļa.

⁵⁰⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 38044/12 *Chylinski v. the Netherlands*, 48. punkts.

⁵¹⁰ Costello C. *The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe*. *Human Rights Law Review*, Volume 6, Issue 1, 2006, p. 92.

Attiecībā tieši uz lietas dalībnieka, kurš dalībvalsts tiesai piesaka lūgumu vērsties EST, rīcību autore ir konstatējusi 2 būtiskus kritērijus, kurus ECT analizē, vērtējot, vai dalībvalsts tiesa ir atteikusies vērsties EST pamatoti.⁵¹¹

5.2.1. ES tiesību jautājuma nozīmīgums

Viens no kritērijiem, kuru ECT vērtē dalībvalsts tiesas atteikuma vērsties EST kontekstā, ir ES tiesību jautājuma nozīmīgums. Proti, ECT pievērš uzmanību, vai lietas dalībnieks, kurš dalībvalsts tiesai piesaka lūgumu vērsties EST, ir pamatojis, kā tieši ES tiesību interpretācija vai spēkā esamība attiecas uz pamatlietu. Lietā *Matheis pret Vāciju* netika konstatēts, ka nacionālās tiesas atteikums vērsties EST būtu nepamatots, jo pieteicējs lūgumā nebija norādījis konkrētu ES tiesību normu, par kuras interpretāciju vai spēkā esamību lietā ir strīds. No vienas puses, ECT atzina, ka „Federālā Konstitucionālā tiesa skaidri neaplūkoja pieteicējas lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu”.⁵¹² No otras puses, ECT norādīja, ka „uzdotajiem prejudiciālajiem jautājumiem ir jābūt saistītiem tikai ar ES tiesību interpretāciju vai spēkā esamību. Tā kā pieteicēja nenorādīja, ka viņas konstitucionālā sūdzība bija saistīta ar kādu konkrētu ES tiesību jautājumu, nav indikāciju, ka Federālās Konstitucionālās tiesas lēmums neprasīt prejudiciālo nolēmumu būtu jebkādā veidā nepamatots”.⁵¹³

Līdzīga ECT pieeja ir konstatējama arī lietā *Moosbrugger pret Austriju*, kurā pieteicēja arguments par to, ka lieta ir nozīmīga saskaņā ar ES tiesībām, bija pārāk vispārīgs, lai nacionālās tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai atzītu par nepamatotu. Tā kā Augstākā tiesa atzina, ka nebija nepieciešams vērsties EST, jo pieteicējs nenorādīja nevienu nozīmīgu ES tiesību jautājumu, ECT secināja, ka lietas fakti neatklāj Konvencijas 6. panta pārkāpumu, jo „pieteicējs nav norādījis nozīmīgu ES tiesību jautājumu”.⁵¹⁴

⁵¹¹ Autore vienlaikus norāda, ka ECT praksē ir sastopami arī citi argumenti, kas sūdzības iesniedzēju ieskatā ECT būtu jāņem vērā, vērtējot lietas dalībnieka lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, taču šie argumenti nav guvuši ECT apstiprinājumu vai nolīgumu. Tā, piemēram, ECT praksē ir nonākusi lieta, kurā sūdzības iesniedzējs apgalvo, ka Slovērijas Augstākā tiesa nepamatoti, nenorādot iemeslus, ir atteikusies vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. No lietas apstākļu izklāsta izriet, ka Slovērijas Augstākā tiesa atteicās vērsties EST tā iemesla dēļ, ka pieteicēja lūgums par prejudiciālo jautājumu uzdošanu attiecās nevis uz dibināšanas līguma interpretāciju, bet gan tā piemērošanu. Savukārt Slovērijas Konstitucionālā tiesa tajā pašā lietā, atsaucoties uz EST spriedumu lietā *Ynos*, kurā EST, kā norādīts iepriekš, secināja, ka tai nav kompetences sniegt prejudiciālos nolēmumus lietās, kur būtiskie fakti ir norisinājušies pirms dalībvalsts iestāšanās ES, pieteikumu noraidīja, jo lietā būtiskie apstākļi ir risinājušies pirms Slovērijas pievienošanās ES. Taču šāds Konstitucionālās tiesas pamatojums ir sniegts, neskatoties uz to, ka EST spriedums lietā *Ynos* tika pieņemts 2 mēnešus pēc tam, kad Slovērijas Augstākā tiesa nolēma nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. ECT savu vērtējumu par šādu argumentāciju tā arī nesniedza, jo lieta nepārvarēja ierosināšanas stadiju tā iemesla dēļ, ka iesniegtā sūdzība neatbilda Konvencijas prasībām par *ratione personae*, t. i., pieteikumu nebija iesniegusi fiziska persona, sabiedriska organizācija vai indivīdu grupa. Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 40265/07 *Východoslovenská vodárenská spoločnosť, a.s. v. Slovakia*.

⁵¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 73711/01 *Matheis v. Germany*.

⁵¹³ Turpat.

⁵¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 44861/98 *Moosbrugger v. Austria*.

Nepietiekama ES tiesību jautājuma nozīmīguma identificēšana bija arī izšķirošais faktors, kāpēc lietā *Spiele pret Nīderlandi* ECT secināja, ka dalībvalsts tiesas atteikums vērsties EST nav atzīstams par nepamatotu. Kā norādīja ECT, dalībvalsts tiesa neuzskatīja par vajadzīgu lūgt EST prejudiciālo nolēmumu, jo „pieteicēja nav norādījusi, ar kuru Direktīvas normu [tiesību] akts nav savienojams”.⁵¹⁵ ECT secināja, ka „nacionālās tiesas ir apsvērušas un noraidījušas pieteicēja argumentus saistībā ar konkrētā aizlieguma atbilstību ES noteikumiem (..), [taču] nevar konstatēt, ka argumentus, ar kuriem [dalībvalsts tiesa] atteica prasīt prejudiciālo nolēmumu no Eiropas Savienības tiesas, var uzskatīt par nesaprātīgiem vai nepamatotiem”.⁵¹⁶

Autores ieskatā prasība lietas dalībnieka lūgumā par vēšanos EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai norādīt ES tiesību jautājuma nozīmīgumu ir loģiska un pamatota. Kad uzdod prejudiciālo jautājumu EST, nacionālajai tiesai arī ir jānorāda uz ES tiesību jautājumu, kas attiecīgi ir lūguma vērsties EST priekšmets.⁵¹⁷ Taču autores ieskatā no lietas dalībnieka nevar prasīt precīzu lietā nozīmīgo ES tiesību normu identificēšanu, jo tiesai pašai ir jāzina likumi (*jura novit curia*), kā arī tieši tiesai uz savas iniciatīvas pamata, neatkarīgi no lietas dalībnieka lūguma esamības vai neesamības, ir pienākums saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu izvērtēt nepieciešamību vērsties EST. Līdz ar to, ja vispār lietas dalībniekam šajā kontekstā var izvirzīt kādas prasības, tad tikai tādā apmērā, kā norādīt dažas ES tiesību normas, kuru interpretācija lietā ir nepieciešama.⁵¹⁸ Taču analizētā ECT nostāja ļauj secināt, ka ES tiesību jautājuma nozīmīguma nenorādīšana lietas dalībnieka lūgumā par vēšanos EST var būt pietiekams pamats, lai ECT nekonstatētu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.

5.2.2. Skaidri izteikts lūgums vērsties EST

Otrs kritērijs, ko vērtē ECT nepamatota atteikuma vērsties EST kontekstā, ir lietas dalībnieka skaidri izteikta lūguma esamība. Proti, saskaņā ar ECT praksi lietas dalībnieka pieteikumā par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību ir svarīgi ietvert skaidru lūgumu vērsties EST. Piemēram, lietā *Mens, Mens-Hoek pret Nīderlandi* ECT norādīja, ka „pieteicējiem bija iespēja tiesvedības laikā Administratīvo lietu palātā prasīt prejudiciālo nolēmumu (..). Taču, nešķiet, ka pieteicēji jebkad būtu prasījuši Administratīvo lietu palātu lūgt prejudiciālo nolēmumu no Eiropas Savienības Tiesas vai ka viņi būtu pamatojuši Administratīvo lietu palātai, ka procedūra neatbilst

⁵¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 31467/96 *Spiele v. the Netherlands*.

⁵¹⁶ Turpat.

⁵¹⁷ Lenz O. C. *The Role and Mechanism of the Preliminary Ruling Procedure*. Fordham International Law Journal, Volume 18, Issue 2, 1994, p. 396.

⁵¹⁸ Barents R. *Directory of EU Case Law on the Preliminary Ruling Procedure*. The Hague: Kluwer Law International, 2009, p. 148.

Eiropas Savienības normu prasībām”.⁵¹⁹ Līdzīgas atziņas paustas arī lietā *Ryon pret Franciju*.⁵²⁰ Neesot skaidri izteiktam lūgumam vērsties EST, ECT nesaskatīja Konvencijas 6. panta pārkāpumu un attiecīgi abus pieteikumus saskaņā ar Konvencijas 35. panta trešo daļu atzina par nepieņemamiem.

Lietā *John pret Vāciju* pieteicējs iesniedza Vācijas Konstitucionālajā tiesā sūdzību, lūdzot atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu. Apelācijas sūdzībā sākotnēji bija ietverts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai saskaņā ar LESD 267. pantu, taču Federālajai tiesai šāds atsevišķs lūgums netika pieteikts. Gan Federālā tiesa, gan Vācijas Konstitucionālā tiesa atteicās lietu pieņemt izskatīšanai. Tā kā pieteicējs Federālajai tiesai nebija norādījis uz vajadzību lietā saņemt prejudiciālo nolēmumu, ECT nacionālās tiesas lēmumu neuzskatīja par nepamatotu. ECT secināja, ka „pieteicēja lūgumi Federālajai tiesai neietvēra ne skaidru lūgumu saņemt nolēmumu saskaņā ar LESD 267. pantu, ne skaidru un precīzu pamatojumu par iespējamo nepieciešamību sniegt prejudiciālo nolēmumu. Attiecīgi pieteicējs ir nepietiekami pamatojis, ka viņa ieskatā lēmums par [tobrīd spēkā esošā] Kopienas līguma 81. panta interpretāciju ir nepieciešams, lai Federālā tiesa taisītu spriedumu. Pat tad, ja pieteicējs ir izvirzījis šo jautājumu apelācijas instances tiesai, tiesa konstatē, ka tas apstākļos, ka Federālā tiesa nevērsās pēc prejudiciālā nolēmuma, šādos apstākļos nevar tikt uzskatīts par nepamatotu”.⁵²¹ Tādējādi ECT nacionālās tiesas lēmumā nesaskatīja Konvencijas 6. panta pārkāpumu. Citiem vārdiem sakot, ECT ieskatā skaidrs lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai pēdējās instances tiesai bija jāpiesaka atsevišķi. Jāatzīmē gan, ka konkrētā lieta tika asi kritizēta.⁵²² Turklāt šī pretrunīgā ECT nostāja tika mainīta 2009. gadā. Proti, lietā *Herma pret Vāciju* ECT norādīja, ka „pieteicēji faktiski bija jautājumu par apelācijas instances tiesas iespējamo pienākumu vērsties pēc prejudiciālā nolēmuma ietvēruši savā (..) konstitucionālajā sūdzībā (..), kura tika noraidīta”, lai arī pieteicēji nekad šādu lūgumu nebija tieši izteikuši Vācijas Konstitucionālajai tiesai adresētajā konstitucionālajā sūdzībā.⁵²³

Savukārt, vērtējot lietas dalībnieka pieteiktā lūguma vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai skaidrības pakāpi, ECT vismaz 1 gadījumā ir arī pievērsusi uzmanību tam, vai šāds lūgums ir izteikts patstāvīgi, vai arī tikai kā viens no alternatīviem lūgumiem. Šādu argumentu ECT apsvēra lietā *Krikorian pret Franciju*. Proti, konkrētajā lietā ECT norādīja, ka lūgums sniegt prejudiciālo nolēmumu ir bijis viens no vairākiem alternatīvi izteiktiem lūgumiem, nevis patstāvīgs

⁵¹⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 34325/96 *Mens, Mens-Hoek v. the Netherlands*.

⁵²⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 33014/08 *Ryon v. France*.

⁵²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 15073/03 *John v. Germany*.

⁵²² English R. Lutz John v Germany. Human Rights and Public Law Update Online Journal, February 2007, p. 2. Available: <http://www.1cor.com/1315/section.nc?startpoint1159115=1080> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁵²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 54193/07 *Herma v. Germany*.

lūgums, kas bija papildus apsvērumi pieteikuma atzīšanai par nepieņemamu.⁵²⁴ Taču autore turpmākajā ECT praksē nav guvusi apstiprinājumu tam, ka ECT ieskatā lūgums pēdējās instances tiesai vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai būtu obligāti jāizsaka patstāvīgi. Tā kā lietā *Krikorian pret Franciju* minētais apsvērumi bija vien papildu arguments pieteikuma atzīšanai par nepieņemamu, nav pamata uzskatīt, ka kritērijs – skaidri izteikts lūgums vērsties EST – sevī ietver prasību šādu lūgumu noteikti izteikt patstāvīgi, nevis kā vienu no alternatīviem lūgumiem.

Autore ieskatā prasība izteikt skaidru lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir apšaubāma. Lai arī atbilstoši dibināšanas līgumam EST jurisdikcija ir pilnībā atkarīga no prejudiciālā jautājuma esamības atbilstoši LESD 267. pantam⁵²⁵, prasība izteikt skaidru lūgumu vērsties EST nevar tikt izvirzīta lietas dalībniekam. LESD 267. pants uzliek par pienākumu dalībvalsts tiesai vērsties EST, „ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu”. Turklāt šāda nepieciešamība dalībvalsts tiesai ir jāvērtē *ex officio*. Tādējādi dalībvalsts tiesai nemaz nav jāgaida atsevišķs lietas dalībnieka lūgums, lai iedzīvinātu LESD 267. pantu. Kā norādīts iepriekš, dalībvalsts pēdējās instances tiesas pienākums vērsties EST izriet no LESD 267. panta tiešās iedarbības principa. Prejudiciālā nolēmuma procedūra ir dibināšanas līgumā noteikta *sui generis* procedūra⁵²⁶, kuras izpilde gulstas uz dalībvalsts tiesas, nevis lietas dalībnieka pleciem.

Papildus kritērijiem, ko ECT vērtē attiecībā tieši uz lietas dalībnieka, kurš dalībvalsts tiesai piesaka lūgumu vērsties EST, rīcību, autore promocijas darba nākamajā apakšnodaļā norāda arī uz kritērijiem, kas ir jāievēro pašai dalībvalsts tiesai, lai tās atteikumu vērsties EST neatzītu par nepamatotu.

5.3. Kritēriji nacionālajai tiesai, pamatojot atteikumu vērsties EST

No ECT lēmumiem par pieteikumu pieņemamību saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas iespējamo neizpildi izriet arī vairāki kritēriji, kas ir jāievēro dalībvalsts tiesai, vērtējot nepieciešamību vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Autore norāda, ka šie kritēriji pēc būtības ir ļoti līdzīgi *Cilfit* lietas kritērijiem, lai gan analizētajos lēmumos atsauce uz konkrēto spriedumu nekad nav tikusi norādīta.

Pirmkārt, ECT, arī raugoties no nacionālās tiesas, ne tikai lietas dalībnieka perspektīvas, ir uzsvērusi vajadzību vērtēt ES tiesību jautājuma nozīmīgumu. Lietā *Bakker pret Austriju* netika konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums, jo nacionālā „tiesa izskaidroja, zināmā apmērā, kāpēc

⁵²⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 6459/07 *Krikorian v. France*.

⁵²⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1962. gada 6. aprīļa spriedums lietā: 13-61 de Geus, ECR, p. I-45.

⁵²⁶ Blutman L. *The Cartesio Judgment: Empowering Lower Courts by the European Court of Justice*. *Pravo i Politika*, Volume 3, Issue 2, 2010, p. 96.

tās ieskatā pieteicēja lieta neizvirzīja ES tiesību prejudiciālo jautājumu”.⁵²⁷ Līdzīgu nostāju ECT pauda lietā *Schweighofer un citi pret Austriju*, kurā Austrijas Augstākā tiesa apsvēra iespēju vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, taču šādu pieteicēja pieteikto lūgumu noraidīja. ECT nekonstatēja nacionālās tiesas lēmuma nepamatotību, jo „Augstākā tiesa izvērtēja pieteicēja argumentus noteiktā apmērā un sniedza detalizētu pamatojumu apsvērumam, ka konkrētā lieta neizvirzīja ES tiesību prejudiciālo jautājumu”.⁵²⁸ Citiem vārdiem sakot, ECT atsaucās uz *Cilfit* lietas pirmo kritēriju – ES tiesību jautājuma nozīmīgums –, norādot, ka konkrētajā lietā strīdus jautājums jebkurā gadījumā nebūtu bijis svarīgs lietas iznākumam.

Otrkārt, ECT ir norādījusi, ka būtiska nozīme ir arī EST esošajai tiesu praksei par ES tiesību strīdus jautājumu. Proti, lietā *Herma pret Vāciju* ECT atzina, ka nacionālā tiesa „sniedza detalizētu pamatojumu apsvērumam, ka konkrētā lieta, ciktāl to patiesībā skāra jautājumi no EST iepriekšējiem nolēmumiem, bija saskanīga ar šiem nolēmumiem”.⁵²⁹ Arī lietā *Santiago pret Spāniju* ECT atzina, ka Spānijas Augstākā tiesa izsmeloši vērtēja EST tiesu praksi jautājumā par ES tiesību strīdus jautājumu.⁵³⁰ Šajās lietās ECT nekonstatēja Konvencijas 6. panta pārkāpumu un faktiski atsaucās uz *Cilfit* lietas otro kritēriju – *acte éclairée* doktrīna –, norādot, ka Vācijas un Spānijas tiesām nebija jāvērsas EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jo EST strīdus jautājumu bija jau iepriekš skaidrojusi.

Treškārt, ECT ir norādījusi, ka ir jāņem vērā ES tiesību jautājuma interpretācijas skaidrība. Tā, piemēram, lietā *Dotta pret Itāliju* ECT, atsaucoties uz dalībvalsts tiesas lēmumu, kurā bija citēta EST praksē zināmā *acte clair* doktrīna, atzina, ka diskriminācijas aizlieguma princips nerada jebkādas šaubas.⁵³¹ Līdzīgi lietā *Santiago pret Spāniju* ECT atzina, ka Spānijas Augstākā tiesa, vērtējot prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, secināja, ka pienākums vērsties nav absolūts, ja par atbildi nav šaubas.⁵³² Arī šajos gadījumos ECT nekonstatēja Konvencijas 6. panta pārkāpumu un faktiski atsaucās uz *Cilfit* lietas trešo kritēriju – *acte clair* doktrīna –, secinot, ka piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normas interpretācija bija tik acīmredzama, ka neatstāja vietu nekādām saprātīgām šaubām.

Līdz ar to, jāsecina, ka ECT būtiskie faktori, ko tā ņēma vērā, vērtējot pieteikuma ECT pieņemamību vēl pirms tam, kad ECT vispār pirmoreiz pētījuma priekšmeta kontekstā izskatīja

⁵²⁷ Administratīvā tiesa norādīja, ka „lietā nebija jautājums, kas prasītu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jo pieteicēja lūgumi neskāra konkrētu ES tiesību normu interpretāciju, bet drīzāk apstrīdēja Austrijas varas iestāžu īstenoto [ES tiesību normu] ieviešanu nacionālajās tiesībās”. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 43454/98 *Bakker v. Austria*.

⁵²⁸ Austrijas Augstākā tiesa norādīja, ka ES tiesību normas, kas stājas spēkā tikai pēc tam, kad pirmās instances tiesa bija taisījusi spriedumu, lietas kontekstā nebija tieši attiecināmas. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 35673/97, 35674/97, 36082/97 and 37579/97 *Schweighofer and Others v. Austria*.

⁵²⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 54193/07 *Herma v. Germany*.

⁵³⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 60350/00 *Santiago v. Spain*.

⁵³¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 38399/97 *Dotta v. Italy*.

⁵³² Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 60350/00 *Santiago v. Spain*.

pieteikumu pēc būtības, jebkurā gadījumā lielā mērā balstījās uz jau zināmajām EST atziņām, ar to izņēmumu, ka uzmanība tika pievērsta arī lietas dalībnieka, kurš pēdējās instances tiesai piesaka lūgumu vērsties EST, rīcībai. Turklāt ECT arī tagad, kad tā jau ir izskatījusi pēc būtības vairākus pieteikumus par Konvencijas 6. panta pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, turpina uzskatīt, ka lietas dalībniekam, kurš vēlas saņemt prejudiciālo nolēmumu, ir jābūt pēdējās instances tiesai gan lūgumu pieteikušam, gan norādījušam uz ES tiesību jautājuma nozīmīgumu. Tā, piemēram, lietā *Marketing D.o.o. pret Slovēniju* ECT pieteikumu atzina par nepieņemamu, jo pieteicējs nebija pēdējās instances tiesu lūdzis vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, kā arī nebija norādījis pamatojumu prejudiciālā nolēmuma nepieciešamībai.⁵³³

5.4. Pieteikumi, kas ir izskatīti pēc būtības

5.4.1. Spriedums lietā *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*

Ņemot vērā, ka ECT ilgu laiku pieteikumus saistībā ar nevēršanos EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tā arī neizskatīja pēc būtības, jo tie tika atzīti par nepieņemamiem, pastāvēja pamatots uzskats, ka iespēja panākt pozitīvu ECT spriedumu, saistot LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu ar Konvencijas 6. pantu, ir niecīga.⁵³⁴ ECT 2011. gada 20. septembrī, pieņemot spriedumu lietā *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*, radīja iemeslu šo piesardzīgo apgalvojumu mainīt.⁵³⁵ Lai arī šajā lietā netika konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums, ECT pirmoreiz tās vēsturē izskatīja pieteikumu pēc būtības saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Spriedums stājās likumīgā spēkā 2012. gada 8. martā.

Lietas pirmsākumi meklējami Beļģijā, kur abiem pieteicējiem tika izvirzīta apsūdzība par laboratorijas, kas iekļauta valsts veselības aizsardzības sistēmā, pretlikumīgu vadīšanu. Saskaņā ar Beļģijas tiesisko regulējumu, jo īpaši, dekrēta Nr. 143 3. pantu, tikai tādām laboratorijām, kuras vadīja ārsti, farmaceiti vai speciāli kvalificētas personas, bija tiesības piedāvāt pakalpojumus un pretendēt uz izdevumu atmaksu valsts veselības sistēmas ietvaros. Tā kā pieteicēji neatbilda laboratorijas vadītājam izvirzītajām prasībām, bet izdevumus par sniegtajiem pakalpojumiem Beļģijas valsts bija atlīdzinājusi, laboratoriju darbība tika apturēta.

Lietā aptver vairākus paralēlus tiesvedības procesus, līdz ar to, arī lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tika adresēts vairākām tiesām. Tā, piemēram, krimināllietas

⁵³³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 62020/11 *Marketing D.o.o. v. Slovenia*, 20. punkts un 22. punkts.

⁵³⁴ Cortes M. M. J. At the European Constitutional Crossroads: Easing the Conditions for Standing of Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts. *Michigan State University Journal of International Law*, Volume 12, Issue 1, 2003, p. 133.

⁵³⁵ Mastroianni R., Pezza A. Striking the Right Balance: Limits on the Right to Bring an Action under Article 263(4) of the Treaty on the Function of the European Union. *American University International Law Review*, Volume 30, Issue 4, 2015, p. 777.

ietvaros pieteicēji apelācijas instances tiesai pieteica lūgumu vērsties EST, norādot, ka dekrēta Nr. 143 3. pants neatbilst tobrīd spēkā esošā Kopienas līguma 43. pantam kopsakarā ar 82. pantu un 86. pantu un ka minētā Beļģijas tiesību norma atbilstoši ES pārākuma un tiešās iedarbības principam lietā nav piemērojama. Apelācijas instances tiesa sniedza izvērstus motīvus, norādot, ka strīdus tiesību norma atbilst ES prasībām, un secināja, ka vajadzības vērsties EST nav. Arī kasācijas instances tiesa lūgumu vērsties EST noraidīja, taču, pamatojoties uz citiem argumentiem, lietu daļā nodeva atpakaļ apelācijas instances tiesai jaunai izskatīšanai.

Turpinoties tiesvedībai, viens no pieteicējiem paralēli vērsās Komisijā ar lūgumu ierosināt pārkāpuma procedūru pret Beļģiju, norādot, ka dekrēta Nr. 143 3. pants neatbilst Kopienas līgumam. Pamatojoties uz šo sūdzību, Komisija iniciēja pārkāpuma procedūru, kā rezultātā Komisija nosūtīja Beļģijas valdībai argumentētu atzinumu, norādot, ka dekrēta Nr. 143 3. pants neatbilst Kopienas līguma 43. pantam, un pieprasīja Beļģijai šo tiesību normu grozīt. Attiecīgi 2005. gadā Beļģijas tiesiskais regulējums tika mainīts, atsakoties no īpašajām prasībām laboratorijas vadītājiem.⁵³⁶

Apelācijas instances tiesa, skatot lietu atkārtoti laikā, kad dekrēta Nr. 143 3. pants vēl nebija grozīts, bet spriedumu pieņemot laikā, kad dekrēta Nr. 143 3. panta grozījumi bija stājušies spēkā, norādīja, ka Komisijas argumentētais atzinums tai nav saistošs un iepriekšējam apelācijas instances spriedumam daļā, kas bija jau stājies spēkā, ir *res judicata* spēks. Tā kā šajā spriedumā un arī jau iepriekš pieņemtajā kasācijas instances tiesas lēmumā bija norādīts, ka dekrēta Nr. 143 3. pants atbilst Kopienas līgumam, apelācijas instances tiesa secināja, ka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai nav nepieciešams. Arī kasācijas instances tiesa, izskatot lietu atkārtoti, šiem motīviem pievienojās, papildus norādot, ka nav nepieciešams saņemt prejudiciālo nolēmumu par tiesību jautājumu, kas jau ir atrisināts EST tiesu praksē, sniedzot izvērstu pamatojumu.

Viens no tiesvedības procesiem nonāca arī *Conseil d'Etat*, kurai arī tika iesniegts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Valsts padome, atsaucoties uz visiem *Cilfit* lietas kritērijiem, secināja, ka lietā nepastāv saprātīgas šaubas par piemērojamo tiesību normu interpretāciju, un, vēl jo vairāk, EST sniegtā interpretācija nevarētu ietekmēt lietas izskatīšanas pēc būtības rezultātu.⁵³⁷

Pie šādiem apstākļiem abi pieteicēji, pamatojoties uz Konvencijas 6. pantu, vērsās ECT, uzskatot, ka kasācijas instances tiesa un *Conseil d'Etat* ir nepamatoti atteikušās vērsties EST. Pieteikuma iesniedzēji īpaši uzsvēra, ka *Cilfit* lietas kritēriji ir jāinterpretē šauri, šaubas par lietā

⁵³⁶ Autore vērs uzmanību, ka šis ir promocijas darbā iepriekš minētais piemērs, kad indivīda lūgums Komisijai iniciēt pārkāpuma procedūru ir sasniedzis mērķi. Šajā konkrētajā lietā Komisija ne tikai ierosināja pārkāpuma procedūru, bet arī panāca izmaiņas dalībvalsts nacionālajā regulējumā atbilstoši ES tiesībām.

⁵³⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 3989/07 and 38353/07 *Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium*.

būtiskas tiesību normas interpretāciju ir pastāvējušas un tiesas spriedums, pat, ja tam ir *res judicata* spēks, nevar tikt izmantots citu lēmumu motīvu daļā, zinot, ka lēmums ir neatbilstošs ES tiesībām.⁵³⁸

ECT lietu *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju* ne tikai ierosināja, bet arī izskatīja pēc būtības. ECT vispirms atgādināja, ka LESD 267. panta trešā daļa paredz pienākumu pēdējās instances tiesai vērsties EST, taču, kā izriet no EST prakses *Cilfit* lietā, šis pienākums nav absolūts. Tieši nacionālās tiesas pienākums pirms tā lemj par nepieciešamību vērsties EST, ir pārbaudīt, vai strīdus jautājums ietekmē lietas izspriešanu.

Turpinājumā ECT atgādināja, ka LESD 267. panta trešās daļas mērķis ir nodrošināt vienotu ES tiesību piemērošanu visās dalībvalstīs un secināja, ka Konvencijas 6. pants uzliek par pienākumu tiesai ikvienā gadījumā, kad tā atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, norādīt pamatojumu. Turklāt atbilstoši LESD 267. panta trešās daļas īpašajai dabai nacionālajām tiesām „ir pienākums sniegt atteikuma pamatojumu, ņemot vērā EST tiesu praksē noteiktos izņēmumus. Tamdēļ tām [tiesām] tiks prasīts saskaņā ar (...) *Cilfit* lietu norādīt argumentus, kāpēc tās [tiesas] ir uzskatījušas, ka jautājums nav nozīmīgs [jeb atsauce uz pirmo *Cilfit* kritēriju], ka Eiropas Savienības attiecīgo tiesību normu EST jau ir interpretējusi [jeb atsauce uz otro *Cilfit* kritēriju] vai ka pareiza ES tiesību piemērošana ir tik acīmredzama, lai neatstātu vietu jebkādam saprātīgām šaubām [jeb atsauce uz trešo *Cilfit* kritēriju]”.⁵³⁹

ECT konstatēja, ka konkrētajā lietā gan kasācijas instances tiesa, gan *Conseil d'Etat* šo pienākumu ir izpildījušas. Konkrētāk, pirmajā gadījumā tiesa savu atteikumu pamatoja ar EST prakses esamību par strīdus tiesību jautājumu (*acte éclairé* doktrīnu), bet otrā gadījumā – ar šaubu neesamību par strīdus tiesību jautājuma interpretāciju (*acte clair* doktrīnu). Lai arī šajā lietā ECT vienbalsīgi atzina, ka nav noticis Konvencijas 6. panta pārkāpums, ECT beidzot radīja skaidrību, kas tās ieskatā ir nepamatots atteikums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Proti, ECT lietā *Ullens de Schooten and Rezabek pret Beļģiju* skaidri noteica kritērijus, kurus tā ņem vērā, vērtējot nacionālās tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁵⁴⁰ Tiesa konkrēti atsaucās uz *Cilfit* testu un secināja, ka Konvencijas 6. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu

⁵³⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 3989/07 and 38353/07 *Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium*, 51. punkts.

⁵³⁹ Turpat, 52.-67. punkts un, jo īpaši, 62. punkts. Sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 24456/13 *Sindicatul v. Romania*.

⁵⁴⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 3989/07 and 38353/07 *Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium*. Autore papildus norāda, ka ECT iepriekš ir piemērojusi *Cilfit* lietas kritērijus, taču citā kontekstā, t. i., vērtējot, vai nacionālā tiesa pamatoti vērsās EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 45036/98 *Bosphorus v. Ireland*.

tiesu pieprasa dalībvalstu tiesām šādā situācijā pieņemt argumentētu lēmumu, piemērojot *Cilfit* lietas atziņas.⁵⁴¹

Vienlaikus ECT norādīja, ka tā nevērtē dalībvalsts pieļautos pārkāpumus, kas attiecas uz tiesību normu interpretāciju vai piemērošanu.⁵⁴² Šāds tiesas secinājums acīmredzami liecina, ka ECT ne tik daudz vērtē „apstrīdētā” tiesas lēmuma pareizību, kas neizbēgami ietver vērtējumu par ES strīdus tiesību normas interpretācijas un piemērošanas pareizību, bet gan koncentrējas uz atteikuma vērsties EST pamatojuma esamību un atbilstību *Cilfit* kritērijiem.⁵⁴³ Minēto pierāda kaut vai fakts, ka ECT lietā *Ullens de Schooten and Rezabek pret Beļģiju* nesaskatīja Konvencijas 6. panta pārkāpumu, neskatoties uz to, ka Komisija bija ierosinājusi pārkāpuma procedūru un norādījusi, ka Beļģijas tiesību akts nav saderīgs ar ES tiesībām.⁵⁴⁴ Līdz ar to, atsaukšanās uz jebkuru no *Cilfit* lietas kritērijiem un kritērija piemērošanas pamatošana atbrīvo dalībvalsts pēdējās instances tiesu no vēršanās EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai un attiecīgi nerada tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu. Šis spriedums ļauj arī apgalvot, ka ECT vismaz pagaidām nav izstrādājusi citus izsmeļošus kritērijus, kā vien *Cilfit* lietā norādītos⁵⁴⁵, par ko liecina arī turpmākā ECT prakse.

Tā, piemēram, lietā *Vergauwen un citi pret Beļģiju*, ECT vērtēja Beļģijas Konstitucionālās tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet lietā *Ferreira Santos Pardal pret Portugāli* ECT vērtēja Portugāles Augstākās tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. ECT abās lietās, atsaucoties uz *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju* spriedumu, norādīja, ka tiesai, ievērojot LESD 267. panta trešās daļas īpašo dabu, atteikumā ir jānorāda motīvi, kāpēc ES strīdus tiesību jautājums nav būtisks, atbilde uz lietā būtisko tiesību jautājumu ir rodama EST tiesu praksē vai nerada saprātīgas šaubas. Citiem vārdiem sakot, ECT secināja, ka atteikumam vērsties EST ir jābūt pamatotam *Cilfit* kritēriju gaismā. Tā kā Beļģijas Konstitucionālā tiesa un Portugāles Augstākā tiesa šo pienākumu bija ievērojušas, pirmajā gadījumā norādot, ka strīdus tiesību jautājums nav būtisks lietas izspriešanai (kas ir uzskatāma par atsauci uz *Cilfit* lietas pirmo kritēriju), bet otrajā gadījumā norādot, ka tiesai nav šaubas par direktīvas

⁵⁴¹ Schmauch M. The Preliminary Ruling Procedure and the Right to a Fair Trial – Strasbourg Demands Reasoned Decisions from National Courts when They Refuse to Refer a Case to the ECJ. *European Law Reporter*, No. 12, 2011, p. 362.

⁵⁴² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 3989/07 and 38353/07 *Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium*, 61. punkts; Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 24456/13 *Sindicatul v. Romania*, 32. punkts.

⁵⁴³ Ryngaert C. Oscillating between embracing and avoiding Bosphorus: the European Court of Human Rights on Member State responsibility for acts of international organisations and the case of the EU. *European Law Review*, Volume 39, Issue 2, 2014, pp. 181-182; Paris M.-L. Paving the Way: Adjustments of Systems and Mutual Influences between the European Court of Human Rights and European Union Law before Accession. *Irish Jurist*, Volume 51, 2014, p. 74.

⁵⁴⁴ Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 700.

⁵⁴⁵ Valutytė R. State Liability for the Infringement of the Obligation to refer for a Preliminary Ruling under the European Convention on Human Rights. *Jurisprudencija*, Volume 19, Issue 1, 2012, p. 17.

interpretāciju (kas ir uzskatāma par atsauci uz *Cilfit* lietas trešo kritēriju), ECT konstatēja, ka Konvencijas 6. panta prasības ir izpildītas, un pieteikumu lietā *Vergauwen un citi pret Beļģiju* ar balsu vairākumu⁵⁴⁶, bet pieteikumu lietā *Ferreira Santos Pardal pret Portugāli* vienbalsīgi atzina par nepieņemamu acīmredzamās nepamatotības dēļ.⁵⁴⁷

Pastāv arī uzskats, ka dalībvalsts tiesa atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai var pamatot ar jebkādu argumentu, kamēr vien to var motivēt.⁵⁴⁸ Autore šādai tēzei pievienojas, jo ECT galvenā atziņa gan iepriekš aplūkotojamos lēmumos, gan spriedumā lietā *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju* ir nemainīga – atteikumam vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir jābūt pamatotam. Arī promocijas darbā iepriekš analizētie Konstitucionālo tiesu uzraudzības kritēriji liek secināt, ka atteikumam vērsties EST nav obligāti jābūt pamatotam ar *Cilfit* kritērijiem. ECT var konstatēt, ka nav noticis tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums gan tādā situācijā, kad pēdējās instances tiesa savu rīcību ir pamatojusi ar kādu no *Cilfit* lietas kritērijiem, gan arī tad, ja konkrēta atsauce uz *Cilfit* lietas kritērijiem tiesas nolēmumā nav, ko apliecina arī ECT prakse jau pēc sprieduma *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju* lietā.

Tā, piemēram, lietā *Stichting Mothers of Srebrenica un citi pret Nīderlandi*, ECT vērtēja Nīderlandes Augstākās tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. ECT, atsaucoties uz lietu *Ullens de Schooten un Rezabek pret Beļģiju*, atkal norādīja, ka šāda atteikuma gadījumā tiesai ir nepieciešams pamatot, kāpēc tās ieskatā ES strīdus tiesību jautājums nav būtisks, atbilde uz lietā būtisko tiesību jautājumu ir rodama EST tiesu praksē vai nerada saprātīgas šaubas. Taču šoreiz, neskatoties uz to, ka Nīderlandes Augstākā tiesa nebija atsaukusies uz nevienu no *Cilfit* lietas kritērijiem, ECT norādīja, ka pārskata veidā sniegtā Augstākās tiesas argumentācija ir pietiekama (*the summary reasoning used by the Supreme Court was sufficient*) un pieteikumu vienbalsīgi atzina par nepieņemamu.⁵⁴⁹

5.4.2. Spriedums lietā *Dhahbi pret Itāliju*

Kā norādīts iepriekš, ECT līdz pat 2011. gadam netika izskatījusi lietu pēc būtības saistībā ar dalībvalsts pēdējās instances tiesas lēmumu nevērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Visbeidzot, 2014. gadā ECT ne tikai lietu izskatīja pēc būtības, bet arī pirmoreiz atzina tiesību uz

⁵⁴⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 4832/04 *Vergauwen and Others v. Belgium*, 34.-35., 90.-91. punkts. Lai arī lēmums ir pieņemts ar balsu vairākumu (nevis vienbalsīgi), tiesneši savas atsevišķās domas nav izteikuši.

⁵⁴⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 30123/10 *Ferreira Santos Pardal v. Portugal*.

⁵⁴⁸ Valutyte R. *State Liability for the Infringement of the Obligation to refer for a Preliminary Ruling under the European Convention on Human Rights*. Jurisprudencija, Volume 19, Issue 1, 2012, p. 17; Neamt P. V. *Member States' liability for judicial error resulting in breaches of European Union Law*. *Journal of Legal Studies*, Volume 17, Issue 31, 2016, p. 72.

⁵⁴⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 65542/12 *Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands*, 94., 112., 171.-175. punkts.

taisnīgu tiesu pārkāpumu pētījuma priekšmeta kontekstā. Proti, ECT 2014. gada 8. aprīlī pieņēma spriedumu lietā *Dhahbi pret Itāliju*, kurā konstatēja Konvencijas 6. panta pārkāpumu saistībā ar Itālijas kasācijas instances tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁵⁵⁰ Spriedums stājās likumīgā spēkā 2014. gada 8. jūlijā.

Dhahbi (*Dhahbi*) kungs ir Tunisijas pilsonis, kurš kopā ar sievu un bērniem dzīvoja Itālijā, pamatojoties uz likumīgu uzturēšanās un darba atļauju. Viņš strādāja, maksāja nodokļus un bija apdrošināts, kā to paredzēja Itālijas tiesību akti. Taču 2001. gadā, kad Dhahbi kungs iesniedza pieteikumu saņemt ģimenes pabalstu, tas tika noraidīts, jo Itālijas tiesiskais regulējums paredzēja šādu ģimenes pabalstu piešķirt vienīgi Itālijas pilsoņu ģimenēm. Dhahbi kungs apstrīdēja tiesā atteikumu piešķirt prasīto ģimenes pabalstu, norādīdams, ka saskaņā ar ES un Tunisijas noslēgto asociācijas līgumu, kuru attiecīgi bija arī ratificējusi Itālija, Tunisijas valsts piederīgie nevarēja tikt diskriminēti sociālā nodrošinājuma jomā, salīdzinot ar tās valsts pilsoņiem, kurā tie strādā. Dhahbi kungs uzskatīja, ka sociālais nodrošinājums ietver arī tiesības saņemt ģimenes pabalstu un, norādīdams konkrētas tiesību normas, lūdza apelācijas un kasācijas instances tiesas vērsties EST, jautājot, vai atbilstoši noslēgtajam asociācijas līgumam Tunisijas pilsonim, kurš strādā Itālijā, ir tiesības saņemt ģimenes pabalstu saskaņā ar Itālijas likumu normām. Visas 3 tiesu instances Dhahbi kunga pieteikumu noraidīja, kā arī apelācijas un kasācijas instances tiesas atteicās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁵⁵¹

Lietā *Dhahbi pret Itāliju* ECT atkārtoti norādīja, ka, ņemot vērā LESD 267. panta trešās daļas specifisko kontekstu, dalībvalsts pēdējās instances tiesām, kurām tiek iesniegts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai saistībā ar ES tiesību interpretāciju, ir pienākums pamatot atteikumu EST praksē pastāvošo izņēmumu gaismā. ECT vispirms konstatēja, ka Itālijas kasācijas instances tiesai, kuras lēmums nav pārsūdzams, tika pieteikts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Turpinājumā ECT secināja, ka Itālijas kasācijas instances tiesai bija jāpamato atteikums vērsties EST, taču, pārbaudot attiecīgo spriedumu, ECT konstatēja, ka tajā nav sastopama atsauce ne uz iesniegto lūgumu vērsties EST, ne arī argumenti, kāpēc tiesas ieskatā vērtšanās EST nebija nepieciešama. Kā norādīts ECT spriedumā, no Itālijas kasācijas instances tiesas sprieduma nav konstatējams, vai radies jautājums tika uzskatīts par nesvarīgu lietas iznākumam, saistāms ar tiesību normu, kas ir skaidra, vai ir ticis iepriekš EST praksē interpretēts, vai arī radies jautājums ir vienkārši ignorēts. Tā kā arī Itālijas kasācijas instances tiesas spriedumā nebija sastopama atsauce uz EST praksi, iepriekšminētie apstākļi bija pietiekami, lai ECT vienbalsīgi konstatētu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu.⁵⁵²

⁵⁵⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17120/09 Dhahbi v. Italy.

⁵⁵¹ Turpat, 5.-16. punkts.

⁵⁵² Turpat, 31.-34. punkts.

Autore secina, ka ECT atzina pēdējās instances tiesas lēmumu par nepamatotu un attiecīgi konstatēja tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, jo tas nesaturēja nekādu argumentāciju, kāpēc tiesas ieskatā vēršanās EST nebija nepieciešama. Līdz ar to, kopš ECT ir pieņēmusi spriedumu lietā *Dhahbi pret Itāliju* ir pamats izdarīt secinājumu, ka jebkādas argumentācijas neesamība par atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai *per se* rada Konvencijas 6. panta pārkāpumu. Vienlaikus šādas ECT atziņas rada savā ziņā netipisku situāciju. Proti, ECT ieskatā LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu un *Cilfit* kritērijus ir nepieciešams piemērot strikti, lai gan ECT nav ES institūcija, kas uzrauga dibināšanas līgumos noteikto pienākumu izpildi. Tikmēr Komisija kā ES sargsuns⁵⁵³ pret šo jautājumu izturas krietni vien rezervētāk, jo īpaši, situācijā, kad, kā norādīts promocijas darbā iepriekš, ir jālemj par pārkāpuma procedūras ierosināšanu.

Ar spriedumu lietā *Dhahbi pret Itāliju* līdz šim pastāvošā teorētiskā iespēja aizsargāt ES tiesības ar ECT palīdzību tika pilnībā realizēta praksē, kas, autoresprāt, arī turpmāk mazinās skepsi par iespēju panākt pozitīvu ECT spriedumu, saistot LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu ar Konvencijas 6. pantu.

Papildus jāatzīmē, ka Dhahbi kungs ECT arī lūdza piedzīt kompensāciju par nesaņemto ģimenes pabalstu EUR 9416,05 apmērā un morālo kaitējumu, neidentificējot precīzu tās apmēru. Itālijas valdība nesniedza apsvērumus par pieprasīto kompensāciju apmēru. ECT nolēma piedzīt nesaņemto pabalstu pilnā apmērā, kā arī, konstatējot, ka pieteicējs, neapšaubāmi, ir morāli cietis, piedzina EUR 10 000 kompensāciju par morālo kaitējumu. Jāatzīmē, ka kompensāciju par nesaņemto pabalstu ECT piedzina par Konvencijas 8. panta un 14. panta pārkāpumu, nevis par 6. panta pārkāpumu.⁵⁵⁴ Ņemot vērā, ka spriedums lietā *Dhahbi pret Itāliju* nesatur nekādu argumentāciju par piesprietās kompensācijas summas saistību ar konstatēto Konvencijas 6. panta pārkāpumu, autores ieskatā ECT argumentācijas neesamība šajā sakarā ir vismaz netiešs arguments apgalvojumam, ka tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi nav patstāvīgs pamats saņemt kompensāciju.

Iespējams, spriedums lietā *Dhahbi pret Itāliju* nākotnē tiks uzskatīts par novatorisku arī attiecībā uz pieteikuma ECT pieņemamību kontekstā ar visu nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu izsmelšanu. Proti, ECT spriedumā lietā *Dhahbi pret Itāliju*, tostarp, izteica apsvērumus par valsts atbildības prasību Konvencijas 35. panta kontekstā, kas paredz, ka ECT var izskatīt lietu tikai tad, ja ir izsmelti visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi vispāratzīto starptautisko tiesību normu izpratnē. Itālijas valdība norādīja, ka pieteikuma iesniedzējs šo pienākumu nav izpildījis, jo, uzskatot, ka Itālijas kasācijas instances tiesa nav izpildījusi pienākumu vērsties EST prejudiciālā

⁵⁵³ Rinze J. The role of the European Court of Justice as a Federal Constitutional Court. Public Law, Autumn 1993, p. 437.

⁵⁵⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17120/09 Dhahbi v. Italy, 56.-60. punkts.

noņemšana, Dhahbi kungs varēja civiltiesiskā kārtā celt prasību pret Itālijas valsti atbilstoši *Köbler* un *Traghetti* lietas atziņām, kas esot bieži sastopama prakse Itālijā.⁵⁵⁵

ECT šo argumentu pēc būtības neizvērtēja tā iemesla dēļ, ka Itālijas valdība minētos apsvērumus izvirzīja pārāk vēlu. Atbilstoši ECT statūtu 55. punktam visi iebildumi par pieteikuma pieņemamību ir jāizteic lietas ierosināšanas stadijā (*admissibility stage*), kad atbildētājvalsts ir aicināta izteikt apsvērumus par lietas ierosināšanu. Tā kā Itālijas valdība argumentus par nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu neizmēšanu izteica vien papildu apsvērumos par lietas būtību, turklāt nepaskaidrojot, kāpēc šie apsvērumi tiek izteikti novēloti un, ņemot vērā, ka sākotnēji Itālijas valdība bija norādījusi, ka ar Itālijas kasācijas instances tiesas lēmumu ir izsmelti visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi, ECT norādīja, ka Itālijas valdībai ir liegtas iespējas šos iebildumus izmantot.⁵⁵⁶ Lai arī pēc būtības šis arguments netika vērtēts, ECT arī neizslēdza iespēju, ka nākotnē valsts atbildības prasība varētu tikt uzskatīta par tādu nacionālo tiesību aizsardzības līdzekli, kura neizmantošanas gadījumā zūd iespējas vērsties ECT.

Autore sagaida, ka ECT šo tiesību jautājumu drīzumā izvērtēs pēc būtības, jo drīz vien pēc šī argumenta atspoguļošanas *Dhahbi pret Itāliju* lietā arī citi pieteikuma iesniedzēji izmanto ļoti līdzīgu argumentāciju cerībā panākt ECT konstatējumu par nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu neizmēšanu. Tā, piemēram, lietā *Koni pret Kipru* valdības pārstāvji norādīja, ka pieteicēja nav izsmēlusi visus nacionālos tiesību aizsardzības līdzekļus, jo tā varēja celt civilprasību pret valsti saistībā ar Konstitūcijā garantēto tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpšanu. Arī šajā lietā ECT, atsaucoties uz lietu *Dhahbi pret Itāliju*, norādīja, ka Kipras valdība nav ievērojusi pienākumu izteikt iebildumus par pieteikuma pieņemamību atbilstoši ECT statūtos noteiktajai kārtībai un šo argumentu pēc būtības neizvērtēja.⁵⁵⁷

5.4.3. Spriedums lietā *Schipani un citi pret Itāliju*

Spriedums lietā *Dhahbi pret Itāliju* nav vienīgais, kurā ECT ir konstatējusi tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Zīmīgi, ka arī otra ECT lieta, kurā ir konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums, ir pret Itāliju. Proti, 2015. gada 21. jūlijā ECT pieņēma spriedumu lietā *Schipani un citi pret Itāliju*, kurā atzina tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar Itālijas kasācijas instances tiesas atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁵⁵⁸ Spriedums stājās likumīgā spēkā 2015. gada 21. oktobrī.

⁵⁵⁵ Spriedumā nav konkrēti norādīts, ka valsts atbildības prasības Itālijā tiek celtas tieši par LESD 267. panta trešās daļas iespējamu pārkāpumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17120/09 Dhahbi v. Italy, 23. punkts.

⁵⁵⁶ Turpat, 23.-25. punkts.

⁵⁵⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 66048/09 Koni v. Cyprus, 30.-32. punkts.

⁵⁵⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 38369/09 Schipani and Others v. Italy.

Šajā lietā pieteikuma iesniedzēji ir 15 Itālijas pilsoņi, pēc profesijas ārsti, kuri apmeklēja specializācijas kursus medicīnā. Ņemot vērā, ka Itālija novēloti savās tiesībās transponēja 2 ES direktīvas, lai pieteicēji varētu pretendēt uz atlīdzības saņemšanu profesionālās apmācības laikā, pieteicēji cēla civilprasību pret Itālijas valsti par zaudējumu piedziņu. Pieteicēji norādīja, ka atbilstoši ES direktīvām ārstiem ir tiesības saņemt atlīdzību par profesionālās apmācības laiku, taču līdz noteiktajam direktīvu transponēšanas termiņam – 1982. gada 31. decembrim – Itālija minēto principu nacionālajās tiesībās nebija ieviesusi. Tas notika tikai ar 1991. gada 8. augusta likumu, kas turklāt nebija piemērojams retroaktīvi.

Pieteicēju prasība tika noraidīta visās 3 tiesu instancēs. Turklāt apelācijas instances tiesa secināja, ka Itālijā pastāv pretrunīga prakse par ES direktīvas tūlītēju piemērošanu un ka direktīvā ir definētas ārstu tiesības apmācību laikā saņemt „atbilstošu atlīdzību”, nevis kādu konkrētu atlīdzības apmēru. Pieteicēji apelācijas instances tiesas spriedumu pārsūdzēja un kasācijas instances tiesai, tostarp, iesniedza lūgumu vērsties EST, vaicājot, vai Itālijas valsts pienākuma transponēt direktīvas noteiktajā termiņā neizpilde ir uzskatāma par nopietnu ES tiesību pārkāpumu, kas rada valstij pienākumu atlīdzināt zaudējumus, un vai Itālijas 1991. gada 8. augusta likums apgrūtina vai neļauj šādu atlīdzību saņemt.

Kasācijas instances tiesa pieteicēju sūdzību noraidīja, pievienojoties apelācijas instances tiesas sprieduma motīviem, un, papildus norādot, ka atbilstoši EST tiesu praksei direktīvas novēlota transponēšana rada tiesības prasīt zaudējumus, jo pieteicējiem ir atņemta iespēja saņemt priekšrocības, ko paredz direktīva. Taču, tā kā pieteicēji nebija apelācijas instances tiesai pieteikuši prasījumu par šo konkrēto kaitējumu, kasācijas instances tiesa prasību pilnībā noraidīja. Kasācijas instances tiesas spriedumā nav minēts, ka pieteicēji būtu kasācijas tiesvedības laikā iesnieguši lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, kā arī nav sniegti motīvi tiesas atteikumam vērsties EST.

Pie šādiem apstākļiem pieteicēji iesniedza pieteikumu ECT, norādot, ka tiesvedības process nav bijis taisnīgs, tajā skaitā, pēdējās instances tiesa ir ignorējusi pieteicēju lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁵⁵⁹

ECT, atsaucoties uz lietām *Vergauwen un citi pret Beļģiju* un *Dhahbi pret Itāliju*, atkārtoja jau iepriekšminētās tēzes par LESD 267. panta trešās daļas īpašo dabu un norādīja, ka Itālijas kasācijas instances tiesai, kuras lēmumi nav pārsūdzami, bija pienākums pamatot atteikumu vērsties EST, ievērojot EST tiesu praksē noteiktos izņēmuma gadījumus. ECT, pārbaudot kasācijas instances tiesas spriedumu, secināja, ka tajā nav atspoguļots pieteicēju lūgums vērsties EST, kā arī nav pamatojuma, kāpēc tiesa ir atteikusies vērsties EST. ECT vienlaikus norādīja, ka tiesas motīvi satur atsauci uz EST praksi, atbilstoši kurai indivīdam ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību

⁵⁵⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 38369/09 *Schipani and Others v. Italy*, 1.-28. punkts.

direktīvas novēlotas transponēšanas gadījumā. ECT pieņēma, ka šis ir pamatojums, kas atspēko nepieciešamību vērsties EST attiecībā uz pieteicēju iesniegtā lūguma pirmo daļu (t. i., vai Itālijas valsts pienākuma transponēt direktīvas noteiktajā termiņā neizpilde ir uzskatāma par nopietnu ES tiesību pārkāpumu), lai gan Itālijas kasācijas tiesa to konkrēti nebija norādījusi. Taču, tā kā Itālijas pēdējās instances tiesa nebija vispār pamatojusi, kāpēc nav nepieciešams vērsties EST saistībā ar pieteicēju iesniegtā lūguma otro daļu (t. i., vai Itālijas 1991. gada 8. augusta likums apgrūtina vai neļauj zaudējumu atlīdzību saņemt), ECT secināja, ka šajā daļā Itālijas kasācijas instances tiesa jebkurā gadījumā nav sniegusi atteikuma pamatojumu, piemērojot *Cilfit* lietas atziņas. Proti, Itālijas kasācijas tiesa nebija norādījusi, vai atbilde uz šo jautājumu nav būtiska, ir rodama EST tiesu praksē, vai nerada saprātīgas šaubas. Attiecīgi ECT šajā lietā vienbalsīgi konstatēja Konvencijas 6. panta pārkāpumu.⁵⁶⁰

Bez tam, šāda ECT argumentācijas konstrukcija ļauj secināt, ka pēdējās instances tiesai atteikuma vērsties EST pamatojums ir jāsniedz par katru pieteicēja uzdoto jautājumu, lai izpildītu Konvencijas 6. panta prasības.⁵⁶¹ Līdz ar to, arī promocijas darbā iepriekš analizētajā Augstākās tiesas praksē, piemērojot *Cilfit* kritērijus, ir konstatējamā neatbilstības ECT nostājamai pētījuma priekšmeta kontekstā, jo ne visos autores analizētajos prakses piemēros Augstākā tiesa bija norādījusi, kādā daļā un uz kuru strīdus jautājumu tās secinājumi, atsakoties vērsties EST, ir attiecināmi.

Lietā *Schipani un citi pret Itāliju* visi tiesneši vienbalsīgi nolēma, ka ir konstatējams Konvencijas 6. panta pārkāpums. Tomēr tiesnesis Wojtičeks (*Wojtyczek*) spriedumam pievienoja savas atsevišķās domas, norādīdams, ka nepiekrīt spriedumā norādītajai ECT motivācijai. Viņaprāt, apgalvojums, ka jebkādas argumentācijas neesamība par atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai automātiski rada Konvencijas 6. panta pārkāpumu, ir problemātisks. Tiesnesis Wojtičeks norāda, ka, piemēram, ECT savā praksē ir atzinusi par iespējamu pieļaut, ka tiesa bez argumentu norādīšanas pieņem lēmumu sūdzību noraidīt; arī ECT pati, izskatot pieteikumu 1 tiesneša sastāvā, var nolemt pieteikumu atzīt par nepieņemamu, lēmumā nenorādot motīvus; savukārt krimināltiesību jomā valstīm piemīt īpaši liela rīcības brīvība attiecībā uz lēmumā norādāmā pamatojuma detalizācijas pakāpi.⁵⁶²

Ņemot vērā, ka spriedums *Schipani un citi pret Itāliju* tomēr tika pieņemts vienbalsīgi, autore turpina uzturēt iepriekš izteikto tēzi, ka jebkādas argumentācijas neesamība par atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai automātiski rada Konvencijas 6. panta pārkāpumu. Vienlaikus gan jāievēro, ka ECT ņem vērā pat dalībvalsts pēdējās instances tiesas

⁵⁶⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 38369/09 *Schipani and Others v. Italy*, 69.-73. punkts.

⁵⁶¹ Sk. arī Broberg M., Fenger N. Preliminary references to the Court of Justice of the European Union and the right to a fair trial under Article 6 ECHR. *European Law Review*, Volume 41, Issue 4, 2016, p. 604.

⁵⁶² Tiesneša Wojtičeka (*Wojtyczek*) atsevišķās domas pie Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma lietā: 38369/09 *Schipani and Others v. Italy*.

no lēmumā netieši sniegto pamatojumu atteikumam vērsties EST, kā to tiesa šajā lietā konstatēja attiecībā uz pieteicēju iesniegtā lūguma pirmo daļu. Jāatzīmē, ka šis nav vienīgais gadījums ECT praksē, kad tiesa pati meklē pamatojumu, lai attaisnotu pēdējās instances tiesas atteikumu vērsties EST.

Tā, piemēram, lietā *Wind Telecomunicazioni S.P.A. pret Itāliju* ECT konstatēja, ka kasācijas instances tiesa savā spriedumā nav sniegusi pamatojumu, kāpēc tā ir noraidījusi lietas dalībnieka lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Taču, atšķirībā no lietām *Dhahbi pret Itāliju* un *Schipani un citi pret Itāliju*, ECT, nevis konstatēja Konvencijas 6. panta pārkāpumu, bet gan secināja, ka no kasācijas instances tiesas sprieduma izriet, ka nebija nepieciešams vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, jo uzdotie jautājumi jebkurā gadījumā neietekmētu kasācijas instances tiesas spriedumu.⁵⁶³ Tādējādi ECT pati konstatēja, ka lietā faktiski būtu jāpiemēro *Cilfit* pirmais kritērijs.

Tā kā lietā *Schipani un citi pret Itāliju*, atšķirībā no lietas *Dhahbi pret Itāliju*, ECT konstatēja tikai Konvencijas 6. panta pārkāpumu, ECT arī sniedza konkrētu vērtējumu par pieteicēju prasīto kompensāciju. Katrs no pieteicējiem ECT lūdza piešķirt kompensāciju EUR 13 000 apmērā gadā, norādot, ka 1991. gada 8. augusta likums, ar kuru ES direktīvu prasības tika ieviestas Itālijas tiesībās, neparedzēja kompensēt atlīdzību par profesionālās apmācības laiku no 1982. gada līdz 1991. gadam. Tādēļ pieteicēji kompensācijas apmēru pamatoja ar 2013. gada likumprojektu, kas attiecībā uz to pašu tiesību jautājumu paredzēja kompensācijas piešķiršanu par laika periodu no 1982. gada līdz 1991. gadam.

Šajā sakarā ECT norādīja, ka kasācijas instances tiesas spriedums nebūtu mainījies, ja tiesa atteikumu vērsties EST būtu pamatojusi. Tādēļ pati pārkāpuma konstatēšana vien rada pieteicējiem taisnīgu apmierinājumu. Turklāt, tā kā ECT ir konstatējusi tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu tikai par pamatojuma nenorādīšanu, tiesa nesaskatīja cēloņsakarību starp konstatēto pārkāpumu un prasīto kompensāciju saistībā ar nesaņemto atlīdzību par profesionālās apmācības laiku, nemaz nerunājot par to, ka kompensācijas apmēru pieteicēji bija pamatojuši ar likumprojekta stadijā esošu tiesību aktu. Vienlaikus ECT uzskatīja par atbilstošu katram no pieteicējiem piešķirt EUR 3000 kompensāciju par morālo kaitējumu.⁵⁶⁴

Šādi ECT argumenti apstiprina autores iepriekš izteikto tēzi, ka tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi nav patstāvīgs pamats saņemt kompensāciju. Šajā sakarā autore īpaši ņem vērā ECT argumentu, kāpēc tā secināja, ka pati pārkāpuma konstatēšana rada pieteicējiem taisnīgu apmierinājumu, t. i., kasācijas instances tiesas spriedums jebkurā gadījumā nebūtu mainījies, ja tiesa atteikumu vērsties EST būtu pamatojusi.

⁵⁶³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 5159/14 *Wind Telecomunicazioni S.P.A. v. Italy*, 36.-39. punkts.

⁵⁶⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 38369/09 *Schipani and Others v. Italy*, 83.-87. punkts.

Ņemot vērā, ka atteikuma pamatojuma norādīšana pati par sevi nevienā dzīves gadījumā nebūs pamats taisīt citādu pēdējās instances tiesas spriedumu pēc būtības, jāsecina, ka vismaz atbilstoši pašreizējai ECT praksei indivīdam ir vien iespējams saņemt kompensāciju par morālo kaitējumu, ja tiek konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Taču, ņemot vērā, ka ECT pie šāda secinājuma nonāca, ievērojot specifiskus lietas apstākļus, sagaidāms, ka ECT atziņu klāsts pētījuma priekšmeta kontekstā nepaliks nemainīgs. Jau šobrīd izskatīšanas stadijā atrodas vairākas lietas, kurās tiek norādīts uz LESD 267. panta trešās daļas neizpildi kā pamatu Konvencijas 6. panta iespējamam pārkāpumam.⁵⁶⁵ Nevar izslēgt, ka ECT nākotnē var nonākt arī pie secinājuma, ka pēdējās instances tiesas spriedums būtu mainījies, ja tiesa pieņemtu lēmumu uzdot prejudiciālo jautājumu. Piemēram, situācijā, ja ir notikusi EST prakses attīstība un tā apstiprina, ka atteikums vērsties EST ir bijis nepamatots. Autoresprāt, tādā situācijā, lai arī pagaidām tas ir vien hipotētisks pieņēmums, ECT spriedums būtu arī pamats valsts atbildības prasībā pierādīt pietiekami būtisku ES tiesību pārkāpumu, jo ECT faktiski atzītu, ka prejudiciālā nolēmuma nesaņemšana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības.

Līdzīgi kā EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros, arī ECT spriedums, ar kuru ir konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, Latvijā var būt pamats lietas jaunai izskatīšanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Taču, kā iepriekš norādīts promocijas darbā⁵⁶⁶, tiesai būtu jāvērtē, vai lietas atkārtota izskatīšana spēs nodrošināt sākotnējā stāvokļa atjaunošanu un novērst negatīvās sekas, kas nav pienācīgi atlīdzinātas ar taisnīgu atlīdzību un nevar tikt izlabotas citādi, kā vien, izskatot lietu atkārtoti. No promocijas darbā analizētajiem ECT spriedumiem neizriet, ka konkrētās lietas būtu jāpārskata no jauna. Kamēr šādu secinājumu no ECT sprieduma nevar izdarīt, nav pamata uzskatīt, ka būtu apmierināms pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Turklāt, lai Latvijā izmantotu ECT spriedumu pieteikumam par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, jāņem vērā, ka 10 gadu termiņš, kuram iestājoties zūd tiesības iesniegt šādu pieteikumu, nav atjaunojams.⁵⁶⁷ Lietās *Dhahbi pret Itāliju* un *Schipani un citi pret Itāliju* pieteicēji šo termiņu spētu ievērot, jo ECT spriedums pirmajā gadījumā stājās spēkā nepilnu 5 gadu 5 mēnešu laikā, bet otrajā gadījumā 6 gadu un 4 mēnešu laikā, kas ir salīdzinoši ļoti ātri panākts lietas izskatīšanas rezultāts ECT.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Saziņā esoša (*communicated case*) Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta: 60934/13 Somorjai v. Hungary; saziņā esoša Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta: 68475/10 Bley v. Germany; saziņā esoša Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta: 70750/14 Repcevirág Szövetkezet v. Hungary.

⁵⁶⁶ Promocijas darba 3.1. apakšnodaļa.

⁵⁶⁷ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums „Augstākās tiesas Civillietu departamenta prakses apkopojums lietās, kurās pēc nolēmuma stāšanās likumīgā spēkā iesniegts pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem”, 2016, 6. lpp.

⁵⁶⁸ ECT npublicē statistikas datus par pieteikumu izskatīšanas ilgumu, taču galarezultāta sagaidīšana var ieilgt pat padesmit gadus. Piemēram, lietās pret Latviju, kurās spriedumi ir stājušies spēkā laika periodā no 2016. gada 1. janvāra līdz 2016. gada 1. aprīlim (kopā 4 lietas), tiesvedības ilgums ir pārsniedzis pat 10 gadus; vienā gadījumā ir bijis no 2007. gada 9. jūlija, otrā gadījumā – no 2011. gada 12. maija, trešajā gadījumā – no 2005. gada 18. jūlija, ceturtajā

Promocijas darbā aplūkoti pieteikumi, kas ir izskatīti pēc būtības, nostiprina atziņu, ka piekļuve EST ar prejudiciālā nolēmuma starpniecību ir Konvencijas aizsargāta tiesība, un vēlreiz akcentē, ka dalībvalstu tiesām ir jāmotivē, kāpēc to ieskatā nav nepieciešams vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Tādējādi Konvencijas 6. panta pirmā daļa dalībvalstu pēdējās instances tiesām uzliek nepārprotamu pienākumu norādīt motīvus, kāpēc lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai tiek noraidīts.⁵⁶⁹ Var pat uzskatīt, ka šis pienākums tiesai pamatot atteikumu vērsties EST saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu ir obligāta prasība. Hartas 52. panta trešā daļa paredz, ka Hartā garantēto tiesību aizsardzības līmenis nevar būt zemāks, kā Konvencijā garantēto tiesību nozīme un apjoms, ciktāl Hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst Konvencijā garantētajām tiesībām.⁵⁷⁰ Ņemot vērā, ka Hartas 47. pants atbilst Konvencijas 6. pantam, pretēja interpretācija novestu pie secinājuma, ka Harta nodrošina zemāku tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzības līmeni, nekā Konvencija.⁵⁷¹

Ņemot vērā šos argumentus, autore pilnībā uztur promocijas darbā iepriekš izteikto priekšlikumu Latvijas procesuālajos noteikumos paredzēt pēdējās instances tiesām pienākumu pieņemt motivētu lēmumu atsevišķa procesuāla dokumenta veidā, ja ir iesniegts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet tas tiek noraidīts. Šāda prasība disciplinētu tiesnešus izsvērti analizēt nepieciešamību vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, kā arī potenciāli novērstu vai vismaz mazinātu iespējamību, ka pētījuma priekšmeta kontekstā ECT konstatē Konvencijas 6. panta pārkāpumu lietā pret Latviju. Autore atgādina, ka līdzīgi procesuālie noteikumi tika pieņemti Zviedrijā pēc pārkāpuma procedūras Nr. 20032161 uzsākšanas, un papildus norāda, ka Ungārijas Konstitucionālā tiesa šajā sakarā ir pieņēmusi novatorisku spriedumu. Proti, Ungārijas Konstitucionālā tiesa 2015. gadā secināja, ka nacionālais parlaments, nepieņemot tādu tiesisko regulējumu, kas uzliek par pienākumu norādīt atteikuma vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai pamatojumu, ir pārkāpis Pamatlikumā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu. Tiesa vienlaikus norādīja, ka Ungārijas likumdevējam nepieciešamais regulējums ir jāpieņem līdz 2015. gada 31. decembrim.⁵⁷² Turklāt prasība pēdējās instances tiesai pamatot atteikumu vērsties

gadījumā – no 2007. gada 5. aprīļa un 20. jūlija. Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 34148/07 Šantare and Labazņikovs v. Latvia; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30808/11 A, B and C v. Latvia; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 28026/05 Sharma v. Latvia; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17574/07 and 25235/07 Dāvidsons and Savins v. Latvia.

⁵⁶⁹ Spaventa E. Very Fearful Court: The Protection of Fundamental Rights in the European Union after Opinion 2/13. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Volume 22, Issue 1, 2015, p. 42; Broberg M., Fenger N. Preliminary references to the Court of Justice of the European Union and the right to a fair trial under Article 6 ECHR. *European Law Review*, Volume 41, Issue 4, 2016, p. 599.

⁵⁷⁰ Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 52. pants. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, C326, 406. lpp.

⁵⁷¹ Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 703.

⁵⁷² Ungārijas Konstitucionālās tiesas 2015. gada 14. jūlija spriedums lietā Nr. 26/2015. (VII. 21.), jo īpaši, 64. punkts. Spriedums un attiecīgā konstitucionālā sūdzība ungāru valodā pieejama: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/E20D757D1923287EC1257ADA00524A54?OpenDocument> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]. Sk. arī Reflets No. 3/2015. Library, Documentation and Research Directorate of the Court of

EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ļautu arī personai, kura iesniedz lūgumu vērsties EST, skaidri saprast tiesas atteikuma motīvus un nepieciešamības gadījumā meklēt argumentus tiesību aizsardzības mehānismu izmantošanai.

Autore, izvērtējot pieteikumu ECT kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, ECT jau ilgstoši ir atzinusi, ka Konvencijas 6. pants aizsargā tiesības, kas izriet no prejudiciālā nolēmuma procedūras, kā arī īpaši uzsver, ka atteikums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai nedrīkst būt nepamatots. ECT vēsturiski lēmuma pamatotību vērtēja, ņemot vērā gan lietas dalībnieka, kurš dalībvalsts tiesai piesaka lūgumu vērsties EST, gan pēdējās instances tiesas rīcību, taču pieteikumu pēc būtības nekad neizskatīja. Taču arī šajā laikā attīstītā ECT tiesu prakse ir uzskatāma par joprojām aktuālu, jo arī tagad ECT ieskatā lietas dalībniekam, kurš vēlas saņemt prejudiciālo nolēmumu, ir jābūt pēdējās instances tiesai gan lūgumu pieteikušam, gan norādījušam uz ES tiesību jautājuma nozīmīgumu.

Otrkārt, teorētiski pastāvošā iespēja panākt, ka ECT pēc būtības izskata pieteikumu par LESD 267. panta trešās daļas iespējamu pārkāpumu tiesību uz taisnīgu tiesu gaismā, praksē pirmoreiz tika realizēta 2011. gadā. Kopš šī brīža ECT skaidri ir norādījusi, ka atteikumam vērsties EST, lai to neuzskatītu par nepamatotu, ir jābūt motivētam ar *Cifit* kritērijiem. Atsaukšanās uz jebkuru no *Cifit* lietas kritērijiem un kritērija piemērošanas pamatošana attiecīgi nerada tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu.

Treškārt, ECT līdz šim 2 gadījumos ir konstatējusi Konvencijas 6. panta pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Situācijā, kad pēdējās instances tiesa spriedumā vispār nenorāda, ka lietas dalībnieks ir pieteicis lūgumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, un spriedumā neparādās motivācija, kāpēc tiesas ieskatā vērsšanās EST nav bijusi nepieciešama, ECT konstatē tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu. Turklāt pēdējās instances tiesai atteikuma pamatojums ir jānorāda par katru lietas dalībnieka identificēto prejudiciālo jautājumu.

Ceturtkārt, ECT līdz šim nav piespriedusi kompensāciju par Konvencijas 6. panta pārkāpumu saistībā ar prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumu. Atbilstoši esošajai praksei ECT ieskatā pati pārkāpuma konstatēšana vien rada pieteicējam taisnīgu apmierinājumu. Minētais neliedz pieteikuma iesniedzējam pretendēt uz kompensācijas saņemšanu par morālo kaitējumu.

5.5. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā

Ņemot vērā, ka ECT tiesu prakse ir izkristalizējusies un šobrīd jau droši var apgalvot, ka ir iespējams panākt pozitīvu ECT spriedumu, saistot LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu ar Konvencijas 6. pantu, autore turpinājumā izvērtē, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem pieteikums ECT varētu tikt izmantots, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

Autore norāda, ka, neskatot pieteikuma iesniegšanas faktu, ir jāpastāv tikai 1 priekšnoteikumam, lai valstī varētu darboties šajā apakšnodaļā analizētais tiesību aizsardzības līdzeklis. Proti, valstij, pret kuru pieteikums tiek iesniegts, ir jābūt ratificējušai Konvenciju. Ņemot vērā, ka visas ES dalībvalstis ir arī Eiropas Padomes dalībvalstis, Latvijā un pārējās ES dalībvalstīs nav materiāltiesisku šķēršļu izmantot pieteikumu ECT kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Savukārt katrs pieteikuma iesniedzējs individuāli ir atbildīgs, lai tiktu ievēroti Konvencijas 35. panta noteikumi par pieteikuma iesniegšanu ECT, t. i., ir jāizsmeļ visas nacionālās tiesību aizsardzības iespējas un pieteikums ECT ir jāiesniedz ne vēlāk kā 6 mēnešu laikā, kopš ir pieņemts pēdējais nolēmums.

Latvijā Konvencija stājās spēkā 1997. gada 27. jūnijā, līdz ar to, iespējas vērsties ECT Latvijas tiesību sistēmā pastāvēja vēl pirms Latvijas pievienošanās ES un pirms vispār kļuva aktuāli saņemt no EST prejudiciālo nolēmumu. Līdz ar to, nav procesuālu šķēršļu, lai pieteikumu ECT šobrīd varētu uzskatīt par pilnvērtīgu tiesību aizsardzības līdzekli LESD 267. panta trešās daļas kontrolei arī Latvijā.

Autorei nav zināms, vai šādu iespēju Latvijas pilsoņi un uzņēmumi izmanto.⁵⁷³ Taču, kā izriet no ECT datubāzes *Hudoc*, kura gan neaptver pilnīgi visus ECT iesniegtos pieteikumus, ir iespējams secināt, ka pret Latvijas valsti nav saziņā esoša (*communicated case*), ierosināta lieta vai izskatīta lieta, kurā būtu vērtēts Konvencijas 6. panta iespējamais pārkāpums saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.

Ņemot vērā, ka lietā *Dhahbi pret Itāliju* tika skarts jautājums par nepieciešamību celt valsts atbildības prasību, lai varētu uzskatīt, ka pirms pieteikuma iesniegšanas ECT ir izsmelti visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi Konvencijas 35. panta izpratnē, autore uzskata par nepieciešamu pieteikuma ECT darbotiespējas Latvijā vērtējumā arī analizēt, vai šādu potenciālo Latvijas valdības argumentu varētu uzskatīt par pamatotu, ja tāds lietas ierosināšanas stadijā tiktu izvirzīts.

⁵⁷³ Autore 2016. gada 19. janvārī un 2016. gada 14. martā ECT nosūtīja informācijas pieprasījumus, lūdzot rast iespēju sniegt informāciju, vai laika periodā līdz 2016. gada 1. janvārim pret Latvijas valsti jebkad ir ticis iesniegts pieteikums par Konvencijas 6. panta iespējamu pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. ECT atbildi uz šiem informācijas pieprasījumiem nesniedza. Informācijas pieprasījumi Eiropas Cilvēktiesību tiesai, kas datēti ar 2016. gada 19. janvāri un 2016. gada 14. martu. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

Autore norāda, ka ECT tik tiešām lielu vērību piešķir faktam, lai pirms pieteikuma iesniegšanas ECT būtu izsmelti visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi. Tādā veidā ECT ievēro principu, ka vispirms pati valsts lemj par savas rīcības tiesiskumu ar tās tiesību sistēmā pastāvošajiem instrumentiem. Tomēr tikai tāds tiesību aizsardzības līdzeklis, kas attiecīgajā laika periodā ir uzskatāms par efektīvu gan teorijā, gan praksē, t. i., tas ir pieteicējam pieejams, apmierinājumu nodrošinošs un būtu saprātīgi cerēt, ka tas varētu tikt apmierināts par labu pieteicējam, ir vērtējams Konvencijas 35. panta kontekstā. Tāpēc tieši valstij, pret kuru sūdzība ECT ir iesniegta, ir pienākums pierādīt, ka pieteicējs nav izsmēlis visus nacionālos tiesību aizsardzības līdzekļus. Piemēram, ja pieteicējs norāda uz nacionālo tiesu praksi vai iesniedz citu pierādījumu, ka pieejamais tiesību aizsardzības līdzeklis jebkurā gadījumā nebūtu sekmīgs, nevarētu uzskatīt, ka nav izpildītas Konvencijas 35. panta prasības. Līdz ar to, prasība izsmelt nacionālos tiesību līdzekļus tiek vērtēta, ņemot vērā katras lietas īpašos apstākļus, tādējādi nepieļaujot automātisku vai formālu Konvencijas 35. panta piemērošanu.⁵⁷⁴

Kā atspoguļots promocijas darba nākamajā nodaļā, valsts atbildības prasība par iespējamu LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu šobrīd ir drīzāk teorijā, nekā praksē pastāvošs tiesību aizsardzības līdzeklis. Pēc autores rīcībā esošās informācijas tiesu praksē nav neviena gadījuma, kad būtu vismaz ierosināta lieta pret Latvijas valsti par zaudējumu atlīdzību, kas nodarīti indivīdam tiesu darbības rezultātā, tostarp, par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Līdz ar to, Latvijas valdībai šobrīd arī būtu neiespējami pierādīt, ka valsts atbildības prasība ir efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis gan teorijā, gan praksē, kura izlietošana būtu jāvērtē Konvencijas 35. panta kontekstā. Tādēļ autore secina, ka Latvijas valdības iespējamais arguments, ka pieteikums ECT saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi nedrīkst tikt pieņemts, jo nav celta valsts atbildības prasība un attiecīgi nav izpildītas Konvencijas 35. panta prasības, neizturētu kritiku. Turklāt valsts atbildības prasībai par zaudējumu piedziņu saistībā ar atteikumu vērsties EST vai vispār tiesu pieņemtajiem nolēmumiem Latvijā trūkst precīza tiesiskā regulējuma.

Autore, izvērtējot, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem pieteikums ECT var darboties kā LESD 267. panta trešās daļas kontroles mehānisms, ir nonākusi pie secinājuma, ka pieteikums ECT Latvijas tiesību sistēmā var darboties pilnvērtīgi, bez jebkādiem ierobežojumiem.

⁵⁷⁴ Sk., piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 41380/06 Anastassakos and Others v. Greece.

6. VALSTS ATBILDĪBAS PRASĪBA

Visbeidzot, autore šajā promocijas darba nodaļā analizē valsts atbildības prasību nacionālajā tiesā kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Lai arī valsts atbildības prasības ietvaros pats tiesas lēmums par atteikšanos vērsties EST netiek atcelts⁵⁷⁵, šis tiesību institūts nodrošina gan ES tiesību efektivitāti, gan ļauj indivīdam saņemt atbilstošu kompensāciju⁵⁷⁶ ES tiesību pārkāpuma gadījumā.⁵⁷⁷ Valsts atbildības institūtu var uzskatīt arī par sankciju, kas liek dalībvalstij uzņemties ekonomiskās sekas par tās pieļautajiem pārkāpumiem.⁵⁷⁸ Ne velti, EST konsekventi jau kopš *Cilfit* sprieduma pieņemšanas uzsver, ka pēdējās instances tiesai, ja tā atsakās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ir jāspēj uzņemties atbildība ES tiesību jautājumu patstāvīgi izspriest. Ja pēdējās instances tiesa šo atbildību nevar uzņemties, tad ir jāvēršas EST vai arī jāapzinās, ka konkrētais tiesas nolēmums var būt pamats valsts atbildības prasībai. Tiesām piešķirtā tiesu varas funkcija ir ne tikai vara, bet vienlaicīgi arī atbildība par piešķirtās varas tiesisku realizāciju.⁵⁷⁹

Valsts atbildības prasību kompetentajā dalībvalsts tiesā var celt jebkura fiziska vai juridiska persona, jo valsts tiesai ir jāgarantē ES tiesību aizsardzība un tiesību aizsardzības efektivitātes ievērošana.⁵⁸⁰ Šis tiesību aizsardzības līdzeklis ir arī visuniversālākais, jo ir pieejams ikvienā ES dalībvalstī. Taču akadēmiskajā vidē valsts atbildības prasība lielākoties tiek uzskatīta par neefektīvu tiesību aizsardzības līdzekli⁵⁸¹, jo EST tā arī nav izgaismojusi daudzās valsts atbildības prasības „pelēkās zonas”⁵⁸², kas attiecīgi neļauj šo tiesību aizsardzības mehānismu sekmīgi realizēt praksē.

⁵⁷⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239, 39. punkts.

⁵⁷⁶ Atbilstoši EST praksei valsts atbildības prasība ir attiecināma ne tikai uz indivīdam nodarītajiem zaudējumiem, bet arī uz indivīdam radīto nemantisko kaitējumu. Autore norāda, ka promocijas darbā veiktā analizē attiecas tikai uz valsts atbildības prasību zaudējumu atlīdzināšanas kontekstā.

⁵⁷⁷ Steiner J. From direct effects to Francovich: shifting means of enforcement of Community law. *European Law Review*, Volume 18, Issue 1, 1993, p. 11.

⁵⁷⁸ Gutierrez-Fons J. A. Comparing Supremacy: Sovereign Immunity of States in the United States and Non-Contractual State Liability in the European Union. *Penn State International Law Review*, Volume 28, Issue 2, Fall 2009, p. 224.

⁵⁷⁹ Kore K. Valsts atbildības par tiesu nodarītajiem zaudējumiem tiesiskais pamats un izpratne. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 278. lpp.

⁵⁸⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2005. gada 3. jūnija rīkojums lietā: C-396/03 Killinger, ECR, p. I-355, 28. punkts.

⁵⁸¹ Campbell J. D. Jr. Unenforceable Impracticality: Exploring Kobler's Constitutional, Jurisprudential and Practical Miscues. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume 38, Issue 1, Fall 2010, p. 27; Lock T. Is Private Enforcement of EU Law through State Liability a Myth?: An Assessment 20 Years after Francovich. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 5, 2012, p. 1700; Buka A. Eiropas Savienības Komisijas iespējas kontrolēt dalībvalstu tiesas. *Jurista Vārds*, 2013. 15. janvāris, Nr. 2 (753), 9. lpp.

⁵⁸² Sk., piemēram: Breuer M. State Liability for Judicial Wrongs and Community Law: the Case of Gebhard Kobler v. Austria. *European Law Review*, Volume 29, Issue 2, 2004, pp. 243-254; Rodríguez P. M. State Liability for Judicial Acts in European Community Law: the Conceptual Weaknesses of the Functional Approach. *Columbia Journal of European Law*, Volume 11, Issue 605, Summer 2005, pp. 605-621.

Neskatoties uz minēto, autore ar promocijas darbu vēlas pievienot jaunu vērtību pētījuma priekšmeta kontekstā, turpinājumā analizējot valsts atbildības tiesisko pamatu, piemērošanas priekšnoteikumus un Lielbritānijas prakses piemēru, kurā ir vērtēts LESD 267. panta trešās daļas iespējamais pārkāpums. Nodaļas noslēgumā autore vērtē, vai valsts atbildības prasība varētu tikt izmantota, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

6.1. Valsts atbildības tiesiskais pamats

Valsts atbildības princips nav tieši nostiprināts ne dibināšanas līgumos, ne citos ES tiesību aktos.⁵⁸³ Tieši ar prejudiciālā nolēmuma procedūras palīdzību EST ir attīstījusi šo tiesību institūtu ilgstošā laika periodā⁵⁸⁴, pamatojoties uz efektivitātes un lojālas sadarbības principiem.⁵⁸⁵ Gan EST, gan dalībvalstu tiesas ir atbildīgas par ES tiesību efektīvu aizsardzību.⁵⁸⁶ Autore turpinājumā īsi atspoguļo valsts atbildības institūta vēsturisko attīstību EST tiesu praksē.

Ar 1991. gada spriedumu *Frankovich*⁵⁸⁷ lietā, kā atbilstošs dibināšanas līguma sistēmai, tika iedibināts valsts atbildības princips par sekundārā tiesību akta (direktīvas) neieviešanu laikā, atzīstot, ka ES tiesības uzliek par pienākumu ievērot principu, saskaņā ar kuru dalībvalstīm ir jāatlīdzina zaudējumi, kas radušies indivīdiem tāda ES tiesību pārkāpuma dēļ, par kuru ir vainojama pati valsts.⁵⁸⁸ Drīz vien ar 1996. gada spriedumu *Brasserie*⁵⁸⁹ lietā valsts atbildības principa piemērošana tika paplašināta, to attiecinot arī uz primāro tiesību aktu pārkāpumiem. Taču ar šiem spriedumiem EST bija atzinusi valsts atbildību par dalībvalsts likumdevēja un izpildvaras pieļautajiem ES tiesību pārkāpumiem, nevis par tiesu varas pārkāpumiem.

Tikai ar 2003. gada spriedumu *Köbler*⁵⁹⁰ lietā EST izdarīja principiālu secinājumu, ka valsts atbildības princips ir attiecināms arī uz tiesu varas pārkāpumiem. Šajā lietā EST vērtēja, vai

⁵⁸³ Popescu R. M. Case-Law Aspects concerning the Regulation of States Obligations to Make Good the Damage Caused to Individuals, by Infringements of European Union Law. *Lex ET Scientia International Journal*, Volume 19, Issue 1, 2012, p. 41; Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 341. lpp.

⁵⁸⁴ Eberts D., Freija I., Jarve K. u. c. Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 112. lpp.

⁵⁸⁵ Gutierrez-Fons J. A. Comparing Supremacy: Sovereign Immunity of States in the United States and Non-Contractual State Liability in the European Union. *Penn State International Law Review*, Volume 28, Issue 2, Fall 2009, pp. 230-233.

⁵⁸⁶ Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 679.

⁵⁸⁷ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1991. gada 19. novembra spriedums apvienotajās lietās: C-6/90 un C-9/90 *Frankovich*, ECR, p. I-5357.

⁵⁸⁸ Turpat, 37. punkts.

⁵⁸⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1996. gada 5. marta spriedums apvienotajās lietās: C-46/93 un C-48/93 *Brasserie*, ECR, p. I-1029.

⁵⁹⁰ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239.

pēdējās instances tiesas atsaukums saņemt prejudiciālo nolēmumu var radīt LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu.

Proti, Austrijas Augstākā administratīvā tiesa (*Verwaltungsgerichtshof*), neesot EST tiesu praksei jautājumā par īpašajām piemaksām par darba stāžu universitātes profesoriem, skatīja Kēblera (*Köbler*) kunga lietu, apturēja tiesvedību un sākotnēji uzdeva EST vairākus prejudiciālos jautājumus. Taču pēc tam, kad EST pieņēma spriedumu citā prejudiciālajā lietā C-15/96, uzskatot, ka ar to ir sniegta atbilde arī uz Kēblera kunga lietā būtisko ES tiesību jautājumu, Austrijas Augstākā administratīvā tiesa savu lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu atsauca. Pamatlietā Kēblera kunga pieteikums tika noraidīts, tamdēļ viņš cēla civilprasību pret Austrijas valsti par zaudējumu piedziņu saistībā ar pēdējās instances tiesas sprieduma neatbilstību EST praksei un ES tiesībām, tajā skaitā, par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.⁵⁹¹ EST, uzsverot pēdējās instances tiesas īpašo atbildību attiecībā uz privātpersonu interešu aizsardzību un konkrēti atsaucoties uz LESD 267. panta trešo daļu, *expressis verbis* konstatēja, ka valsts atbildība attiecas arī uz tādiem pārkāpumiem, kas izriet no pēdējās instances tiesas nolēmuma.⁵⁹²

Pēc šī novatoriskā sprieduma EST 2006. gada spriedumā *Traghetti*⁵⁹³ lietā sniedza arī savu vērtējumu par dalībvalstī noteiktiem tiesu varas atbildības ierobežojumiem, atzīstot, ka pēdējās instances tiesas veikta ES tiesību acīmredzama pārkāpuma gadījumā, dalībvalsts tiesiskajā regulējumā noteiktie valsts atbildības iestāšanās kritēriji nevar būt noteikti striktāki par tiem, ko EST ir izklāstījusi *Köbler* lietā.⁵⁹⁴ Citiem vārdiem sakot, valsts atbildības princips un no tā izrietošā iespēja celt prasību ir patstāvīgs tiesību aizsardzības līdzeklis, ko neierobežo dalībvalsts noteiktie ierobežojumi. Līdz ar to, ceļot valsts atbildības prasību, primāri ir jāvadās no EST praksē noteiktajiem valsts atbildības institūta piemērošanas priekšnoteikumiem.

6.2. Valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumi

ES nav noteikta dalībvalstīm vienota kārtība valsts atbildības jomā, bet EST praksē ir paredzēti šīs atbildības piemērošanas priekšnoteikumi, kuru izvērtēšana ir atstāta dalībvalstu tiesu ziņā. Tikai atsevišķos gadījumos, ja lieta prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros nonāk EST, pati EST var izvērtēt, vai konkrētajā gadījumā valsts atbildība iestājas. Šādi EST, piemēram, rīkojās

⁵⁹¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239, 12. punkts.

⁵⁹² Turpat, 33.-35. punkts.

⁵⁹³ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 13. jūnija spriedums lietā: C-173/03 Traghetti, ECR, p. I-51177.

⁵⁹⁴ Turpat, 44. punkts.

Köbler lietā. Vienlaikus dalībvalstu tiesas var ņemt vērā savas valsts noteikumu īpatnības, kas regulē atbildību, ar nosacījumu, ka tiek ievēroti ES līmenī noteiktie principi.⁵⁹⁵

Atbilstoši EST praksei gadījumos, kad ES tiesību pārkāpums izriet no pēdējās instances tiesas nolēmuma, pastāv 3 valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumi. Pirmkārt, pārkāptās tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai. Otrkārt, pārkāpums ir pietiekami būtisks (*sufficiently serious*). Savukārt, lai noteiktu, vai pārkāpums ir pietiekami būtisks, ir jānoskaidro, vai attiecīgais pārkāpums ir acīmredzams (*manifest*).⁵⁹⁶ Treškārt, pastāv tieša cēloņsakarība (*direct causal link*) starp valsts pienākuma pārkāpumu un privātpersonai nodarīto kaitējumu.⁵⁹⁷

Tā kā vairumā gadījumu valsts atbildības piemērošanas priekšnoteikumu izvērtējums tiek atstāts dalībvalstu ziņā, primāri uz prasītāja pleciem gulstas pierādīšanas nasta par visu valsts atbildības priekšnoteikumu iestāšanos. Turpinājumā autore izvērtē katru no tiem LESD 267. panta trešās daļas kontekstā.

6.2.1. Pārkāptās tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai

Atbilstoši EST praksē definētajiem valsts atbildības priekšnoteikumiem, vispirms valsts atbildības prasībā prasītājam ir jāpierāda, ka pārkāptās tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai. Līdz ar to, ir jāizvērtē, vai LESD 267. panta trešās daļas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai.

Vērtējot LESD 267. panta trešās daļas vārdisko tvērumu, jāsecina, ka tiesību normas adresāts ir „dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt”, nevis privātpersona. Arī prejudiciālā nolēmuma procedūras uzbūve neļauj secināt, ka privātpersonai šajā procedūrā būtu kādas īpašas tiesības. Tā, piemēram, privātpersona nevar piespiest dalībvalsts pēdējās instances tiesu vērsties EST vai arī vēlāk tiesvedības procesa EST laikā prasīt atsaukt uzdoto prejudiciālo jautājumu. Šādas tiesības ir tikai dalībvalsts tiesai. Nav arī pamata apgalvot, ka LESD 267. panta trešās daļas mērķis ir tieši indivīdu tiesību aizsardzība.⁵⁹⁸ Šāds

⁵⁹⁵ ES Tiesas judikatūra saistībā ar prasībām par zaudējumu atlīdzību, ja dalībvalstis pārkāpj ES tiesības. Eiropas Komisija, Brisele, 15.07.2009., 12. lpp.

⁵⁹⁶ Pārkāpuma „acīmredzamība” nav uzskatāma par atsevišķu kritēriju, bet gan par otrā kritērija sastāvdaļu, kas uzliek par pienākumu pārkāpuma būtiskumu interpretēt sašaurināti. Beutler B. State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle. *Common Market Law Review*, Volume 46, Issue 3, June 2009, p. 777.

⁵⁹⁷ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239, 59. punkts.

⁵⁹⁸ EST atziņas attiecībā uz lietu kategorijām par valsts atbildību saistībā ar nepietiekamu uzraudzību no kompetento valsts iestāžu puses norāda, ka ir pamats secināt, ka direktīvas tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai, ja konkrētā tiesību norma tieši aizsargā indivīdu. Gutierrez-Fons J. A. Comparing Supremacy: Sovereign Immunity of States in the United States and Non-Contractual State Liability in the European Union. *Penn State International Law Review*, Volume 28, Issue 2, Fall 2009, p. 236.

mērķis ir prejudiciālā nolēmuma procedūrai kā tādai.⁵⁹⁹ Proti, privātpersona ar prejudiciālā nolēmuma palīdzību saņem lietā būtisko tiesību normu skaidrojumu, kas ļauj tiesai šo interpretāciju pareizi piemērot attiecībā uz konkrētās lietas faktiem, tādējādi ļaujot privātpersonai gūt labumu, kas izpaužas pareiza tiesas sprieduma veidā. Taču šādā kārtībā privātpersonai netiek atsevišķi piešķirtas tiesības, izņemot tās, kas jau izriet no materiālajām tiesībām un kas ir prejudiciālā nolēmuma priekšmets.⁶⁰⁰ Kā norādīts iepriekš, arī EST ieskatā prejudiciālā nolēmuma procedūra nav atkarīga no lietas dalībnieku iniciatīvas.⁶⁰¹ Turklāt LESD 267. panta trešā daļa ir izteikti procesuāla norma.⁶⁰²

Līdz ar to, autores ieskatā LESD 267. panta trešā daļa pati par sevi nav uzskatāma par tādu tiesību normu, kas piešķir tiesības privātpersonai. Taču, kā izriet no *Köbler* sprieduma, valsts atbildības prasībā par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi tas arī nav izšķiroši.

Proti, *Köbler* lietā EST skaidri atzina, ka par LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu iestājas valsts atbildība, taču, neskatoties uz minēto, no sprieduma 101. – 103. punkta izriet, ka EST vispār nevērtēja, vai LESD 267. panta trešās daļas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai, lai gan Austrijas valdība savos apsvērumos EST īpaši uzsvēra, ka LESD 267. panta trešā daļa nepiešķir tiesības privātpersonai, un attiecīgi nav pamata konstatēt, ka būtu iestājies valsts atbildības pirmais priekšnoteikums.⁶⁰³ Tā vietā, EST attiecībā uz valsts atbildību par kaitējumu, kas nodarīts ar pēdējās instances tiesas lēmumu, ar kuru pārkāptas ES tiesības, vispārīgi norādīja, ka to reglamentē jau iepriekš EST praksē noteiktie kritēriji, atsevišķi neiztirzājot pirmo no tiem.⁶⁰⁴ Savukārt turpinājumā EST norādīja, ka pamatlietas priekšmets ir tiesību normu pārkāpums jautājumos par darba ņēmēju brīvu pārvietošanos un šo normu mērķis EST ieskatā ir piešķirt tiesības privātpersonām.⁶⁰⁵

Minētais ļauj secināt, ka primāri ir jāvērtē nevis LESD 267. panta trešā daļa, bet gan tā tiesību norma, par kuras interpretāciju vai spēkā esamību prasītāja ieskatā bija nepieciešams saņemt prejudiciālo nolēmumu, kad pēdējās instances tiesa atteica vērsties EST.⁶⁰⁶ Autoresprāt, šāda apsvēruma pamatojums izriet no fakta, ka LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšana jebkurā gadījumā var tikt konstatēta, tikai to analizējot kopā ar pamatlietas faktiem un materiālajām tiesību normām. Līdz ar to, katrā gadījumā individuāli, kad tiek celta prasība pret valsti par LESD

⁵⁹⁹ Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002, 148. lpp.

⁶⁰⁰ Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*, Volume 31, Issue 5, 2006, pp. 745-746.

⁶⁰¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2006. gada 14. septembra spriedums lietā: C-496/04 Slob, ECR, p. I-570.

⁶⁰² Pastāv pat uzskats, ka valsts atbildība iestājas tikai par materiālo tiesību normu pārkāpumu. *Classen D. C. Case Law. Common Market Law Review*, Volume 41, Issue 3, 2004, p. 820.

⁶⁰³ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239, 22. punkts.

⁶⁰⁴ Turpat, 51.-52. punkts.

⁶⁰⁵ Konkrētāk, tobrīd Kopienų līguma 48. pants un Padomes 1968. gada 15. oktobra regulas Nr. 1612/68 7. panta 1. punkts. Turpat, 102.-103. punkts.

⁶⁰⁶ Demaret P., Govaere I., Hanf D. (ed.). *European Legal Dynamics*. Brussels: P. I. E. Peter Lang, 2007, p. 156.

267. panta trešās daļas neizpildi, ir jāvērtē, vai valsts atbildības prasības pirmais priekšnoteikums ir izpildīts.

Turklāt autores ieskatā ir maz ticams, ka praksē valsts atbildības prasība tiktu celta tikai par LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu⁶⁰⁷, jo ar šādu prasību prasītājs pēc būtības norādītu, ka tikai lēmums par nevēršanos EST ir radījis ES tiesību pārkāpumu, bet pats spriedums, ar kuru lieta pēdējā instancē izspriesta pēc būtības, netiktu „apstrīdēts”. Produktīvāk prasību, līdzīgi kā *Köbler* gadījumā, būtu celt par sprieduma, ar kuru lieta pēdējā instancē izspriesta pēc būtības, neatbilstību ES tiesībām, papildus norādot, ka, tostarp, nav ievērota LESD 267. panta trešā daļa. Šāda prasības konstrukcija atbilstoši *Köbler* sprieduma atziņām arī ļauj pamatojumā motivēt, ka tā tiesību norma, par kuras interpretāciju vai spēkā esamību prasītāja ieskatā bija nepieciešams saņemt prejudiciālo nolēmumu, piešķir privātpersonai tiesības, un, līdz ar to, valsts atbildības prasības pirmais priekšnoteikums ir izpildīts.

6.2.2. Pārkāpuma būtiskums

Valsts atbildības prasībā prasītājam vissarežģītāk ir pierādīt otrā priekšnoteikuma – pārkāpums ir pietiekami būtisks – iestāšanos. Šī kritērija izpratne ir radījusi lielu nenoteiktību⁶⁰⁸, turklāt sagādā dalībvalstu tiesnešiem piemērošanas grūtības, jo tā neatbilst klasiskajām kategorijām par tīšu vai netīšu rīcību vai tradicionālajiem priekšstatiem par vainu.⁶⁰⁹ Bez tam, arī pēc *Köbler* sprieduma pieņemšanas akadēmiskajā vidē dominē viedoklis, ka analizējamā priekšnoteikuma piemērojāmība joprojām ir neskaidra un šajā sakarā ir jāgaida jauns EST spriedums.⁶¹⁰

Skaidrības labad gan jāatzīmē, ka nākamais EST spriedums, kā norādīts iepriekš, *Traghetti*⁶¹¹ lietā, kā arī tam sekojošā pārkāpuma procedūras lieta pret Itāliju⁶¹² neizgaismoja analizējamā valsts atbildības priekšnoteikuma piemērošanu. EST jaunās atziņas vien precizēja, ka nacionālajās tiesībās noteiktie kritēriji attiecībā uz pārkāpuma pakāpi, kas ir jāizpilda, lai varētu

⁶⁰⁷ Pastāv pat uzskats, ka šāda prasība nebūtu pieņemama tieši tā iemesla dēļ, ka LESD 267. panta trešā daļa pati par sevi nepiešķir privātpersonai tiesības. Anagnostaras G. *Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches*. *European Law Review*, Volume 31, Issue 5, 2006, p. 745.

⁶⁰⁸ Beutler B. *State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle*. *Common Market Law Review*, Volume 46, Issue 3, June 2009, p. 774.

⁶⁰⁹ Granger M.-P. F. *National applications of Francovich and the construction of a European administrative ius commune*. *European Law Review*, Volume 32, Issue 2, 2007, p. 168.

⁶¹⁰ Komárek J. *Inter-Court Constitutional Dialogue after the Enlargement – Implications of the Case of Professor Kobler*. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, Volume 1, 2005, p. 86; Beutler B. *State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle*. *Common Market Law Review*, Volume 46, Issue 3, June 2009, p. 782; Campbell J. D. Jr. *Unenforceable Impracticality: Exploring Kobler's Constitutional, Jurisprudential and Practical Miscues*. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume 38, Issue 1, Fall 2010, p. 29.

⁶¹¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 13. jūnija spriedums lietā: C-173/03 *Traghetti*, ECR, p. I-5177.

⁶¹² Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 24. novembra spriedums lietā: C-379/10 Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku, ECR, p. I-180.

iestāties valsts atbildība, nevar tikt noteikti stingrāki par prasībām, kas ir minētas *Köbler* lietā.⁶¹³ Proti, EST sniedza vērtējumu par Itālijā noteiktajiem ierobežojumiem tiesu varas atbildības noteikšanai, norādot, ka tā iebilst pret tādu valsts regulējumu, kas vispārējā veidā izslēdz dalībvalsts atbildību par kaitējumu, kas nodarīts privātpersonai saistībā ar ES tiesību pārkāpumu un kas ir piedēvējams tiesai, kura pieņem nolēmumu pēdējā instancē, tāpēc, ka attiecīgais pārkāpums ir radies tiesību normu interpretācijas vai šīs tiesas veikta faktu un pierādījumu nepareiza novērtējuma dēļ. Kā norādīja EST, tāpat ES tiesības iestājas pret valsts regulējumu, kas ierobežo atbildības iestāšanos vienīgi ar tiesas ļaunprātības un nopietna pārkāpuma gadījumiem, ja šādas ierobežošanas rezultātā tiek izslēgta attiecīgās dalībvalsts atbildības iestāšanās citos gadījumos, kad acīmredzami ir pārkāptas piemērojamās tiesības.⁶¹⁴ Attiecīgi *Traghetti* spriedums ļauj secināt, ka dalībvalstu regulējums, kas ierobežo tiesu varas atbildību, valsts atbildības prasībās par ES tiesību pārkāpumu nav piemērojams atbilstoši ES tiesību pārkāpuma principam.⁶¹⁵ Līdz ar to, par galveno pamatu pārkāpuma būtiskuma analīzē joprojām kalpo EST secinājumi *Köbler* lietā ar to papildinājumu, ka valsts atbildība var iestāties arī par pēdējās instances tiesas pārkāpumu, kas radies tiesību normu interpretācijas vai faktu un pierādījumu nepareizas novērtēšanas dēļ.

Kā atzinusi EST *Köbler* sprieduma 55. punktā, lai noteiktu, vai ES tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, valsts tiesai ir jāņem vērā visi apstākļi, kas raksturo izskatāmo gadījumu.⁶¹⁶ Šie apstākļi it īpaši ietver pārkāptā noteikuma skaidrības un precizitātes mēru, pārkāpuma tīšo raksturu, tiesību kļūdas atvainojamo vai neatvainojamo raksturu, ES iestādes nostāju, kā arī LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi. Katrā ziņā ES tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, ja attiecīgais nolēmums ir pieņemts, acīmredzami pārkāpjot EST judikatūru attiecīgajā jautājumā.⁶¹⁷ Visas šīs EST atziņas ir norādītas vispārīgi un nav spriedumā detalizētāk analizētas.

Ņemot vērā, ka *Köbler* spriedumā LESD 267. panta trešās daļas neizpilde ir uzskaitīts, kā viens no gadījumiem, kad tiesa ir acīmredzami pārkāpusi ES tiesības, pirmšķietami varētu secināt, ka visos gadījumos, kad nacionālajā tiesvedībā pēdējā instancē ir radies jautājums par lietā būtisku ES tiesību normu, kuras risinājums neizriet no EST pastāvīgās judikatūras, vai atstāj vietu saprātīgām šaubām, bet tiesa atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, valsts atbildības prasībā būtu jākonstatē pietiekami būtiska pārkāpuma esamība. Līdzīgs viedoklis ir

⁶¹³ Pasa B., Bairati L. Judicial Creativity within Europe's Mixed Jurisdiction. Tulane European and Civil Law Forum, Volume 29, 2014, p. 24.

⁶¹⁴ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 13. jūnija spriedums lietā: C-173/03 *Traghetti*, ECR, p. I-5177, 46. punkts.

⁶¹⁵ Terhechte J. P. Judicial Accountability and Public Liability – The German Judges Privilege under the Influence of European and International Law. German Law Journal, Volume 13, Issue 3, March 2012, pp. 324-325.

⁶¹⁶ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 54.-55. punkts.

⁶¹⁷ Turpat, 56. punkts.

sastopams arī tiesību literatūrā.⁶¹⁸ Taču autore tam nepiekrīt, jo *Köbler* sprieduma atziņas šādu apgalvojumu noraida.

EST *Köbler* lietā secināja, ka Austrijas tiesai lūgums sniegt prejudiciālo nolēmumu bija jāuztur, jo saskaņā ar *Cilfit* kritērijiem tiesa nevarēja atzīt, ka attiecīgā tiesību jautājuma atrisinājums izriet no EST pastāvīgās judikatūras vai neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām. Tāpat EST secināja, ka Austrijas tiesa ar savu spriedumu, ar kuru lietu izsprieda pēc būtības, pārkāpa ES tiesības.⁶¹⁹ Taču, pretēji ģenerāladvokāta viedoklim⁶²⁰, EST secināja, ka pēdējās instances tiesas pārkāpums, pieņemot ES tiesībām pretēju spriedumu, pēc rakstura nebija pietiekami būtisks 2 iemeslu dēļ. Pirmkārt, ES tiesības skaidri nereglamentēja izskatāmo jautājumu, atbilde uz šo jautājumu nebija atrodama EST praksē, kā arī atbilde nebija acīmredzama. Otrkārt, apstāklim, ka tiesai bija pienākums uzturēt savu lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu, nav tāda rakstura, lai iepriekšminēto secinājumu padarītu par kļūdainu. Austrijas tiesas lēmums atsaukt lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu, uzskatot, ka atbilde uz risināmo ES tiesību jautājumu jau ir sniegta nesen pieņemtajā citā lietā, notika sprieduma nepareizas interpretācijas (*incorrect reading*) rezultātā. Tādēļ Austrijas pēdējās instances tiesas spriedums, lai arī pretējs ES tiesībām, valsts atbildības kontekstā neradīja pietiekami būtisku pārkāpumu.⁶²¹ Zīmīgi, ka EST, nonākot pie šī secinājuma, neatsaucās uz nevienu no pašas noteiktajiem un iepriekš promocijas darbā norādītajiem apstākļiem, kas raksturo pārkāpuma būtiskumu.⁶²²

Autore secina, ka dalībvalsts tiesai, kā tas ir arī atzīts *Köbler* spriedumā, ir jāņem vērā konkrētās lietas apstākļi, lai secinātu, vai LESD 267. panta trešās daļas neizpilde rada acīmredzamu un, līdz ar to, pietiekami būtisku pārkāpumu. EST *Köbler* lietā ir īpaši uzsvērusi, ka tā sniedz savu vērtējumu nevis par situāciju, kad pēdējās instances tiesa vispār atteicās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet gan par situāciju, kad Austrijas tiesa bija izpildījusi šo pienākumu, bet vēlāk lūgumu atsauca nesen pieņemta EST sprieduma nepareizas interpretācijas rezultātā. Ja EST būtu vēlējies secināt, ka pilnīgi visos gadījumos, kad ir pārkāpta LESD 267. panta trešā daļa, iestājas valsts atbildības otrais priekšnoteikums, tad EST arī *Köbler* lietā būtu secinājusi, ka pārkāpums ir pietiekami būtisks. Tā kā no minētā sprieduma *expressis verbis* izriet pretējais, nav

⁶¹⁸ Pastāv uzskats, ka *Köbler* un *Cilfit* spriedumos paustās atziņas uzliek par pienākumu dalībvalsts pēdējās instances tiesai, ja tā vēlas izvairīties no riska par valsts atbildību, vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ikvienā gadījumā, kad tiesvedībā ir radies jautājums par ES tiesību normu, kas piešķir tiesības privātpersonai, un par kuru EST savā praksē iepriekš nav spriedusi. Wattel P. J. Kobler, *Cilfit and Welthgrove: We Can't Go on Meeting Like This*. *Common Market Law Review*, Volume 41, Issue 1, February 2004, p. 178.

⁶¹⁹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 118.-119. punkts.

⁶²⁰ Ģenerāladvokāta Ležē (*Léger*) 2003. gada 23. aprīļa secinājumi lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 174. punkts.

⁶²¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 122.-124. punkts.

⁶²² Komárek J. *Inter-Court Constitutional Dialogue after the Enlargement – Implications of the Case of Professor Köbler*. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, Volume 1, No. 1, 2005, p. 83.

pamata secināt, ka LESD 267. panta trešās daļas neizpilde automātiski rada pietiekami būtisku pārkāpumu valsts atbildības kontekstā.

Šādu argumentācijas ķēdes loģiku apstiprina arī *Köbler* sprieduma 56. punktā norādītais, ka „katrā ziņā ES tiesību pārkāpums ir acīmredzams un, līdz ar to, pietiekami būtisks, ja attiecīgais nolēmums ir pieņemts, acīmredzami pārkāpjot EST judikatūru attiecīgajā jautājumā”. Lai arī *Köbler* spriedums klusē, vai un kā tajā norādītās atziņas ir vērtējamās kopsakarā ar *Cilfit* kritērijiem⁶²³, EST judikatūras esamība (*acte éclairée* doktrīna) ir viens no kritērijiem, kas jāņem vērā pēdējās instances tiesai, lemjot par LESD 267. panta trešās daļas piemērošanu. Līdz ar to, autore ieskatā *Köbler* sprieduma 56. punktā norādītais EST secinājums, pirmkārt, ir saistāms ar vērtējumu, vai un kādos gadījumos jauns EST prakses piemērs sasniedz to pakāpi, lai varētu atzīt, ka ir pārkāpta EST pastāvīgā judikatūra. Autore, ņemot vērā *Köbler* lietas faktiskos apstākļus, secina, ka sprieduma nepareizu interpretāciju lietu kategorijā, kurā pastāv 1 spriedums, nevar atzīt par tādu, kas pārkāpj EST pastāvīgo judikatūru un kas radītu pietiekami būtisku ES tiesību pārkāpumu, lai iestātos valsts atbildība. Otrkārt, tas ļauj apgalvot, ka *Köbler* sprieduma atziņas tomēr ir vērtējamās kopsakarā ar *Cilfit* kritērijiem, ja reiz EST spriedumā ir atsaukusies uz „EST judikatūru attiecīgajā jautājumā”. Kā norādīts iepriekš, otrais *Cilfit* kritērijs jeb *acte éclairée* doktrīna paredz vērtēt EST praksi par ES tiesību strīdus jautājumu.

Līdz ar to, ja lieta pēdējā instancē pēc būtības ir izspriesta nepareizi, prejudiciālā nolēmuma neesamība pati par sevi nav pamats konstatēt būtisku pārkāpumu valsts atbildības prasības kontekstā.⁶²⁴ Taču, tā kā dalībvalsts pēdējās instances tiesa, atsakoties vērsties EST, uzņemas atbildību ES tiesību jautājumu pati izspriest, kas vienlaikus nozīmē arī uzņemties risku, ka pret dalībvalsti var tikt celta valsts atbildības prasība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, pēdējās instances tiesas atteikumā norādītajiem motīviem, lai nebūtu pamata apmierināt valsts atbildības prasību, vajadzētu sasniegt tādu līmeni, lai tiesas motīvi arī atspēkotu, kāpēc valsts atbildības piemērošanas priekšnoteikumi neiestājas.

Autore turpinājumā, modelējot hipotētiskas situācijas, norāda savu viedokli, vai katrā no *Cilfit* kritēriju piemērošanas gadījumiem var veidoties acīmredzams un, līdz ar to, pietiekami būtisks pārkāpums situācijā, kad jau esot EST pastāvīgajai judikatūrai⁶²⁵, notiek EST prakses

⁶²³ Campbell J. D. Jr. Unenforceable Impracticality: Exploring Kobler's Constitutional, Jurisprudential and Practical Miscues. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume 38, Issue 1, Fall 2010, p. 11.

⁶²⁴ Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*, Volume 31, Issue 5, 2006, p. 746.

⁶²⁵ Saskaņā ar *Köbler* sprieduma 56. punktu un autore šajā sakarā izdarītajiem secinājumiem viena sprieduma esamība nav pietiekama, lai apgalvotu, ka ir izveidojusies stabila EST prakse par konkrēto tiesību jautājumu. Līdz ar to, papildus ir jāanalizē, vai esošo EST praksi par uzskatīt par tādu, kas ir atzīstama par pastāvīgu, kas ir katrā gadījumā individuāli vērtējams jautājums. Vienlaikus autore norāda, ka šī promocijas darba mērķis nav noteikt robežšķirtni, kad var uzskatīt, ka ir izveidojusies stabila EST prakse par kādu tiesību jautājumu.

attīstība. Šis jautājums ir būtisks dalībvalsts tiesai, iztiesājot šādas kategorijas lietas, kā arī indivīdam, gatavojot valsts atbildības prasības juridisko pamatojumu.

Pirmkārt, pēdējās instances tiesa var atteikties vērsties EST, norādot, ka konkrētais ES tiesību strīdus jautājums nav nozīmīgs lietas iztiesāšanā. Ņemot vērā, ka šis *Cilfit* kritērijs pamatā ir saistāms ar nacionālās tiesas novērtējumu par lietā piemērojamām tiesību normām, pat vēlāk sekojošs EST jauns spriedums visdrīzāk neļautu secināt, ka pēdējās instances tiesa ir kļūdījusies piemērojamo tiesību normu noteikšanā. Līdz ar to, tajos gadījumos, kad pēdējās instances tiesa atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz *Cilfit* pirmo kritēriju, EST prakses attīstība neietekmē pārkāpuma būtiskuma noteikšanu.

Otrkārt, pēdējās instances tiesa var atteikties vērsties EST, norādot, ka strīdus jautājums pēc būtības ir identisks jautājumam, kas jau līdzīgā lietā ir bijis prejudiciālā nolēmuma priekšmets, vai no pastāvīgās EST judikatūras ir iespējams izsecināt atbildi uz ES tiesību strīdus jautājumu (*acte éclairée* gadījums). Ja vēlāk sekotu jauns EST spriedums, no kura izrietētu, ka tiesas argumentācija par nevēršanos EST nav bijusi pareiza, jo attiecīgi no pastāvošās EST tiesu prakses nevarēja izsecināt atbildi uz strīdus jautājumu, arī šāda situācija, autoresprāt, nav pietiekama, lai veidotos pietiekami būtisks pārkāpums. Lai arī tiesa būtu pārkāpusi EST judikatūru, jo tā nebūtu pareizi izskatāmo dzīves gadījumu novērtējusi jau EST esošās prakses gaismā, maz ticams, ka šādu pārkāpumu varētu atzīt par acīmredzamu, ja reiz pēdējās instances tiesa lēmumu atteikties vērsties EST būtu pieņēmusi saskaņā ar tā brīža pastāvīgo EST praksi. Līdz ar to, šādā situācijā dalībvalsts tiesai primāri būtu jāizšķir jautājums, vai EST esošo praksi tik tiešām varēja uzskatīt par tādu, no kuras varēja izsecināt atbildi uz strīdus jautājumu. Līdz ar to, tajos gadījumos, kad pēdējās instances tiesa atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz otro *Cilfit* kritēriju, EST prakses attīstība visdrīzāk nerada pamatu pietiekami būtiska pārkāpuma konstatēšanai. Valsts atbildība katrā ziņā iestājas tad, ja pēdējās instances tiesa nav ievērojusi tādu EST praksi, kas pēc būtības ir identiska izskatāmajam strīdus jautājumam⁶²⁶, taču šāda situācija nav saistāma ar EST prakses attīstību, bet gan ar nepareizu EST esošās prakses novērtējumu. Arī *Köbler* sprieduma 56. punktā, kā norādīts iepriekš, EST secināja, ka ES tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, ja attiecīgais nolēmums ir pieņemts, acīmredzami pārkāpjot EST judikatūru attiecīgajā jautājumā. Sprieduma faktiskie apstākļi nepārprotami ļauj apgalvot, ka konkrētais secinājums ir attiecināms uz esošo, nevis vēlāk attīstījušos EST tiesu praksi.

Treškārt, pēdējās instances tiesa var atteikties vērsties EST, norādot, ka, lai arī par strīdus jautājumu nepastāv EST iepriekšēja prakse, pamatlietā piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normas interpretācija ir tik acīmredzama, ka neatstāj vietu nekādām saprātīgām šaubām (*acte clair*

⁶²⁶ Campbell J. D. Jr. Unenforceable Impracticality: Exploring Kobler's Constitutional, Jurisprudential and Practical Miscues. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume 38, Issue 1, Fall 2010, p. 11.

gadījums). Ja vēlāk sekotu jauns EST spriedums, no kura izrietētu, ka tiesas argumentācija par nevēršanos EST nav bijusi pareiza, jo jaunais EST spriedums norādītu uz citādu strīdus jautājuma interpretāciju un attiecīgi būtu jākonstatē, ka atteikuma pieņemšanas laikā ir pastāvējušas vismaz saprātīgas šaubas, šādā situācijā autores ieskatā varētu tikt konstatēts pietiekami būtisks ES tiesību pārkāpums. Ievērojot EST atziņas lietā C-160/14, kas iepriekš analizētas promocijas darba 2.2.3. apakšnodaļā, pastāv iespējamība, ka būtu pamats secināt, ka atteikuma vērsties EST brīdī ir pastāvējušas strīdus tiesību jautājuma interpretācijas grūtības, kā arī risks par atšķirīgas tiesu prakses veidošanos ES robežās. Citiem vārdiem sakot, būtu pamats apgalvot, ka pēdējās instances tiesa nav pareizi novērtējusi pastāvošo šaubu līmeni par izskatāmā strīdus tiesību jautājuma interpretāciju. Katrā ziņā pietiekami būtisks pārkāpums ir konstatējams situācijā, kad pēdējās instances tiesa ir negodprātīgi piemērojusi *acte clair* doktrīnu.⁶²⁷

Zīmīgi, ka EST lietā C-160/14, lai gan *expressis verbis* konstatēja, ka Portugāles Augstākā tiesa nepamatoti piemēroja *acte clair* izņēmuma gadījumu un pārkāpa LESD 267. panta trešo daļu, jautājumu par to, vai šādā situācijā ir iestājies valsts atbildības otrais priekšnoteikums – pārkāpums ir pietiekami būtisks –, atstāja izvērtēšanai Portugāles tiesai. Proti, EST tiesas sprieduma motīvi nesatur argumentus par konstatētā pārkāpuma praktiskajām sekām. Kā norādīts iepriekš, prejudiciālā nolēmuma lietas C-160/14 pamatlietā prasītāji ir cēlušī valsts atbildības prasību pret Portugāli, norādot, ka pēdējās instances tiesas spriedums ir acīmredzami prettiesisks, ciktāl tajā ir kļūdaini interpretēts Padomes 2001. gada 12. marta direktīvā 2001/23/EK iekļautais jēdziens „uzņēmēj sabiedrības īpašumtiesību pāreja” un ciktāl šī tiesa nav izpildījusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu. Līdz ar to, šīs tiesvedības iznākums var būt par atskaites punktu turpmākajām valsts atbildības prasībām pētījuma priekšmeta kontekstā. Pēc autores rīcībā esošās informācijas šī promocijas darba iesniegšanas laikā Portugālē pamatlietā nav vēl pieņemts galīgais nolēmums⁶²⁸, kas nav pārsteidzoši, jo prejudiciālā lieta C-160/14 EST tika ierosināta un izskatīta atbilstoši Lisabonas civiltiesību tiesas (*Varas Cíveis de Lisboa*), kas ir Portugāles pirmās instances tiesa, iesniegtajam lūgumam.⁶²⁹

Ņemot vērā, ka promocijas darbā iepriekš ir analizēta pārkāpuma procedūra, konstitucionālā uzraudzība un pieteikums ECT kā tiesību aizsardzības līdzekļi jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, autore turpinājumā norāda, vai šo

⁶²⁷ Bengoetxea J. Text and telos in the European Court of Justice – four recent takes on the legal reasoning of the ECJ. *European Constitutional Law Review*, Volume 11, Issue 1, 2015, p. 206.

⁶²⁸ Saskaņā ar prasītāja pārstāves pamatlietā sniegto informāciju lieta 2016. gada 28. jūlijā joprojām atradās pirmās instances tiesā un nebija izskatīta pēc būtības. Sarakste ar prasītāja pilnvaroto pārstāvi Sāru Estimū Martinu (*Sara Estima Martins*) lietā Nr. 6699/09.5TVLSB laika posmā no 2016. gada 27. jūlija līdz 2016. gada 29. jūlijam. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

⁶²⁹ Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-565, 19.-22. punkts.

tiesības aizsardzības mehānismu veiksmīga izmantošana var palīdzēt pamatot valsts atbildības otrā priekšnoteikuma iestāšanos.

Autore norāda, ka EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros var palīdzēt pierādīt pārkāpuma būtiskumu, bet tikai tad, ja tajā ir atzīts vai no tā izriet, ka prejudiciālā jautājuma neuzdošana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības pēdējā instancē, jo, kā norādīts iepriekš, šāda pienākuma neizpilde pati par sevi nav atzīstama par pietiekami būtisku pārkāpumu. Ņemot vērā, ka Komisija pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi ir gatava ierosināt tikai galējās situācijās, nav izslēgts, ka EST spriedums varētu ietvert šādu konstatējumu. Taču nevienā no promocijas darbā analizētajiem piemēriem šāda atziņa nav ietverta. Vēl jo vairāk, EST nekad nav pieņēmusi spriedumu, ar kuru pārkāpuma procedūras ietvaros būtu konstatēts, ka dalībvalsts nav izpildījusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu.

Attiecībā uz konstitucionālās uzraudzības mehānismu jānorāda, ka tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā ievērojami mazina risku par valsts atbildības iestāšanos. Proti, dalībvalstīs, kurās pastāv konstitucionālā uzraudzība pētījuma priekšmeta kontekstā un kurās potenciālais prasītājs valsts atbildības prasībā to izmanto, valsts atbildības prasības apmierināšanas iespējamība ir samazināta līdz minimumam, jo Konstitucionālā tiesa pieņem lēmumu, kas vai nu apstiprina pēdējās instances tiesas atteikuma vērsties EST pareizību un tādējādi izslēdz valsts atbildības iestāšanos, vai nu arī to atceļ, nododot lietu jaunai izskatīšanai. Līdz ar to, konstitucionālās uzraudzības mehānisma veiksmīga izmantošana nevar palīdzēt pamatot valsts atbildības otrā priekšnoteikuma iestāšanos. Tā vietā, šī tiesību aizsardzības līdzekļa pastāvēšana attiecīgo dalībvalstu pēdējo instanču tiesām uzliek lielāku atbildību, zinot par esošo kontroles mehānismu Konstitucionālajās tiesās.

Visbeidzot, ECT spriedums, ar kuru ir konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, var palīdzēt pierādīt pārkāpuma būtiskumu, bet tikai tad, ja tajā ir atzīts vai no tā izriet, ka prejudiciālā jautājuma neuzdošana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības. Nevienā no promocijas darbā analizētajiem prakses piemēriem šāda ECT atziņa nav norādīta.

Ņemot vērā iepriekšminēto, autore secina, ka prasītāja iespējas pamatot valsts atbildības otrā priekšnoteikuma – ir pamats konstatēt pietiekami būtisku ES tiesību pārkāpumu – iestāšanos ir ierobežotas. EST pati ir ļoti vispārīgi izteikusies par pārkāpuma būtiskuma konstatēšanu. Autoresprāt, iespējas ticami argumentēt šī priekšnoteikuma iestāšanos ievērojami palielinās, ja pēdējās instances tiesa ir atteikusies vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz *acte clair* doktrīnu, kam vēlāk seko EST prakses attīstība par to pašu ES tiesību jautājumu. Tāpat par zināmu palīgu var kalpot EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros vai ECT spriedums par Konvencijā garantēto tiesību neievērošanu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, jo

īpaši, ja šajos spriedumos ir konstatēts vai no tiem izriet, ka prejudiciālā jautājuma neuzdošana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības.

Lai nerastos maldīgs priekšstats, ka valsts atbildības otrā priekšnoteikuma izpilde nav iespējama, autore atgādina par vienmēr pastāvošo iespēju valsts atbildības prasības ietvaros lūgt tiesu vērsties EST ar lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu, jautājot, vai pie konkrētajiem lietas apstākļiem, var uzskatīt, ka ir iestājies valsts atbildības otrais priekšnoteikums. No *Köbler* lietas un lietas C-160/14 izriet, ka EST mēdz pati norādīt, vai valsts atbildībai būtu jāiestājas, gala vērtējumu, protams, atstājot dalībvalsts tiesas ziņā. Pastāv uzskats, ka dalībvalstu tiesas var nevēlēties saņemt jaunas norādes no EST jautājumos par valsts atbildību, lai izvairītos no valstij nelabvēlīgām atbildēm.⁶³⁰ Taču autores ieskatā šādas bažas ir pārspīlētas, ko pierāda ierosinātā prejudiciālā nolēmuma lieta C-268/15. Šajā lietā pēc Ulena de Šūtena (*Ullens de Schooten*) kunga, kura lieta tika izskatīta ECT un ir analizētā promocijas darba 5.4.1. apakšnodaļā, lūguma Beļģijas Apelācijas tiesa (*Cour d'appel de Bruxelles*) jau pēc ECT sprieduma pieņemšanas vērsās EST ar lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu, tostarp, par jautājumiem, kas skar valsts atbildību par LESD 267. panta trešās daļas neievērošanu.⁶³¹ Lieta C-268/15 promocijas darba iesniegšanas brīdī vēl atrodas iztiesāšanas stadijā.

6.2.3. Cēloņsakarības esamība

Ja pat prasītājam izdodas pierādīt pārkāpuma būtiskumu, tad prasībā par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi valsts atbildības iestāšanās trešā priekšnoteikuma – pastāv tieša cēloņsakarība starp valsts pienākuma pārkāpumu un nodarītajiem zaudējumiem – pierādīšanas nasta arī ir smaga.

Šī kritērija izpilde sastāv no 2 daļām. Prasītājam, pirmkārt, ir jāpierāda konkrēts zaudējumu apmērs. Tiesību zinātnieki ir lielā vienprātībā, ka zaudējumu apmērs un tā pierādīšana ir nosakāma katrā gadījumā individuāli un ir veicama saskaņā ar attiecīgās dalībvalsts prasībām, kas nevar būt pretrunā ar ES līdzvērtības un efektivitātes principiem.⁶³² Zaudējumu neesamības gadījumā valsts atbildības prasības apmierināšana nav iespējama. Otrkārt, prasītājam ir jāpierāda, ka konkrētie zaudējumi ir radušies cēloniski ar LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildīšanu. Šajā sakarā ir ne tikai jāpierāda, ka atbilstošas tiesību normas interpretācijas

⁶³⁰ Granger M.-P. F. National applications of Francovich and the construction of a European administrative ius commune. *European Law Review*, Volume 32, Issue 2, 2007, p. 187; Golecki M. European Law from Grundnorm towards the Cathedral: Constitutional Features of a Complex Legal System. *European Journal of Law Reform*, Volume 13, Issue 1, 2011, p. 67; Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, p. 687.

⁶³¹ Ģenerālvokāta Bota (*Bot*) 2016. gada 14. jūnija secinājumi lietā: C-268/15 *Ullens de Schooten*, ECR, p. I-439, 5., 32.-35. punkts.

⁶³² Vaitkevičiūtē A. Member States Liability in Damages for the Breach of European Union Law – Legal Basis and Conditions for the Liability. *Jurisprudencija*, Volume 18, Issue 1, 2011, p. 63.

izvērtējuma gadījumā dalībvalsts pēdējās instances tiesa būtu nonākusi pie secinājuma, ka prejudiciālais nolēmums ir nepieciešams, bet arī jāpārlicina tiesa, ka EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanas gadījumā būtu interpretējusi strīdus tiesību jautājumu prasītājam labvēlīgā veidā.⁶³³

Köbler lietā Austrijas valdība norādīja, ka starp EST adresētā lūguma sniegt prejudiciālo nolēmumu atsaukumu un privātpersonai apgalvoto zaudējumu esamību nav nekādas cēloņsakarības, jo nav dibināts, ka lūguma uzturēšanas gadījumā EST būtu pieņēmusi Kēblera kungam labvēlīgu prejudiciālo nolēmumu.⁶³⁴ Diemžēl *Köbler* sprieduma motīvi neļauj spriest, kā EST šo Austrijas valdības argumentu vērtēja. Tā kā EST *Köbler* lietā nekonstatēja otrā valsts atbildības priekšnoteikuma iestāšanos, EST arī neanalizēja trešā priekšnoteikuma – cēloņsakarības esamība – iespējamo iestāšanos.⁶³⁵

Autore norāda, ka, pamatojot valsts atbildības prasību, gan zaudējumu apmērs, gan cēloņsakarības esamība ir analizējama katrā gadījumā individuāli, jo abi šie aspekti ir pilnībā atkarīgi no lietas faktiskajiem apstākļiem. Ja lieta pēc būtības ir izspriesta pareizi bez prejudiciālā nolēmuma saņemšanas, cēloņsakarība starp valsts pienākuma pārkāpumu un nodarītajiem zaudējumiem neveidojas.⁶³⁶ Savukārt, ja ir pamats apgalvot, ka saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi lieta pēc būtības ir izspriesta nepareizi, valsts atbildības trešā priekšnoteikuma iespējama iestāšanās ir pierādīšanas jautājums. Autore norāda, ka vislielākā iespēja pierādīt, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa, atsakoties vērsties EST, ir kļūdījusies, un ka EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanas gadījumā būtu strīdus tiesību jautājumu interpretējusi prasītājam labvēlīgā veidā, ir vēlāk sekojošs EST spriedums, kas to apliecina.⁶³⁷ Arī ģenerālvokāte Štiksa-Hakla (*Stix-Hackl*) ir norādījusi, ka interpretācijas pareizība noteikti izriet tikai no konkrēta un atbilstoša EST sprieduma.⁶³⁸ Turklāt arī tad vēl dalībvalsts tiesai ir jāizvērtē, kā EST prakses attīstība sader ar konkrētās lietas apstākļiem.

Autore uzskata, ka arī ECT spriedumā par Konvencijas 6. panta pārkāpumu var sniegt atziņas par cēloņsakarības esamību starp konstatēto pārkāpumu un prasīto kompensāciju, ko, iespējams, var izmantot arī valsts atbildības prasībā. Zināmu vērtējumu ECT, lai arī nelielā apmērā,

⁶³³ O'Reilly S. *Köbler in the Common Law Courts: Cooper v Attorney General*. Irish Journal of European Law, Volume 17, Issue 1, 2014, p. 99.

⁶³⁴ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 97. punkts.

⁶³⁵ Pretēji autores uzskatiem un *Köbler* sprieduma saturam, atsevišķos gadījumos tiesību literatūrā ir norādīts, ka EST *Köbler* spriedumā esot atzinusi gan pirmā, gan trešā valsts atbildības priekšnoteikuma iestāšanos. Sk., piemēram: Neamt P. V. Member States' liability for judicial error resulting in breaches of European Union Law. Journal of Legal Studies, Volume 17, Issue 31, 2016, p. 67.

⁶³⁶ Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. European Law Review, Volume 31, Issue 5, 2006, p. 746.

⁶³⁷ Ģenerālvokāte Ležē (*Léger*) 2003. gada 23. aprīļa secinājumi lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 151. punkts; O'Reilly S. *Köbler in the Common Law Courts: Cooper v Attorney General*. Irish Journal of European Law, Volume 17, Issue 1, 2014, p. 100.

⁶³⁸ Ģenerālvokātes Štiksas-Haklas (*Stix-Hackl*) 2005. gada 12. aprīļa secinājumi lietā: C-495/03 *Intermodal Transports*, ECR, p. I-8151, 105. punkts.

bet tomēr sniedza spriedumā lietā *Schipani un citi pret Itāliju*, norādot, ka tā nesaskata cēloņsakarību starp konstatēto pārkāpumu un prasīto kompensāciju saistībā ar nesaņemto atlīdzību. Papildus ir jāņem vērā, ka prasītāja iespējas gaidīt EST prakses attīstību vai ECT spriedumu ir ierobežotas, kaut vai tā iemesla dēļ, ka ir jārespektē nacionālais regulējums par noilgumu valsts atbildības prasības celšanai.⁶³⁹

Līdz ar to, prasītājam pierādīt valsts atbildības trešā priekšnoteikuma iestāšanos, kā arī kopumā ticami pamatot valsts atbildības prasību saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu ir iespējams vien ļoti retos gadījumos. Ir zināms, ka ES šāda valsts atbildības prasība ir apmierināta 1 reizi. Konkrētāk, Zviedrijā 2009. gada 6. aprīlī lietā Nr. 2409-08-40 tika pieņemts lēmums piešķirt zaudējumu atlīdzību SEK 641 035,00 jeb EUR 59 686,69 apmērā⁶⁴⁰ uzņēmumam, kuram bija liegtas tiesības atskaitīt priekšnodokli tādā pašā apmērā saskaņā ar Padomes 1977. gada 17. maija direktīvas 77/388/EEK 17. pantu. Proti, Zviedrijas tieslietu kanclers (*Justitiekanslern*), kura kompetencē ir prasību izskatīšana pret Zviedrijas valsti, secināja, ka šajā lietā apelācijas instances tiesas spriedums bija pretējs ES tiesībām, kā tas izrietēja no vēlāk pieņemtā EST sprieduma lietā C-16/00⁶⁴¹ par strīdus tiesību normas interpretāciju. Tā kā Zviedrijas Augstākā tiesa nolēma spriedumu nepārskatīt un nevērsās EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pieteikums par zaudējumu atlīdzību saistībā ar valsts atbildības iestāšanos tika apmierināts.⁶⁴² Lai arī šis spriedums ir unikāls, tas diemžēl nav raisījis diskusijas tiesību zinātnieku vidū, visticamāk tāpēc, ka par šo spriedumu nav plaši zināms, kā arī nav pieejams tā tulkojums. Minēto apsvērumu dēļ arī autorei nav iespējams promocijas darbā padziļinātāk analizēt šī sprieduma atziņas. Tā vietā, autore promocijas darba turpinājumā analizē Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (*England and Wales Court of Appeal*) 2010. gada 5. maija spriedumu lietā *Cooper pret Attorney General*.

6.3. Spriedums lietā *Cooper pret Attorney General*

Neskatoties uz to, ka prasītājam ir ļoti sarežģīti pierādīt valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumus, praksē ir sastopami atsevišķi mēģinājumi prasīt valsts atbildību par LESD

⁶³⁹ O'Reilly S. Köbler in the Common Law Courts: *Cooper v Attorney General*. Irish Journal of European Law, Volume 17, Issue 1, 2014, p. 100.

⁶⁴⁰ Valūtas konvertācija veikta pēc Latvijas bankas 2009. gada 6. aprīļa kursa EUR 1 = SEK 10,74000.

⁶⁴¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2001. gada 27. septembra spriedums lietā: C-16/00 *Cibo Participations*, ECR, p. I-495, 33.-35. punkts.

⁶⁴² Zviedrijas tieslietu kanclera (*Justitiekanslern*) 2009. gada 6. aprīļa lēmums lietā Nr. 2409-08-40. Pieejams zviedru valodā: <http://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2009/04/2409-08-40/> [aplūkots 2016. gada 17. augustā]; Westberg B. Role and Effects of National Administrative Practice within Sweden and Its Impact on the Application of EU Law. European Tax Studies, Volume 1, 2011, pp. 27-28; Broberg M. National Courts of Last Instance Failing to Make a Preliminary Reference: The (Possible) Consequences Flowing Therefrom. European Public Law, Volume 22, Issue 2, June 2016, p. 250.

267. panta trešās daļas neizpildi.⁶⁴³ Tā, piemēram, Anglijas un Velsas Apelācijas tiesa 2010. gada 5. maijā pieņēma spriedumu lietā *Cooper pret Attorney General*, kas ir zināma kā pirmā lieta anglosakšu tiesību sistēmā, kurā, pamatojoties uz EST *Köbler* spriedumā paustajām atziņām, ir vērtēts valsts atbildības princips par tiesu varas pārkāpumu.⁶⁴⁴ Konkrētais prakses piemērs ir izvēlēts, ņemot vērā tā pieejamību oriģinālvalodā, nozīmību un raisītās akadēmiskās debates. Autore promocijas darba turpinājumā analizē šī sprieduma pieņemšanas apstākļus un galvenos motīvus.

Lietas *Cooper pret Attorney General* fakti ir saistīti ar vairākiem interpretācijas jautājumiem saistībā ar Padomes 1985. gada 27. jūnija direktīvu 85/337/EEK, tostarp, direktīvā lietotā termina „attīstības piekrišana” izpratni. Prasītājs uzskatīja, ka par šī termina interpretāciju 2 gadījumos (1999. gadā un 2000. gadā), kad Anglijas un Velsas Apelācijas tiesa kā pēdējās instances tiesa skatīja administratīvo lietu, bija nepieciešams vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.⁶⁴⁵ Taču tiesa, balstoties uz savu iepriekšējo praksi, norādīja, ka termina „attīstības piekrišana” izpratne ir *acte clair* gadījums un ka, tādēļ nav nepieciešams vērsties EST. Turpinoties nacionālajai tiesvedībai saistībā ar šiem 1999. gada un 2000. gada lēmumiem, vēlāk EST pieņēma spriedumu⁶⁴⁶, no kura izrietēja, ka līdzšinējie nacionālo tiesu secinājumi par termina „attīstības piekrišana” izpratni tomēr ir bijuši nepareizi.

Turpinājumā prasītājs civilprocesuālā kārtībā cēla prasību par zaudējumu piedziņu saistībā ar tiesas 1999. gada un 2000. gada lēmumiem, norādīdams, ka tiesai, skatot lietu administratīvā kārtībā, bija pienākums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Tai pašai Anglijas un Velsas Apelācijas tiesai, bet nu jau civilprasības ietvaros, bija jāatbild uz jautājumu, vai tās iepriekš pieņemtie lēmumi administratīvās tiesvedības ietvaros, rada pietiekami būtisku ES tiesību pārkāpumu.⁶⁴⁷

Līdzīgi kā *Köbler* lietā, Anglijas un Velsas Apelācijas tiesa norādīja, ka tai ir tiesības aplūkot visus apstākļus, kas raksturo situāciju, lai atrisinātu konkrēto strīdu. Šajā sakarā tiesa pievērsa uzmanību dažādiem apsvērumiem. Tā, piemēram, tiesa uzsvēra, ka laikā, kad tika pieņemti „apstrīdētie” lēmumi, nebija EST prakses par termina „attīstības piekrišana” izpratni. Tāpat

⁶⁴³ Valsts atbildības prasības konkrēti par LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu ir noraidītas arī, piemēram, Austrijā un Vācijā. Stkāk sk. Beutler B. State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle. *Common Market Law Review*, Volume 46, Issue 3, June 2009, p. 788; Potacs M., Mayer C. Changes in Austrian State Liability Law under the Influence of European Law. *European Public Law*, Volume 19, Issue 1, March 2013, p. 59; Broberg M. National Courts of Last Instance Failing to Make a Preliminary Reference: The (Possible) Consequences Flowing Therefrom. *European Public Law*, Volume 22, Issue 2, June 2016, p. 250.

⁶⁴⁴ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas Civillietu palātas 2010. gada 5. maija spriedums lietā: A2/2008/2507 *Cooper v. Attorney General*, 2. punkts. Pieejams angļu valodā: <http://www.richardbuxton.co.uk/transcripts/stephen-cooper-v-attorney-general> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁶⁴⁵ Turpat, 105. punkts.

⁶⁴⁶ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 4. maija spriedums lietā: C-290/03 *Barker*, ECR, p. I-3949.

⁶⁴⁷ Reflets No. 3/2012. Library, Documentation and Research Directorate of the Court of Justice, pp. 20-21. Available: <http://www.aca-europe.eu/index.php/en/reflets-en/405-reflets-n-3-2012> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Anglijas un Velsas Apelācijas tiesa secināja, ka šis tiesību jautājums ir sarežģīts un ka gadījuma atzīšana par *acte clair* ir tiesas kompetence. Autore norāda, ka tik tālu nav pamata kritizēt tiesas motīvus, taču turpinājumā tiesas argumentācija nav tāda, lai to atzītu par saderīgu ar *Köbler* lietas atziņām.

Proti, pamatarguments prasības noraidīšanai bija tiesas secinājums, ka izsvērts, bet nepareizs spriedums nav *ipso facto* atzīstams par EST prakses acīmredzamu pārkāpumu.⁶⁴⁸ Pie šāda konstatējuma Anglijas un Velsas Apelācijas tiesa nonāca, norādot, ka visu faktoru izvērtēšana lietā ietver arī atbildes rašanu uz jautājumu, vai pārkāpums ir bijis apzināts (*deliberately intended*), ko var izsecināt no lēmuma atbilstības nacionālajai tiesu praksei. Atsaucoties uz līdzīgām Anglijas un Velsas tiesu lietām, kurās tiesas nonāca pie tiem pašiem secinājumiem, kā analizētajā lietā, un kurās tiesas arī atteicās vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, kā arī norādot, ka Komisija netika izteikusi iebildumus par direktīvas transponēšanu Lielbritānijas tiesībās, lai gan tāda iespēja bija⁶⁴⁹, Anglijas un Velsas Apelācijas tiesa secināja, ka tā 1999. gadā un 2000. gadā, nevēršoties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ir pārkāpusi ES tiesības, taču atteikums vērsties EST ir attaisnojams un nerada ES tiesību būtisku pārkāpumu.⁶⁵⁰ Tiesas ieskatā valsts atbildībai nepiemistu izņēmuma raksturs, ja tā rastos katru reizi, kad ir veikta ES tiesību normu nepareiza interpretācija, un tikai tāpēc, ka EST jaunu spriedumu rezultātā attīsta savu praksi.⁶⁵¹ Papildus tiesa norādīja, kādos gadījumos tās ieskatā valstij iestājas atbildība, t. i., ja atbilde par tiesību normu interpretāciju ir skaidra (*obvious answer*) un nepastāv citi mīkstinoši apstākļi (*mitigating circumstances*).⁶⁵²

Autore norāda, ka tiesa ar šiem valsts atbildības izvērtēšanas kritērijiem nav ievērojusi vismaz 2 būtiskus aspektus, kas turklāt arī nav saderīgi ar *Köbler* spriedumā norādītajām EST atziņām. Pirmkārt, dalībvalsts tiesu praksei nav izšķirošas nozīmes, vērtējot strīdu par ES tiesību normas interpretāciju, jo par atskaites punktu ir jākalpo EST, nevis nacionālajai tiesu praksei. Ne velti, *acte éclairée* gadījuma izvērtēšana balstās tieši uz EST, nevis dalībvalstu tiesu praksi. Tieši tādēļ LESD 267. panta trešajai daļai ir īpaša nozīme valsts atbildības prasībās⁶⁵³, bet šaubu gadījumā ir izmantojama prejudiciālā nolēmuma procedūra.⁶⁵⁴ Otrkārt, *Köbler* spriedumā nav lietots tāds jēdziens kā valsts atbildību mīkstinoši apstākļi (*mitigating circumstances*).⁶⁵⁵ Ja seko šādai tiesas argumentācijai, tad pat tajos gadījumos, kad prasītājs var pamatot, ka ir noticis ES tiesību

⁶⁴⁸ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas Civillietu palātas 2010. gada 5. maija spriedums lietā: A2/2008/2507 Cooper v. Attorney General, 108. punkts. Pieejams angļu valodā: <http://www.richardbuxton.co.uk/transcripts/stephen-cooper-v-attorney-general> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁶⁴⁹ Turpat, 111.-113. punkts.

⁶⁵⁰ Turpat, 115. punkts.

⁶⁵¹ Turpat, 71. punkts.

⁶⁵² Turpat, 72. punkts.

⁶⁵³ O'Reilly S. Köbler in the Common Law Courts: Cooper v Attorney General. Irish Journal of European Law, Volume 17, Issue 1, 2014, p. 93.

⁶⁵⁴ Golecki M. European Law from Grundnorm towards the Cathedral: Constitutional Features of a Complex Legal System. European Journal of Law Reform, Volume 13, Issue 1, 2011, p. 77.

⁶⁵⁵ Ibid, p. 92.

būtisks pārkāpums, valsts atbildība varētu neiestāties sakarā ar atbildību mīkstinošiem apstākļiem. Turklāt šo ģenerālklausulas veidā izteikto jēdzienu tiesa spriedumā nav arī izskaidrojusi, kas rada iespēju to izmantot neierobežoti. Ja spriedumā lietā *Cooper pret Attorney General* noteiktie standarti tiks piemēroti arī nākotnē, pozitīvs rezultāts valsts atbildības prasībai par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi būs patiens retums.⁶⁵⁶ Vienmēr pastāvēs risks, ka dažādus apstākļus atzīs par tādiem, kas ir valsts atbildību mīkstinoši.

Autoresprāt, koncepts, ka varētu pastāvēt valsts atbildību mīkstinoši apstākļi, nav arī savienojams ar EST atziņu, ka pēdējās instances tiesai, ja tā atsaka vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, ir jāspēj uzņemties atbildība ES tiesību jautājumu patstāvīgi izspriest, kā to EST ir uzsvērusi kopš *Cilfit* sprieduma pieņemšanas. Ņemot vērā minēto, autore pauž viedokli, ka dalībvalstu tiesām, izskatot valsts atbildības prasību un vērtējot valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumus, jebkādu šaubu gadījumā ir ļoti vēlams izmantot prejudiciālā nolēmuma procedūru, nevis ES tiesību neskaidros jautājumus interpretēt pašām, riskējot ar lietas nepareizu iztiesāšanu, kas savukārt var būt jauns pamats valsts atbildības prasības celšanai pret attiecīgo dalībvalsti.

Autore, izvērtējot valsts atbildības prasību kā tiesību aizsardzības līdzekli jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, valsts atbildības prasības institūts ir ikvienā ES dalībvalstī pieejams un universāls tiesību aizsardzības līdzeklis, kas teorētiski ļauj indivīdam saņemt atbilstošu kompensāciju par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Šāda tiesvedības procesa ietvaros tiek izvērtēts tiesas lēmuma par atteikšanos vērsties EST tiesiskums. Pati valsts atbildības prasība ir ceļama par sprieduma, ar kuru lieta pēdējā instancē izspriesta pēc būtības, neatbilstību ES tiesībām, papildus norādot, ka, tostarp, nav ievērota LESD 267. panta trešā daļa.

Otrkārt, praksē prasītājam ir sarežģīti pierādīt valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumus. Vislielākā iespēja prasītājam pierādīt pārkāpuma būtiskumu un cēloņsakarību starp ES tiesību pārkāpumu un prasītājam nodarītajiem zaudējumiem, ir vēlāk sekojošs EST spriedums, no kura izriet, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa, atsakoties vērsties EST, ir kļūdījusies ES tiesību normu interpretācijā un ka prejudiciālā nolēmuma pieņemšanas gadījumā EST būtu interpretējusi strīdus tiesību jautājumu prasītājam labvēlīgā veidā. Tāpat par zināmu palīgu var kalpot EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros vai ECT spriedums par Konvencijā garantēto tiesību neievērošanu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, jo īpaši, ja šajos spriedumos ir konstatēts vai no tiem izriet, ka prejudiciālā jautājuma neuzdošana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības.

⁶⁵⁶ Golecki M. European Law from Grundnorm towards the Cathedral: Constitutional Features of a Complex Legal System. *European Journal of Law Reform*, Volume 13, Issue 1, 2011, p. 87.

Treškārt, valsts atbildības prasību par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi nevar uzskatīt par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, jo līdz šim pēc autores rīcībā esošās informācijas šāda veida prasība ir apmierināta tikai 1 reizi. Citā prakses piemērā, konkrētāk, Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas 2010. gada 5. maija spriedumā lietā *Cooper pret Attorney General* ir veiktas ievērojamas atkāpes no *Köbler* spriedumā norādītajām EST atziņām, radot konceptu par valsts atbildību mīkstinošiem apstākļiem. Ar lielu interesi ir gaidāms tiesas spriedums Portugālē lietā Nr. 6699/09.5TVLSB, kurā tiesai ir jāizvērtē, vai Portugālei iestājas valsts atbildība, tostarp, par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi situācijā, kad EST ir norādījusi, ka *acte clair* kritērijs šajā lietā ir ticis piemērots nepamatoti.

6.4. Tiesību aizsardzības līdzekļa darbotiespēja Latvijā

Neskatoties uz to, ka promocijas darbā iepriekš ir norādīts uz ievērojamām grūtībām pierādīt valsts atbildības iestāšanos par prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumu, arī Latvijā šāda veida prasība 1 reizi ir celta. Autore šajā promocijas darba apakšnodaļā izvērtē, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem valsts atbildības prasība būtu darbotiespējīgs tiesību aizsardzības līdzeklis Latvijā.

Zinot, ka valsts atbildības princips nav tieši nostiprināts ne dibināšanas līgumos, ne citos ES tiesību aktos, taču atbilstoši EST praksei katras dalībvalsts pienākums ir nodrošināt, lai privātpersonas saņemtu atlīdzību par zaudējumiem, ko tiem radījusi ES tiesību neievērošana, turklāt neatkarīgi no tā, kura valsts iestāde ir atbildīga par šo pārkāpumu⁶⁵⁷, katrai dalībvalstij savā tiesību sistēmā ir jānosaka kompetentā tiesa un jāparedz procesuālie noteikumi prasībām, kas paredzētas, lai aizsargātu tiesības, kuras personām ir noteiktas ES tiesībās.⁶⁵⁸ Piemēram, subjektīvo tiesību esamība, noilguma termiņš, zaudējumu veids un to piedziņas priekšnoteikumi, kā arī citi tiesību

⁶⁵⁷ Sk., piemēram: Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2000. gada 4. jūlija spriedums lietā: C-424/97 Haim, ECR, p. I-5123, 27. punkts.

⁶⁵⁸ Sk., piemēram: Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-12/08 Mono car, ECR, p. I-6653, 48. punkts. Turklāt procesuālie noteikumi, kas paredzēti, lai nodrošinātu to tiesību aizsardzību, kas attiecīgajām personām pienākas atbilstoši ES tiesībām, ir katras dalībvalsts iekšējās tiesiskās kārtības jautājums, ņemot vērā dalībvalstu procesuālās autonomijas principu, tomēr ar nosacījumu, ka tie nav nelabvēlīgāki par noteikumiem, kas reglamentē līdzīgas situācijas valsts tiesībās (līdzvērtības princips), un ka tie nepadara praktiski neiespējamu vai ārkārtīgi sarežģītu ES tiesiskās kārtības piešķirto tiesību izmantošanu (efektivitātes princips). No līdzvērtības un efektivitātes principa izrietošās prasības ir spēkā gan attiecībā uz piekritīgās tiesas noteikšanu, kurai jāizskata uz ES tiesībām balstītas prasības, gan arī attiecībā uz īpašu procesuālo noteikumu par šādu prasību celšanu definēšanu. Sk. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2004. gada 7. janvāra spriedums lietā: C-201/02 Wells, ECR, p. I-723, 67. punkts; Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 18. marta spriedums apvienotajās lietās: C-317/08 līdz C-320/08 Alassini, ECR, p. I-2213, 49. punkts. Turklāt EST, atsaucoties uz efektivitātes principu, ir jau atzinusi, ka valsts (Portugāles) tiesiskais regulējums par zaudējumu atļūdzināšanu saistībā ar ES tiesību pārkāpumu, ir pārmērīgi sarežģīts. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-565, 50.-51. punkts.

jautājumi, kas netiek regulēti ES līmenī.⁶⁵⁹ Savukārt *Köbler* spriedums ir uzskatāms par pamatu dalībvalstu nacionālo likumu izstrādei, nosakot valsts atbildību par tiesu varas izdarīto ES tiesību pārkāpumu.⁶⁶⁰ Līdz ar to, arī Latvijas normatīvajiem aktiem ir jāparedz iespēja privātām un juridiskām personām celt valsts atbildības prasību par ES tiesību neievērošanu, tajā skaitā, par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, un šajā sakarā prasīt zaudējumu atlīdzību.

Autore norāda, ka likumdevējs šobrīd nav izstrādājis speciālu tiesisko regulējumu⁶⁶¹ ne attiecībā uz kompetentās tiesas noteikšanu, ne attiecībā uz procesuālajiem noteikumiem, saskaņā ar kuriem būtu izskatāmas valsts atbildības prasības saistībā ar nepareizu ES tiesību piemērošanu.⁶⁶² Tamdēļ autore promocijas darba turpinājumā analizē 4 valsts atbildības prasības aspektus, t. i., prasības tiesības, pakļautību, strīda raksturu (privāttiesisks vai publiski tiesisks) un procesu, kādā lieta izskatāma Latvijā. Autore konkrētos tiesību jautājumus analizē, jo pirmie 2 jautājumi ir izšķiroši, lai lieta saistībā ar valsts atbildības prasību vispār tiktu tiesā ierosināta. Savukārt pēdējie 2 jautājumi ir būtiski prasības pēc būtības gan pamatošanai, gan izskatīšanai. Vienlaikus autore norāda, ka pastāv arī citi nozīmīgi ar valsts atbildības prasību saistīti jautājumi, kas nav regulēti ES līmenī, tajā skaitā, jau iepriekš norādītie, taču tie promocijas darbā netiek analizēti.

6.4.1. Prasības tiesības

Autore vērs uzmanību, ka situācijā, kad Latvijā nepastāv konkrēts tiesiskais regulējums valsts atbildības prasības izskatīšanai saistībā ar nepareizu ES tiesību piemērošanu, ikviena persona savas prasības tiesības aizskarto tiesību aizsardzībai tiesā var pamatot ar Satversmes 92. panta trešo teikumu, kas noteic: „Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.” Satversmes 92. pants, kā jebkura cilvēka pamattiesību norma, ir piemērojama tieši un nepastarpināti. Proti, tās konkretizēšanai nav nepieciešams kāds atsevišķs likums. Ja privātpersona uzskata, ka tās tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir nepamatoti aizskartas, tā,

⁶⁵⁹ Pasa B., Bairati L. Judicial Creativity within Europe's Mixed Jurisdiction. Tulane European and Civil Law Forum, Volume 29, 2014, p. 25.

⁶⁶⁰ Popescu R. M. Case-Law Aspects concerning the Regulation of States Obligations to Make Good the Damage Caused to Individuals, by Infringements of European Union Law. Lex ET Scientia International Journal, Volume 19, Issue 1, 2012, p. 48.

⁶⁶¹ Piemēram, Igaunijā Valsts atbildības likums (*Riigivastutuse seadus*) noteic, ka prasījums par tāda kaitējuma atlīdzināšanu, kas nodarīts ar tiesas nolēmumu, ir iesniedzams izskatīšanai Tieslietu ministrijā. Berjzkins A. Valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu principa piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 9. aprīlis, Nr. 14 (765), 15. lpp.

⁶⁶² Šobrīd likuma „Par tiesu varu” 13. panta piektā daļa vispārīgi nosaka, ka: „Par zaudējumiem, kas sakarā ar nelikumīgu vai nepamatotu tiesas spriedumu radušies personai, kura piedalās lietā, tiesnesis nav mantiski atbildīgs. Likumā noteiktajos gadījumos zaudējumus atlīdzina valsts.” Taču likumā noteiktie gadījumi (likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums) neparedz iespēju prasīt zaudējumu atlīdzību par nepamatotu tiesas nolēmumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu.

atsaucoties tieši uz Satversmes 92. pantu, ir tiesīga vērsties tiesā⁶⁶³, kā arī tiesa ir tiesīga tieši piemērot Satversmes 92. pantu.⁶⁶⁴ Līdz ar to, konkrēta regulējuma neesamība zaudējumu atlīdzības prasībai no valsts par ES tiesību pārkāpumu nav šķērslis šādu prasību celt. Arī akadēmiskajā vidē valda vienprātība, ka Satversmes 92. panta trešais teikums ir pilnībā pietiekams pamats, lai personai tiktu atzītas subjektīvās tiesības celt valsts atbildības prasību par nepareiziem tiesu nolēmumiem saistībā ar ES tiesību piemērošanu.⁶⁶⁵

Vēl jo vairāk, šādas argumentācijas pareizību ir apstiprinājusi arī tiesu prakse. Proti, līdz šim vienīgajā mēģinājumā⁶⁶⁶ celt valsts atbildības prasību pret Latvijas valsti saistībā ar sprieduma neatbilstību ES tiesībām, kas sīkāk analizēts promocijas darba nākamajā apakšnodaļā, pieteicēja savas subjektīvās tiesības pamatoja konkrēti ar Satversmes 92. panta trešo teikumu. Pieteicēja lietā norādīja: „Vēl joprojām nevienā atjaunotās Latvijas Republikas normatīvajā tiesību aktā nav paredzēta valsts atbildība par tiesas prettiesisku darbību, taču tas neliedz zaudējumus par šo darbību prasīt, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes (..) 92. panta 3. teikumu.”⁶⁶⁷ Tiesa šos pieteicējas argumentus par subjektīvo tiesību esamību neapšaubīja un secināja, ka „privātpersonai, kura uzskata, ka viņai ar spēkā stājušos pēdējās instances tiesas spriedumu ir nodarīts kaitējums sakarā ar Eiropas Savienības tiesību pārkāpumu, ir tiesības vērsties tiesā ar prasību pret valsti par kaitējuma atlīdzību”.⁶⁶⁸

Arī Satversmes tiesa jau iepriekš promocijas darba 4.5.1. apakšnodaļā analizētajā pieteikumā Nr. 144/2011, kurā, tostarp, vērtēts jautājums par valsts atbildības prasības celšanu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi un kurā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs arī

⁶⁶³ Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01, 6. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7. jūnijs, Nr. 89.

⁶⁶⁴ Par Civilprocesa likuma 83. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra spriedums lietā Nr. 2003-10-01, 7. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2003. 7. novembris, Nr. 157.

⁶⁶⁵ Kore K. Valsts atbildības par tiesu nodarītajiem zaudējumiem tiesiskais pamats un izpratne. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 279.-280. lpp.; Berjozkins A. Valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu principa piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 9. aprīlis, Nr. 14 (765), 17. lpp.

⁶⁶⁶ Autore 2016. gada februārī un martā vērsās visās pirmās instances vispārējās jurisdikcijas tiesās un visās pirmās instances administratīvajās tiesās ar informācijas pieprasījumu, lūdzot sniegt informāciju, vai tiesās ir saņemtas un/vai skatītas prasības/pieteikumi pret Latvijas valsti sakarā ar tiesas nolēmuma iespējamu neatbilstību ES tiesībām, tajā skaitā, LESD 267. panta trešajai daļai un EST praksei. Visas pirmās instances administratīvās tiesas sniedza atbildi, norādot, ka šāda veida pieteikumi nav skatīti, ar to izņēmumu, ka Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu apgabals apstiprināja, ka ir saņemts Gundegas Slaņķes pieteikums. No visām pirmās instances vispārējās jurisdikcijas tiesām neatbildēja tikai viena, t. i., Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa. Taču, ņemot vērā, ka vairākas tiesas norādīja, ka, sniedzot atbildi, ir veikušas izpēti Tiesu informācijas sistēmā, tādējādi arī aptverot Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesai piekritīgās tiesu lietas, var secināt, ka citi mēģinājumi celt prasību pret Latvijas valsti par tiesas sprieduma neatbilstību ES tiesībām nav bijuši. Sarakste ar vispārējās jurisdikcijas tiesām laika posmā no 2016. gada 3. februāra līdz 2016. gada 16. maijam. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls; Sarakste ar administratīvajām rajona tiesām laika posmā no 2016. gada 21. marta līdz 2016. gada 28. aprīlim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

⁶⁶⁷ Gundegas Slaņķes 2011. gada 30. marta pieteikums Administratīvās rajona tiesas Jelgavas tiesu namam „Par zaudējumu, kas nodarīti ar tiesas prettiesisku darbību, atlīdzību”, 14. punkts.

⁶⁶⁸ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 22. jūlija lēmums lietā Nr. A7014311/32, Nr. SKA-782/2011, 3.3. punkts un 6. punkts.

norādīja, ka Latvijas Republikā nav paredzēts mehānisms, kādā persona, kuras tiesības ir aizskartas saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, var prasīt zaudējumu atlīdzību⁶⁶⁹, Satversmes tiesa secināja: „Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertā tiesību norma „nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu” ir piemērojama tieši un nepastarpināti. Bez tam šī norma neparedz, ka tās konkretizēšanai nepieciešams īpašs likums. Šāda likuma neesamība ir saistāma ar Satversmes 92. panta trešā teikuma tiešas piemērošanas iespēju un nevar būt iemesls atteikumam pieņemt tiesā indivīda prasību par zaudējuma atlīdzinājuma piedziņu. Īpaša likuma neesamība neaizskar un neierobežo pieteikuma iesniedzēja konstitucionālās tiesības uz tiesību aizsardzību. Tādējādi īpaša procesuāla regulējuma par zaudējumu atlīdzību [neesamība], ja tiesa, izskatot lietu pēdējā instancē, ir ignorējusi lūgumu par prejudiciāla jautājuma uzdošanu, nevar radīt [p]ieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums, jo Satversmes 92. panta trešais teikums ir tieši piemērojama tiesību norma.”⁶⁷⁰

Līdz ar to, jāsecina, ka Augstākā tiesa un Satversmes tiesa ir atbildējusi uz jautājumu, vai personai ir prasības tiesības celt valsts atbildības prasību par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi situācijā, kad šādas prasības tiesības nav konkrēti noteiktas. Proti, personai šādā situācijā ir no Satversmes 92. panta izrietošas prasības tiesības celt prasību pret valsti par zaudējumu piedziņu. Autore šādu tiesu pozīciju atzīst par pilnībā pareizu, jo Satversmes 92. pantā noteikto personas pamattiesību nodrošināšanu nedrīkst iespaidot procesuālo noteikumu defekti.

6.4.2. Pakļautība

Attiecībā uz pakļautības noteikšanu, vispirms jāatzīmē, ka atbilstoši EST praksei personas tiesības celt prasību par zaudējumu atlīdzināšanu pret valsti nevar ietekmēt kompetentas tiesas neesamība, kā tas *expressis verbis* atzīts *Köbler* lietā.⁶⁷¹ Nepastāvot valsts noteiktam regulējumam par to, kurai tiesai ir jāizskata valsts atbildības prasības saistībā ar ES tiesību nepareizu piemērošanu, autore norāda, ka šāda veida prasības būtu skatāmas vispārējās jurisdikcijas tiesā.

Kā pamatoti norādīts tiesību literatūrā, pašreizējie normatīvie akti nepieļauj vēršanos administratīvajā tiesā ar pieteikumu par zaudējumu, kas nodarīti ar tiesas nolēmumu, atlīdzināšanu, bet vienlaikus normatīvajos aktos nav tieši noteikti ierobežojumi šādas prasības celšanai pret valsti

⁶⁶⁹ Konstitucionālā sūdzība „Par Civilprocesa likuma 5.¹ un 464. panta sestās daļas atbilstību Satversmes 89. un 92. pantam, kā arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. panta treš[ajai] daļ[ai], ciktāl apstrīdētās normas neparedz Augstākās tiesas Senātam pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai un personas tiesības pārsūdzēt lēmumu, kurā Augstākās tiesas Senāts neizskata personas lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai, un lūgt zaudējumu atlīdzību” (pieteikums Nr. 144/2011), 2011. gada 21. septembris, Satversmes tiesa, 78.-80. punkts.

⁶⁷⁰ Satversmes tiesas 2011. gada 21. oktobra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 144/2011), Satversmes tiesa, 7. punkts.

⁶⁷¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 *Köbler*, ECR, p. I-10239, 45. punkts.

vispārējās jurisdikcijas tiesā, balstoties uz vispārējo deliktuālo tiesību principu.⁶⁷² Minēto apstiprina arī tiesu prakse.

Vienīgajā mēģinājumā celt valsts atbildības prasību Latvijā saistībā ar sprieduma neatbilstību EST judikatūrai pieteicēja uzskatīja, ka lieta ir pakļauta izskatīšanai administratīvajā tiesā.⁶⁷³ Proti, pieteicēja Gundega Slaņķe 2011. gada 30. martā vērsās Administratīvajā rajona tiesā ar pieteikumu piedzīt no Latvijas valsts zaudējumus LVL 400,00 apmērā, kā arī likumiskos nokavējuma procentus, norādot, ka Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2004. gada 1. decembra spriedumā lietā Nr. SKC-653/2004 izdarītais secinājums (t. i., ka maksātnespējīgo uzņēmumu darbinieku prasījumi ir apmierināmi vienīgi attiecībā uz darba samaksu, bet ne par darba piespiedu kavējumu) neatbilst EST spriedumā lietā C-167/97 izteiktajai atziņai (t. i., ka darba samaksas jēdzienā ietilpst jebkura atlīdzība saistībā ar darbu, tajā skaitā, kompensācija par darba piespiedu kavējumu jeb prettiesisku atlaišanu). Turklāt pieteicēja norādīja, ka Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments savu nostāju vēlāk mainīja ar savu 2008. gada 29. oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-375/2008 un 2009. gada 14. oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-899/2009, atzīstot, ka arī atlīdzība par darba piespiedu kavējumu ir uzskatāma par darba samaksu.

Kā norādīts iepriekš, tiesa neapšaubīja pieteicējas subjektīvās tiesības celt prasību pret valsti par zaudējumu piedziņu saistībā ar pēdējās instances tiesas sprieduma neatbilstību ES tiesībām. Taču administratīvā tiesa pieteikumu atteicās pieņemt, norādot, ka tai nav kompetences šāda veida pieteikumu skatīt.

Proti, Administratīvā rajona tiesa ar 2011. gada 1. aprīļa lēmumu secināja, ka „administratīvā procesa ietvaros tiesā ir revidējama vienīgi izpildvaras (valsts pārvaldes) rīcība un pieņemtie lēmumi. Normatīvie akti neparedz iespēju iesniegt pieteikumu administratīvajā rajona tiesā par tiesas darbībām, kas veiktas, pildot tiesu varas funkcijas (...). Tādējādi Senāta darbības, kas veiktas pildot tiesu varas funkcijas, nav pakļautas administratīvās tiesas kontrolei. Līdz ar to iesniedzējas pieteikums par Senāta rīcību nav izskatāms administratīvā procesa kārtībā”.⁶⁷⁴ Administratīvā apgabaltiesa ar 2011. gada 9. jūnija lēmumu „pievienojās pirmās instances tiesas (...) argumentācijai”, kā arī papildus norādīja, autoresprāt, nepamatotu secinājumu, ka pieteicējas „iebildumi par spēkā stājuš[os] sprieduma tiesiskumu nepelna tiesas aizsardzību”.⁶⁷⁵ Savukārt Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments ar savu 2011. gada 22. jūlija lēmumu secināja: „Konkrētajā lietā pieteicēja lūdz atlīdzināt zaudējumus, kas nodarīti ar Civillietu

⁶⁷² Berjozkins A. Valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu principa piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 9. aprīlis, Nr. 14 (765), 14. lpp.

⁶⁷³ Slaņķe G. ES tiesības Latvijā – maldugunis purvā?, Žurnāls „IR”, 2011. gada 22. novembris. Pieejams: <http://www.ir.lv:889/2011/11/22/es-tiesibas-latvija-maldugunis-purva> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

⁶⁷⁴ Administratīvās rajona tiesas Jelgavas tiesu nama 2011. gada 1. aprīļa lēmums par Gundegas Slaņķes pieteikumu (reģ. Nr. 990), 3. punkts.

⁶⁷⁵ Administratīvās apgabaltiesas 2011. gada 9. jūnija lēmums lietā Nr. AA43-2511-11/14, 7. punkts.

departamenta spriedumu. Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 1. panta trešās daļas 5. punktu administratīvais akts nav tiesas nolēmums. Tādējādi, ievērojot to, ka pieteicējas prasījums neatbilst Administratīvā procesa likuma 183. pant[ā] minētajiem pieteikuma priekšmetiem, secināms, ka pieteikumu atsakāms pieņemt.”⁶⁷⁶ Tiesa papildus norādīja, ka tādā „gadījumā, ja valsts ar savu orgānu starpniecību ir nodarījusi kaitējumu privātpersonai citādā veidā, nevis izdodot administratīvo aktu, veicot faktisko rīcību vai noslēdzot publisko tiesību līgumu, strīds par kaitējuma atlīdzību izskatāms civilprocesa kārtībā”.⁶⁷⁷

Līdz ar to, līdz šim vienīgais mēģinājums Latvijā celt prasību pret valsti saistībā ar sprieduma neatbilstību ES tiesībām noslēdzās ar atteikumu ierosināt lietu, jo pieteikums tika iesniegts, neievērojot pakļautības noteikumus.⁶⁷⁸

Autoresprāt, nevajadzētu pastāvēt šaubām, ka valsts atbildības prasība pētījuma priekšmeta kontekstā ir pakļauta izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā tieši tā iemesla dēļ, ka Administratīvā procesa likums neparedz pārbaudīt tiesas rīcību. Jau pietiekami ilgu laiku pastāv stabila Augstākās tiesas atziņa, ka visos tajos gadījumos, kad tiesību aizsardzība publisko tiesību jomā atbilstoši Administratīvā procesa likumam nav pakļauta izskatīšanai administratīvajā tiesā, tā ir jānodrošina vispārējās jurisdikcijas tiesā civilprocesuālā kārtībā. Šāda tēze, piemēram, izrietēja jau no 2010. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. SKC-233/2010, kas ir arī publicēts Augstākās tiesas mājaslapā.⁶⁷⁹ Kā vēlāk precizējusi Augstākā tiesa, lai nodrošinātu personu tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, tajos gadījumos, kad publisko tiesību subjekta rīcība nav pārbaudāma administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā vai citā ar likumu noteiktajā kārtībā, vispārējās jurisdikcijas tiesai celtā prasība par kaitējuma atlīdzināšanu sakarā ar publisko tiesību subjekta rīcību ir jāizvērtē pēc būtības.⁶⁸⁰ Tā tas ir arī gadījumā, kad tiesa kā publisko tiesību subjekts īsteno tiesas spriešanas funkciju.

Jāsecina, ka Augstākā tiesa ir atbildējusi uz jautājumu, kurai tiesai ir pakļauta valsts atbildības prasība par zaudējumu piedziņu saistībā ar ES tiesību pārkāpumu, tātad arī LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Autores ieskatā šāda kārtība arī būtu turpmāk ievērojama tiesiskās noteiktības un skaidrības nodrošināšanai, ja vien likumdevējs nākotnē neizdara citādu izvēli. Autore norāda, ka situācijā, kad nepastāv konkrēts tiesiskais regulējums par valsts atbildības prasību pētījuma priekšmeta kontekstā, prasība jebkurā gadījumā ir ceļama vispārējās jurisdikcijas tiesā.

⁶⁷⁶ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 22. jūlija lēmums lietā Nr. A7014311/32, Nr. SKA-782/2011, 7. punkts.

⁶⁷⁷ Turpat, 8. punkts.

⁶⁷⁸ Autore no pieteikuma iesniedzējas ir arī noskaidrojusi, ka tiesības celt prasību vispārējās jurisdikcijas tiesā nav izmantotas. Sarakste ar Gundegu Miķelsoni (iepriekš – Slaņķe) laika posmā no 2016. gada 21. februāra līdz 2016. gada 29. februārim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

⁶⁷⁹ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. SKC-233, 17. punkts.

⁶⁸⁰ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums „Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās”, 2014, 18.-19. lpp.

Autore papildus norāda, ka šāda prasība būtu ceļama pret Latvijas valsti Finanšu ministrijas personā.⁶⁸¹

6.4.3. Strīda raksturs

Būtiskas neskaidrības rada arī fakts, kā prasījuma izskatīšana vispārējās jurisdikcijas tiesā par valsts atbildību saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi ietekmē strīda raksturu. Proti, rodas jautājums, vai šādā gadījumā starp lietas dalībniekiem pastāv privāttiesiskas vai tomēr publiski tiesiskas attiecības. Autores ieskatā prasība par zaudējumu piedziņu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu izriet no publiski tiesiskām attiecībām, jo tiesu lietas izskatīšana ir rīcība publisko tiesību jomā⁶⁸², savukārt iespējamais pārkāpums ir radies, tiesai realizējot valsts varu. Pakļautība noteic lietu izskatīšanas un izlemšanas kompetences sadalījumu starp dažādām tiesību aizsardzības institūcijām⁶⁸³, kas neietekmē izskatāmā strīda tiesisko raksturu. Fakts, ka šāda veida prasība ir pakļauta izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā, nemaina pušu strīda raksturu. Citiem vārdiem sakot, strīda publiski tiesiskais raksturs jebkurā gadījumā saglabājas.

Šādu tēzi pamato jau iepriekš analizētajā Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 22. jūlija lēmumā lietā Nr. A7014311/32, Nr. SKA-782/2011 izdarītie secinājumi, kuri ir specifiski attiecināmi uz jautājumu par valsts atbildības prasību saistībā ar pēdējās instances tiesas sprieduma neatbilstību ES tiesībām. Turklāt tiesa spriedumā pavisam konkrēti secināja, ka „Civillikuma 1635. panta pirmā daļa (..) nav piemērojam[a] gadījumos par kaitējuma atlīdzību, kas indivīdam nodarīts tiesu darbības rezultātā, jo šāda prasība izriet nevis no privāttiesiskajām, bet gan publiski tiesiskajām attiecībām, tiesai tiesas spriešanas procesā realizējot tiesu varu”.⁶⁸⁴

Arī Augstākās tiesas Civillietu departaments paplašinātajā sastāvā 2014. gada 20. novembrī lietā Nr. C27187611, Nr. SKC-2138/2014 ir paudis līdzīgas atziņas, vērtējot prasību pret Latvijas valsti par zaudējumu (negūtās peļņas) piedziņu saistībā ar likumdevēja pieņemtu normatīvo aktu, kas, kā atzīts ar Satversmes tiesas spriedumu, bija pretrunā Satversmei, un prasība pamatota ar Civillikuma 1775., 1779., 1772. pantu un Satversmes 92. panta trešo teikumu. Senatori

⁶⁸¹ Tā kā likumdevējs nav noteicis, kas pārstāv valsts intereses, izskatot valsts atbildības prasības par zaudējumu piedziņu saistībā ar ES tiesību pārkāpumu, tātad arī LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, tiesām pašām ir jāizšķir, vai prasītāja norādītā valsts institūcija ir akceptējama kā lietas dalībniecība. Autore vienlaikus norāda, ka judikatūrā ir jau atzīts, ka valsts interešu pārstāvībai Finanšu ministrija ir atzīstama par adekvātu izvēli prasībā, kas ir celta par tiesas darbības rezultātā nodarīto interešu aizskārumu. Turklāt Finanšu ministrija valsts pozīcijas pamatošanai var lūgt atzinumu no Tieslietu ministrijas. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. SKC-233, 18.2.-19. punkts.

⁶⁸² Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums „Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās”, 2014, 22. lpp.

⁶⁸³ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 17. augusta lēmums lietā Nr. 492/2007, 7. punkts.

⁶⁸⁴ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 22. jūlija lēmums lietā Nr. A7014311/32, Nr. SKA-782/2011, 8. punkts.

secināja, ka „konkrētais strīds izriet no publiski tiesiskajām attiecībām un tam nav civiltiesiska strīda rakstura”.⁶⁸⁵ Vienlaikus gan Augstākā tiesa ne šajā, ne iepriekš analizētajā lietā nekonkretizēja, pamatojoties uz kādiem publisko tiesību principiem strīds būtu izšķirams, un kas vispār ir pamats valsts atbildības konstatēšanai. Proti, vai un atbilstoši kādai publisko tiesību normai personas aizskārums tiktu vērtēts, jo īpaši, zinot, ka Latvijā nav atrisināts jautājums par to, ciktāl normas, kas parasti regulē privāttiesiskas attiecības, ir piemērojamas publiski tiesisko attiecību regulēšanā.⁶⁸⁶

Vienlaikus Augstākā tiesa jau minētajā lietā Nr. C27187611 pievienojās apelācijas instances tiesas secinājumam, kas lietā piemēroja Civillikuma materiālās tiesību normas par zaudējumu piedziņu, norādot, ka „atbilstoši Civillikuma 1770., 1772., 1775., 1779. pantam zaudējumi atlīdzināmi tikai tad, ja tiek konstatēta visu zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumu (tiesību aizskārēja neattaisnojama darbība, zaudējumu esamība, cēloņsakarība starp zaudējumiem un neatļauto darbību) vienlaicīga pastāvēšana”.⁶⁸⁷ Tā kā konkrētajā lietā netika konstatētas likumdevēja „neattaisnojamas vai neatļautas darbības”, lai varētu uzskatīt, ka likumdevējs ir darbojies „bez tiesiska pamata”, prasība tika pilnībā noraidīta.⁶⁸⁸ Autore ņem vērā, ka konkrētajā lietā prasītājs valsts atbildības prasību cēla par likumdevēja (nevis tiesas) rīcības un turklāt par neatbilstību Satversmei (nevis ES tiesībām), taču minētais nemaina faktu, ka tiesai arī šajā prakses piemērā bija jāizšķir jautājums, kāda veida strīds – privāttiesisks vai publiski tiesisks – valsts atbildības prasībā pastāv.

Līdz ar to, jāsecina, ka Augstākā tiesa ir atbildējusi uz jautājumu, kāda rakstura strīds ir valsts atbildības prasībai pētījuma priekšmeta kontekstā, proti, tas ir publiski tiesisks. Autoresprāt, šāds tiesas secinājums ir pilnībā pareizs, jo prasībā pret valsti par tiesu darbības rezultātā nodarītajiem zaudējumiem persona neatkarīgi no pakļautības vispārējās jurisdikcijas tiesai jebkurā gadījumā tiesājas pret valsti par valsts rīcības rezultātā nodarītu interešu aizskārumu.

6.4.4. Process, kādā lieta ir izskatāma

Autore norāda, ka valsts atbildības prasība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, neskatoties uz savu publiski tiesisko raksturu, vispārējās jurisdikcijas tiesā ir izskatāma saskaņā ar Civilprocesa likuma normām un tajā nostiprinātajiem principiem, kā tas arī izriet no iepriekš

⁶⁸⁵ Turklāt arī šajā lietā visas 3 tiesu instances atzina, ka prasība ir pakļauta izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. C27187611, Nr. SKC-2138/2014, 7.1.-7.2. punkts.

⁶⁸⁶ Danovskis E. Publisko un privāto tiesību dalījuma nozīme un piemērošanas problēmas Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 82. lpp.

⁶⁸⁷ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. C27187611, Nr. SKC-2138/2014, 3.1.1. punkts un 8.2. punkts.

⁶⁸⁸ Turpat, 3.1.3. punkts un 8.2. punkts.

analizētās Augstākās tiesas prakses. Lai arī šāds modelis nav atzīstams par efektīvu⁶⁸⁹, tas šobrīd ir vienīgais Latvijā pieejamais, kamēr vien likumdevējs nav noteicis speciālu kārtību valsts atbildības prasību izskatīšanai.

Raugoties no prasītāja perspektīvas, 2 būtiskākie trūkumi valsts atbildības prasības izskatīšanai saskaņā ar Civilprocesa likuma noteikumiem, ir prasītāja pienākums pierādīt savu prasījumu pamatotību atbilstoši sacīkstes principam (iepretim administratīvajā procesā piemērojamam objektīvās izmeklēšanas principam), kā arī prasītāja pienākums samaksāt salīdzinoši lielāku valsts nodevu, kas ir nosakāma atkarībā no prasīto zaudējumu apmēra (iepretim administratīvajā procesā piemērojamai konstantajai valsts nodevai).

Tiesvedības process vispārējās jurisdikcijas tiesā tik tiešām ir dārgāks, taču jāatzīmē, ka atšķirība starp sacīkstes principu un objektīvās izmeklēšanas principu ir tikai tiesas kompetencē, noskaidrojot lietas apstākļus, jo abi procesuālie tiesību principi jebkurā gadījumā ir vērsti uz vienu un to pašu rezultātu – tiesiskā stāvokļa noskaidrošanu, kā arī taisnīga un pamatota nolēmuma taisīšanu lietā. Kā norādīts tiesību literatūrā, sacīkstes principa piemērošana publiski tiesisko attiecību kontrolē pati par sevi nemazina publiski tiesisko attiecību nozīmi.⁶⁹⁰ Līdz ar to, autoresprāt, valsts atbildības prasības izskatīšana civilprocesuālā kārtībā, neskatoties uz pirmšķietami identificētiem trūkumiem, salīdzinot ar administratīvo procesu, neizslēdz iespēju efektīvi pārbaudīt publiski tiesiskas attiecības. Tiesas aizsardzība ikviena nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ir īstenojama, stingri ievērojot tiesību un taisnīguma principus.

Secinot, ka valsts atbildības prasība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi ir izskatāma civilprocesuālā kārtībā un atbilstoši sacīkstes principam, ir nepieciešams arī konkretizēt jautājumu par prasītāja pierādīšanas nastu, ņemot vērā, ka strīda pamatā tomēr ir publiski tiesiskas, nevis privāttiesiskas attiecības.

Tikai likums vai tiesa nosaka kārtību, kādā iespējama procesuālo tiesību īstenošana.⁶⁹¹ Šobrīd, kā norādīts promocijas darbā iepriekš, ne likums, ne tiesu prakse nav atbildējusi uz jautājumu, pamatojoties uz kādiem publisko tiesību principiem valsts atbildības prasība ir iztiesājama. Vienlaikus Augstākā tiesa ir atzinusi, ka zaudējumu iestāšanās fakts ir vērtējams saskaņā ar Civillikuma tiesību normām.⁶⁹² Līdz ar to, izriet, ka prasītājam, pirmkārt, ir jāpierāda zaudējumu esamība; otrkārt, jākonstatē, vai ir notikusi neatļauta darbība jeb prettiesiska rīcība, kas

⁶⁸⁹ Kore-Pērkone K. Valsts atbildība par tiesu nodarītajiem zaudējumiem Eiropas Savienības prasību perspektīvā. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 345. lpp.

⁶⁹⁰ Danovskis E. Publisko un privāto tiesību dalījuma nozīme un piemērošanas problēmas Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 114.-115. lpp.

⁶⁹¹ Par Civilprocesa likuma 128. panta otrās daļas 3., 5. un 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01, 13.3.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 2. novembris, Nr. 174.

⁶⁹² Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. C27187611, Nr. SKC-2138/2014, 3.1.1. punkts un 8.2. punkts.

ietver arī rīcības izvērtējumu no valsts vainojamības viedokļa; treškārt, jāpierāda cēloniskais sakars starp zaudējumiem un neatļauto darbību. Autore šādai izpratnei nevar piekrist, jo tā ignorē faktu, ka tiek vērtētas publiski tiesiskas attiecības, un attiecīgi var novest pie neatbilstoša lietas risinājuma.

Prasītāja pierādīšanas nasta valsts atbildības prasībā par zaudējumu piedziņu saistībā ar ES tiesību pārkāpšanu būtu jāatslogo vismaz tādā veidā, ka prasītājam nebūtu jāpierāda valsts prettiesiskā rīcība (vainojamība) kā zaudējumu iestāšanās priekšnoteikums, jo arī publiskajās attiecībās vaina (vainojamība) netiek prasīta kā kaitējuma atlīdzināšanas priekšnoteikums.⁶⁹³ Tas faktiski nozīmētu, ka šāda veida prasībās būtu jānodibina jauna veida pierādīšanas nastas prezumpcija. Šādas prezumpcijas nodibināšanu var veikt arī tiesa, kamēr likumdevējs nav izstrādājis attiecīgu tiesisko regulējumu.

Autores ieskatā ar brīdi, kad prasītājs atbilstoši sacīkstes principam ir pierādījis zaudējumu esamību, pierādīšanas nastai par tiesas rīcības tiesiskumu būtu jāpāriet uz valsti. Tieši valstij kā atbildētājam lietā būtu jāpierāda, ka tā par strīdus jautājumu ir pieņēmusi pamatotu nolēmumu, ņemot vērā tiesisko regulējumu, EST un ECT praksi un doktrīnu, kā rezultātā tiesa varētu vērtēt, vai LESD 267. panta trešās daļas iedzīvināšana bija nepieciešama. Tad, ja netiktu konstatēti būtiski trūkumi tiesas pienākumā pieņemt izsvērtu nolēmumu, kas vienlaikus ļautu arī atzīt, ka tiesa nav strīdus jautājumu izlēmusi kļūdaini un ka lieta pēc būtības ir izspriesta pareizi, varētu uzskatīt, ka tiesas nolēmums nav prettiesisks un zaudējumu piedziņas prasība attiecīgi ir noraidāma. Turklāt valsts atbildības prasībā prasītājam jebkurā gadījumā ir jāpierāda, ka ir iestājušies promocijas darbā iepriekš analizētie valsts atbildības iestāšanās priekšnoteikumi, kas jau tā paredz ļoti augstu pierādīšanas standartu.

Jāsecina, ka valsts atbildības prasība par iespējamu LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu šobrīd ir atzīstama par tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kura izmantošana ir iespējama, bet, raugoties no prasītāja perspektīvas, tam trūkst precīzs tiesiskais regulējums. Jāatgādina, ka tiesiskās noteiktības princips uzliek likumdevējam par pienākumu likumā pēc iespējas noregulēt Satversmes 92. panta praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus, lai ļautu īstenot efektīvu tiesisko aizsardzību.⁶⁹⁴ Kamēr tas nav izdarīts, prasītājs savu prasību var konstruēt, pamatojoties uz Augstākās tiesas un Satversmes tiesas atziņām, kas sniedz atbildi uz vairākiem būtiskiem tiesvedības aspektiem. Taču tiesai joprojām būs pienākums rast atbildi uz neskaidrajiem jautājumiem, jo juridiskās obstrukcijas aizliegums pieprasa tiesību piemērotājam atrast un piemērot

⁶⁹³ Danovskis E. Publiskas personas publiski tiesiskās atbildības priekšnoteikumi. Grām.: Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 225.-226. lpp.

⁶⁹⁴ Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01, 7. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7. jūnijs, Nr. 89.

tiesību normas faktiskajam dzīves gadījumam. Tiesai ikvienā situācijā ir jāatrod risinājums visā tiesību sistēmā.⁶⁹⁵

Autore, izvērtējot, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem valsts atbildības prasība būtu darbotiespējīgs tiesību aizsardzības līdzeklis Latvijā, ir nonākusi pie šādiem secinājumiem.

Pirmkārt, likumdevējs nav izstrādājis konkrētu tiesisko regulējumu, kas attiektos uz prasībām par valsts atbildību saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Taču šāds tiesību aizsardzības līdzeklis ir darbotiespējīgs. No Augstākās tiesas un Satversmes tiesas atziņām ir iespējams izsecināt atbildes jautājumā par prasības tiesībām, pakļautību, strīda raksturu un procesu, kādā lieta izskatāma. Konkrētāk, prasības tiesības izriet no Satversmes 92. panta, prasība ir ceļama vispārējās jurisdikcijas tiesā, izskatāmajam strīdam piemīt publiski tiesisks raksturs un pati prasība ir skatāma saskaņā ar Civilprocesa likuma noteikumiem.

Otrkārt, prasītāja pierādīšanas nasta būtu jāatslogo vismaz tādā veidā, lai prasītājam nebūtu jāpierāda valsts prettiesiskā rīcība (vainojamība) kā zaudējumu iestāšanās priekšnoteikums. Ja prasītāja pierādīšanas nasta netiek atvieglota, nozīmi zaudē fakts, ka valsts atbildības prasībā tiek vērtētas publiski tiesiskas attiecības.

⁶⁹⁵ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 84., 106. lpp.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes, kas izteiktas gan secinājumu, gan priekšlikumu formā.

1. Prejudiciālā nolēmuma procedūra saskaņā ar LESD 267. pantu ir ne tikai Eiropas tiesiskās integrācijas stūrakmens, bet arī līdzeklis indivīda interešu pārstāvībai ES tiesu sistēmā. Taču indivīda piekļuve EST ar prejudiciālā nolēmuma procedūras palīdzību ir ierobežota, jo nacionālā tiesa lēmumu par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību pieņem *ex officio*.
2. Jēdziena „prejudiciāls nolēmums” lietošana Latvijā ir nostabilizējusies un ir atzīstama par konceptuāli pareizu. Likumdevējs tikai vienā dzīves gadījumā šobrīd neprecīzi lieto jēdzienu „prejudiciāls nolēmums”. Lai novērstu šo nepilnību, autore izsaka priekšlikumu Ministru kabineta 2008. gada 2. decembra noteikumu Nr. 995 „Kārtība, kādā sagatavo un apstiprina Latvijas Republikas nostājas projektu un nodrošina Latvijas Republikas pārstāvību Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesā” 5.2. punktā un 7.3. punktā vārdu salikumu „prejudiciāls nolēmums (konsultatīvs atzinums)” aizstāt ar formulējumu „prejudiciāls nolēmums Eiropas Savienības Tiesas gadījumā vai konsultatīvs atzinums Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesas gadījumā” attiecīgajā locījumā.
3. Prejudiciālā nolēmuma procedūras tiesiskais regulējums kopš EOTK līguma pieņemšanas laika gaitā saturiski ir ievērojami mainījies. Ja sākotnēji EOTK līguma 41. pants paredzēja pienākumu visām dalībvalstu tiesām vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet tikai par Komisijas priekšteces, t. i., Augstās iestādes, un Padomes aktu spēkā esamību, tad šobrīd LESD 267. pants uzliek par pienākumu tikai pēdējās instances tiesām vērsties EST. Taču šobrīd prejudiciālo nolēmumu ir iespējams saņemt par visu ES dibināšanas līgumu, kā arī lielāko daļu sekundāro tiesību aktu gan spēkā esamību, gan interpretāciju.
4. Lemjot par prejudiciālā nolēmuma nepieciešamību, dalībvalsts tiesai ir jāpatur prātā, ka LESD 267. panta trešā daļa pati par sevi ir kategoriska un *Cilfit* kritēriji ir vien atkāpe no šī imperatīvā pienākuma. Dalībvalsts pēdējās instances tiesa, atsakoties iesniegt EST lūgumu saņemt prejudiciālo nolēmumu, vienlaikus pati uzņemas atbildību ES tiesību jautājumu patstāvīgi izspriest. Tādējādi pēdējās instances tiesa uzņemas risku, ka pret dalībvalsti var tikt celta valsts atbildības prasība par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Arī pienākums pamatot atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai ir atvasināms no LESD 267. panta trešās daļas.
5. Dalībvalsts pēdējās instances tiesai *Cilfit* kritēriji ir jāpiemēro uzmanīgi. Neesot pārliecinātai par *Cilfit* kritēriju iestāšanos un neesot gatavai uzņemties atbildību patstāvīgi ES strīdus tiesību jautājumu izspriest, ir ieteicams vērsties EST, vienlaikus norādot, kāda tiesas ieskatā ir

atbilde uz uzdoto prejudiciālo jautājumu, un iesakot lietu izlemt ar motivētu rīkojumu. EST, konstatējot, ka uzdotais prejudiciālais jautājums atbilst kādam no *Cilfit* kritērijiem, var izmantot Reglamentā noteikto procedūru, lai pieteikumu atzītu par nepieņemamu vai lai lemtu par to vienkāršotā procedūrā. Šādā veidā dalībvalsts tiesa nepieļautu nepareizu *Cilfit* kritēriju piemērošanu, kā arī izslēgtu risku par valsts atbildības iestāšanos saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi.

6. Nav pamata uzskatīt, ka *Cilfit* kritēriji tuvākajā nākotnē pēc būtības tiks mainīti. Tā vietā, EST turpinās attīstīt *Cilfit* kritēriju izpratni jaunu prejudiciālo nolēmumu lietu ietvaros. No aktuālās tiesu prakses izriet, ka EST attiecībā uz *acte clair* doktrīnas piemērošanu īpašu uzmanību pievērš atšķirīgas tiesu prakses veidošanās riskam ES līmenī. Konkrētāk, zemāko instanču tiesu pretrunīgu spriedumu esamība vienas dalībvalsts mērogā nav patstāvīgs pamats pēdējās instances tiesai vērsties EST, ja tā uzskata, ka par ES strīdus jautājumu nepastāv nekādas saprātīgas šaubas; bet, ja vienlaikus pastāv arī interpretācijas grūtības citās ES dalībvalstīs, – pienākums vērsties EST ir jāizpilda. Turklāt šajā kontekstā EST 2015. gadā pirmoreiz vēsturē secināja, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa ir pārkāpusi LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu, tādējādi apliecinot savu gatavību nepieļaut nepamatotu *acte clair* doktrīnas piemērošanu dalībvalstu pēdējo instanču tiesu praksē.
7. Augstākā tiesa, lai arī savos nolēmumos konkrēti neidentificē, ar kuru *Cilfit* kritēriju tā pamato atteikumu izpildīt LESD 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu, pēc būtības piemēro visus 3 *Cilfit* kritērijus. Bažas rada skaitliski mazā Augstākās tiesas prakse, kurā būtu veikta *Cilfit* kritēriju piemērošana, ne tik daudz kā nepareiza *Cilfit* kritēriju izpratne. Iespējams, Augstākā tiesa lielā daļā gadījumu, kad lietā ir pieteikts lūgums vērsties EST, to atstāj bez ievērības, atsevišķi nemotivējot atteikuma vērsties EST iemeslus, kas ir pretēji ECT paustajām atziņām šajā sakarā.
8. Autore ierosina procesuālajos noteikumos paredzēt regulējumu, atbilstoši kuram pēdējās instances tiesām tiek uzlikts par pienākumu pieņemt motivētu lēmumu atsevišķa procesuāla dokumenta veidā, ja tiesai ir iesniegts lūgums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, bet tiesa šādu lūgumu noraida. Attiecīgi autore izsaka priekšlikumu Civilprocesa likuma 5.¹ pantu, Administratīvā procesa likuma 104.¹ pantu, Kriminālprocesa likuma 478. panta otro daļu papildināt ar otro teikumu šādā redakcijā: „Ja pēdējās instances tiesa noraida lietas dalībnieka lūgumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai jautājumu par Eiropas Savienības tiesību normu interpretāciju vai spēkā esamību prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai, tiesa pieņem motivētu lēmumu, kuru noformē atsevišķa procesuāla dokumenta veidā.”

9. Pārkāpuma procedūra EOTK līguma ietvaros, atšķirībā no šobrīd spēkā esošajiem dibināšanas līgumiem, nodrošināja uzņēmumiem un to asociācijām tiesisko aizsardzību prejudiciālā jautājuma neuzdošanas gadījumā. Proti, saskaņā ar EOTK līguma 33. pantu, 35. pantu un 88. pantu minētie subjekti varēja vērsties Augstajā iestādē ar lūgumu ierosināt pārkāpuma procedūru par dalībvalsts dibināšanas līgumā noteiktā pienākuma iespējamu pārkāpumu, tajā skaitā, 41. panta neizpildi un saņemt EST spriedumu par Komisijas atteikuma pamatotību šajā sakarā ierosināt pārkāpuma procedūru.
10. Pārkāpuma procedūra ir objektīvs, taču ne efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis, jo Komisijas ieskatā tās izmantošana LESD 267. panta trešās daļas kontrolei nav piemērota. Komisija šādu tiesību instrumentu varētu izmantot tikai galējās situācijās. Turklāt pārkāpuma procedūra netiek iniciēta, ja LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma iespējama pārkāpums skar tikai vienu atsevišķu gadījumu. Tāpat ar pārkāpuma procedūras palīdzību indivīds nevar sasniegt sev nepieciešamo mērķi, t. i., panākt dalībvalsts pēdējās instances tiesas lēmuma, ar kuru atteikts vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pārskatīšanu vai saņemt kompensāciju. Taču pozitīvs EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros var būt pamats lietas nodošanai jaunai izskatīšanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, kā arī arguments valsts atbildības prasībā, pamatojot pārkāpuma būtiskumu, jo īpaši, ja EST spriedumā ir konstatēts vai no tā izriet, ka LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības.
11. Nav procesuālu šķēršļu ikvienam Latvijas iedzīvotājam vai uzņēmumam vērsties Komisijā ar sūdzību, lūdzot ierosināt pārkāpuma procedūru par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Taču pārkāpuma procedūras faktiskā pieejamība nacionālās tiesvedības dalībniekam ir ļoti ierobežota, jo lemt par šīs procedūras ierosināšanu ir vienīgi Komisijas prerogatīva. Komisija, pamatojoties uz privātpersonas vai uzņēmuma iesniegtu sūdzību, pārkāpuma procedūru konkrēti par LESD 267. panta trešās daļas iespējamu neizpildi līdz šim vēl nav ierosinājusi. Tāpat EST pārkāpuma procedūras ietvaros pagaidām nav konstatējusi LESD 267. panta trešās daļas pārkāpumu.
12. Vācijas Konstitucionālā tiesa vēsturiski kā pirmā uzsāka veikt konstitucionālo uzraudzību pār pēdējās instances tiesas pienākumu vērsties EST, pamatojoties uz likumīga tiesneša principu. Tiesa atceļ attiecīgo tiesas lēmumu, balstoties uz 3 uzraudzības kritēriju koncepcijām. Pirmkārt, kad pēdējās instances tiesa vispār nevērtē nepieciešamību vērsties EST. Otrkārt, kad pēdējās instances tiesa apzināti atkāpjas no EST prakses. Treškārt, kad pēdējās instances tiesa nevēršas EST saistībā ar tiesu prakses nepilnīgumu. Kamēr vien pēdējās instances tiesa ir pamatojusi, kāpēc tā nevēršas EST saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu un šis pamatojums

nav pretējs EST tiesu praksei, Vācijas Konstitucionālā tiesa nekonstatē tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu.

13. Austrijas Konstitucionālās tiesas veiktā uzraudzība pētījuma priekšmeta kontekstā arī balstās uz principu, ka EST ir likumīgs tiesnesis, taču tā ir ierobežota tādā aspektā, ka attiecas vienīgi uz administratīvo iestāžu nolēmumiem. Austrijas Konstitucionālā tiesa nav iedibinājusi konkrētus uzraudzības kritērijus LESD 267. panta trešās daļas kontrolei, pieļaujot, ka tā var konstatēt tiesību uz likumīgu tiesnesi pārkāpumu ikvienā gadījumā. Tā ņem vērā *Cilfit* kritērijus, taču apvienotā formātā, koncentrējoties uz to, vai EST praksē attiecīgais tiesību jautājums jau ir ticis aplūkots.
14. Spānijas Konstitucionālā tiesa, pamatojoties uz tiesībām uz efektīvu tiesas aizsardzību, arī vērtē pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai un šobrīd konstitucionālo uzraudzību veic atbilstoši *Cilfit* kritērijiem. Iepriekš Spānijas Konstitucionālā tiesa uzskatīja, ka pēdējās instances tiesai ir nepieciešams saņemt prejudiciālo nolēmumu katrā gadījumā, kad pastāv šaubas (ne tikai saprātīgas, bet jebkādas) par ES tiesību normas interpretāciju.
15. Čehijas Konstitucionālā tiesa nav iedibinājusi konkrētus uzraudzības kritērijus LESD 267. panta trešās daļas kontrolei, praksē pieļaujot plašu argumentu loku, kad pēdējās instances tiesas lēmums nevērsties EST var tikt atzīts par tādu, kas pārkāpj tiesības uz likumīgu tiesnesi. Atšķirībā no pārējo promocijas darbā analizēto Konstitucionālo tiesu prakses, Čehijas Konstitucionālā tiesa izmanto arī ECT standartu, atbilstoši kuram pēdējās instances tiesas atteikumam vērsties EST ir jābūt pamatotam *Cilfit* kritēriju gaismā, un Vācijas Konstitucionālās tiesas praksi.
16. Konstitucionālā uzraudzība Vācijā, Austrijā, Spānijā un Čehijā ir efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis, jo ar tās palīdzību indivīds var sasniegt sev nepieciešamo mērķi, t. i., panākt dalībvalsts pēdējās instances tiesas lēmuma, ar kuru atteikts vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, atcelšanu. Lai arī kompensāciju indivīds šādā situācijā nesaņem, pozitīvs Konstitucionālās tiesas spriedums uzliek par pienākumu pēdējās instances tiesai jautājumu par vēšanos EST izvērtēt atkārtoti.
17. Konstitucionālā uzraudzība nav darbotiespējīgs tiesību aizsardzības līdzeklis Latvijā jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, kam par iemeslu ir fakts, ka Latvijas likums neparedz Satversmes tiesai kompetenci vērtēt tiesas nolēmuma satversmību. Lai pieteikumu Satversmes tiesai varētu izmantot LESD 267. panta trešās daļas kontrolei, ir nepieciešams veikt grozījumus Satversmes tiesas likumā. Autore izsaka priekšlikumu veikt grozījumus Satversmes tiesas likumā, tā 16. pantu papildinot ar 7. punktu šādā redakcijā: „Satversmes tiesa izskata lietas par tiesas nolēmumu atbilstību Satversmei.”

Vienlaikus autore izsaka priekšlikumu Satversmes tiesas likuma 20. panta piekto daļu papildināt ar 6. punktu šādā redakcijā: „Izskatot pieteikumus, kolēģija ir tiesīga atteikties ierosināt lietu, ja: pieteikums iesniegts, pamatojoties uz šā likuma 16. panta 7. punktu, bet pieteikumam nav būtiska konstitucionāla nozīme”.

18. ECT, veiksmīgi savienojot prejudiciālā nolēmuma procedūru ar starptautisko tiesību aizsardzības līdzekli tiesību uz taisnīgu tiesu gaismā, nodrošina tiesisko aizsardzību LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā. Sākotnēji ECT vispārīgi norādīja, ka zināmos apstākļos pēdējās instances tiesas atteikums vērsties EST var pārkāpt taisnīgas tiesas principu, jo īpaši, ja šāds atteikums ir nepamatots, un vienlaikus saņemtos pieteikumus vienmēr atzina par nepieņemamiem. Kopš 2011. gada ECT ir radījusi skaidrību, kas tās ieskatā ir nepamatots atteikums vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai. Proti, ECT secināja, ka Konvencijas 6. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu pieprasa pēdējās instances tiesai pieņemt argumentētu atteikumu vērsties EST, piemērojot *Cilfit* lietas atziņas.
19. Jebkādas argumentācijas neesamība pēdējās instances tiesas nolēmumā attiecībā uz atteikumu vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai *per se* rada tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu. Turklāt pēdējās instances tiesai atteikuma pamatojums ir jānorāda par katru lietas dalībnieka identificēto prejudiciālo jautājumu. Savukārt, raugoties no lietas dalībnieka, kurš iesniedz tiesai lūgumu vērsties EST, perspektīvas, ir būtiski šādu lūgumu pēdējās instances tiesai konkrēti izteikt, kā arī norādīt uz strīdus ES tiesību jautājuma nozīmīgumu.
20. ECT 2014. gadā un 2015. gadā ir konstatējusi Konvencijas 6. panta pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Līdz ar to, pieteikumu ECT var uzskatīt par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli LESD 267. panta trešās daļas kontrolei ar to atrunu, ka atbilstoši pašreizējai ECT nostājai tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums pētījuma priekšmeta kontekstā nav patstāvīgs pamats saņemt kompensāciju. Minētais neliedz pieteikuma iesniedzējam pretendēt uz kompensācijas saņemšanu par morālo kaitējumu.
21. Nav procesuālu šķēršļu ikvienam Latvijas iedzīvotājam vai uzņēmumam vērsties ECT ar pieteikumu, lūdzot ierosināt lietu par Konvencijas 6. panta iespējamu pārkāpumu saistībā ar LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi. Kā izriet no ECT datubāzes, pret Latvijas valsti šāda veida lietas līdz šim nav skatītas.
22. Valsts atbildības prasības institūts, lai arī nav nostiprināts ES tiesību aktos, ir universāls tiesību aizsardzības līdzeklis. Tas paredz dalībvalstij pienākumu uzņemties ekonomiskās sekas par tās pieļautajiem pārkāpumiem, ļaujot indivīdam saņemt atbilstošu kompensāciju par LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Šāda tiesvedības procesa ietvaros tiek izvērtēts tiesas lēmuma par atteikšanos vērsties EST tiesiskums, taču pats lēmums netiek atcelts.

23. Valsts atbildības prasība pētījuma priekšmeta kontekstā ir ceļama par sprieduma, ar kuru lieta pēdējā instancē izspriesta pēc būtības, neatbilstību ES tiesībām, papildus norādot, ka, tostarp, ir pārkāpta LESD 267. panta trešā daļa. Ja prasība tiek celta tikai par LESD 267. panta trešās daļas pārkāpšanu, nav iespējams pierādīt, ka ir iestājies valsts atbildības pirmais priekšnoteikums – pārkāptās tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonai.
24. Prejudiciālā jautājuma neuzdošana pati par sevi nav pamats konstatēt valsts atbildības otrā priekšnoteikuma – būtisks ES tiesību normu pārkāpums – iestāšanos, kā tas pirmšķietami varētu izrietēt no *Köbler* sprieduma. Par zināmu palīgu šī priekšnoteikuma pierādīšanai var kalpot EST prakses attīstība par to pašu ES tiesību jautājumu, ja pēdējās instances tiesa ir atteikusies vērsties EST prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai, pamatojoties uz *acte clair* doktrīnu. Tāpat EST spriedums pārkāpuma procedūras ietvaros vai ECT spriedums par Konvencijā garantēto tiesību neievērošanu saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi, jo īpaši, ja šajos spriedumos ir konstatēts vai no tiem izriet, ka prejudiciālā jautājuma neuzdošana ir novedusi pie nepareizas lietas izspriešanas pēc būtības, ļauj pamatot valsts atbildības otrā priekšnoteikuma iestāšanos.
25. Lai konstatētu valsts atbildības trešā priekšnoteikuma – pastāv tieša cēloņsakarība starp valsts pienākuma pārkāpumu un nodarītajiem zaudējumiem – iestāšanos, prasītājam ir jāpierāda konkrēts zaudējumu apmērs, kā arī tas, ka prejudiciālais nolēmums lietā bija nepieciešams un EST ar prejudiciālo nolēmumu būtu strīdus jautājumu izlēmusi prasītājam labvēlīgā veidā. Vislielākā iespēja pierādīt šī priekšnoteikuma izpildi ir ar vēlāk sekojošu EST spriedumu, no kura izriet, ka dalībvalsts pēdējās instances tiesa ir kļūdījusies ES tiesību normu interpretācijā un ka prejudiciālais nolēmums būtu bijis prasītājam labvēlīgs.
26. Valsts atbildības prasība LESD 267. panta trešās daļas neizpildes gadījumā ir vairāk teorijā, nekā praksē pastāvošs tiesību aizsardzības līdzeklis, tamdēļ to arī nevar uzskatīt par efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu. Pēc autores rīcībā esošās informācijas šāda veida prasība ES ir apmierināta tikai 1 reizi. Turklāt praksē, vērtējot valsts atbildības iestāšanos, ir vērojamas tendences atkāpties no *Köbler* spriedumā norādītajām EST atziņām, piemēram, radot konceptu par valsts atbildību mīkstinošiem apstākļiem. Jaunas atziņas varētu būt sagaidāmas lietā Nr. 6699/09.5TVLSB, kas šobrīd tiek skatīta Portugālē, un, kurā EST prejudiciālā nolēmuma lietas ietvaros ir jau secinājusi, ka *acte clair* kritērijs šajā lietā ir ticis piemērots nepamatoti.
27. Valsts atbildības prasība ir darbotiespējīgs tiesību aizsardzības līdzeklis Latvijā jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā, neskatoties uz to, ka likumdevējs nav šajā sakarā izstrādājis konkrētu tiesisko regulējumu. Valsts atbildības prasībā prasības tiesības izriet no Satversmes 92. panta, prasība ir ceļama vispārējās jurisdikcijas tiesā,

izskatāmajam strīdam piemīt publiski tiesisks raksturs un pati prasība ir skatāma saskaņā ar Civilprocesa likuma noteikumiem. Ir nepieciešams atvieglot prasītāja pierādīšanas nastu tādā veidā, lai prasītājam nebūtu jāpierāda valsts prettiesiskā rīcība (vainojamība) kā zaudējumu iestāšanās priekšnoteikums. Tas faktiski nozīmē, ka šāda veida prasībās būtu jānodibina jauna veida pierādīšanas nastas prezumpcija.

28. Iebildumi saistībā ar LESD 267. panta trešajā daļā noteiktā pienākuma neizpildi pelna tiesas aizsardzību. Kā prakse rāda, Komisija, vairāku dalībvalstu Konstitucionālās tiesas, ECT un nacionālās tiesas jau nodrošina vai vismaz ir atzinušas, ka šādā situācijā var nodrošināt tiesisko aizsardzību, pārbaudot pēdējās instances tiesas atteikuma vērsties EST tiesiskumu.

ANOTĀCIJA

Promocijas darba „Tiesību aizsardzības līdzekļi jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā” mērķis ir apzināt un padziļināti analizēt tiesību aizsardzības līdzekļus nacionālā, Eiropas Savienības un starptautiskā līmenī situācijā, kad pēdējās instances tiesa neizpilda Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 267. panta trešajā daļā noteikto pienākumu.

Lai sasniegtu šo mērķi, autore ir identificējusi 5 uzdevumus. Pirmais no tiem ir veikt prejudiciālā nolēmuma jēdziena vispārīgā skaidrojuma, saturiskā tvēruma un terminoloģijas analīzi. Otrais uzdevums ir aplūkot prejudiciālā nolēmuma procedūras vēsturisko izcelšanos, tiesisko pamatu un attīstību ES tiesību sistēmā, atainojot šī tiesību institūta būtiskākās izmaiņas no Eiropas Ogļu un tērauda kopienas izveides līdz Lisabonas līguma pieņemšanai. Trešais uzdevums ir veikt *Cilfit* kritēriju, pamatojoties uz kuriem pēdējās instances tiesa visbiežāk atsaka izmantot prejudiciālā nolēmuma procedūru, analīzi. Uzdevuma izpildei īpaša loma atvēlēta prakses analīzei, kas atspoguļo šo kritēriju piemērošanu Augstākajā tiesā. Ceturtais uzdevums ir apzināt un visaptveroši izpētīt 4 tiesību aizsardzības līdzekļus, t. i., pārkāpuma procedūru, konstitucionālo uzraudzību, pieteikumu Eiropas Cilvēktiesību tiesai (ECT) un valsts atbildības prasību, kā kontroles mehānismus jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Autore katram no tiesību aizsardzības līdzekļiem raksturo juridisko pamatu un attīstības ģenēzi, kā arī analizē praksi un piemērošanas kritērijus. Visbeidzot, piektais uzdevums ir, vispārinot darbā iegūtos secinājumus, izvērtēt, vai un pie kādiem priekšnoteikumiem pārkāpuma procedūra, konstitucionālā uzraudzība, pieteikums ECT un valsts atbildības prasība varētu tikt izmantota, lai kontrolētu Latvijas pēdējās instances tiesas rīcības atbilstību LESD 267. panta trešajai daļai.

Promocijas darba mērķa un uzdevumu izpilde balstīta uz konceptuālu analīzi, izmantojot pētnieciskās metodes, juridiskajā literatūrā izteiktās teorētiskās atziņas, Eiropas Savienības Komisijas, Vācijas, Austrijas, Spānijas un Čehijas Konstitucionālo tiesu, Eiropas Savienības Tiesas (EST), ECT un atsevišķu nacionālo tiesu prakses piemēru analīzi. Promocijas darbā analizēti kopumā 488 literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses avoti, kuru atlase ir veikta, izmantojot Latvijas bibliotēkās, Amsterdamas Universitātes bibliotēkā, EST bibliotēkā pieejamos resursus un elektroniskās datu bāzes, kā arī autores informācijas pieprasījumus. Pētījums ir teorētisks, taču tam ir praktiska nozīme.

Promocijas darba rezultāti ir izklāstīti 28 kopsavilkuma tēzēs, kurās apkopoti secinājumi par katra tiesību aizsardzības līdzekļa efektivitāti, kā arī sniegti priekšlikumi Latvijas tiesiskā regulējuma pilnveidei.

ANNOTATION

The aim of the doctoral thesis 'Legal Remedies for the Failure to Make a Preliminary Reference' is to identify and analyse, in depth, legal remedies at national, European Union and international level in a situation where the court of last resort does not comply with its duty enshrined in Article 267(3) of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU).

The author has identified 5 tasks in order to achieve the said aim. The first task is to conduct an analysis of the concept „preliminary ruling” from the general, substantive and terminological point of view. The second is to contemplate historical origins, legal framework and development of the preliminary ruling procedure in the EU legal system by reflecting its major changes since the establishment of the European Coal and Steel Community up to the adoption of the Treaty of Lisbon. The third task is dedicated to a review of the *Cilfit* criteria based on which the court of last resort mostly refuses to apply a preliminary reference procedure. In order to complete this task, a special role is allocated to an analysis of the case-law representing the application of the *Cilfit* criteria in the jurisprudence of the Supreme Court. The fourth task is to find out and comprehensively explore 4 legal remedies, i.e., an infringement procedure, a constitutional review, an application to the European Court of Human Rights (ECHR) and state liability claim, as control mechanisms of the decision not to make a preliminary reference. The author characterizes a legal basis and evolution of the progress as well as evaluates case-law and criteria of the application for each of the legal remedies. Finally, the fifth task, by generalizing the findings of the thesis, is to consider, whether and under what conditions an infringement procedure, a constitutional review, an application to the ECHR and state liability claim might be applied in order to control the conformity of the actions of the court of last resort in Latvia with Article 267(3) of the TFEU.

The accomplishment of the doctoral thesis' aim and tasks is based on conceptual analysis, through research methods, theoretical opinions expressed in legal doctrine, case-law of the Commission of the European Union, Constitutional Courts in Germany, Austria, Spain and the Czech Republic, the Court of Justice of the European Union (CJEU), the ECHR and analyses of singular national case-law examples. In total, 488 sources of legal literature, laws and case-law are studied in the doctoral thesis being selected by exploring available resources and electronic databases at the libraries in Latvia, the University of Amsterdam, the CJEU as well as by the author's requests for information. The study is theoretical, but has a practical significance.

The findings of the doctoral thesis are set out in 28 brief conclusions reflecting the efficiency of each legal remedy and suggestions for the improvement of legal framework in Latvia.

ANNOTATION

Das Ziel der Doktorarbeit ‘Rechtsbehelfen für das Scheitern ein Vorabentscheidungsersuchen zu stellen’ ist, Rechtsmittel auf nationaler, europäischer und internationaler Ebene in einer Situation, wo das Gericht der letzten Instanz seiner Pflicht laut Artikel 267(3) des Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union (AEUV) nicht nachkommt, zu identifizieren und zu analysieren.

Um das Ziel zu erreichen, hat die Autorin 5 Aufgaben identifiziert. Die erste Aufgabe ist es, das Begriff „Vorabentscheidung“ aus der allgemeinen Deutung, inhaltlichen und terminologischen Sicht zu analysieren. Die zweite Aufgabe ist, die historischen Ursprünge, die rechtlichen Rahmenbedingungen und die Entwicklung innerhalb des EU-Rechtssystems zu betrachten, in dem die entscheidenden Änderungen seit der Gründung der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl bis zu Verabschiedung des Vertrags von Lissabon widerspiegelt werden. Die dritte Aufgabe ist der Analyse der Cilfit-Kriterien gewidmet, auf deren Grundlage das Gericht der letzten Instanz am häufigsten ein Vorabentscheidungsverfahren anzuwenden verweigert. Um diese Aufgabe zu erfüllen, wird eine besondere Rolle der Analyse der Rechtsprechung gewidmet, die die Anwendung dieser Kriterien vom Obersten Gerichtshof widerspiegelt. Die vierte Aufgabe ist 4 Rechtsbehelfen – Vertragsverletzungsverfahren, verfassungsrechtliche Prüfung, Antrag an das Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte (EGMR), und Staatshaftungsanspruch – als Kontrollmechanismen im Falle des Scheiterns das Vorabentscheidungsersuchen zu stellen, zu identifizieren und umfassend zu erforschen. Die Autorin charakterisiert die Rechtsgrundlage und den Fortschrittsablauf, sowie die Rechtsprechung und die Anwendungskriterien für jeden Rechtsmittel. Schließlich ist die fünfte Aufgabe, durch das Generalisieren der Ergebnisse der Arbeit, zu prüfen, ob und unter welchen Bedingungen ein Vertragsverletzungsverfahren, verfassungsrechtliche Prüfung, ein Antrag an EGMR, und Staatshaftungsanspruch angewendet werden könnte, um die Konformität der Handlungen des Gerichts der letzten Instanz in Lettland laut Artikel 267(3) AEUV zu kontrollieren.

Die Erfüllung des Zieles und der Aufgaben der Doktorarbeit basieren auf eine konzeptuelle Analyse anhand von Forschungsmethoden, theoretischen Meinungen aus der Rechtslehre, Rechtsprechungen der Kommission der Europäischen Union, von Verfassungsgerichten in Deutschland, Österreich, Spanien und der Tschechischen Republik, dem Gerichtshof der Europäischen Union (EuGH), dem EGMR und die Analyse einzelner beispielhafter nationaler Rechtsprechungen. Es wurden insgesamt 488 Quellen der juristischen Literatur, Gesetze und Rechtsprechungen in der Doktorarbeit, die durch die Erforschung der verfügbaren Ressourcen und elektronischen Datenbanken in den Bibliotheken in Lettland, der Universität Amsterdam, dem

EuGH, sowie die Informationsanfragen der Autorin ausgewählt wurden, untersucht. Die Studie ist theoretisch, zwar von praktischer Bedeutung.

Die Ergebnisse der Doktorarbeit sind in 28 kurzen Schlussfolgerungen verfasst, die die Effizienz jedes Rechtsmittels und Vorschläge für die Verbesserung der rechtlichen Rahmenbedingungen in Lettland festlegen.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES
SARAKSTS

Izmantotā literatūra

1. Alehno I., Buka A., Butkevičs J. u. c. Ievads Eiropas Savienības tiesībās. Tiesu prakse un komentāri. Otrais papildinātais izdevums. K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, ISBN: 9984671690, 504 lpp.
2. Alehno I., Buka A., Jarinovska K. u. c. Ievads Eiropas Kopienas tiesībās. Tiesu prakse un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, ISBN: 998467116X, 298 lpp.
3. Antāne I., Akers A., Konstantīnova I. ES Eiropas Savienībā. Mazā enciklopēdija. Rīga: SIA „Valērija Belokoņa izdevniecība”, 2003, ISBN: 9984948269, 241 lpp.
4. Baldunčiks J., Pokrotniece K. Svešvārdu vārdnīca. Trešais izdevums. Rīga: Apgāds „Jumava”, 2007, ISBN: 9789984383323, 931 lpp.
5. Belousova R. Augstākā tiesa izglītojas Eiropas tiesībās. Jurista Vārds, 2003. 1. aprīlis, Nr. 13 (271), 9. – 9. lpp.
6. Berjozkins A. Valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu principa piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 9. aprīlis, Nr. 14 (765), 12. – 18. lpp.
7. Blūzma V., Buka A., Deksnis B. E. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, ISBN: 9789984966441, 627 lpp.
8. Borkoveca M. Tiesību normu hierarhijas kontrole administratīvajā tiesā. Jurista Vārds, 2007. 27. marts, Nr. 13 (466), 12. – 17. lpp.
9. Buka A. Eiropas Savienības Komisijas iespējas kontrolēt dalībvalstu tiesas. Jurista Vārds, 2013. 15. janvāris, Nr. 2 (753), 8. – 11. lpp.
10. Buka A. Prejudiciālie nolēmumi Eiropas Savienībā: aktuālie problēmjautājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējas. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013, 228 lpp.
11. Danovskis E. Publiskas personas publiski tiesiskās atbildības priekšnoteikumi. Grām.: Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, ISBN: 9789984455426, 224. – 230. lpp.
12. Danovskis E. Publisko un privāto tiesību dalījuma nozīme un piemērošanas problēmas Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, ISBN: 9789984840369, 288 lpp.
13. Daugavvanags A., Kļimoviča N. Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: izdevniecība „Avots”, 2008, ISBN: 9789984800530, 510 lpp.
14. Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, ISBN: [nav pieejams], 246 lpp.

15. Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I. u. c. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: SIA „Nordik”, 1998, ISBN: 998451045x, 302 lpp.
16. Eberts D., Freija I., Jarve K. u. c. Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, ISBN: 9789984790411, 395 lpp.
17. Freija I., Lutere-Timmele D., Vasariņš V. Prejudiciāls jautājums Eiropas Kopienu tiesai. Jurista Vārds, 2005. 19. jūlijs, Nr. 26, 1. – 7. lpp.
18. Gatawis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002, ISBN: 9984725502, 416 lpp.
19. Kondrela O. S., Kondrels K. V. (red.) Latviešu – angļu – latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: American Bar Association „CEELI”, 1993, ISBN: 0897078667, 337 lpp.
20. Kore K. Valsts atbildības par tiesu nodarītajiem zaudējumiem tiesiskais pamats un izpratne. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, ISBN: 9789984457321, 275. – 282. lpp.
21. Kore-Pērkone K. Valsts atbildība par tiesu nodarītajiem zaudējumiem Eiropas Savienības prasību perspektīvā. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, ISBN: 9789984458557, 336. – 345. lpp.
22. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, ISBN: 9984731707, 183 lpp.
23. Nikuļceva I. Par Nicas līgumu un Eiropas Savienības reformu. Jurista Vārds, 2002. 13. augusts, Nr. 16 (249), 4. – 5. lpp.
24. Pieredze strīdos par preču zīmēm. Informācija. Jurista Vārds, 2007. 9. oktobris, Nr. 41 (494), 24. – 24. lpp.
25. Priednieks K. Cik lieliem jābūt grozījumiem Satversmē. Jurista Vārds, 2002. 26. februāris, Nr. 4 (237), 6. – 6. lpp.
26. Schewe C. (Ševe K.), Buka A., Gailītis K. u. c. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, ISBN: 9789934508165, 414 lpp.
27. Sedlova Z. Eiropas Cilvēktiesību tiesas aktuālā prakse saistībā ar LESD 267. panta trešās daļas neizpildi. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, ISBN: 9789934181573, 95. – 100. lpp.
28. Sedlova Z. Konstitucionālā uzraudzība kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas

- Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, ISBN: 9789984458557, 436. – 443. lpp.
29. Sedlova Z. Pārkāpuma procedūra kā kontroles mehānisms jautājuma prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai neuzdošanas gadījumā. Grām.: Meņšikovs V. (zin. red.). Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2015” materiāli. II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2016, ISBN: 9789984147703, 80. – 88. lpp.
30. Slaņķe G. ES tiesības Latvijā – maldugunis purvā?, Žurnāls „IR”, 2011. gada 22. novembris. Pieejams: <http://www.ir.lv:889/2011/11/22/es-tiesibas-latvija-maldugunis-purva> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
31. Škoba L. Par Eiropas Savienības direktīvu tiešo iedarbību. Jurista Vārds, 2003. 2. decembris, Nr. 43 (301), 12. – 13. lpp.
32. Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Divpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, ISBN: 9984719081, 22531. – 24576. punkti.
33. Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Piecpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, ISBN: 9984719200, 28675. – 30718. punkti.
34. Švābe A., Būmanis A., Dišlers K. (red.) Latviešu konversācijas vārdnīca. Septiņpadsmitais sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, ISBN: 9984719243, 32771. – 34810. punkti.
35. Tiekas administratīvo tiesu vadītāji. Informācija. Jurista Vārds, 2007. 22. maijs, Nr. 21 (474), 24. – 24. lpp.
36. Torgāns K. (red.) Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28. nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, ISBN: 9789984790893, 546 lpp.
37. Vinklers T., Lahmans P., Raioms S. u. c. Eiropas Savienības tiesības. Ievads. Rīga: Eiropas integrācijas birojs, 2000, ISBN: 9984675556, 163 lpp.
38. Žukova G. Eiropas Savienības tiesību piemērošana Latvijā. Jurista Vārds, 2008. 13. maijs, Nr. 18 (523), 21. – 26. lpp.
39. Ahdieh R. B. Between Dialogue and Decree: International Review of National Courts. New York University Law Review, Volume 79, Issue 6, December 2004, pp. 2029 – 2163.
40. Albors-Llorens A. Judicial Protection before the Court of Justice of the European Union. In: Barnard C., Peers S. (ed.). European Union Law. Oxford: Oxford University Press, 2014, pp. 255 – 299.
41. Alter J. K. Establishing the Supremacy of European Law. The Making of an International Rule of Law in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2001, pp. 258.

42. Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*, Volume 31, Issue 5, 2006, pp. 735 – 747.
43. Anagnostaras G. Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community Law. *European Public Law*, Volume 7, Issue 2, June 2001, pp. 281 – 305.
44. Andersen S. *The Enforcement of EU Law: The Role of the European Commission*. Oxford: Oxford University Press, 2012, pp. 251.
45. Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002, pp. 480.
46. Arndt F. The German Federal Constitutional Court at the Intersection of National and European Law: Two Recent Decisions. *The German Law Journal*, Volume 2, Issue 11, 2001, pp. 45 – 60.
47. Arnall A. Does the Court of Justice Have Inherent Jurisdiction. *Common Market Law Review*, Volume 27, Issue 4, 1990, pp. 683 – 708.
48. Arnall A. Past and Future of the Preliminary Rulings Procedure. *European Business Law Review*, Volume 13, 2002, pp. 183 – 191.
49. Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999, pp. 593.
50. Arnall A. The Law Lords and the European Union: Swimming with the Incoming Tide. *European Law Review*, Volume 35, Issue 1, 2010, pp. 57 – 87.
51. Arnall A. Use and Abuse of Article 177 EEC. *Modern Law Review*, Volume 52, Issue 5, September 1989, pp. 622 – 639.
52. Audeoud O., Berlin D., Manin P. Application of Community Law in France: Review of French Court Decisions from 1974 to 1981. *Common Market Law Review*, Volume 19, Issue 2, 1982, pp. 289 – 309.
53. Azizi J. Opportunities and Limits for the Transfer of Preliminary Reference Proceedings to the Court of First Instance. In: Pernice I., Kokott J., Saunders C. (ed.). *The future of the European judicial system in a comparative perspective*. Baden-Baden: Nomos, 2006, pp. 241 – 256.
54. Bapuly B. Application of EC Law. *Polish Yearbook of International Law*, Volume 26, 2002 – 2003, pp. 99 – 114.
55. Barav A. Failure of Member States to Fulfil Their Obligations under Community Law. *Common Market Law Review*, Volume 12, Issue 3, 1975, pp. 369 – 383.
56. Barav A. The Judicial Power of the European Economic Community. *Southern California Law Review*, Volume 53, 1979-1980, pp. 513.
57. Barbier de la Serre E. Accelerated and Expedited Procedures before the EC Courts: A Review of the Practice. *Common Market Law Review*, Volume 43, Issue 3, June 2006, pp. 783 – 816.

58. Barents R. *Directory of EU Case Law on the Preliminary Ruling Procedure*. The Hague: Kluwer Law International, 2009, pp. 304.
59. Basedow J. *Court of Justice and Private Law: Vacillations, General Principles and the Architecture of the European Judiciary*. *European Review of Private Law*, Volume 18, Issue 3, 2010, pp. 443 – 474.
60. Baudenbacher C. *The Implementation of Decisions of the ECJ and of the EFTA Court in Member States' Domestic Legal Orders*. *Texas International Law Journal*, Volume 40, 2005, pp. 383 – 416.
61. Bebr G. *Article 177 of the EEC Treaty in the Practice of National Courts*. *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 26, Issue 2, April 1977, pp. 241 – 282.
62. Bebr G. *Concept of Enterprise under the European Communities: Legal Effects of Partial Integration*. *Law and Contemporary Problems*, Volume 26, Issue 3, Summer 1961, pp. 454 – 463.
63. Bebr G. *Development of Judicial Control of the European Communities*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1981, pp. 822.
64. Bebr G. *Direct and Indirect Judicial Control of Community Acts in Practice: The Relation between Articles 173 and 177 of the EEC Treaty*. *Michigan Law Review*, Volume 82, Issues 5 & 6, April/May 1984, pp. 1229 – 1249.
65. Bebr G. *How Supreme Is Community Law in the National Courts*. *Common Market Law Review*, Volume 11, Issue 1, 1974, pp. 3 – 37.
66. Bebr G. *The Rambling Ghost of “Cohn-Bendit”: Acte Clair and the Court of Justice*. *Common Market Law Review*, Volume 20, 1983, pp. 439 – 472.
67. Bengoetxea J. *Text and telos in the European Court of Justice – four recent takes on the legal reasoning of the ECJ*. *European Constitutional Law Review*, Volume 11, Issue 1, 2015, pp. 184 – 216.
68. Bernard C., Sharpston E. *The Changing Face of Article 177 References*. *Common Market Law Review*, Volume 34, 1997, pp. 1113 – 1171.
69. Beutler B. *State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle*. *Common Market Law Review*, Volume 46, Issue 3, June 2009, pp. 773 – 804.
70. Bignami F. *Rethinking the Legal Foundations of the European Constitutional Order: The Lessons of the New Historical Research*. *American University International Law Review*, Volume 28, Issue 5, 2013, pp. 1311 – 1336.
71. Black C. H. *Black's Law Dictionary*. Sixth Edition. St. Paul: West Publishing, 1990, pp. 1657.
72. Blutman L. *The Cartesio Judgment: Empowering Lower Courts by the European Court of Justice*. *Pravo i Politika*, Volume 3, Issue 2, 2010, pp. 95 – 106.

73. Bobek M. Learning to Talk: Preliminary Rulings, the Courts of the New Member States and the Court of Justice. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 6, December 2008, pp. 1611 – 1643.
74. Bobek M. New Legal Order, or a Non-Existent One – Some (Early) Experiences in the Application of EU Law in Central Europe. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, Volume 2, Issue 1, 2006, pp. 265 – 298.
75. Bobek M. On the Application of European Law in (Not Only) the Courts of the New Member States: “Don’t Do as I Say?” *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Volume 10, Issue 1, 2007-2008, pp. 1 – 34.
76. Borchardt K.-D. *The ABC of European Union law*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010, pp. 131.
77. Breuer M. State Liability for Judicial Wrongs and Community Law: the Case of Gebhard Kobler v. Austria. *European Law Review*, Volume 29, Issue 2, 2004, pp. 243 – 254.
78. Broberg M. Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times. *Common Market Law Review*, Volume 45, Issue 5, October 2008, pp. 1383 – 1397.
79. Broberg M. National Courts of Last Instance Failing to Make a Preliminary Reference: The (Possible) Consequences Flowing Therefrom. *European Public Law*, Volume 22, Issue 2, June 2016, pp. 243 – 256.
80. Broberg M., Fenger N. Preliminary references as a right – but for whom? The extent to which preliminary reference decisions can be subject to appeal. *European Law Review*, Volume 36, Issue 2, 2011, pp. 276 – 288.
81. Broberg M., Fenger N. Preliminary references to the Court of Justice of the European Union and the right to a fair trial under Article 6 ECHR. *European Law Review*, Volume 41, Issue 4, 2016, pp. 599 – 607.
82. Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014, pp. 491.
83. Bronckers M. C. E. J. Private Enforcement of 1992: Do Trade and Industry Stand a Chance against the Member States. *Common Market Law Review*, Volume 26, Issue 3, 1989, pp. 513 – 533.
84. Buergenthal T. Appeals for Annulment by Enterprises in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 10, Issue 3, Summer 1961, pp. 227 – 252.
85. Buergenthal T. The Private Appeal Against Illegal State Activities in the European Coal and Steel Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 11, Issue 3, Summer 1962, pp. 325 – 347.

86. Burgorgue-Larsen L. The Constitutional Dialogue in Europe: A „political” dialogue. *European Journal of Current Legal Issues*, Volume 21, Issue 1, 2015. Available: <http://webjcli.org/article/view/412/526> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
87. Cabral P., Chaves M. C. Member State Liability for Decisions of National Courts Adjudicating at Last Instance. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Volume 13, 2006, pp. 109 – 126.
88. Campbell J. D. Jr. Unenforceable Impracticality: Exploring Kobler's Constitutional, Jurisprudential and Practical Miscues. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume 38, Issue 1, Fall 2010, pp. 1 – 30.
89. Carruthers S. The Treaty of Lisbon and the Reformed Jurisdictional Powers of the European Court of Justice in the Field of Justice and Home Affairs. *European Human Rights Law Review*, Issue 6, 2009, pp. 784 – 804.
90. Capeta T. Multilingual Law and Judicial Interpretation in the EU. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, Volume 5, 2009, pp. 1 – 18.
91. Catalano N. Case Law. *Common Market Law Review*, Volume 2, Issue 2, 1964-1965, pp. 197-235.
92. Chalmers D., Tomkins A. *European Union Public Law: Text and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, pp. 501.
93. Classen D. C. Case Law. *Common Market Law Review*, Volume 39, Issue 3, 2002, pp. 591 – 607.
94. Classen D. C. Case Law. *Common Market Law Review*, Volume 41, Issue 3, 2004, pp. 813 – 824.
95. Conniff M. F. French Conseil D' Etat and Article 177 of the Treaty of Rome: A Case Analysis. *Virginia Journal of International Law*, Volume 12, Issue 3, April 1972, pp. 377 – 389.
96. Cortes M. M. J. At the European Constitutional Crossroads: Easing the Conditions for Standing of Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts. *Michigan State University Journal of International Law*, Volume 12, Issue 1, 2003, pp. 121 – 168.
97. Costello C. The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe. *Human Rights Law Review*, Volume 6, Issue 1, 2006, pp. 87 – 130.
98. Craig P., de Búrca G. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. Fifth Edition. New York: Oxford University Press, 2011, pp. 1155.
99. Craig P. *The Lisbon Treaty, Law, Politics, and Treaty Reform*. Oxford: Oxford University Press, 2010, pp. 529.
100. Crowther J. (ed.). *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 1995, pp. 1428.
101. Czaplinski W. International Responsibility of International Organisations – An Outline. *Polish Yearbook of International Law*, Volume 27, 2004 – 2005, pp. 49 – 58.

102. Dani M. Tracking Judicial Dialogue – The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Volume 16, Issue 2, 2009, pp. 149 – 170.
103. Dausés M. A. Practical Considerations Regarding the Preliminary Ruling Procedure under Article 177 of the EEC Treaty. *Fordham International Law Journal*, Volume 10, Issue 3, Spring 1987, pp. 538 – 577.
104. Davies K. *Understanding European Union law*. Second Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 2003, pp. 155.
105. de la Mare T., Donnelly C. Preliminary rulings and EU legal integration: Evolution and Stasis. In: Craig P., de Búrca G. (ed.). *The Evolution of EU Law*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2011, pp. 363 – 406.
106. de la Torre F. C. Tribunal Constitucional (Spanish Constitutional Court), Opinion 1/2004 of 13 December 2004, on the Treaty of Establishing a Constitution for Europe. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 4, August 2005, pp. 1169 – 1202.
107. de Noriega A. E. Dissident Voice: The Spanish Constitutional Court Case Law on European Integration. *European Public Law*, Volume 5, Issue 2, June 1999, pp. 269 – 300.
108. de Visser M. *Constitutional Review in Europe: A Comparative Analysis*. Oxford: Bloomsbury Publishing, 2013, pp. 528.
109. de Wilmars J. M., Verougstraete I. M. Proceedings against Member States for Failure to Fulfil Their Obligations. *Common Market Law Review*, Volume 7, Issue 4, 1970, pp. 385 – 406.
110. Dedman J. M. *The Origins and Development of European Union 1945-95. A History of European Integration*. London and New York: Routledge, 1996, pp. 145.
111. Demaret P., Govaere I., Hanf D. (ed.). *European Legal Dynamics*. Brussels: P. I. E. Peter Lang, 2007, pp. 571.
112. Derlén M. *Multilingual Interpretation of European Union Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2009, pp. 418.
113. Dinu G. Principle of Direct Consequences and Effect of EU Rules on National Courts. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, Volume 4, Issue 2, 2012, pp. 484 – 488.
114. Dourado A. P., da Palma Borges R. (ed.). *The Acte Clair in EC Direct Tax Law*. Amsterdam: IBFD, 2008, pp. 516.
115. Dubinsky P. R. The Essential Function of Federal Courts: The European Union and the United States Compared. *American Journal of Comparative Law*, Volume 42, Issue 2, Spring 1994, pp. 295 – 346.

116. Dumbrovsky T. Constitutional Pluralism and Judicial Cooperation in the EU after the Eastern Enlargements: A Case Study of the Czech and Slovak Courts. In: Topidi K., Morawa A. (ed.). *Constitutional Evolution in Central and Eastern Europe*. Ashgate: Farnham, 2011, pp. 89 – 116.
117. Ebke W. F. Enforcement Techniques within the European Communities: Flying Close to the Sun with Waxen Wings. *Journal of Air Law & Commerce*, Volume 50, 1984-1985, pp. 685 – 725.
118. Edward D. National Courts – The Powerhouse of Community Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Volume 5, 2002-2003, pp. 1 – 14.
119. English R. Lutz John v Germany. *Human Rights and Public Law Update Online Journal*, February 2007. Available: <http://www.1cor.com/1315/section.nc?startpointt1159i115=1080> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
120. Escudero M. L. Case C-154/08, Commission v. Spain. *Common Market Law Review*, Volume 48, Issue 1, February 2011, pp. 227 – 242.
121. Faber R. Austrian Constitutional Court – An Overview. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 2, Issue 1, January 2008, pp. 49 – 53.
122. Freedman A. R. Right of Private Persons to Appeal Acts of the European Economic Community. *Virginia Journal of International Law*, Volume 4, Issue 2, 1964, pp. 199 – 214.
123. García A. R. Spanish Constitutional Court. Judgment 58/2004, of 19 April 2004. Tax on the use of gambling machines. “Recurso de amparo” (individual appeal for constitutional protection) and EC preliminary ruling. Failure to request an EC preliminary ruling considered as a violation of the fundamental right to effective judicial protection. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 2, April 2005, pp. 535 – 548.
124. Gierczyk Y. N. Evolution of the European Legal System: The European Court of Justice's Role in the Harmonization of Laws. *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Volume 12, Issue 1, Fall 2005, pp. 153 – 182.
125. Golecki M. European Law from Grundnorm towards the Cathedral: Constitutional Features of a Complex Legal System. *European Journal of Law Reform*, Volume 13, Issue 1, 2011, pp. 59 – 79.
126. Golecki M. European Monetary Union within the Coasian Transactional Framework – Some Remarks on Legal Remedies as an Instrument of Harmonization of the European Community Law. *Masaryk University Journal of Law and Technology*, Volume 4, Issue 1, Summer 2010, pp. 71 – 84.
127. Gormley W. P. Individual Petition to the Commission of the European Economic Community. *Valparaiso University Law Review*, Volume 1, No. 2, 1967, pp. 255 – 283.
128. Granger M.-P. F. National applications of Francovich and the construction of a European administrative ius commune. *European Law Review*, Volume 32, Issue 2, 2007, pp. 157 – 192.

129. Greaves R. Selected Opinions Delivered by Advocate General Lagrange. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Volume 6, 2005, pp. 83 – 104.
130. Grimm D. The European Court of Justice and National Courts: The German Constitutional Perspective after the Maastricht Decision. *Columbia Journal of European Law*, Volume 3, Issue 2, Winter/Spring 1997, pp. 229 – 242.
131. Grmelová N. Cooperation between Czech Courts and the Court of Justice of the European Union Ten Years On. In: Honová I. (ed.). *Proceedings of the 2nd International Conference on European Integration 2014*. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, 2014, pp. 173 – 181.
132. Groussot X. European Rights' and Dialogues in the Context of Constitutional Pluralism. *Scandinavian Studies in Law*, Volume 55, 2010, pp. 45 – 75.
133. Gutierrez-Fons J. A. Comparing Supremacy: Sovereign Immunity of States in the United States and Non-Contractual State Liability in the European Union. *Penn State International Law Review*, Volume 28, Issue 2, Fall 2009, pp. 199 – 264.
134. Harlow C., Rawlings R. Accountability and law enforcement: the centralised EU infringement procedure. *European Law Review*, Volume 31, Issue 4, 2006, pp. 447 – 475.
135. Hartley T. C. Federalism, Courts and Legal Systems: The Emerging Constitution of the European Community. *American Journal of Comparative Law*, Volume 34, Issue 2, Spring 1986, pp. 229 – 248.
136. Hartley T. C. *The foundations of European Community law: An introduction to the constitutional and administrative law of the European Community*. Eighth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, pp. 503.
137. Hausmaninger H. Judicial Referral of Constitutional Questions in Austria, Germany, and Russia. *Tulane European and Civil Law Forum*, Winter 1997, pp. 25 – 37.
138. Heyvaert V., Thornton J., Drabble QC R. With reference to the environment: the preliminary reference procedure, environmental decisions and the domestic judiciary. *Law Quarterly Review*, Volume 130, 2014, pp. 413 – 442.
139. Hofstötter B. *Non-Compliance of National Courts: Remedies in European Community Law and Beyond*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2005, pp. 240.
140. Husovec M. *Collective Societies & Free Movement – A New Preliminary Reference to CJEU?* Available: http://www.husovec.eu/2012_02_01_archive.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
141. Jones L. Opinions of the Court of the European Union in National Courts. *New York University Journal of International Law and Politics*, Volume 28, Issues 1 & 2, Fall 1995/Winter 1996, pp. 275 – 309.
142. Kelemen K. *The Hungarian Constitutional Court in the new constitutional framework*, pp. 1 – 10. Available:

- http://www.academia.edu/1760644/The_Hungarian_Constitutional_Court_in_the_new_constitutional_framework [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
143. Khol A. The Influence of the Human Rights Convention on Austrian Law. *The American Journal of Comparative Law*, Volume 18, Issue 2, Spring 1970, pp. 237 – 258.
 144. Komárek J. Creating a Quasi-Federal Judicial System of the European Communities. Institute for European Law at Stockholm University, No. 54, 2006, pp. 1 – 65. Available: <http://ssrn.com/abstract=934247> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
 145. Komárek J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*, Volume 42, Issue 1, February 2005, pp. 9 – 34.
 146. Komárek J. Inter-Court Constitutional Dialogue after the Enlargement – Implications of the Case of Professor Kobler. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, Volume 1, 2005, pp. 75 – 94.
 147. Lacchi C. Multilevel judicial protection in the EU and preliminary references. *Common Market Law Review*, Volume 53, Issue 3, 2016, pp. 679 – 707.
 148. Lacchi C. Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU. *German Law Journal*, Volume 16, No. 6, 2015, pp. 1663 – 1770.
 149. Lanier R. E. Solange, Farewell: The Federal German Constitutional Court and the Recognition of the Court of Justice of the European Communities As Lawful Judge. *Boston College International and Comparative Law Review*, Volume 11, No. 1, 1988, pp. 1 – 29.
 150. Laporta F., Peczenik A., Schauer F. (ed.). *Constitutional Justice, East and West: Democratic Legitimacy and Constitutional Courts in Post-Communist Europe in a Comparative Perspective*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, pp. 450.
 151. Lenaerts K., Arts D., Maselis I. *Procedural law of the European Union*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, pp. 790.
 152. Lenaerts K., Arts D. *Procedural Law of the European Union*. London: Sweet & Maxwell, 1999, pp. 539.
 153. Lenaerts K. Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union. *Common Market Law Review*, Volume 44, Issue 6, December 2007, pp. 1625 – 1660.
 154. Lenaerts K. The Unity of European Law and Overload of the ECJ – the System of Preliminary Rulings Revisited, pp. 211 – 239. Available: www.ecln.net/elements/berlin2005/lenaerts.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
 155. Lenz O. C. The Role and Mechanism of the Preliminary Ruling Procedure. *Fordham International Law Journal*, Volume 18, Issue 388, December 1994-1995, pp. 388 – 409.

156. Levasseur A. A., Scott R. F. *The Law of the European Union. A New Constitutional Order. Materials and Cases.* Durham (North Carolina): Carolina Academic Press, 2001, pp. 1079.
157. Lindseth P. L. *Equilibrium, Democracy, and Delegation in the Crisis of European Integration.* *German Law Journal*, Volume 15, Issue 4, July 2014, pp. 529 – 568.
158. Lock T. *Is Private Enforcement of EU Law through State Liability a Myth?: An Assessment 20 Years after Francovich.* *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 5, 2012, pp. 1675 – 1702.
159. Loibl G., Reiterer M. A., Jun O. D. *Part I: Austrian Judicial Decisions Involving Questions of Public International Law/Osterreichische Judikatur zum Volkerrech.* *Austrian Review of International and European Law*, Volume 2, Issue 4, 1997, pp. 443 – 537.
160. Loibl G., Reiterer M. A. *Part I: Austrian Judicial Decisions Involving Questions of Public International Law/Osterreichische Judikatur zum Volkerrecht.* *Austrian Review of International and European Law*, Volume 1, Issue 2, 1996, pp. 145 – 240.
161. Mahlmann M. *Politics of Constitutional Identity and Its Legal Frame – The Ultra Vires Decision of the German Federal Constitutional Court.* *German Law Journal*, Volume 11, Issue 12, December 2010, pp. 1407 – 1420.
162. Malferrari L. *The Functional Representation of the Individual's Interests Before the EC Courts: the Evolution of the Remedies System and the Pluralistic Deficit in the EC.* *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Volume 12, Issue 667, Summer 2005, pp. 667 – 710.
163. Marktler T. *European Court of Justice as Lawful Judge.* *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 2, Issue 4, April 2008, pp. 294 – 300.
164. Mashaw J. L. *Federal Issues In and About the Jurisdiction of the Court of Justice of the European Communities.* *Tulane Law Review*, Volume 40, Issue 1, 1965-1966, pp. 21 – 56.
165. Mastroianni R., Pezza A. *Striking the Right Balance: Limits on the Right to Bring an Action under Article 263(4) of the Treaty on the Function of the European Union.* *American University International Law Review*, Volume 30, Issue 4, 2015, pp. 743 – 794.
166. Mathijsen P. S. R. F. *A Guide to European Union Law. Eighth Edition.* London: Sweet & Maxwell, 2004, pp. 489.
167. Molinari L. *The Effect of the Kalanke Decision On the European Union: A Decision With Teeth, but Little Bite.* *St. John's Law Review*, Volume 71, Summer 1997, pp. 591 – 634.
168. Naszladi G. *The Hungarian Constitutional Court's Judgment Concerning the Preliminary Ruling Procedure – Comments on a Rejection Order.* *Pécs Journal of International and European Law*, Issue 1, 2015, pp. 37 – 43.

169. Navratilova N. The Preliminary Ruling Before the Constitutional Courts, pp. 1 – 11. Available: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/navratilova.pdf> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
170. Neamt P. V. Member States' liability for judicial error resulting in breaches of European Union Law. *Journal of Legal Studies*, Volume 17, Issue 31, 2016, pp. 64 – 76.
171. Neamt P. V. The obligation of national courts against whose decision there is no judicial remedy to refer questions to the Court of Justice of the European Union. *Journal of Legal Studies*, Volume 17, Issue 31, 2016, pp. 24 – 36.
172. O'Reilly S. Köbler in the Common Law Courts: Cooper v Attorney General. *Irish Journal of European Law*, Volume 17, Issue 1, 2014, pp. 87 – 102.
173. Paris D. Constitutional courts as guardians of EU fundamental rights? Centralised judicial review of legislation and the Charter of Fundamental Rights of the EU. *European Constitutional Law Review*, Volume 11, Issue 2, 2015, pp. 389 – 407.
174. Paris M.-L. Paving the Way: Adjustments of Systems and Mutual Influences between the European Court of Human Rights and European Union Law before Accession. *Irish Jurist*, Volume 51, 2014, pp. 59 – 89.
175. Pasa B., Bairati L. Judicial Creativity within Europe's Mixed Jurisdiction. *Tulane European and Civil Law Forum*, Volume 29, 2014, pp. 1 – 46.
176. Peers S. Sanctions for Infringement of EU Law after the Treaty of Lisbon. *European Public Law*, Volume 18, Issue 1, March 2012, pp. 33 – 64.
177. Pernice I. Integrating the Charter of Fundamental Rights into the Constitution of the European Union: Practical and Theoretical Propositions. *Columbia Journal of European Law*, Volume 10, Issue 1, Fall 2003, pp. 5 – 48.
178. Pescatore P. Court of Justice of the European Communities. References for preliminary rulings under Article 177 of the EEC Treaty and cooperation between the Court and national courts. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1986, pp. 1 – 47.
179. Pérez A. T. The Judicial Impact of European Law in Spain: ECHR and EU Law Compared. *Yearbook of European Law*, Volume 30, Issue 1, 2011, pp. 159 – 179.
180. Popescu R. M. Case-Law Aspects concerning the Regulation of States Obligations to Make Good the Damage Caused to Individuals, by Infringements of European Union Law. *Lex ET Scientia International Journal*, Volume 19, Issue 1, 2012, pp. 41 – 51.
181. Popescu R. M. General Aspects of the Infringement Procedure. *Lex ET Scientia International Journal*, Volume 17, Issue 2, 2010, pp. 59 – 67.
182. Potacs M., Mayer C. Changes in Austrian State Liability Law under the Influence of European Law. *European Public Law*, Volume 19, Issue 1, March 2013, pp. 51 – 60.

183. Prechal S., Widdershoven R. Dutch General Administrative Law Act: Europe-Proof. *European Public Law*, Volume 14, Issue 1, March 2008, pp. 81 – 98.
184. Prete L., Smulders B. The Coming of Age of Infringement Proceedings. *Common Market Law Review*, Volume 47, Issue 1, February 2010, pp. 9 – 61.
185. Rasmussen H. *On Law and Policy in the European Court of Justice: A Comparative Study in Judicial Policymaking*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986, pp. 555.
186. Rasmussen H. Present and Future European Judicial Problems after Enlargement and the Post-2005 Ideological Revolt. *Common Market Law Review*, Volume 44, Issue 6, December 2007, pp. 1661 – 1688.
187. Rasmussen H. Remediating the Crumbling EC Judicial System. *Common Market Law Review*, Volume 37, Issue 5, 2000, pp. 1071 – 1112.
188. Rasmussen H. *Towards a Normative Theory of Interpretation of Community Law*. *University of Chicago Legal Forum*, Issue 1, 1992, pp. 135 – 178.
189. Rasmussen M. Rewriting the History of European Public Law: The New Contribution of Historians. *American University International Law Review*, Volume 28, Issue 5, 2013, pp. 1187 – 1222.
190. Rinze J. The role of the European Court of Justice as a Federal Constitutional Court. *Public Law*, Autumn 1993, pp. 426 – 443.
191. Rodríguez P. M. State Liability for Judicial Acts in European Community Law: the Conceptual Weaknesses of the Functional Approach. *Columbia Journal of European Law*, Volume 11, Issue 605, Summer 2005, pp. 605 – 621.
192. Rosas A. National Judge as EU Judge: Some Constitutional Observations. *SMU Law Review*, Volume 67, Issue 4, Fall 2014, pp. 717 – 728.
193. Ryngaert C. Oscillating between embracing and avoiding Bosphorus: the European Court of Human Rights on Member State responsibility for acts of international organisations and the case of the EU. *European Law Review*, Volume 39, Issue 2, 2014, pp. 176 – 192.
194. Sarmiento D. Reinforcing the (domestic) constitutional protection of primacy of EU law: Tribunal Constitucional. *Common Market Law Review*, Volume 50, Issue 3, 2013, pp. 875 – 891.
195. Schermers H. G. Law as It Stands on Preliminary Rulings. *Legal Issues of European Integration*, Volume 1, Issue 1, 1974, pp. 93 – 112.
196. Schermers H. G., Waelbroeck F. D. *Judicial Protection in the European Union*. Sixth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2001, pp. 889.
197. Schmauch M. The Preliminary Ruling Procedure and the Right to a Fair Trial – Strasbourg Demands Reasoned Decisions from National Courts when They Refuse to Refer a Case to the ECJ. *European Law Reporter*, No. 12, 2011, pp. 362 – 367.

198. Sedlova Z. Case-law of the European Court of Human Rights on the Decision not to make a Preliminary Reference. In: *Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges. The 5th International Scientific Conference of the University of Latvia*. Riga: University of Latvia Press, 2014, pp. 395 – 404.
199. Sedlova Z. Preliminary Reference Procedure: Some Historical Lessons. In: Meņšikovs V. (ed.). *Social Sciences Bulletin*. Daugavpils: Daugavpils University, Volume 2, Issue 23, 2016, ISSN: 1691-1881, pp. 101 – 112.
200. Seerden R., Stroink F. (ed.). *Administrative Law of the European Union, Its Member States and the United States: A Comparative Analysis*. Antwerpen-Groningen: Intersentia Uitgevers, 2002, pp. 360.
201. Serrano M. R. I. The Spanish Constitutional Court and Fundamental Rights Adjudication after the First Preliminary Reference. *German Law Journal*, Volume 16, Issue 6, 2015, pp. 1509 – 1528.
202. Shifrin V. Article 177 References to the European Court. *Denver Journal of International Law and Policy*, Volume 27, 1998-1999, pp. 657 – 668.
203. Smith M. Enforcement, monitoring, verification, outsourcing: the decline and decline of the infringement process. *European Law Review*, Volume 33, Issue 6, 2008, pp. 777 – 802.
204. Smith M. Evaluation and the Saliency of Infringement Data. *European Journal of Risk Regulation*, Volume 6, Issue 1, 2015, pp. 90 – 100.
205. Spaventa E. Very Fearful Court: The Protection of Fundamental Rights in the European Union after Opinion 2/13. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Volume 22, Issue 1, 2015, pp. 35 – 56.
206. Spierenburg D., Poidevin R. *The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community. Supranationality in Operation*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1994, pp. 739.
207. Steiner J. From direct effects to Francovich: shifting means of enforcement of Community law. *European Law Review*, Volume 18, Issue 1, 1993, pp. 3 – 22.
208. Steiner J., Woods L. *EU Law. Tenth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2009, pp. 776.
209. Stirk M. R. P., Weigall D. *The Origins and Development of European Integration*. London and New York: Pinter, 1999, pp. 336.
210. Strasser S. E. Evolution & Effort: Docket Control & Preliminary References in the European Court of Justice. *Columbia Journal of European Law*, Volume 2, Issue 1, Fall/Winter 1995/1996, pp. 49 – 105.
211. Stuart Mackenzie J. A. *The Court of Justice of the European Communities: the Scope of its Jurisdiction and the Evolution of its Case Law under the EEC Treaty*. *Northwestern Journal of International Law & Business*, Volume 3, 1981, pp. 415 – 451.

212. Šlosarčik I. Czech Republic and the European Union Law in 2004 – 2006. *European Public Law*, Volume 13, Issue 3, 2007, pp. 367 – 378.
213. Taborowski M. Infringement proceedings and non-compliant national courts. *Common Market Law Review*, Volume 49, Issue 6, 2012, pp. 1881 – 1914.
214. Tallon D., Kovar R. Application of Community Law in France. *Common Market Law Review*, Volume 4, Issue 1, 1966-1967, pp. 64 – 77.
215. Terhechte J. P. Judicial Accountability and Public Liability – The German Judges Privilege under the Influence of European and International Law. *German Law Journal*, Volume 13, Issue 3, March 2012, pp. 313 – 330.
216. Thalmann P. Failure to Refer a Preliminary Question to the ECJ and the Right to a Lawful Judge. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*, Volume 7, Issue 1, 2013, pp. 79 – 87.
217. Tillotson J., Foster N. *Text, Cases and Materials on European Union Law*. Fourth Edition. Coogee: Cavendish Publishing, 2013, pp. 724.
218. Tomlinson E. A. Reception of Community Law in France. *Columbia Journal of European Law*, Volume 1, Issue 2, 1994-1995, pp. 183 – 231.
219. Toth A. G. *The Oxford Encyclopaedia of European Community Law*. Volume 1. Institutional Law. Oxford: Clarendon Press, 1990, pp. 415.
220. Tridimas T. Knocking on Heaven's Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Reference Procedure. *Common Market Law Review*, Volume 40, Issue 1, February 2003, pp. 9 – 50.
221. Vaitkevičiūtė A. Member States Liability in Damages for the Breach of European Union Law – Legal Basis and Conditions for the Liability. *Jurisprudencija*, Volume 18, Issue 1, 2011, pp. 49 – 68.
222. Valutytė R. Legal Consequences for the Infringement of the Obligation to Make a Reference for a Preliminary Ruling Under Constitutional Law. *Jurisprudencija*, Volume 19, Issue 3, 2012, pp. 1171 – 1186.
223. Valutytė R. State Liability for the Infringement of the Obligation to refer for a Preliminary Ruling under the European Convention on Human Rights. *Jurisprudencija*, Volume 19, Issue 1, 2012, pp. 7 – 20.
224. van Wanroij M. Protection of Fundamental Rights within the European Communities. *Oregon Review of International Law*, Volume 4, 2002, pp. 47 – 103.
225. Vlaicu A.-M. Effectiveness of EU Law in Member States. *Lex ET Scientia International Journal*, Volume 18, 2011, pp. 162 – 173.
226. Waller S. W. Article 37 of the EEC Treaty: State Trading under Scrutiny. *Northwestern Journal of International Law & Business*, Volume 3, Issue 2, Autumn 1981, pp. 662 – 683.

227. Wattel P. J. Kobler, Cilfit and Welthgrove: We Can't Go on Meeting Like This. *Common Market Law Review*, Volume 41, Issue 1, February 2004, pp. 177 – 190.
228. Wägenbaur B. *Court of Justice of the European Union: Commentary on Statute and Rules of Procedure*. München: Verlag C. H. Beck, 2013, pp. 921.
229. Weil G. L. Merger of the Institutions of the European Communities. *American Journal of International Law*, Volume 61, Issue 1, January 1967, pp. 57 – 65.
230. Wessels W., Maurer A., Mittag J. (eds.). *Fifteen Into One? The European Union and Its Member States*. Manchester: Manchester University Press, 2003, pp. 472.
231. Westberg B. Role and Effects of National Administrative Practice within Sweden and Its Impact on the Application of EU Law. *European Tax Studies*, Volume 1, 2011, pp. 16 – 29.
232. Woodworth R. L. Court of Justice of the European Communities: The Request for a Preliminary Ruling and the Protection of Individual Rights under Article 177 of the Treaty of Rome. *Syracuse Law Review*, Volume 18, Issue 3, Spring 1967, pp. 602 – 617.
233. Wulf-Henning R. Application of Community Law in West Germany: 1980 – 1990. *Common Market Law Review*, Volume 28, Issue 1, 1991, pp. 137 – 182.
234. Под общ. ред. Знтина М. Л. *Европейское право: Учебник для вузов*. Москва: Издательство НОРМА, 2002, с. 720.
235. Под общ. ред. Кашкина С. Ю. *Право Европейского Союза в вопросах и ответах*. Москва: Издательство Проспект, 2005, с. 304.
236. Под общ. ред. Кашкина С. Ю. *Право Европейского Союза: Учебник для вузов*. Москва: Юристъ, 2004, с. 925.
237. Под общ. ред. Крутских В. Е. *Энциклопедический юридический словарь*. 2-е издание. Москва: ИНФРА-М, 1999, с. 368.

Normatīvie akti

Starptautiskie tiesību akti

1. 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: LR saistošs starptautiskais nolīgums. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144.

ES tiesību akti

2. Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016, C202, 47. – 388. lpp.

3. Līgums par Eiropas Savienību (konsolidētā versija). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016, C202, 13. – 46. lpp.
4. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, C326, 391. – 407. lpp.
5. Lisabonas Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2007, C306, 1. – 271. lpp.
6. Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (konsolidētā versija). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006, C321, 37. – 331. lpp.
7. Līgums par Eiropas Savienību (konsolidētā versija). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006, C321, 5. – 36. lpp.
8. Nicas līgums, ar kuru tiek grozīts Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumi un citi saistītie akti. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2001, C80, 1. – 87. lpp.
9. Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (konsolidētā versija Amsterdamas līguma redakcijā). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1997, C340, 173. – 306. lpp.
10. Līgums par Eiropas Savienību. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1992, C191, 1. – 112. lpp.
11. Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1_957_treaty_establishing_eec.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
12. Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums. Pieejams angļu valodā: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1_957_treaty_establishing_euratom.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
13. Eiropas Savienības Tiesas Reglaments. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, L265, 1. – 42. lpp.
14. Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgums. Pieejams angļu valodā: http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/189_TRAITES_1951_CECA.pdf [nav spēkā] [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

LR normatīvie akti

LR ārējie normatīvie akti

15. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.
16. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2005. 17. jūnijs, Nr. 96.
17. Kriminālprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.
18. Administratīvā procesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, Nr. 164.

19. Civilprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris, Nr. 326/330.
20. Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 16. jūnijs, Nr. 176/178.
21. Par tiesu varu: LR likums, Augstākās Padomes un Valdības ziņotājs, 1993. 14. janvāris, Nr. 1.
22. Noteikumi par institūciju sadarbību Līguma par Eiropas Savienības darbību pārkāpuma procedūras ietvaros un pirms pārkāpuma procedūras ierosināšanas: Ministru kabineta 2011. gada 12. jūlija noteikumi Nr. 550, Latvijas Vēstnesis, 2011. 19. jūlijs, Nr. 111.
23. Kārtība, kādā sagatavo un apstiprina Latvijas Republikas nostājas projektu un nodrošina Latvijas Republikas pārstāvību Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesā: Ministru kabineta 2008. gada 2. decembra noteikumi Nr. 995, Latvijas Vēstnesis, 2008. 5. decembris, Nr. 190.
24. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums: Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumi Nr. 405. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1. decembris, Nr. 435/437.
25. Par 1995. gada 26. jūlija Konvenciju par Eiropas Policijas biroja izveidi, kuras pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants (Eiropola konvencija), 1996. gada 23. jūlija Protokolu par Konvencijas par Eiropas Policijas biroja izveidi interpretāciju, ko veic Eiropas Kopienų Tiesa ar iepriekšējo nolēmumu palīdzību, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants, un 1997. gada 19. jūnija Protokolu par Eiropola, tā institūciju dalībnieku, Eiropola direktora vietnieku un darbinieku privilēģijām un imunitāti, kura pamatā ir Līguma par Eiropas Savienību K3. pants un Eiropola konvencijas 41. panta 3. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 27. aprīlis, Nr. 65 [nav spēkā].

LR iekšējie normatīvie akti

26. Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 35. Latvijas Vēstnesis, 2004. 19. septembris, Nr. 145.
27. Par ES dokumentu tulkojumos un EUROVOC tēzaurā lietojamo juridisko terminu saraksta apstiprināšanu: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 24. Latvijas Vēstnesis, 2003. 16. jūlijs, Nr. 105.

Citu ES dalībvalstu normatīvie akti

28. Austrijas Konstitūcija. Pieejams angļu valodā: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

29. Čehijas Konstitūcija. Pieejams angļu valodā:
http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c._98-2013.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
30. Čehijas Pamattiesību un brīvību harta. Pieejams angļu valodā:
http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Listina_English_version.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
31. Spānijas Konstitūcija. Pieejams angļu valodā:
<http://www.tribunalconstitucional.es/en/constitucion/Pages/ConstitucionIngles.aspx> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
32. Ungārijas Pamatlikums. Pieejams angļu valodā:
<http://www.alkotmanybirosag.hu/rules/fundamental-law> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
33. Vācijas Pamatlikums. Pieejams angļu valodā: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0516 [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
34. Čehijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams angļu valodā:
http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Constitutional_court_act_182_1993.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
35. Spānijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams angļu valodā:
<http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normasreguladoras/Pages/NormasReguladoras.aspx> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
36. Ungārijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams angļu valodā:
<http://www.alkotmanybirosag.hu/rules/act-on-the-cc> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
37. Vācijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams angļu valodā:
<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#93a> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Juridiskās prakses materiāli

Tiesu prakse (nolēmumi)

Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 5159/14 Wind Telecomunicazioni S.P.A. v. Italy.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 24456/13 Sindicatul v. Romania.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 65542/12 Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands.

4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 38044/12 Chylinski v. the Netherlands.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 62020/11 Marketing D.o.o. v. Slovenia.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30808/11 A, B and C v. Latvia.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 30123/10 Ferreira Santos Pardal v. Portugal.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 66048/09 Koni v. Cyprus.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 38369/09 Schipani and Others v. Italy.
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17120/09 Dhahbi v. Italy.
11. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 33014/08 Ryon v. France.
12. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 6459/07 Krikorian v. France.
13. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 54193/07 Herma v. Germany.
14. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 40265/07 Východoslovenská vodárenská spoločnosť, a.s. v. Slovakia.
15. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 3989/07 and 38353/07 Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium.
16. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 34148/07 Šantare and Labazņikovs v. Latvia.
17. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17574/07 and 25235/07 Dāvidsons and Savins v. Latvia.
18. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 41380/06 Anastassakos and Others v. Greece.
19. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 14497/06 Wallishauser v. Austria (No. 2).
20. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 28026/05 Sharma v. Latvia.
21. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 13645/05 Kokkelvisserij v. the Netherlands.
22. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 4832/04 Vergauwen and Others v. Belgium.
23. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 15073/03 John v. Germany.
24. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 12686/03 Gorou v. Greece (No 2).
25. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 73711/01 Matheis v. Germany.

26. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 60350/00 Santiago v. Spain.
27. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 45036/98 Bosphorus v. Ireland.
28. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 44861/98 Moosbrugger v. Austria.
29. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 43454/98 Bakker v. Austria.
30. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 38399/97 Dotta v. Italy.
31. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 37826/97 de Bruyn v. the Netherlands.
32. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 35673/97, 35674/97, 36082/97 and 37579/97 Schweighofer and Others v. Austria.
33. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 34325/96 Mens, Mens-Hoek v. the Netherlands.
34. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 32492/96 Coëme and Others v. Belgium.
35. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 31467/96 Spiele v. the Netherlands.
36. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30544/96 Garcia Ruiz v. Spain.
37. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 20124/92 Higgins and Others v. France.
38. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 16034/90 Van de Hurk v. the Netherlands.
39. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā: 15669/89 F. S. and N. S. v. France.

Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas nolēmumi

40. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 1. oktobra spriedums lietā: C-452/14 Doc Generici, ECR, p. I-644.
41. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-565.
42. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. septembra spriedums apvienotajās lietās: C-72/14 un C-197/14 X un van Dijk, ECR, p. I-564.
43. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 17. jūlija spriedums apvienotajās lietās: C-58/13 un C-59/13 Torresi un Torresi, ECR, p. I-2088.
44. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 16. janvāra rīkojums lietā: C-24/13 Dél-Zempléni, ECR, p. I-40.

45. Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 12. decembra rīkojums lietā: C-355/13 Umbra Packaging, ECR, p. I-867.
46. Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 24. aprīļa spriedums lietā: C-571/10 Kamberaj, ECR, p. I-233.
47. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 24. novembra spriedums lietā: C-379/10 Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku, ECR, p. I-180.
48. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 18. novembra rīkojums lietā: C-519/10 Giovanni Colapietro, ECR, p. I-758.
49. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 18. oktobra spriedums apvienotajās lietās: C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09 Boxus, ECR, p. I-9711.
50. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 8. marta atzinums 1/09, ECR, p. I-1137.
51. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 22. februāra spriedums lietā: C-393/98 Gomes Valente, ECR, p. I-1327.
52. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 15. decembra rīkojums lietā: C-492/09 Agricola Esposito, ECR, p. I-167.
53. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 18. marta spriedums apvienotajās lietās: C-317/08 līdz C-320/08 Alassini, ECR, p. I-2213.
54. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2009. gada 22. oktobra spriedums apvienotajās lietās: C-261/08 un C-348/08 Zurita García, ECR, p. I-10143.
55. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-12/08 Mono car, ECR, p. I-6653.
56. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2009. gada 2. aprīļa spriedums lietā: C-260/07 Pedro IV, ECR, p. I-2437.
57. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2008. gada 16. decembra spriedums lietā: C-210/06 Cartesio, ECR, p. I-9641.
58. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2008. gada 5. maija rīkojums lietā: C-386/07 Hospital Consulting, ECR, p. I-67.
59. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2008. gada 17. aprīļa spriedums lietā: C-456/06 Peek & Cloppenburg, ECR, p. I-232.
60. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2008. gada 16. aprīļa rīkojums lietā: C-186/07 Club Nautico, ECR, p. I-60.
61. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2007. gada 18. jūlija spriedums lietā: C-119/05 Lucchini, ECR, p. I-6199.
62. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2006. gada 14. septembra spriedums lietā: C-496/04 Slob, ECR, p. I-570.

63. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 22. jūnija spriedums lietā: C-419/04 Conseil général de la Vienne, ECR, p. I-5645.
64. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 13. jūnija spriedums lietā: C-173/03 Traghetti, ECR, p. I-5177.
65. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2006. gada 4. maija spriedums lietā: C-290/03 Barker, ECR, p. I-3949.
66. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2006. gada 10. janvāra spriedums lietā: C-302/04 Ynos, ECR, p. I-371.
67. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2005. gada 6. decembra spriedums lietā: C-461/03 Gaston Schul, ECR, p. I-10513.
68. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2005. gada 15. septembra spriedums lietā: C-495/03 Intermodal Transports, ECR, p. I-8151.
69. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2005. gada 3. jūnija rīkojums lietā: C-396/03 Killinger, ECR, p. I-4967.
70. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2005. gada 12. aprīļa spriedums lietā: C-145/03 Keller, ECR, p. I-2529.
71. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2004. gada 7. janvāra spriedums lietā: C-201/02 Wells, ECR, p. I-723.
72. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239.
73. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2003. gada 25. februāra spriedums lietā C-326/00 IKA, ECR, p. I-1703.
74. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2002. gada 19. februāra spriedums lietā: C-309/99 Wouters, ECR, p. I-98.
75. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2002. gada 22. janvāra spriedums lietā: C-390/99 Canal Satélite Digital, ECR, p. I-607.
76. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2001. gada 27. septembra spriedums lietā: C-16/00 Cibo Participations, ECR, p. I-495.
77. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 2001. gada 20. septembra spriedums lietā: C-390/98 Banks, ECR, p. I-6117.
78. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2001. gada 13. marta spriedums lietā: C-379/98 PreussenElektra, ECR, p. I-2099.
79. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 2000. gada 4. jūlija spriedums lietā: C-424/97 Haim, ECR, p. I-5123.

80. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1998. gada 7. maija spriedums lietā: C-124/96 Komisija pret Spāniju, ECR, p. I-2501.
81. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1997. gada 20. novembra spriedums lietā: C-338/95 Wiener SI, ECR, p. I-6495.
82. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1996. gada 2. maija spriedums lietā: C-18/94 Hopkins, ECR, p. I-2281.
83. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1996. gada 5. marta spriedums apvienotajās lietās: C-46/93 un C-48/93 Brasserie, ECR, p. I-1029.
84. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1992. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-83/91 Meilicke, ECR, p. I-4871.
85. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1991. gada 19. novembra spriedums apvienotajās lietās: C-6/90 un C-9/90 Francovich, ECR, p. I-5357.
86. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1990. gada 8. novembra spriedums lietā: C-231/89 Gmurzynska-Bscher, ECR, p. I-4003.
87. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1990. gada 22. februāra spriedums lietā: C-221/88 ECSC, ECR, p. I-495.
88. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1989. gada 14. februāra spriedums lietā: 247-87 Star Fruit, ECR, p. I-291.
89. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1985. gada 24. oktobra spriedums lietā: 239/84 Gerlach, ECR, p. I-3507.
90. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā: 172/84 Celestri, ECR, p. I-963.
91. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā: 36/83 Mabanaft, ECR, p. I-2497.
92. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1984. gada 10. aprīļa spriedums lietā: 14/83 von Colson, ECR, p. I-1891.
93. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1983. gada 17. maija spriedums lietā: 168/82 CECA, ECR, p. I-1681.
94. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1983. gada 3. februāra spriedums lietā: 149/82 Robards, ECR, p. I-171.
95. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) Tiesas 1982. gada 6. oktobra spriedums lietā: 283/81 Cilfit, ECR, p. I-3415.
96. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1981. gada 16. decembra spriedumu lietā: 244/80 Foglia, ECR, p. I-3045.

97. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1981. gada 11. novembra spriedums lietā: 203/80 Casati, ECR, p. I-2595.
98. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1977. gada 24. maija spriedums lietā: 107-76 Hoffmann-La Roche, ECR, p. I-957.
99. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1977. gada 3. februāra spriedums lietā: 52-76 Benedetti, ECR, p. I-163.
100. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1976. gada 8. aprīļa spriedums lietā: 48-75 Royer, ECR, p. I-497.
101. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1975. gada 22. oktobra spriedums lietā: 9-75 Meyer-Burckhardt, ECR, p. I-1171.
102. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1974. gada 4. decembra spriedums lietā: 41-67 van Duyn, ECR, p. I-1337.
103. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1974. gada 3. decembra spriedums lietā: 33-74 van Binsbergen, ECR, p. I-1299.
104. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1974. gada 16. janvāra spriedums lietā: 166-73 Rheinmühlen, ECR, p. I-8.
105. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1974. gada 11. janvāra spriedums lietā: 8-74 Dassonville, ECR, p. I-837.
106. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1969. gada 25. februāra spriedums lietā: 23-68 Klomp, ECR, p. I-43.
107. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1966. gada 1. marta spriedums lietā: 48-65 Lütticke, ECR, p. I-1.
108. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1965. gada 4. februāra spriedums lietā: 20-64 Albatros, ECR, p. I-29.
109. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1964. gada 15. jūlija spriedums lietā: 6-64 Costa/ENEL, ECR, p. I-585.
110. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā: 26-62 Van Gend en Loos, ECR, p. I-1.
111. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1962. gada 6. aprīļa spriedums lietā: 13-61 de Geus, ECR, p. I-45.
112. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1961. gada 14. jūlija spriedums apvienotajās lietās: 9 un 12-60 Vloeberghs, ECR, p. I-197.
113. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1961. gada 23. februāra spriedums lietā: 30-59 de Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg, ECR, p. I-1.

114. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1960. gada 15. jūlija spriedums apvienotajās lietās: 24-58 un 34-58 *Chambre syndicale de la sidérurgie de l'est de la France*, ECR, p. I-281.
115. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) Tiesas 1956. gada 23. aprīļa spriedums apvienotajās lietās: 8-54 un 10-54 *Association des utilisateurs de charbon du Grand-Duché de Luxembourg*, ECR, p. I-227.
116. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1956. gada 23. aprīļa spriedums apvienotajās lietās: 7-54 un 9-54 *Groupement des Industries Sidérurgiques Luxembourgeoises*, ECR, p. I-175.

Satversmes tiesas spriedumi

117. Par Civilprocesa likuma 128. panta otrās daļas 3., 5. un 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 2. novembris, Nr. 174.
118. Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 7. jūnijs, Nr. 89.
119. Par Civilprocesa likuma 83. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra spriedums lietā Nr. 2003-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 7. novembris, Nr. 157.

Augstākās tiesas departamentu nolēmumi

120. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 31. marta lēmums Nr. C28290910, Nr. SJC-13/2016.
121. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014.
122. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2014. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. C27187611, Nr. SKC-2138/2014.
123. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 20. oktobra lēmums lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014.
124. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 28. marta lēmums lietā Nr. A43005811, Nr. SKA-75/2014.
125. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 1. oktobra lēmums lietā Nr. 11810025304, Nr. SKK-J-474/2013.

126. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 22. februāra lēmums lietā Nr. C04307612, Nr. SJC-5/2013.
127. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. A42304705, Nr. SKA-24/2012.
128. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta rīcības sēdes 2011. gada 14. novembra lēmums lietā Nr. A42388607, Nr. SKA-888/2011.
129. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 22. jūlija lēmums lietā Nr. A7014311/32, Nr. SKA-782/2011.
130. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 8. jūnija lēmums lietā Nr. SKC-1174/2011.
131. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. SKC-233.
132. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 5. marta spriedums lietā Nr. A42347606, Nr. SKA-175/2009.
133. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 17. augusta lēmums lietā Nr. 492/2007.
134. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. A42077804, Nr. SKA-45/2007.
135. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 1. jūnija spriedums lietā Nr. A42130204, Nr. SKA-149/2006.
136. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 14. februāra sprieduma lietā Nr. SKA-34/2006.

Apgabaltiesu nolēmumi

137. Administratīvās apgabaltiesas 2011. gada 9. jūnija lēmums lietā Nr. AA43-2511-11/14.
138. Administratīvās apgabaltiesas 2009. gada 29. maija spriedums lietā Nr. A42347606.

Rajonu (pilsētu) tiesu nolēmumi

139. Administratīvās rajona tiesas Jelgavas tiesu nama 2011. gada 1. aprīļa lēmums par Gundegas Slaņķes pieteikumu (reģ. Nr. 990).

Cītu valstu Konstitucionālo tiesu nolēmumi

140. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2003. gada 30. septembra spriedums apvienotajās lietās B614/01 un B1642/02. Pieejams vācu valodā:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09969070_01B00614_00 [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
141. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2001. gada 8. marta spriedums lietā B707/00. Pieejams vācu valodā:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_09989692_00B00707_00/JFT_09989692_00B00707_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
142. Austrijas Konstitucionālās tiesas 1997. gada 26. jūnija spriedums lietā B3486/96. Pieejams vācu valodā:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_10029374_96B03486_00/JFT_10029374_96B03486_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
143. Austrijas Konstitucionālās tiesas 1996. gada 30. septembra spriedums lietā B3067/95. Pieejams vācu valodā:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_10039070_95B03067_2_00 [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
144. Austrijas Konstitucionālās tiesas 1995. gada 11. decembra spriedums lietā B2300/95. Pieejams vācu valodā:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFT_10048789_95B02300_2_00/JFT_10048789_95B02300_2_00.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
145. Čehijas Konstitucionālās tiesas 2012. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 2504/10. Pieejams čehu valodā: <http://kraken.slv.cz/II.US2504/10> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
146. Čehijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1658/11. Pieejams čehu valodā: <http://kraken.slv.cz/II.US1658/11> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
147. Čehijas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. II. ÚS 1009/08. Pieejams angļu valodā:
[http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews\[tt_news\]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a](http://www.usoud.cz/en/decisions/?tx_ttnews[tt_news]=479&cHash=6c59499e0cee477a06b54ec18b82b40a) [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
148. Slovākijas Konstitucionālās tiesas 2008. gada 3. jūlija spriedums lietā IV. ŠS 206/08. Pieejams slovāku valodā: https://www.ustavnysud.sk/docDownload/826d953b-d0b9-4f63-91d3-3935b2cfb7ec/%C4%8D.%2094%20-%20IV.%20%20C3%9AS%20206_08.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

149. Slovēnijas Konstitucionālās tiesas 2013. gada 21. novembra spriedums lietā Up-1056/11. Pieejams angļu valodā: <http://odlocitve.us-rs.si/en/odlocitev/AN03685> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
150. Spānijas Konstitucionālās tiesas 2013. gada 11. februāra spriedums lietā Nr. 27/2013. Pieejams spāņu valodā: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/Pages/Sentencia.aspx?cod=20752> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
151. Spānijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. 78/2010. Pieejams spāņu valodā: <http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/6717> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
152. Spānijas Konstitucionālās tiesas 2006. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 194/2006. Pieejams spāņu valodā: http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/5796#complete_resolucion&completa [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
153. Spānijas Konstitucionālās tiesas 2004. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. 58/2004. Pieejams spāņu valodā: http://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/5063%C2%A0#complete_resolucion&completa [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
154. Ungārijas Konstitucionālās tiesas 2015. gada 14. jūlija spriedums lietā Nr. 26/2015. (VII. 21.). Pieejams ungāru valodā: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/E20D757D1923287EC1257ADA00524A54?OpenDocument> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
155. Ungārijas Konstitucionālās tiesas 2014. gada 19. maija lēmums lietā Nr. 3165/2014. (V. 23.). Pieejams ungāru valodā: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/9F5779F56D0E13FCC1257CB600589364?OpenDocument> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
156. Ungārijas Konstitucionālās tiesas 2014. gada 14. aprīļa lēmums lietā Nr. 3110/2014. (IV. 17.). Pieejams ungāru valodā: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/F380AE497E28184FC1257C910021B5E4?OpenDocument> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
157. Ungārijas Konstitucionālās tiesas 2013. gada 9. jūlija lēmums lietā Nr. 3147/2013. (VII. 16.). Pieejams ungāru valodā: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/E5E17A16F0810B8EC1257B79001BB4EF?OpenDocument> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
158. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2011. gada 19. jūlija spriedums lietā 1 BvR 1916/09. Pieejams vācu valodā:

- https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2011/07/rs20110719_1_bvr191609.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
159. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 30. augusta spriedums lietā 1 BvR 1631/08. Pieejams vācu valodā: https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20100830_1bvr163108.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
160. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2010. gada 6. jūlija spriedums lietā 2 BvR 2661/06. Pieejams vācu valodā: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20100706_2bvr266106.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
161. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2006. gada 14. jūlija spriedums lietā 2 BvR 264/06. Pieejams vācu valodā: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20060714_2bvr026406.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
162. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2001. gada 9. janvāra spriedums lietā 1 BvR 1036/99. Pieejams vācu valodā: https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20010109_1bvr103699.html [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
163. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1990. gada 31. maija spriedums lietā 2 BvL 12, 13/88, 2 BvR 1436/87. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv082159.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
164. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1987. gada 8. aprīļa spriedums lietā 2 BvR 687/85. Common Market Law Report, Issue 3, 1988, pp. 1 – 22.
165. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1986. gada 22. oktobra spriedums lietā 2 BvR 197/83. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv073339.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
166. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1974. gada 29. maija spriedums lietā BVerfGE 37. Pieejams vācu valodā: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv037271.html> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Citu valstu tiesu nolēmumi

167. Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas Civillietu palātas 2010. gada 5. maija spriedums lietā: A2/2008/2507 Cooper v. Attorney General. Pieejams angļu valodā: <http://www.richardbuxton.co.uk/transcripts/stephen-cooper-v-attorney-general> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
168. Portugāles Augstākās tiesas 2009. gada 25. februāra spriedums lietā Nr. 08S2309. Pieejams portugāļu valodā:

<http://www.dgsi.pt/jstj.nsf/954f0ce6ad9dd8b980256b5f003fa814/135fe96cc54f9dda8025757c003ba33e?OpenDocument&Highlight=0,08S2309> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

169. Zviedrijas tieslietu kanclera 2009. gada 6. aprīļa lēmums lietā Nr. 2409-08-40. Pieejams zviedru valodā: <http://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2009/04/2409-08-40/> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Tiesu prakses apkopojumi

170. Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums „Augstākās tiesas Civillietu departamenta prakses apkopojums lietās, kurās pēc nolēmuma stāšanās likumīgā spēkā iesniegts pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem”, 2016, 26 lpp.
171. Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums „Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās”, 2014, 111 lpp.

Citi prakses materiāli

Saziņā esošas Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietas

172. Saziņā esoša Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta: 70750/14 Repcevirág Szövetkezet v. Hungary.
173. Saziņā esoša Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta: 60934/13 Somorjai v. Hungary.
174. Saziņā esoša Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta: 68475/10 Bley v. Germany.

Citi Satversmes tiesas materiāli

175. Satversmes tiesas 2011. gada 21. oktobra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 144/2011), Satversmes tiesa.
176. Konstitucionālā sūdzība „Par Civilprocesa likuma 5.¹ un 464. panta sestās daļas atbilstību Satversmes 89. un 92. pantam, kā arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. panta treš[ajai] daļ[ai], ciktāl apstrīdētās normas neparedz Augstākās tiesas Senātam pienākumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai un personas tiesības pārsūdzēt lēmumu, kurā Augstākās tiesas Senāts neizskata personas lūgumu uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības tiesai, un lūgt zaudējumu atlīdzību” (pieteikums Nr. 144/2011), 2011. gada 21. septembris, Satversmes tiesa.

Citi Augstākās tiesas departamentu materiāli

177. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 15. janvāra paziņojums „Par viedokļa sniegšanu tiesas sēdē” lietā Nr. C28371411, Nr. SKC-6/2015.
178. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 18. janvāra paziņojums „Par viedokļa sniegšanu par prejudiciālo jautājumu uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai” lietā Nr. A420381812, Nr. SKA-76/2013.

Citi rajonu (pilsētu) tiesu materiāli

179. Gundegas Slaņķes 2011. gada 30. marta pieteikums Administratīvās rajona tiesas Jelgavas tiesu namam „Par zaudējumu, kas nodarīti ar tiesas prettiesisku darbību, atlīdzību”.

Citi citu valstu Konstitucionālo tiesu materiāli

180. National report. Cooperation of Constitutional Courts in Europe – Current Situation and Perspectives. XVIth Congress of the Conference of European Constitutional Courts in 2014. Constitutional Court of Czech Republic, September 2013, pp. 1 – 33. Available: <https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/downloads/landesberichte/KF-Tscheque-EN.pdf> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

Likumprojekti

181. Līguma par Eiropas Savienību projekts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1984, C77, 1. – 166. lpp.

Arhīva materiāli

1. Sarakste ar prasītāja pilnvaroto pārstāvi Sāru Estimū Martinu (*Sara Estima Martins*) lietā Nr. 6699/09.5TVLSB laika posmā no 2016. gada 27. jūlija līdz 2016. gada 29. jūlijam. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.
2. Sarakste ar administratīvajām rajona tiesām laika posmā no 2016. gada 21. marta līdz 2016. gada 28. aprīlim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.
3. Sarakste ar Gundegu Miķelsoni (iepriekš – Slaņķe) laika posmā no 2016. gada 21. februāra līdz 2016. gada 29. februārim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

4. Sarakste ar Eiropas Komisijas ģenerālsekretariātu laika posmā no 2016. gada 11. februāra līdz 2016. gada 8. aprīlim. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.
5. Sarakste ar vispārējās jurisdikcijas tiesām laika posmā no 2016. gada 3. februāra līdz 2016. gada 16. maijam. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.
6. Informācijas pieprasījumi Eiropas Cilvēktiesību tiesai, kas datēti ar 2016. gada 19. janvāri un 2016. gada 14. martu. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.
7. Intervija ar Dr. iur. Arni Buku, 2013. gada 26. novembris. Zanes Sedlovas personiskā arhīva materiāls.

ES tiesību saistītie dokumenti

Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas ģenerālvokātu secinājumi

1. Ģenerālvokāta Bota (*Bot*) 2016. gada 14. jūnija secinājumi lietā: C-268/15 Ullens de Schooten, ECR, p. I-439.
2. Ģenerālvokāta Bota (*Bot*) 2015. gada 11. jūnija secinājumi lietā: C-160/14 da Silva e Brito, ECR, p. I-390.
3. Ģenerālvokāta Vāla (*Wahl*) 2015. gada 13. maija secinājumi apvienotajās lietās: C-72/14 un C-197/14 X un van Dijk, ECR, p. I-319.
4. Ģenerālvokāta Kolomera (*Colomer*) 2005. gada 30. jūnija secinājumi lietā: C-461/03 Gaston Schul, ECR, p. I-10513.
5. Ģenerālvokātes Štiksas-Haklas (*Stix-Hackl*) 2005. gada 12. aprīļa secinājumi lietā: C-495/03 Intermodal Transports, ECR, p. I-8151.
6. Ģenerālvokāta Ležē (*Léger*) 2003. gada 23. aprīļa secinājumi lietā: C-224/01 Köbler, ECR, p. I-10239.
7. Ģenerālvokāta Džeikobsa (*Jacobs*) 1997. gada 10. jūlija secinājumi lietā: C-338/95 Wiener SI, ECR, p. I-6495.
8. Ģenerālvokāta Varnera (*Warner*) 1977. gada 28. septembra secinājumi lietā: 33/77 Régina, ECR, p. I-01999.
9. Ģenerālvokāta Ganda (*Gand*) 1966. gada 3. februāra secinājumi lietā: 48-65 Lütticke, ECR, p. I-28.
10. Ģenerālvokāta Lagranža (*Lagrange*) 1962. gada 27. februāra secinājumi lietā: 13-61 de Geus, ECR, p. I-45.

Parlamenta deputātu jautājumi

11. Parlamenta deputāta Hallaaho (*Halla-aho*) 2015. gada 22. aprīļa jautājums Nr. 6439/15 un Komisijas priekšsēdētāja Junkera (*Juncker*) 2015. gada 2. jūlija atbilde. Pieejams angļu valodā: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=P-2015-006439&language=EN> un <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=P-2015-006439&language=EN> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
12. Parlamenta deputātes Makdonaldas (*McDonald*) 2007. gada 10. aprīļa jautājums Nr. E-1801/07 un Komisijas 2007. gada 11. jūnija atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2008, C45.
13. Parlamenta deputāta Tirela (*Tyrrel*) 1983. gada 9. jūnija jautājums Nr. 526/83 un Komisijas 1983. gada 25. jūlija atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1983, C268.
14. Parlamenta deputāta Krīga (*Krieg*) 1978. gada 26. septembra jautājums Nr. 608/78 un Komisijas 1978. gada 22. decembra atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1979, C28.
15. Parlamenta deputāta Vesterterpa (*Westerterp*) 1969. gada 10. novembra jautājums Nr. 349/69 un Komisijas 1970. gada 30. janvāra atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1970, C20.
16. Parlamenta deputāta Deringera (*Deringer*) 1968. gada 3. aprīļa jautājums Nr. 28/68 un Komisijas 1968. gada 5. jūlija atbilde. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1968, C71.

Ziņojumi un informatīvie materiāli

17. Eiropas Savienības Tiesa. Gada ziņojums 2015. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 204 lpp. Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-04/rapport_annuel_2015_activite_judiciaire_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
18. ES Tiesas judikatūra saistībā ar prasībām par zaudējumu atlīdzību, ja dalībvalstis pārkāpj ES tiesības. Eiropas Komisija, Brisele, 15.07.2009., 12 lpp.
19. Komisijas pārkāpuma procedūru datu bāze. Pieejams: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/?lang_code=lv [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
20. Komisijas 2016. gada 15. jūlija ziņojums COM (2015) 463 „Savienības tiesību aktu piemērošanas pārraudzība, 2015. gada pārskats”, 30 lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/docs/annual_report_33/com_2016_463_lv.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
21. Ieteikumi valsts tiesām saistībā ar prejudiciālās tiesvedības ierosināšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012, C338, 6 lpp.

22. Regīnas Valutaites (*Regina Valutyte*) dzīvesgājums. Pieejams angļu valodā: http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2015/08/CV_Regina-Valutyte.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
23. ECSC/EEC/EAEC. Thirteenth General Report on the Activities of the European Communities in 1979. Brussels and Luxembourg, February 1980, pp. 346. Available: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/31363> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
24. Reflets No. 3/2012. Library, Documentation and Research Directorate of the Court of Justice, pp. 51. Available: <http://www.aca-europe.eu/index.php/en/reflets-en/405-reflets-n-3-2012> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
25. Reflets No. 3/2015. Library, Documentation and Research Directorate of the Court of Justice, pp. 69. Available: <http://www.aca-europe.eu/index.php/en/reflets-en/509-reflets-n-3-2015> [aplūkots 2016. gada 17. augustā].
26. Report by the Working Party on the Future of the European Communities' Court System (the Due Report), January 2000, European Commission, pp. 54. Available: ec.europa.eu/dgs/legal_service/pdf/due_en.pdf [aplūkots 2016. gada 17. augustā].

SAĪSINĀJUMI

Amsterdamas līgums	1997. gada 2. oktobra Amsterdamas līgums, ar kuru tiek grozīts Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumi un citi saistītie akti
Augstākā tiesa	Latvijas Republikas Augstākā tiesa
c.	Страница (lappuse)
EBTA	Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija
ECB	Eiropas Centrālā banka
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EOTK līgums	1951. gada 18. aprīļa Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgums
ES	Eiropas Savienība
EST	Eiropas Savienības Tiesa
Euratom līgums	1957. gada 25. marta Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums
Harta	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
Komisija	Eiropas Savienības Komisija
Konvencija	Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija
Kopienas līgums	1957. gada 25. marta Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums
LZA TK	Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību
Lisabonas līgums	2007. gada 13. decembra Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu
lpp.	Lappuse
Māstrihtas līgums	1992. gada 7. februāra Līgums par Eiropas Savienību
Nicas līgums	2001. gada 26. februāra Nicas līgums, ar kuru tiek grozīts Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumi un citi saistītie akti
Nr.	Numurs
p.	Page (lappuse)
Padome	Eiropas Savienības Padome
para.	Paragrāfs
Parlaments	Eiropas Savienības Parlaments
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
Reglaments	Eiropas Savienības Tiesas Reglaments
SIA	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību

Sk.	Skatīt
t. i.	Tas ir
t. s.	Tā sauktā
u. c.	Un citi
VAS	Valsts akciju sabiedrība
VID	Valsts ieņēmumu dienests

Rīgā 2016. gada 10. novembrī

Zane Sedlova